

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE BİREYSEL
EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİ: MUĞLA İLİ ÜZERİNE
AMPİRİK BİR İNCELEME**

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
M. Özgür YANARDAĞ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Cem Mehmet BAYDUR

NİSAN - 2010
MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE BİREYSEL
EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİ: MUĞLA İLİ ÜZERİNE
AMPİRİK BİR İNCELEME**

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
M. Özgür YANARDAĞ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Cem Mehmet BAYDUR

NİSAN - 2010
MUĞLA

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ VE BİREYSEL
EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİ: MUĞLA İLİ ÜZERİNE
AMPİRİK BİR İNCELEME**

Hazırlayan: M. Özgür YANARDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitüsünde

"Doktora"

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 13-05-2010

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 26-04-2010

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Cem Mehmet BAYDUR

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Recep SENER

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Kaya ARDIÇ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Bora SÜSLÜ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ummuhan GÖKOVALI

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Nurgün OKTIK

NİSAN - 2010
MUĞLA

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFASI : 240

TEZİN KONUSU (KONULARI)

- 1- Sosyal Güvenlik
- 2- Sosyal Güvenlik Sistemi
- 3- Bireysel Emeklilik
- 4- Bireysel Emekliliğin Etkinliği
- 5- Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi
- 6- Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi
- 7- Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi
- 8- Bireysel Emekliliğin Etkinliğinin Ölçülmesi

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER

- 1- Sosyal Güvenlik Sistemi
- 2- Bireysel Emeklilik Sistemi
- 3- Bireysel Emekliliğin Etkinliği

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER

- 1- Social Security System
- 2- Private Pension System
- 3- Efficiency of Private Pension System

1. Tezinden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum
2. Tezinden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir
3. Kaynak gösterilmek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası:

Tarih: 26.04.2010

YEMİN

Doktora Tezi olarak sunduğum "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği: Muğla İli Üzerine Ampirik Bir İnceleme" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26.10/2010

M. Özgür YANARDAĞ

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 02.04/2010 tarih ve 48415... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 424... maddesine göre İktisat Anabilim Dalı Doktora öğrencisi M. Özgür YANARDAĞ'ın "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliği: Muğla İli Üzerine Ampirik Bir İnceleme" adlı tezini incelemiş ve aday 26.04/2010 tarihinde saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasında sonra 60... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verilen cevaplar değerlendirilerek tezin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verildi. (kabul)

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Cem Mehmet BAYDUR

Üye

Prof. Dr. Recep SENER

Üye

Prof. Dr. Kaya ARDIÇ

Üye

Doç. Dr. Bora SİSİÇİ

Üye

Doç. Dr. İsmihan GÖKOVALI

KİŞİSEL BİLGİLER

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : M. Özgür YANARDAĞ

Doğum Yeri : Kırklareli

Doğum Yılı : 21-01-1977

Medeni Hali : Evli

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise : 1990-1993 Kırklareli Atatürk Lisesi

Lisans : 1994-1998 Muğla Üniversitesi SBE İktisat Bölümü

Yüksek Lisans: 1999-2003 Muğla Üniversitesi SBE İktisat Bölümü

Yabancı Dil : İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2000-2003: Muğla Üniversitesi İ.İ.B.F Araştırma Görevlisi

2005-.....: Muğla Üniversitesi İ.İ.B.F Araştırma Görevlisi

ÖZET

Son yıllarda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en önemli problemlerinin başında sosyal güvenlik sistemleri açıkları gelmektedir. Alınan önlemlere rağmen sosyal güvenlik açıkları devam etmektedir ve bu açıklar sonucunda bireylerin emeklilik dönemlerindeki hayat standartlarında düşüşler meydana gelmiştir. Bireylerin emeklilik dönemlerindeki hayat standartlarını yükseltmek için ek gelir arayışları, bireylerin gelirlerini maksimize etme isteği, bireyin karşısına zamanlar arası faydayı maksimize etme problemini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda emeklilik sistemlerinde yeniden yapılanma çalışmaları dünya genelinde hızla yaygınlaşmıştır. Yapılan reformlar, emeklilik sistemlerinde farklı seçenekler ortaya çıkarmıştır. Bu seçeneklerden biri de bireysel emeklilik sistemleridir.

İktisadi faaliyetler üretim, tüketim, bölüşüm, yatırım ve benzerleri olarak sıralanabilir. Bütün iktisadi faaliyetlerin temel amacı veya nihai amacı tüketimdir. İktisadi birimler mal ve hizmetleri tüketerek fayda elde ederler. İktisadi birimin yaşamına bir fayda maksimizasyonu çabası olarak bakılabilir. Zamanlar arası fayda maksimizasyonu iktisadi birimin ömür boyu elde edeceği gelirleri zaman içinde faydasını maksimize edecek şekilde gençlik, orta yaş ve yaşlılık arasında paylaşmasıdır. Zorunlu emeklilik sistemleri yaşlılık dönemleri için belli bir faydayı garanti altına almakla beraber, çeşitli nedenlerden dolayı bireylerin zamanlar arası faydalarını maksimize etmede yetersiz kalabilir. Dolayısıyla zamanlar arası faydasını maksimize etmek isteyen bireyler kendi zaman tercihlerine uygun emeklilik planlarını bizzat kendileri uygulamaya başlayabilirler ve devreye bireysel emeklilik sistemi gibi planları devreye sokarlar. Bu tür uygulamalar devlet tarafından yasal bir çerçeveye tanımlanmış ve bireysel emeklilik sistemleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bireysel emeklilik sistemi de öz itibari ile zamanlar arası fayda maksimizasyonu çabasından başka bir şey değildir. Bu tezde amaç; bireyin zamanlar arası gelirini yani faydasını nasıl maksimize edeceğini (sosyal güvenlik sistemleri içerisinde yer alan zorunlu ve özel (bireysel) emeklilik sistemlerinin karşısında) ampirik olarak göstermektir.

ABSTRACT

In recent years, one of the most important problems in both developed and developing countries has been the deficit of social security systems. Despite a variety of measures taken, the deficits in social security systems persist and as a result, cause a decline in living standards of individuals during their retirement period. The search for supplementary incomes for raising life standards of individuals during retirement and the desire to maximize incomes have generated the problem of intertemporal utility maximization for individuals. In this context, the efforts of restructuring pension systems have been widespread on a global scale. The reforms undertaken brought about a variety of alternatives in pension systems. One such alternative is the private pension system.

Economic activities consist of production, consumption, redistribution, investment and others. Economic units retain utility by consuming goods and services. The life of an economic unit can in fact be regarded as a continuous effort of utility maximization. Intertemporal utility maximization can be defined as the distribution of lifelong earnings of an economic unit in periods of youth, middle age and old age for the sake of utility maximization. While guaranteeing a certain utility for old age, compulsory pension systems may be insufficient for intertemporal utility maximization for a number of reasons. Therefore, individuals seeking intertemporal utility maximization may start processing personal pension plans in line with their temporal preferences and benefit from private pension systems. As these mechanisms are defined within a legal framework by the state, private pension systems came out as alternatives. Consequently, private pension systems are essentially nothing more than an effort of intertemporal utility maximization. The purpose of this dissertation is to expose how the individuals maximize their incomes on an intertemporal basis (vis-à-vis compulsory and private pension systems).

İÇİNDEKİLER	I-V
TABLolar LİSTESİ	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM
SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ, SOSYAL GÜVENLİK
SİSTEMİNİN FİNANSMANI VE SOSYAL GÜVENLİĞİN
İKTİSADİ MANTIĞI

1. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ.....	6
1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı.....	6
1.2. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Gelişimi.....	8
1.3. Sosyal Güvenliğin Amaçları.....	16
1.3.1. Sosyal Güvenliğin Doğrudan Amacı.....	17
1.3.2. Sosyal Güvenliğin Dolaylı Amaçları.....	17
1.4. Sosyal Güvenlik Araçları (Yöntemleri).....	20
1.4.1. Sigortalar.....	20
1.4.2. Sosyal Yardımlar.....	21
1.4.3. Sosyal Hizmetler.....	22
1.4.4. Devletçe Bakılma.....	23
1.5. Sosyal Güvenliğin İlkeleri.....	23
1.5.1. Gereksinim İlkesi.....	24
1.5.2. Evrenselcilik İlkesi.....	24
1.5.3. Karşılıklılık İlkesi.....	25
1.6. Sosyal Güvenlik Sistemleri.....	25
1.6.1. İşçi Sigortası Modeli.....	26
1.6.2. Halk Sigortası Modeli.....	28
1.6.3. Karma Model.....	29

1.6.4. Devletçe Bakılma Modeli.....	30
1.6.5. Koruyucu Fon Modeli.....	32
1.6.6. Özel Sigorta Modeli.....	35
2. SOSYAL GÜVENLİĞİN FİNANSMANI.....	36
2.1. Sosyal Güvenliğin Finansman Kaynakları.....	36
2.1.1. Primler.....	37
2.1.2. Devletin Katkıları.....	39
2.1.3. Vergilerin Sosyal Güvenliğin Finansmanına Katkısı.....	39
2.1.4. Fon Gelirlerinin Sosyal Güvenliğin Finansmanına Katkısı.....	40
2.2. Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri.....	40
2.2.1. Dağıtım Yöntemi.....	40
2.2.2. Fonlama Yöntemi.....	42
2.2.3. Dağıtım ve Fonlama Yöntemlerinin Değerlendirilmesi.....	44
3. ZAMAN İÇİNDE FAYDA VE EMEKLİLİK.....	45
4. ZAMANLARARASI FAYDA MAKSİMİZASYONU.....	47
4.1. Tasarrufların Analizi.....	50
4.2. Bütçe Doğrusu ve Faiz Haddi.....	51
4.3. Zamanlar arası Kayıtsızlık Eğrileri ve Zaman Tercihi Kavramı.....	53
4.4. Zaman İçinde Fayda Fonksiyonunun Maksimizasyonu.....	56
4.5. Optimum Faiz Haddi İle Zaman Tercihi Faiz Haddi Eşitliği.....	58
5. FRANCO MODİGLİANI'NİN YAŞAM BOYU HİPOTEZİ (LIFE CYCLE HYPOTHESIS).....	62
6. YAŞAM BOYU BÜYÜME MODELİ (LIFE CYCLE GROWTH MODEL) İŞİĞİNDA OPTİMUM SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN MANTIĞI.....	65
6.1. Sosyal Güvenliksiz Büyüme Modeli.....	66
6.2. Sosyal Güvenlik ile Büyüme Modeli.....	67
6.3. Optimal Sosyal Güvenlik.....	69

6.4. Bireysel Emeklilik Sistemlerinin Toplam Faydası ve Zorunlu Emeklilik Sistemi.....	73
7. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİYLE İLGİLİ SORUNLAR VE TARTIŞMALAR.....	75

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ UYGULAMALARINDA BİREYSEL EMEKLİLİK PROGRAMLARININ YERİ VE SİSTEMİN TÜRKİYE'DEKİ İŞLERLİLİĞİ

1. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ UYGULAMALARINDA BİREYSEL EMEKLİLİK PROGRAMLARI.....	90
1.1. Bireysel Emeklilik Kavramı.....	90
1.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihsel Gelişimi.....	93
1.3. Bireysel Emeklilik Modeline Duyulan İhtiyacın Artmasının Nedenleri ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Getirdikleri.....	95
1.4. Bireysel Emeklilik Sistemi.....	101
1.4.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı.....	103
1.4.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Etkileri.....	104
1.4.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Temel Özellikleri.....	106
1.5. Bireysel Emeklilik Programlarının Türleri.....	107
1.5.1. Fayda (Maaş) Esaslı Emeklilik Programları.....	108
1.5.2. Katkı (Prim) Esaslı Emeklilik Programları.....	109
1.6. Bireysel Emeklilik Fonlarında Vergilendirme.....	111
1.7. Bireysel Emeklilik Planı Katılımcılarının Hakları ve Yükümlülükleri....	114
1.8. Emeklilik Fonlarının Yönetimi.....	116
1.9. Dünyada Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar.....	118
1.9.1. Şili'de Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar.....	118
1.9.2. ABD'de Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar.....	124
1.9.3. İsviçre'de Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar.....	127
1.9.4. İsveç'te Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar.....	129

1.9.5. Almanya’da Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar.....	132
--	-----

2. TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE UYGULANABİLİRLİĞİ.....	137
2.1. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Gelişim Süreci.....	137
2.2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları.....	142
2.3. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunlarına Çözüm Arayışları.....	147
2.4. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: Kuruluşu ve Mevcut Durum.....	150
2.4.1. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sözleşmesinin Kurulması.....	155
2.4.2. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi: Emeklilik Hakkının Elde Edilmesi ve Vergi Avantajları.....	156
2.4.3. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Denetimi.....	157
2.5. Kamu Zorunlu Emeklilik Sistemi ile Bireysel Emeklilik Sisteminin Getirilerinin Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi.....	160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ: MUĞLA İLİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

1. UYGULAMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	166
2. UYGULAMANIN YÖNTEMİ VE VERİLERİ.....	166
3. UYGULAMANIN ÖRNEKLEM BÜYÜKLÜĞÜ VE İSTATİSTİKİ YÖNTEM.....	168
4. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	170
4.1. Muğla’daki İktisadi Birimlerin Bireysel Emeklilik Sistemini Algılama Sonuçları.....	170
4.1.1. Frekans Dağılımı Tabloları ve Yorumları.....	170

4.1.2. Ki kare (Chi-square) (χ^2) Testi Yardımıyla Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliğinin Ölçülmesi.....	194
---	-----

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER.....	207
---------------------------------------	------------

KAYNAKÇA.....	221
----------------------	------------

EKLER.....	238
-------------------	------------

TABLOLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 3.1. : 60 Yaş Üzerindeki Nüfus Yüzdesi	96
Tablo 3.2. : Gelişmiş Ülkelerde Bireysel Emeklilik Fonu Varlıklarının GSMH'ye Oranı	97
Tablo 3.3. : Gelişmekte Olan Ülkelerde Bireysel Emeklilik Fonu Varlıklarının GSMH'ye Oranı.....	98
Tablo 3.4. : Bireysel Emeklilik Reformları ve Sistemin Bazı Özellikleri.....	100
Tablo 3.5. : Şili'de Emeklilik Fonlarının Büyüklüğü ve GSMH'ye Oranı (Milyar Dolar) (%).....	121
Tablo 3.6. : ABD'de Emeklilik Fonlarının Büyüklüğü ve GSMH'ye Oranı (Trilyon Dolar) (%).....	126
Tablo 3.7. : İsviçre'de Emeklilik Fonlarının Büyüklüğü ve GSMH'ye Oranı (Milyar Dolar) (%).....	129
Tablo 3.8. : İsveç'de Emeklilik Fonlarının Büyüklüğü ve GSMH'ye Oranı (Milyar Dolar) (%).....	131
Tablo 3.9. : Almanya'da Emeklilik Fonlarının Büyüklüğü ve GSMH'ye Oranı (Milyar Dolar) (%).....	136
Tablo 3.10. :Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK'nin) Verileri.....	144
Tablo 3.11. : Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumuna Yapılan Bütçe Transferleri	145
Tablo 3.12. :Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumunun Toplam Sağlık Harcamaları.....	146
Tablo 3.13. : Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminde Yıllar İtibariyle Biriken Fon Büyüklüğü ve Yıllar İtibariyle Katılımcı Sayıları (2003-2008)	153
Tablo 3.14. : Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bireysel Emeklilik Şirketleri.....	154

Tablo 3.15.	: Kamu Zorunlu Emeklilik Sisteminin Getirileri.....	160
Tablo 3.16.	: Bireysel Emeklilik Sisteminin Getirileri.....	161
Tablo 4.1.	: Cinsiyet.....	170
Tablo 4.2.	: Yaş.....	171
Tablo 4.3.	: Eğitim.....	171
Tablo 4.4.	: Medeni Durum.....	172
Tablo 4.5.	: Çocuk Sayısı.....	172
Tablo 4.6.	: Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı.....	173
Tablo 4.7.	: Eşin Sürekli Bir İşi Olması.....	174
Tablo 4.8.	: Hanede Yaşayan Kişi Sayısı.....	174
Tablo 4.9.	: Hanede Çalışan Kişi Sayısı.....	175
Tablo 4.10.	: Ücret Dışı Gelir.....	175
Tablo 4.11.	: Ücret Dışı Gelir Miktarı.....	176
Tablo 4.12.	: Çalışılan İşyeri.....	177
Tablo 4.13.	: Çalışılan Süre.....	177
Tablo 4.14.	: Aylık Kazanılan Ücret.....	178
Tablo 4.15.	: Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kuruluşu.....	178
Tablo 4.16.	: Bireysel Emekliliğe Üye Olunması Düşünülmüyormu.....	179
Tablo 4.17.	: Bireysel Emekliliğe Üye Olunması Neden Düşünülmüyor.....	180
Tablo 4.18.	: Bireysel Emeklilikte Tercih Edilen veya Arzulanan Süre.....	181
Tablo 4.19.	: Bireysel Emeklilik Sistemi Getiriyi Artırıyor mu.....	182
Tablo 4.20.	: Bireysel Emeklilik Sistemi Neden Gelişecek.....	183
Tablo 4.21.	: Bireysel Emeklilik Sistemi ile SGK Arasındaki Fark.....	183
Tablo 4.22.	: Devlet BES Konusunda Düzenlemeleri Yapıyor mu.....	184

Tablo 4.23.	: Sigorta Şirketleri BES Konusunda Düzenlemeleri Yapıyormu.....	185
Tablo 4.24.	: Bireysel Emeklilik Fonlarını Yöneten Sigorta Şirketlerinden Beklentiler.....	185
Tablo 4.25.	: Sigorta Şirketlerinin Verdiği 10 yıllık Süre Yeterlimi.....	186
Tablo 4.26.	: Bireysel Emeklilik İçin Hangi Süre Yeterli.....	187
Tablo 4.27.	: Bireysel Emeklilik İçin 56 Yaş Uygunmu.....	188
Tablo 4.28.	: Bireysel Emeklilik İçin Ödenen veya Ödenmesi Düşünülen Aylık Prim.....	188
Tablo 4.29.	: Tasarruf Yapılıyormu.....	189
Tablo 4.30.	: Tasarruflar Nasıl Değerlendiriliyor.....	189
Tablo 4.31.	: BES'te Vergi Avantajının Önemi.....	190
Tablo 4.32.	: Zorunlu Emeklilik Sisteminden Beklenen.....	191
Tablo 4.33.	: Bireysel Emeklilik Sisteminden Beklenen.....	191
Tablo 4.34.	: Yeni Sosyal Güvenlik Yasası Hakkında Düşünülenler.....	192
Tablo 4.35.	: Sosyal Güvenlik Sisteminin Getirileriyle Siyasi Otorite Arasındaki İlişki.....	193
Tablo 4.36.	: Bir Ayda Kazanılan Ücret ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki.....	194
Tablo 4.37.	: Ücret Dışı Gelir ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki.....	195
Tablo 4.38.	: İkinci ve Daha Fazla Emekli Maaşı ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki.....	196
Tablo 4.39.	: Aylık Kazanılan Ücret ile Bireysel Emeklilik Ürünü İçin Ödenen Prim Arasındaki İlişki.....	198
Tablo 4.40.	: Aylık Kazanılan Ücret ile Zorunlu Emeklilik Sisteminden Beklentiler Arasındaki İlişki.....	199

Tablo 4.41.	: Aylık Kazanılan Ücret ile Bireysel Emeklilik Sisteminden Beklenen Arasındaki İlişki.....	201
Tablo 4.42.	: Eşin Sürekli İşi Olması ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki.....	203
Tablo 4.43.	: Yaş ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki.....	204
Tablo 4.44.	: Çocuk Sayısı ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki.....	205

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No</u>		<u>Sayfa No</u>
Şekil 1.1.	: Zamanlar arası Bütçe Doğrusu	52
Şekil 1.2.	: Zamanlar arası Kayıtsızlık Eğrileri Yardımıyla Tüketicinin Bütçe Doğrusu	55
Şekil 1.3.	: Optimum Faiz Haddi İle Zaman Tercihi Faiz Haddi.....	58
Şekil 1.4.	: Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi'nin Gösterimi.....	63
Şekil 1.5.	: Optimal Sosyal Güvenlik Sistemi I.....	70
Şekil 1.6.	: Optimal Sosyal Güvenlik Sistemi II.....	71
Şekil 1.7.	: Optimal Sosyal Güvenlik Sistemi III.....	71

KISALTMALAR LİSTESİ

TRP	: Tam Rekabet Piyasası
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
Bknz.	: Bakınız
Çev.	:Çeviren
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
OECD	: Organization for Economic Co-Operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
Çek Cum.	: Çek Cumhuriyeti
Y. Zelanda	: Yeni Zelanda
Avrupa Bir.	: Avrupa Birliği
Top. OECD	: Toplam OECD
AFP	: Administradora de Fondos de Pensiones
PAYG	: Pay As You Go
OASDI	: Old Age, Survivors and Disability Insurance
ERISA	: Employee Retirement Income Security Act
PBGC	: Pension Benefit Guarantee Corporation
ICI	: Investment Company Institute
ATO	: Ankara Ticaret Odası
İŞ-KUR	: Türkiye İş Kurumu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
TL.	: Türk Lirası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
AKP	: Ak Parti

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
EGM : Emeklilik Gözetim Merkezi
SPK : Sermaye Piyasası Kurulu
ADNKS : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

GİRİŞ

İktisadi faaliyetler üretim, tüketim, bölüşüm, yatırım ve benzerleri olarak sıralanabilir. Bütün iktisadi faaliyetlerin temel amacı veya nihai amacı tüketimdir. İktisadi birimler mal ve hizmetleri tüketerek fayda elde ederler. İktisadi birimin yaşamına bir fayda maksimizasyonu çabası olarak bakılabilir. Bireylerin emeklilik dönemlerindeki hayat standartlarını yükseltmek için ek gelir arayışları, bireylerin gelirlerini maksimize etme isteği, bireyin karşısına zamanlar arası faydayı maksimize etme problemini ortaya çıkarmıştır. Zamanlar arası fayda maksimizasyonu iktisadi birimin ömür boyu elde edeceği gelirleri zaman içinde faydasını maksimize edecek şekilde gençlik, orta yaş ve yaşlılık arasında paylaşırmasıdır.

Herhangi bir iktisadi birim iş yaşamına atıldığında elde edeceği gelir ve buna bağlı olarak yapacağı tüketim dalgalanmalara tabiidir. Dolayısıyla faydası da istikrarsız hale gelecektir. Örneğin gençlik, orta yaşta gelir ve tüketim hızla artacak bir noktada yaşlılıkla beraber geliri maksimize edilecek ve iktisadi birim emekli olacaktır. Emeklilik dönemindeki gelirin sınırlı ve kısıtlı olduğu dikkate alındığında çalışma yaşamındaki kadar tüketim yapmak ve fayda elde etmek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla belli bir fayda ve refah düzeyinin bütün yaşamı boyunca sürdürülmesi rasyonel bir iktisadi birim için temel amaç olacaktır.

Zorunlu emeklilik sistemleri yaşlılık dönemleri için belli bir faydayı garanti altına almakla beraber, çeşitli nedenlerden dolayı bireylerin zamanlar arası faydalarını maksimize etmede yetersiz kalabilir. Ayrıca herhangi bir zamanlar arası fayda maksimizasyonundaki temel tercih problemi tamamen bireye ait iken zorunlu emeklilik sisteminde tercih siyasi otoriteye ait olmaktadır. Dolayısıyla zamanlar arası faydasını maksimize etmek isteyen bireyler kendi zaman tercihlerine uygun emeklilik planlarını bizzat kendileri uygulamaya başlayabilirler ve devreye bireysel emeklilik sistemi gibi planları devreye sokarlar. Bu tür uygulamalar devlet tarafından yasal bir çerçeveye tanımlanmış ve bireysel emeklilik sistemleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bireysel emeklilik sistemi de öz itibari ile zamanlar arası fayda maksimizasyonu çabasından başka bir şey değildir.

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik sistemleri, demografik faktörler, finansman sorunları, kayıt dışı sektörün genişlemesi, değişen işgücü piyasası gibi çok çeşitli faktörlerin etkisi ile sorunlar yaşamaktadır. Pek çok ülkede uzun dönemli aktüeryal ilkelere uyulmaması sonucunda kısa dönemde mali baskılar artmış, bu durum sosyal güvenlik sistemlerinde yeniden yapılanma arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, emeklilik yaşının yükselmesi ve kadın-erkek emeklilik yaşının eşitlenmesi, emeklilik aylığına hak kazanma süresinin uzatılması, emeklilik aylıklarının düşürülmesi, işsizlik ve malullük güvencesinden yararlanmanın zorlaştırılması, sağlık harcamalarının azaltılması gibi sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliğine yönelik önlemlerin alındığı görülmektedir. Söz konusu önlemler, finansman sorunlarının çözümlenmesini kolaylaştırmış ancak, bireylerin emeklilik dönemlerindeki hayat standartlarında düşüşler meydana getirmiştir.

Bireylerin emeklilik dönemlerindeki hayat standartlarını yükseltmek için ek gelir arayışları, özel sigortalardan yararlanma eğilimini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda emeklilik sistemlerinde yeniden yapılanma çalışmaları dünya genelinde hızla yaygınlaşmıştır. Yapılan reformlar, emeklilik sistemlerinde farklı seçenekler ortaya çıkarmıştır. Bu seçeneklerden biri de bireysel emeklilik programlarıdır. Bireysel emeklilik programları, sosyal güvenlik sistemlerindeki açıkları en aza indirmek için bir kaynak arayışı sonucu ortaya çıkmıştır. Tabii ki olayın bir de mikro boyutu vardır. Emeklilik gelirin düşük olacağını düşünen rasyonel bireyler, gelirlerini maksimize etmek için farklı gelir artırıcı yöntemlere kanalize olma istekleri bireysel emeklilik sistemlerinin ortaya çıkma nedenlerinden biridir.

Bireysel emeklilik sistemleri kamu emeklilik sistemleri üzerindeki yükü hafifletirken, aynı zamanda bu sistemde biriken uzun dönemli ve düzenli tasarruflarla ülke ekonomilerine kaynak sağlandığı, yeni finansal kurumların gelişmesi ve sermaye piyasalarının derinleşmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Devletler de, sağladıkları vergi teşvikleri ile bireysel emeklilik sistemine yönelimi artırmaktadırlar.

Sosyal güvenlik sistemleri, özellikle 1970'lerden sonra önemli finansman güçlükleri ile karşılaşmıştır. 1980'li yılların bireyi ön plana çıkaran ve devleti ekonomiden uzaklaştırmayı hedef alan görüşleri, sosyal güvenlik alanında da benzer bir felsefenin benimsenmesine yol

açmış, sosyal güvenlik sistemlerinde siyasal etkilerin yarattığı diğer bazı sorunlar da toplumun her kesimini yeni çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Sosyal güvenlik alanında çözüm arayışlarından biri de yukarıda bahsedilen ve çalışmanın konusu olan bireysel emeklilik sistemidir.

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi ile ilgili tartışmalar sosyal güvenlik reformu ile birlikte son yıllarda artmıştır. Sistemin var olan biçimi ile sürdürülemeyeceği ve yeniden yapılandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Emeklilik sistemine yönelik yaş ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmış ve daha sonra devletin sosyal güvenlik alanındaki yükünü paylaşacak ikinci bir emeklilik seçeneği olan bireysel emeklilik sistemi oluşturulmuştur.

Sistemin var olan biçimi ile sürdürülemeyeceği görüşünün geçmişine bakacak olursak; 1945 yılında kurulan Sosyal Sigortalar Kurumu ile Türk insanının sosyal güvence altına alınması ve böylece Uluslararası Çalışma Teşkilatı anlaşmalarında öngörülen standartlarda bir sosyal güvenlik sisteminin düzenlenmesi, o dönemde büyük bir ihtiyaca cevap vermiştir. Ancak aradan geçen bu süredeki performansa bakıldığında, devletin yüklendiği sorumluluğu başarılı bir şekilde yerine getirememiş olduğu genellikle üzerinde uzlaşılan bir gerçektir. Türk sosyal güvenlik kurumları yasal olarak özerk statüde olmalarına karşın, pratikte hiçbir zaman kamunun etki sahası dışına çıkamamıştır. Sosyal güvenlik rezervleri, genelde düşük faizli kamu menkul kıymetlerine yönlendirilerek eritilmiştir. Böylece, rezervlerin bu şekilde değer kaybetmesi, kamu kesimi borçlanma gereksinimini kısa vadede çözmeye odaklanan siyasi otoritenin, sosyal güvenlik sistem dengelerinin bozulmasına etkisi olmuştur. Sosyal güvenlik harcamalarının karşılama kapasitesi, giderek azalan gelirlerin 1992 yılında giderlerin altına düşmesi sonucunda yetersiz kalmıştır.

Dünya genelindeki emeklilik sistemlerindeki gibi Türkiye’deki emeklilik sistemi de, farklı seçenekler sunan bir yapılanma sürecine girmiştir. Nisan 2001 tarihinden itibaren yasal bir dayanak kazanan bireysel emeklilik sistemi, Ekim 2003 tarihinden itibaren üye kaydetmeye başlamıştır. Bireysel emeklilik sisteminin amacı; sosyal güvenlik sistemine ek olarak, katılımcılara emeklilik döneminde ek gelir sağlanmasıdır. Gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik kapsamında; katılımcıların ve varsa isteğe bağlı

olarak işverenlerinin katkılarının toplanmasını, bu konuda belirtilen emeklilik şirketleri tarafından bireysel emeklilik hesaplarında izlenerek emeklilik fonlarında yatırıma yönlendirilmesini, sisteme katılma, ayrılma ve emeklilik koşulları ile katılımcıların hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir.

Bu çalışmanın temel hipotezi; tamamlayıcı bir sistem olarak ikinci bir emeklilik geliri sunan bireysel emeklilik sistemi, bireyin gelirini (dolayısıyla zamanlar arası faydasını) maksimize eder ve bireye daha yüksek bir hayat standardı sağlar.

Bu temel hipotez ışığında, çalışmanın amaçları; bireyin zamanlar arası gelirini yani faydasını nasıl maksimize edeceğini (sosyal güvenlik sistemleri içerisinde yer alan zorunlu ve özel (bireysel) emeklilik sistemlerinin karşısında) ampirik olarak göstermek ve yapılan alan çalışması sonucu elde edilen veriler ışığında bireysel emeklilik sisteminin etkinliğinin ampirik olarak ölçülmesidir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, sosyal güvenlik sistemi ve sosyal güvenliğin finansmanı teorik olarak anlatılmıştır. Bu çatı altında; sosyal güvenlik kavramı ve sistemleri tanımlanmış, sosyal güvenlik sistemlerinin tarihsel gelişimi anlatılmış, sosyal güvenlik türleri tanımlanmış, daha sonra da sosyal güvenliğin yöntemleri, sosyal güvenliğin finansman kaynakları ve yöntemleri anlatılmıştır. Daha sonra, sosyal güvenliğin iktisadi mantığı anlatılmıştır. Sosyal güvenlik sistemleri karşısında, bireyin, zamanlar arası faydasını nasıl maksimize edeceği, modeller ve ispatlar ile gösterilerek değerlendirilmiştir. Franco Modigliani ve Paul Samuelson'un çalışmaları göz önüne alınarak, yaşam boyu büyüme modeli (life cycle growth model) ışığında optimal sosyal güvenlik sisteminin nasıl olması gerektiği anlatılmıştır. Daha sonra sosyal güvenlik sistemleriyle ilgili sorunlar ve tartışmalar Joseph Stiglitz'in çalışmaları göz önüne alınarak açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, sosyal güvenlik sistemi uygulamalarında bireysel emeklilik programlarının yeri, sistemin Türkiye’de işlerliliği anlatılmıştır. Bu çatı altında; bireysel emeklilik sistemi kavramı ve konu ile ilgili diğer temel kavramlar tanımlanmış, dünyada uygulanan emeklilik sistemleri ve dünyada uygulanan başlıca sosyal güvenlik sistemleri ile emeklilik sistemlerinde yaşanan yeniden yapılanma çalışmalar anlatılmış, dünyada sosyal güvenlik sistemlerinin oluşumunda örnek olan modeller açıklanmış, emeklilik planları türlerinin anlatılmış, Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi ve bireysel emeklilik sistemi kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, Muğla İlinde yapılan alan çalışması sonucu elde edilen veriler ışığında, bireysel emekliliğin etkinliği ampirik olarak ölçülmüştür.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ, SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN FİNANSMANI VE SOSYAL GÜVENLİĞİN İKTİSADİ MANTIĞI

1. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ

Bu kısımda; sosyal güvenlik kavramı, sosyal güvenlik sistemlerinin tarihsel gelişimi, sosyal güvenlik sisteminin amaçları, araçları, ilkeleri ve çeşitleri anlatılacaktır.

1.1. Sosyal Güvenlik Kavramı

İnsanoğlunun; hastalık, sakatlık ve yaşlılık gibi olayların etkilerinde kalarak geleceğine güvenle bakma gereksinimleri tarihsel süreçte önemli bir yer tutmaktadır. Bireyler, bugün ve gelecekte maruz kalabilecekleri ekonomik, sosyal, psikolojik ve biyolojik risklerin oluşturduğu, kendilerini ve bakmakla yükümlü oldukları aile bireylerini yoksulluğa iten, geleceğini tehdit eden olaylardan korunmak, daha güvenli ve daha iyi yaşama koşulları oluşturmak için çaba sarf etmişlerdir. Toplumsal yaşamda, bireylerin karşılaştıkları risklerde birbirlerine destek olabilme olanaklarını araştırmaları, özünde dayanışma ilkesinin yattığı sosyal güvenlik sistemlerini yaratmıştır.

Sosyal güvenlik, kökü Latince olan bir terimdir ve tarihsel gelişim içinde değişik anlamlar ve uygulamalar için kullanılmış ve yorumlanmıştır. Sosyal sözcüğü Batı dillerinde Latince'nin arkadaş, yoldaş, meslektaş anlamındaki "socius" kelimesine dayanılarak türetilmiştir. Bu sözcük daha sonraları Türkçeye de girmiştir (Şahin, 2003: 4).

Sosyal güvenlik terimi, genellikle sosyal güvenlik politikalarını ve sosyal güvenlik sistemlerini kapsamaktadır. Sosyal güvencenin amaç ve hedefleri, sosyal güvenlik politikalarını oluşturur. Bu amaçlara ulaşmak için geliştirilen yasal teknikler ise sosyal güvenlik sistemlerinin kurumsal yapısını oluşturur. Başka bir deyişle, sosyal güvenlik terimi hem bir düşünceyi hem de bu düşünceye işlerlik kazandıran kurumsal yapıyı ifade etmektedir. Dolayısıyla, sosyal güvenlik tanımlanırken bu kavramın hem felsefi hem de kurumsal yönünü ele almak gerekir. Sosyal

güvenliğin felsefi yani düşünsel yönü makro açıdan, kurumsal yani sistemsel yönü ise mikro açıdan kavrama açıklık ve o yönde işlerlik getirmektedir. Ancak, her iki kavram birbirini tamamlamakta ve sosyal risklerin yönetimini amaçlamaktadır (Uralcan, 2005: 7-8).

Sosyal güvenlik kavramı ortaya atıldığından itibaren değişik şekillerde tanımlanmıştır. Bugüne kadar sosyal güvenliğin birçok tanımı yapılmıştır. Ancak sosyal güvenliğin herkes tarafından kabul edilen bir tanımını yapmak oldukça zordur. Bu zorluk, sosyal güvenlik kavramı ile, sosyal güvenliğin amaç ve hedeflerini ifade eden sosyal güvenlik politikaları kavramı ve bu politikalar doğrultusunda oluşturulan hukuki yapı ve kurumları ifade eden sosyal güvenlik sistemi kavramının zaman zaman birbirinin yerine kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, bu kavramların tümünün odak noktasında ise bireylerin sosyal risklere karşı korunması ilkesi bulunmaktadır.

Sosyal güvenlik; gelirleri ne olursa olsun, kişilere belirli sosyal riskler karşısında ekonomik güvence sağlama gücüne sahip kurum veya kurumlar topluluğu olarak tanımlanabilir (Tunçomağ, 1987: 5). Başka bir tanıma göre sosyal güvenlik; belirli sosyal risklerin yol açabileceği gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı kişilerin güvenliklerinin sağlanmasıdır (Oral, 2002: 4).

Yine bir başka tanımda, sosyal güvenlik; sebebi ne olursa olsun tehlikeye maruz kalarak muhtaç duruma düşen fertlerin ve ailelerin uğradıkları tehlikenin zararlarından kurtarılarak, yaşadıkları toplum içinde, diğer insanların hizmetine ihtiyaç duymadan, insan haysiyetine yaraşır asgari bir hayat standardına kavuşturulmalarıdır (Alper, 1999: 5).

Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre sosyal güvenlik kavramı; hastalık, analık, işsizlik, maluliyet, yaşlılık, çalışma gücü kaybı ve ölüm gibi riskler nedeni ile, bireylerin ve ailelerinin kazançlarında meydana gelen azalma ve kesilmelerle birlikte ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve fizyolojik risklerin, bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini giderme çabaları olarak tanımlanmaktadır (ILO, 1998: 8).

Yukarıda yapılan sosyal güvenlik tanımlamaları genel olarak literatürde sosyal güvenlik kavramının dar anlamdaki tanımlamaları olarak geçmektedir. Bu tanımlamaları birleştirip geniş anlamda bir sosyal güvenlik tanımı yapılırsa; sosyal güvenliğin dar anlamdaki riskleri ile birlikte aile, konut, eğitim, istihdam, sağlık ve temizlik politikalarına ilişkin önlemleri de içermektedir (Brown, 1999: 3-7).

Bir başka geniş anlamda sosyal güvenlik kavramını; Anglo-Sakson ve Kıta tanımları arasında ayırım yaparak Kleinman ve Piachaud yapmıştır. Kleinman ve Piachaud'a göre İngiliz ampirik geleneğinde (Anglo-Sakson tanıma göre), sosyal hizmetlerin kolektif olarak sağlanması ile tanımlanmaktadır: eğitim, sağlık ve kişisel sosyal hizmetler, konut bu tanımın içine girer (Kleinman, Piachaud, 1993: 2). Kıta tanımına göre ise; (Avrupa'nın diğer ülkelerinde) sosyal güvenlik terimi, daha çok emek piyasasına mahsus kurumları ve ilişkilerini inceler, özellikle de işçi haklarını ve sosyal ortaklar olarak nitelendirilen işverenler, sendikalar ve hükümet arasındaki anlaşma çerçevesini ifade etmektedir (Kleinman, 1998: 247-48).

1.2. Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Tarihsel Gelişimi

Sosyal güvenlik ihtiyacı evrensel bir ihtiyaçtır ve ilk insandan günümüze, her insan ve her toplum bu ihtiyacı hissetmiştir. Sosyal güvenlik ihtiyacını doğuran tehlikeler ilk insanla birlikte var olduğu için, tehlikelerin zararları ile mücadeleyi, yani sosyal güvenlik önlemlerini ve müesseselerini de ilk insana kadar götürmek mümkündür. Dolayısıyla sosyal güvenlik sistemlerinin gelişim süreci yüzyılları kapsar. Bu süreç içerisinde ülkelerde yaşananların etkisiyle gerçekleşen olgu ve olaylar söz konusudur. Sosyal güvenlik açısından önem taşıyan gelişmeler, ülkelere göre farklı yıllarda farklı gelişmeler şeklinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla gelişim sürecini kronolojik bir süreç olarak sıralamak mümkün değildir.

Sosyal güvenlik sistemlerinin gelişimini yukarıda da söylendiği gibi ilk insana kadar götürebilmek mümkündür. Yani sosyal güvenlik ihtiyacı insanlık tarihi kadar eskidir. Söz konusu ihtiyaç tarihin çeşitli dönemlerinde çeşitli siyasal, sosyal ve iktisadi yapılanmalara paralel olarak değişik yöntemler çerçevesinde giderilmeye çalışılmıştır. Başlangıçta kabile içi yardımlaşma; daha sonra sırasıyla, aile içi dayanışma ve yardımlaşma, dini inanç ve diğer güdülerle birey ve

devletçe fakirlere yapılan yardımlar ve son olarak da orta çağda meslek kuruluşları çerçevesinde gerçekleştirilen yardımlaşmalar sanayi devrimi öncesi başvuru başlıca sosyal güvenlik yöntemlerini teşkil etmiştir. Ancak sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan iktisadi, sosyal ve siyasi şartlar sosyal güvenlik açısından yeni bir durum ortaya çıkarmış ve sosyal güvenlik ihtiyacının giderilmesinde bu geleneksel yöntemler büyük ölçüde önemini kaybetmiştir (Akyıldız, 1999: 197). Dolayısıyla, ülke olmanın vazgeçilmez şartlarından biri olarak kabul ettiğimiz bugünkü anlamdaki modern sosyal güvenlik sistemleri ve anlayışı, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, sanayi devrimini yaşayan ülkelerde sanayi toplumunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere ortaya çıkmış ve gelişmiştir (TÜSİAD, 1997: 27).

Sanayi devrimi ile başlayan bu süreçte, üretim ilişkilerinde meydana gelen değişim, ekonomik ve sosyal gelişmeler karşısında, aile içi dayanışma, yardım sandıkları ve dini kurumların geleneksel koruma teknikleri yetersiz kalmıştır. Devrin ekonomik doktrini olan laissez-faire ilkesi doğrultusunda, ekonomik korumaya ihtiyaç duyanların sayısında büyük artış meydana gelmiştir. Yardıma ihtiyaç duyanların sayısındaki aritmetik artış, toplumsal bütünlüğü zedelemeye başlamıştır. Bu noktada; toplumun bütünlüğünün sağlanması için yeni tekniklerin devreye sokulması gündeme gelmiştir. Kurulu düzen tehdit aldığı ölçüde, sosyal güvenlik uygulamaları gelişerek kurumsallaşmıştır (Güzel, Okur, 1999: 16-18). Sanayi devrimi öncesinde, daha çok yoksullara ve yardıma ihtiyaç duyanlara yönelik olan sosyal güvenlik uygulamaları, çalışma ilişkilerinde sanayileşme ile birlikte başlayan değişimle birlikte çalışanları da ilgi alanına almaya başlamıştır.¹

Uzun çalışma süreleri, yetersiz, düşük ücretler ve diğer olumsuz gelişmeler, işçi sınıfının huzursuzluğunu artırmıştır. İşçi sınıfının artan gücü ve o dönemde ortaya çıkan sosyalist akımlar, var olan toplum düzenini tehdit etmeye başlamıştır. Gelecek güvencesinden mahrum, huzursuz işçi sınıfının sistemle bütünleştirilmesinin, ancak onları maruz kaldıkları risklere koruyacak önlemlerin alınması ile mümkün olacağını anlaşılması üzerine, işçi sınıfını risklerden koruyacak tedbirler alınmaya başlanmıştır (Aşkın, 2003: 5).

¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Walter I. Trattner, *From Poor Law to Welfare State*, New York, pp 1-16.

Sosyal güvenlik kavramına tarihte ilk değinen lider Simon Bolivar olmuştur. Simon Bolivar, 1819'da bir kongrenin açılışındaki konuşmasında, en mükemmel yönetimin azami sosyal güvenliği sağlayan sistem olduğuna değinerek yapmıştır (Ekin, Alper, Akgeyik, 1999: 31).

Aslında her ne kadar literatürde yer almasa da sosyal hakların kazanımı bakımından 1795 yılında İngiltere'de çıkarılan Speenhamland Yasası çok önemli bir yer tutar. "Speenhamland Yasası ya da Yardım Sistemi (Allowance System), 6 Mayıs 1795'de büyük bir bunalım döneminde, Newsbury yakınındaki Speenhamland'de Pelikan Hanı'nda toplanan Berkshire yargıçları, yoksullara kazançlarından bağımsız olarak belirli bir asgari gelir sağlanması için, ekmek fiyatlarına göre düzenlenen bir ölçüte göre ücretlerin desteklenmesine karar verdiler" (Polanyi, 1967: 77-79). Speenhamland Yasası bir yardım yasası niteliğindedir ve paternalist devlet düzeninin güçlendirilmesi yönünden dolayı tarihte önemli bir yer tutar. Yoksullara ve aç kalanlara yardım niteliğinde olduğundan bu insanlar bu dönemlerde sosyal haklar elde etmişlerdir.²

İşçi sınıfının sistemle bütünleştirilmeleri noktasında ilk sosyal güvenlik uygulamaları ise sosyal sigortaların yasal düzenlemelere konu olması 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Almanya'da Otto von Bismarck tarafından kullanılmaya başlandı. Bismarck, sanayileşme sürecindeki Almanya'da, kentlerde sefalet içinde yaşayan ve 1877'deki ağır ekonomik bunalım nedeniyle yaşam koşulları daha da ağırlaşan işçi sınıfına güvence sağlamak amacıyla ilk sosyal sigorta sistemini oluşturmuştur (Güzel, 2005: 63). Almanya'da 19. yüzyıl ortalarında başlayan ve hızla gelişen endüstrileşme geniş bir işçi kitlesi doğurmuş, bunların artan yoksullukları ve sosyalist düşüncelere yakınlıkları Bismarck'ı, bir yandan bunlara karşı bir baskı politikası uygulamaya giderken, öte yandan sosyalistlerin etkisini silecek bir sosyal reformlar politikası izlemeye yöneltmiştir. Bismarck, bu düşüncelerin hazırlattığı reform tasarılarını sunarken yeni bir devlet anlayışını dile getirmiştir. Bu anlayış içinde Bismarck, devletin, yalnızca var olan hakları koruma görevi değil, aynı zamanda uygun kuramlar ve toplumsal araçlarla vatandaşların ve özellikle zayıf ve güç durumda olanların iyiliğini olumlu yönde hızlandırmak görevini de yüklendiğini belirtmiştir. Bu anlayışla 1881-1889 yılları arasında Almanya'da işçiler için hastalık, iş kazası, sakatlık ve yaşlılık durumlarına özgü sigorta yasaları çıkarılmıştır. Daha sonra

² Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Karl Polanyi, *The Great Transformation*, Boston, pp.77-86.

sigorta kapsamı genişletilmiş ve 1901’de ölen işçilerin yakınlarına ölünceye dek küçük bir gelir ödenmesini öngören ölüm sigortası getirilmiştir (Koray, 2000: 1999). Bu bağlamda bu gelişmeler hem sosyal sigorta mevzuatı ve hem de yeniden gelir dağıtımı boyutlarıyla sosyal devlet modelinin belirmeye başladığı bir süreci temsil etmektedir.

Benzer gelişmeler daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde de görülmeye başlanmıştır. 19. yüzyılın sonunda İngiltere’de yeni bir dönem başlamıştır; bunun izlerini, Charles Booth’un Londra’da İnsanların Yaşamı ve Emeği başlıklı araştırmasında ve Yaşlı Yoksullarla İlgili Kraliyet Komisyonu kurulmasında görebiliriz. Bu dönem İngiltere’de sosyal haklar alanındaki ilk büyük ilerlemeye sahne olmuştur (Marshall, 2006: 29). Yine 1911 yılında çıkarılan Sosyal Sigorta Yasası, hastalık, sakatlık ve işsizlik sigortasını düzenlemiş, ancak yaşlılık ve iş kazaları konusunda bir düzenleme getirmemiştir.

Endüstrileşmeyi izleyen bu ilk yasal düzenlemelerle sosyal güvenlik sisteminin ilk dönemi de başlamıştır. Bu ilk dönem, oldukça dağınık ve sınırlı bir kapsamı olan sosyal sigortalar uygulaması biçimindedir. Sosyal sigortalar ile sosyal güvenliğin birbirinden ayrı anlamları olduğunu da belirtmeliyiz. Sosyal güvenlik sosyal sigortalardan çok daha geniş bir anlam taşımaktadır. Sosyal güvenlik toplumun bireylerine belirli bir ekonomik güvence sağlanması ve onları yaşamın bazı tehlikelerine karşı koruyucu önlem ve uygulamaların getirilmesi anlamını taşımaktadır. Sosyal sigortalar ise, sosyal güvenliği gerçekleştirecek araç ve uygulamaların ancak bir bölümü olup, bireyleri yaşamın bazı tehlikelerine karşı koruyucu güvence sistemlerini içermektedir. Yukarıda anlatılanlara da sosyal güvenliğin sosyal sigortalar uygulaması demek yanlış olmayacaktır.

Hem sosyal devletin hem de sosyal güvenliğin modern manada bütün anlam ve boyutlarıyla vücut bulması 1929 dünya ekonomik krizine tepki olarak ortaya çıkan Keynesyen devrimi beklemiştir. İktisadi ve sosyal hayata devlet müdahalesini öngören Keynesyen devrim ile birlikte, sosyal devlet, hem bilimsel bir gerekçeye hem de makro ekonomik düzeyde talep yönetimi vasıtasıyla bütün ekonomik büyüklükleri ayarlayacak iktisat politikalarına kavuşmuştur (Akyıldız, 1999: 198). Keynes 20. yüzyıl endüstri hayatında baş gösteren yoksulluk problemini liberal kapitalist toplum düzenine bağlamış ve devlet müdahalesini gerekli görmüştür.

İlk kez 1935 yılında ABD’de çıkarılan “Sosyal Güvenlik Yasası” (Social Security Act)’da kullanılan sosyal güvenlik kavramı, sosyal devlet anlayışının temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla sosyal sigorta uygulamaları zamanla sosyal refah düşüncelerini yansıtacak bir gelişme göstermiştir. Bu yasa yalnızca ücretlilere değil, başta işsizler olmak üzere korunmaya gereksinim duyan kişi ve gruplara yönelik önlemler de içerdiğinden, sosyal güvenlik anlamına daha yakın bir anlam taşımaktadır. 1938 yılında ise Yeni Zelanda yoksulluğa köklü bir çözüm yolu sunan sosyal güvenlik sistemini geliştirmiştir (Gordan, 1990: 2). Yeni Zelanda, sosyal güvenlik konusunda kendine has bir sistem geliştirmiştir. Özellikle yoksulluk sorununu çözme yaklaşımı, o güne dek geliştirilen sistemlerden daha farklı ve iddialıydı. Geliri belirli bir düzeyin altına düşen her vatandaş devletten nafaka alma hakkına sahipti. Yoksulluktan başkaca hiçbir gruplaması olmayan bu sistemin finansmanının vergilerle sağlanması planlanmıştır (Uralcan, 2005: 15). 1942 yılında Keynesci bir iktisatçı olan William Beveridge tarafından İngiltere’de hazırlanan Beveridge Raporu’nda bu Yasanın etkileri bulunmaktadır. Rapor’da genel olarak yoksulluğa ve temel gereksinimlerin karşılanmasına yönelik bir düşünce sistemi dile getirilmiştir. Bu Rapor’la toplumun tümünü kapsayacak, tekdüze ve tek bir kurumca karşılanacak bir sosyal güvenlik sistemi önerilmiştir (Koray, 2000: 200-01).

Ayrıca Beveridge Raporu’nun tarihte önemli bir yer tutmasının nedeni; kadının, önemine değiniyor olmasıdır. Beveridge Raporu’na göre “..... evli kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz de olsa hayati bir işle meşguldürler; bu olmadan kocaları ücretli işlerinde çalışamaz ve ulusun bekası sağlanamaz.”³ (Beveridge Raporu’ndan (1942) aktaran Andersen, 1999: 44).

Sosyal güvenlik sistemleri ile ilgili gelişmelerin iki dünya savaşı arasında ve savaş sonrası dönemde hızlandığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda Batı ülkelerinde, sosyal sigorta uygulamalarının yalnızca bir bölümünü oluşturduğunu çok geniş bir sosyal güvenlik sistemine geçilmiştir. Sosyal güvenlik sistemi, bir yandan koruma altına aldığı birey ve grupları genişleterek, öte yandan koruyucu önlem ve uygulamalarını geliştirerek sosyal devlet sistemini oluşturmada önemli bir uygulama olarak varlık göstermiştir (Koray, 2000: 201).

³ Her yerde 1960’lara kadar, evi erkeğin geçirdiği ailenin evrenselliği varsayılmıştır.

Sosyal güvenlik sistemi, geniş kapsamlı sağlık ve yaşlılık sigortası ile, yine geniş kapsamlı sosyal yardımlarla herkes için belirli bir ekonomik güvence anlamına ulaşmıştır. Danimarka, Sovyetler Birliği, Belçika, Yeni Zelanda, İngiltere, Finlandiya, İsveç ve Norveç ulusal bir sağlık sigortası uygulamaktadırlar. Yine İngiltere, Yeni Zelanda, İskandinav Ülkeleri, İsviçre yaşlılık sigortasını genelleştirmiş bulunmaktadırlar. Aile yardımları uygulaması da birçok ülkede artan gelişmeler göstermiştir. Kısacası sosyal güvenlik sistemi, çalışanların ödedikleri primlere bağımlı sosyal sigorta anlamını ve primlerle ilgisini belirli ölçüde yitirmiştir (Koray, 2000: 201).

1970'li yılların ortalarına kadar tartışmasız tek alternatif olan Keynesyen iktisat politikaları çerçevesinde sosyal güvenlik harcamaları, devletin tam istihdamı sağlama ve milli geliri artırma yöntemi olarak toplam talep yönetiminin temel unsurunu oluşturmuştur. İktisadi ve sosyal amaçların çakıştığı söz konusu bu süreçte hem iktisadi büyüme devam etmiş hem de toplumlar sosyal güvenlik harcamalarına daha fazla pay ayırmışlardır. Ancak 1970'li yılların sonlarına gelindiğinde yüksek işsizlik, yüksek enflasyon ve iktisadi daralmanın birlikte yaşandığı çok ağır bir iktisadi kriz aniden patlak vermiş ve söz konusu krizin aşılmasında Keynesyen politikaların pek sonuç vermemesi tekrar Klasik liberal politikaların popülerite kazanmasına neden olmuştur (Akyıldız, 1999: 199).

Bu gelişimle birlikte; makro ekonomi politikasının sadece enflasyonun düşürülmesi amacıyla sınırlandırıldığı, tam istihdamın ve büyümenin sağlanması amacının piyasa mekanizmasına devredildiği, dış ticaretin serbestleştirildiği, kamu yükümlülüklerinin daraltıldığı ve laisses faire politikasına geri dönüldüğü bir süreç ortaya çıkmıştır. Bugünkü popüler kavram ile ifade edecek olursak; bu süreç globalleşme ve liberalleşme sürecidir. Söz konusu bu süreçte kamu sorumluluğuna öncelik veren düşünce ortamı terk edilerek bireysel sorumluluğa öncelik veren bir düşünce ortamına geçilmiştir. İşte bu dönüşüm mevcut sosyal güvenlik anlayış ve politikaların gözden geçirilmesi ve mevcut problemlerin çözümünde alternatif arayışlarının sosyo-ekonomik boyutunu teşkil etmektedir.

1970'li yıllardaki bu olumsuz gelişmeler hemen hemen tüm ülkeleri finansman krizine sokmuştur. Devlet sorumluluğu altında ve dağıtım sistemine dayalı emeklilik güvencesi

sisteminin o zamana kadar bilinenin tersine son derece kırılgan olduğu, demografik trendlerden ve teknolojik gelişmelerden çok etkilendiği anlaşılmıştır (Uralcan, 2005: 16). Teknolojik gelişmelerin beraberinde getirdiği maliyet artışları, başta sağlık riskleri olmak üzere birçok alanda fonların yetersiz kalmasına ve devlet desteğinin aşırı derecede yükselmesine neden olmuştur. İnsanların yaşam standardını yükseltme isteği zaman içinde yeni ölçütleri devreye sokmuş, sosyal güvenlikten beklentiler artmıştır. Dağıtım sisteminin ağırlıklı olarak uygulandığı sosyal güvenlik sistemlerinde, sosyal refah düzeyinin artmasına paralel insan ömrünün uzaması, çalışmadığı halde sosyal güvenlik sisteminden gelir sağlayan aile fertlerinin sayısını artırmış, buna karşın çocuk sahibi olmayı istemeyen veya az çocuk felsefesini benimseyen ailelerin artması, doğum oranının düşmesine ve çalışan grubunu oluşturan genç nüfusun azalmasına neden olmuştur. Temel etken olarak sıralanan bu olgulara bir de fonların iyi yönetilmemesi, verimliliğin artırılmaması gibi nedenler eklenince, sosyal güvenlik sistemleri için finansman krizleri, destek sistemleri devreye sokmayı gerektirecek kadar büyümüştür.

1990'lı yıllardan günümüze gelinceye kadar sosyal güvenlik sistemleri açıkları dünya ülkeleri genelinde artmaya devam etmiştir ve kamu bütçeleri için önemli bir yük durumuna gelmiştir. Birçok ülkede sosyal güvenlik harcamaları bütçenin yarısına yaklaşmaya başlayınca, bundan özellikle ödediği vergilerle sosyal güvenlik sistemini finanse eden toplum kesimleri şikayetçi olmaya başlamışlardır. Gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik harcamaları çok zaman bütçenin %10'unun altında kalsa bile, bu ülkelerde de sistemin finansmanı açısından birçok krizle karşılaşmaktadır. Ayrıca sosyal güvenlik sisteminin bunca harcamaya karşın yine de yetersiz bir güvenlik sağlaması ve hizmetlerinin kalitesinin çoğu zaman düşük olması günümüzde de eleştirilere neden olmaktadır. Bu eleştirileri getirenler, genel olarak kamunun savurganlığı ve kaynakları iyi kullanılmayışını dile getirerek sosyal güvenlik sisteminin bir bölümünün piyasaya kaydırılmasını istemektedirler. Dolayısıyla 1980'den günümüze kadar birçok ülkede sosyal güvenlik hizmetlerinin bir bölümünün özel kesimden sağlanmaya başlandığını, bazı ülkelerde de özel emeklilik fonları oluşmuştur. 1970 öncesi, sosyal güvenliğin devlet tekelinde olduğu dönemlerdeki yükseliş 1980 sonrası ve günümüzde tam tersi bir yol izlemektedir. Sonuç olarak ulus-devlet artık gerek günümüzdeki işlevleri ile gerekse günümüzde dünyada uygulanan politikalar nedeniyle emeklilik güvencesini tümüyle garanti edebilecek güçte değildir.

Dünyada sosyal güvenlik sistemlerinin gelişim sürecini yukarıda anlatılanlar ışığında kronolojik olarak özetlenirse beş dönemden söz etmek mümkündür:

İlk dönem; sanayi devriminin ortaya çıkardığı ağır koşulların olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak üzere gönüllü kuruluşların, arkadaşlık kurumlarının ve sendikaların sosyal dayanışmasına dayalı, işverenin bireysel sorumlu ve devletin de gelir transferi ile fakirlere yardımcı olduğu paternalist dönemdir (1850-1880).

İkinci dönem; finansmana katkı ve zorunluluk nedenleriyle çalışanlara çeşitli garantiler sağlayan sosyal sigorta dönemidir (1880-1945).

Üçüncü dönem; özellikle kamu tarafından yapılan harcamalarla sosyal güvenlik sisteminin gelir devamlılığını sağlama ve hayat standardını yükseltme fonksiyonunu üstlenme ve genellik prensiplerinin hakim olduğu refah dönemidir (1945-1974).

Dördüncü dönem; sosyal güvenlik sistemlerinin krize girdiği, mevcut sistemlerin değişen toplumsal ihtiyaçlara cevap vermediği yeniden yapılanma arayışlarının başladığı dönemdir (1975-1990).

Beşinci dönem; emeklilik güvencesinin devlet tarafından tümüyle garanti edilmediği sosyal güvenlik hizmetlerinin bir bölümünün dünyada uygulanan politikalar sebebiyle özel kesimden sağlanmaya başlandığı, bazı ülkelerde özel emeklilik fonlarının oluştuğu ve en önemlisi de sosyal güvenliğin mikro boyuta indiği yani bireysel olarak nitelendirebileceğimiz dönemdir (1990-2006).

Bu dönemde Washington Consensus (Washington Uzlaşması) kavramı önemlidir. Bu kavram ilk kez 1989 yılında John Williamson tarafından kullanılmıştır. temelde 1980'li yılların başlarından itibaren yapısal uyum programları ile IMF ve Dünya Bankası tarafından üyelerine uygulattırılan politikalar Washington Uzlaşması olarak isimlendirilmektedir. Washington Uzlaşması'nın küresel anlamda ön plana çıkmasında iki önemli unsur rol oynamıştır: Bunlardan ilki, 1950-1960'lı yıllardaki kalkınma ideolojisi ve uygulamalarının başarısızlığıdır. J.

Williamson, çok büyük ölçüde resmi Washington'un görüşlerini yansıtan ve 1980'lerin sonunda Latin Amerika için bir kurtuluş yolu olacak politik reformlar setini on başlık altında toplamıştır. 1991'de Sovyetler Birliği'nin çökmesinin ardından, bu reformlar seti Doğu Avrupa ülkelerinin piyasa ekonomisine geçişlerini sağlamak amacıyla da kullanılmıştır. Washington Uzlaşması'nda, devletin rolünün yeniden değerlendirilmesi ve piyasanın rolünün genişlemesi ile daha açık ve rekabetçi bir ekonominin desteklenmesi hedeflenmiştir. Washington uzlaşmasının bir başka unsuru, uluslararası finansal kurumların desteği ile yapısal reformların gerçekleştirilmesidir. Bu, ekonomilerin uluslararası sermaye piyasalarına girişine ve kaybedilen unsurların yeniden kazanılmasına yardımcı olacaktı. Kısaca uzlaşma gündemi genel hatlarıyla; arz yanlı ekonomi, monetarizm ve devletin piyasadaki rolünün daraltılması ile ilişkilidir. Başlangıçta, Washington Uzlaşması yaklaşımının uygulandığı gelişmekte olan ülkelerde, sermaye akışı yeniden başlamış ve büyüme hareketi daha etkin hale gelmiş olsa da uygulama süreci sonunda reformlar hedeflenen sonuçları yaratamamıştır. Bu gelişimin paralelinde küreselleşmeyi savunanlar yaşanan bu sürecin doğal ve kabul edilebilir olduğu, bu sürece uyum sağlamaya çalışarak, yükselen bir değer olan "küreselleşme" yoluyla daha fazla çıkar elde edebileceğini söylemektedirler. Bu fikre karşı olanlar ise, küreselleşmenin insanları mutluluğa götürecek bir sonuca ulaşamayacağını, fakirin daha fakir, zenginin daha da zengin olacağını söylemektedirler (Öztürk, Sözdemir, Gövdere, 2006: 63-65).

1.3. Sosyal Güvenliğin Amaçları

Sosyal güvenliğin örgütlenmiş, rasyonel bir şekilde ve insanca hisler ile yapılandırılmış bir adalet sistemi uygulayarak, doğanın ve ekonomik yaşamın dengesizliğini hafifletmeyi hedeflediği ILO tarafından belirtilmektedir (Aydın, 1999: 7). Ancak bu genel hedef yanında sosyal güvenlik asıl olarak bugün de, eski çağlarda olduğu gibi bireylere ve ailelere iktisadi ve sosyal riskler dolayısıyla, hayat seviye ve standartlarında belirli bir çizginin altına düşülemeyeceği garantisini vermeyi amaçlamaktadır. Bu amaç ise, tehlikeleri, meydana geldikleri anda önleme ve eğer önlenemeyen tehlikelerle karşılaşılırsa, bireylere ve ailelere, en iyi ayarlamaları yapabilmelerini sağlayacak hizmetleri sunma faaliyetlerini de içerir (ILO, 1994: 17-18).

Sosyal güvenliği amaçları bakımından iki başlık halinde inceleyebiliriz. Bunlar sosyal güvenliğin doğrudan ve dolaylı amaçlarıdır.

1.3.1. Sosyal Güvenliğin Doğrudan Amacı

Sosyal güvenliğin, öncelikle kişilerin karşılaşılabilecekleri risklerin ve zararlı sonuçlarının önlenmesini amaçlayan insancıl bir sistem olduğunu söylemek ve bu amacı sosyal güvenliğin doğrudan amacı olarak nitelemek mümkündür. Sosyal güvenlik çeşitli risklere karşı kişilere ekonomik güvence sağlamayı temel amaç edinmektedir. Bu güvenceyi amaçlayan sosyal güvenlik uygulama planları, karşılaşılan riskler, yardım türleri ve süresi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Sosyal güvenlik, çeşitli şekillerde sosyal risklerin doğurduğu zararları onarmaya çalışmaktadır. Bu onarım parasal yardımlar yanında tıbbi yardımları da kapsamak da ve bireye asgari koşullarda bir yaşam düzeyi sağlama hedefi gütmektedir. Bu amaç en güzel ifadesiyle Beveridge'nin "bireye, yaşamının her döneminde yeterli bir gelir düzeyi sağlayarak onun güvenlik gereksinimini tatmin etmektir" şeklinde kendini bulmaktadır (TOBB, 1993: 18).

1.3.2. Sosyal Güvenliğin Dolaylı Amaçları

Sosyal güvenliğin dolaylı amaçları, sosyal güvenlik uygulamaları ile başta doğrudan hedeflenmeyen, ancak zaman içinde gerçekleşen uygulamalarla ortaya çıkan olumlu etkileridir. Bu etkiler ise, artık sosyal güvenlik uygulamalarının dolaylı da olsa amacı ve hedefi olmuştur. Bu amaçlar: (Aydın, 1999: 11-19).

• Sosyal Amaçlar

Sosyal güvenlik öncelikle bireyleri sosyal risklere ve bu risklerin zararlı sonuçlarına karşı korumayı amaçlar. Bu amaç ise beraberinde sosyal adaleti getirmektedir. Sosyal güvenliğin, insanların yarınlarını güvence altına alma işlevi, bireyden hareketle toplumun bütününe bir güvence sağlayarak, sosyal katmanlar arasında bir yumuşamaya da yol açmaktadır. Bir sosyal

riskle karşılaşan birey, sosyal güvenlik sayesinde bunun zararlı sonuçlarından kurtulabilecektir. Böylece tersi bir durumda, zararlı sonuçla ezilen (örneğin işsiz kalan, sakatlanan ve gelirini yitiren kimselerde olduğu gibi) kimsenin geliştireceği tepki de önlenmektedir. Bunun sosyal barışa katkısı yadsınamaz.

Sosyal güvenliğin bir bireyi diğerine muhtaç etmeme şeklindeki sosyal amacı da önem taşımaktadır. Kişiler bu şekilde karşılaştıkları risklerden başkalarının doğrudan yardımını ile değil, sosyal güvenlik sayesinde korunmaktadır. Ayrıca sosyal güvenliğin özellikle toplum sağlığı ile bireylerin ekonomik güvenliklerine olan etkisi, beraberinde sosyal refahı gerçekleştirme amacını da ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla sosyal güvenlik dolaylı olarak sosyal adaleti, sosyal barışı, bireysel gelişimi ve sosyal refahı amaçlamaktadır.

• Ekonomik Amaçlar

Sosyal güvenliğin ekonomik dengeyi sağlaması ekonomik amaçlarından da birini oluşturur. Şöyle ki, devletin işsiz kalan kimselere ödenen sosyal sigorta yardımlarını artırmasının makro ekonomik açıdan rasyonel bir tercih olduğu ortaya çıkmıştır.⁴

Sosyal güvenliğin bir başka ekonomik amacı ise zorunlu tasarrufun gerçekleştirilmesidir. Gelecekte daha iyi bir hayat standardına sahip olmak, bireylerin temel amacıdır. Bugünkü tüketimden vazgeçerek, gelecekte daha yüksek bir gelir elde etme, ancak yeterli tasarruf yapılması halinde mümkündür. Yeterli tasarruf imkanına sahip olmayanlar için, çalıştıkları dönemlerde, katılımın kamu otoritelerince zorunlu tutulduğu sosyal sigortalara ödenen primlerle, bir tür zorunlu tasarruf ilkesi getirilmiştir (Yazgan, 1992: 304). Ayrıca günümüzde dünyada da çok yaygın şekilde uygulanan bireysel emeklilik sistemi ile de kişiler ve aileler kendi tercihlerine göre geleceğe yönelik tasarruf miktarlarını artırarak sosyal güvenliklerini sağlamaktadırlar.

Tasarruf amacı ile bağlantılı olarak ortaya çıkan diğer bir ekonomik amaç ise yatırımdır. Pratik açıdan ekonomilerde sosyal güvenlik kurumlarının oluşturduğu fonlar kadar tasarruf

⁴ Örneğin Kanada'da I. Dünya Savaşı sonrası yaşanan ekonomik çöküşün bir benzerinin II. Dünya Savaşından sonra yaşanmaması için talebi artırmaya yönelik (örneğin çocuk yardımlarını artırıcı) önlemler alınmıştır. İngiltere'de yapılan bir araştırmada ise işsizliğin satın alma gücünü düşürdüğü ve bu durumun ekonomiye zarar verdiği, bu zararın ise işsizlik sigortası yardımlarının artırılması ile oluşacak zarardan daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

yapılması söz konusudur. İşte bu fonlar, yani tasarruflar, uygun yatırımlara yöneltilirse, önemli bir kaynak yaratılmış olur. Bu yüzden sosyal güvenlik sistemini yeni oluşturacak ülkelerle, gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik bir ekonomik araç haline gelmektedir. Dolayısıyla ülkelerde kayıt içine alınmış sermaye birikimini artırmaktadır.

Bunlar dışında sosyal güvenliğin fiyat oluşumu, enflasyon ve para değeri üzerine etkiler yaptığı da söylenebilir. Bu makro ekonomik amaçlar yanında, sosyal güvenliğin, kişileri risklerin zararlı sonuçlarına karşı koruyarak onlara asgari bir ekonomik güvence sağlamak şeklinde bir mikro ekonomik etkisinin bulunduğu da söylenebilir.

• Siyasal Amaçlar

Sosyal güvenlik, halkın ekonomik bir çöküntüden kurtulmasını sağlayan bir sosyal teminat sistemi ile zamanımızda devlet, ekonomik yönden zayıf halkın, ekonomik çöküntüye sebep olacak sosyal risklere karşı güvenliğini sağlamaktadır. Aslen, devletin vatandaşlarının sosyal güvenliğinden kendisini sorumlu tutması, sosyal devlet kavramının bir uzantısıdır. Sosyal devlet toplumdaki ekonomik farklılıkları gidermeyi amaçlamaktadır (Sözer, 1994: 6).

Sosyal güvenlik sosyal adalete sosyal refaha ulaşmayı amaçlamaktadır. Buna ulaşmak ise ancak aynı hedeflere ulaşmaya yarayacak bir aygıt ile sağlanabilir. Bu aygıt ise sosyal devletten başkası değildir. Böylece, asıl amaç olan sosyal güvenlik, beraberinde sosyal devletin oluşturulması gibi dolaylı bir amacı da gerçekleştirmektedir. Sosyal güvenlik hakkı herkes için tanınan temel bir insan hakkıdır. Genelde insan haklarının, özelde de sosyal güvenlik hakkının, bir ülkenin uluslararası alandaki prestijini etkilediği de bir gerçektir. Hatta günümüzde insan haklarının uluslar arasındaki ilişkilerde önemli bir belirleyici olduğu dahi sıkça dile getirilmektedir. Bu anlamda sosyal güvenlik haklarının gereklerini yerine getirenlerin uluslar arası alanda daha etkin ve daha prestijli, getirmeyenlerin ise zor durumda olduklarını söylemek mümkündür.

Kısaca, sosyal güvenliğin siyasal amaçlarından ilki sosyal devletin gerçekleştirilmesidir; sosyal bir hak olarak sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesiyle ülkenin uluslararası alanda güçlü ve prestijli bir hale gelmesi de dolaylı amaçlar arasında sayılabilir.

1.4. Sosyal Güvenlik Araçları (Yöntemleri)

Sosyal güvenlik yukarıda belirtilen amaçlarına ulaşabilmek için sosyal sigortalardan, sosyal yardımlardan, sosyal hizmetlerden ve devletçe bakılma yönteminden yararlanmaktadırlar. Yani sosyal güvenlik bir amaç iken sosyal güvenliği sağlayacak olan sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler de onun en önemli ve etkili araçları olmaktadır. Ancak sosyal güvenliğin sağlanması amacıyla kullanılan bu araçlar arasında da kullanılan kaynağın sağlanması bakımından farklılık vardır. Sosyal sigortalarda yardım görecekt kişi de sisteme katkıda bulunurken; sosyal yardım, sosyal hizmetler ve devletçe bakılma yönteminde böyle bir katkı söz konusu değildir. Bunlarda kaynak kısmen veya tamamen devlet tarafından karşılanmaktadır (Tuncay, 1992: 6).

1.4.1. Sigortalar

Özellikle, 20. yüzyılın sonlarından itibaren sosyal güvenlik sistemlerinde görülmeye başlayan krizler; gerek gelişmiş ülkelerde olsun, sosyal güvenliğin yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur. Yeniden yapılandırma çalışmalarında en çok sigorta yöntemi üzerinde durulmuştur. Çünkü sosyal güvenliğin sağlanmasında kullanılan en yaygın ve en gelişmiş araç sigortalardır. Sigortaların çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Her şeyden önce sigortacılık ülkenin sosyal güvenlik sistemini önemli ölçüde desteklemektedir. Ekonomide sağladığı tasarruflar sayesinde, bir dayanışma organizasyonu olarak faaliyet göstermekte, sosyal ve ekonomik çöküntülerin önlenmesinde etkili olmaktadır (Uğur, 2004: 28).

Sigortalar iki ana başlıkta sınıflandırılabilir. Bunlar özel sigorta ve sosyal sigortalardır. Sosyal güvenlik yöntemi olarak özel sigortalar, temelde sosyal sigortaları ikame edici olarak değil, tamamlayıcı olarak faaliyet göstermektedirler. Çalışanların yaşlılık hallerinde temel güvencesi olan sosyal sigortalara ek olarak güvence sağlayan özel sigorta uygulamaları giderek önem kazanmaktadır. Bunun sebeplerinin başında, sosyal sigorta sistemindeki reformlar sonucu sigorta edimlerinin düzeyinin düşürülmesi gelmektedir. Uzun süren tartışmalar sonucunda pek

çok ülkede zorunlu kamu emeklilik programlarının yanlarında zorunlu veya gönüllü özel emeklilik programlarına dayalı bir sistem oluşturulması fikri uygulamaya geçmiştir.⁵

Özel sigortalar, çeşitli türlerde sınıflandırılmakla beraber uzun vadeli sigorta açısından genel olarak, hayat sigortası ve bireysel emeklilik sigortası olmak üzere iki türde sınıflandırılmaktadır. Hayat sigortacılığı adı altında sağlık, kaza, yaşlılık, malullük, ölüm v.b. risklere karşı sigorta yapılmaktadır. Özel sigortaların diğer bir türü olan bireysel emeklilik ile bireylerin hem tasarruf yapmaları teşvik edilmekte dolayısıyla gelirlerini artırmaları sağlanmakta hem de belirli koşulları sağlayan bireylere emeklilik hakkı tanınmaktadır.⁶ Bu konu daha kapsamlı bir şekilde çalışmanın ikinci bölümünde geniş bir şekilde irdelenecektir.

1.4.2. Sosyal Yardımlar

Sigortalardan sonra sosyal güvenliğin önemli diğer bir kolu sosyal yardımlardır. İlk kez 19. yüzyılda yapılmaya başlanan sosyal yardımlar, sosyal sigortalar ile birlikte sosyal güvenliğin iki ana kolunu oluşturmaktadır.

Sosyal yardım, muhtaçlığı bulunan kişilere devlet veya mahalli idarelerce, gelirin belli bir düzeyin altına düşmesini önlemek, kişinin yaşamasına imkan sağlayacak asgari önlemleri almak şeklinde ortaya çıkmaktadır (TOBB, 1993: 42). Bunun dışında, sosyal sigorta uygulaması çalışanları esas alırken, sosyal yardımlar özellikle belirtilen kesimin dışında kalan muhtaçları kapsama eğilimindedir. Dolayısıyla sosyal yardımlar, sosyal güvenliğin açıklarını kapatıcı ve onun tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadırlar (Aydın, 1999: 27). Sosyal yardımda temel amaç yardım görenlerin olabildiğince kısa sürede yeniden çalışabilir ve gelir elde edilebilir, böylece kendini geçindirebilir seviyeye getirilmesidir (Güven, Gerek, 1995: 45). Ayrıca sosyal sigortalardan farklı olarak sosyal yardımlar; genellikle vergilerle finanse edilmekte, herhangi bir karşılığı olmaksızın gereksinim içinde olanları kapsamakta, tek yanlı olarak devlet tarafından

⁵ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncay Güloğlu, “Yaşlılık ve Sosyal Güvenlik”, *Sosyal Güvenlik Dünya Dergisi*, 2000, s. 133.

⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Suat Uğur, *Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi*, Tisk Yayınları, Ankara, ss. 28-55.

Can Tuncay, “Bireysel Emeklilik Rejimi Üzerine”, *Çimento İşveren Dergisi*, 2000, s. 3.
Ali Çubuk, *Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik*, G.Ü. Yayınları, Ankara, s. 200.

yapılmakta ve yararlananlar mali katkıda bulunmamaktadır (Talas, 1997: 406). Bu nedenle de etkin bir şekilde kullanılması çok önem taşımaktadır.

Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yoksulluğun önlenmesi ve etkilerinin azaltılması için sosyal güvence kapsamındaki uygulamalardan birisi sosyal yardımlardır.⁷ Sosyal yardım yönetiminde bireylere sosyal gelir sağlanması muhtaç olma koşuluna bağlıdır. Aynı zamanda bir sosyal hizmet alanı olan sosyal yardımlarla, muhtaçlara ücretsiz sağlık yardımı ve bakımı, aile ödenekleri yaşlılara ve sakatlara aylık bağlanması, işsizlik yardımı yapılmaktadır. Nitelikleri itibarı ile primli sisteme dayanan sosyal sigortalardan ayrılmaktadır. Sosyal yardım yöntemi, muhtaç konumda olanlara sürekli yardım yapmayı içeren bir yöntem olmayıp, muhtaçlık durumunun en kısa sürede kaldırılmasını hedeflemektedir. Amaç, yardım görenin mümkün olan en kısa sürede yeniden çalışabilme ve geçimini sağlayabilecek gelir elde edebilme olanağına kavuşturulması olmaktadır. Tembellik ve savurganlık özendirilmemekte, kişinin sosyal varlığı güvence altına alınarak onuru korunmaya çalışılmaktadır. İhtiyaca ilişkin olarak belirlenen koşulların yerine gelmesi halinde, yerel ya da ulusal düzeyde toplanan vergilerle finanse edilen çeşitli programlar gereğince, yardıma ilişkin ödemeler yasal bir hak gereği yapılmakta ve yapılacak ödemelerin miktarı, gelir ve servet durumu dikkate alınarak belirlenmektedir (Uğur, 2004: 57).

1.4.3. Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmetler de sosyal yardımlar gibi sosyal güvenlik sisteminde önemli görevler taşımaktadır. Sosyal yardımlar daha çok parasal işlem, sosyal hizmetler ise belirli hizmetler sunma biçiminde olmakla birlikte her ikisini birbirinden kesin olarak ayırmak mümkün değildir (Sözer, 1998: 32). Bununla birlikte sosyal hizmetler, ihtiyaç sahiplerine çeşitli sosyal alanlarda yapılan maddi olmayan yardımlardan oluşmaktadır.

Sosyal hizmetler sosyal hukukun bir dalı olup, sosyal sigorta, sosyal tazmin ve sosyal yardım kurumlarından yararlanamayan ihtiyaç sahiplerini kapsamına almaktadır. Ancak; bu kurumlardan birinin sağladığı imkanlar, yoksulluğu hedeflenen düzeyde ortadan kaldıramamış ve

⁷ Ülkemizde sosyal yardımlara ilişkin mevzuat açısından, 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Yasasının tüm muhtaç vatandaşları ilgilendirdiği, diğerlerinin ise muhtaç kişileri belli gruplar itibarı ile kapsama aldığı görülmektedir.

ihtiyaç giderilememiş ise, bir diğeri devreye girebilmekte ve bir defalık işlem yapılabilir. Sosyal hizmetler, toplumun üyesi olan bireylerden kendi ellerinde olmayan sebeplerle yoksul ve muhtaç duruma düşen, beden ve ruhen bir eksikliğe uğrayanlara ülkenin genel şartları çerçevesinde insana yaraşır bir biçimde varlıklarını sürdürebilmeleri için maddi ve manevi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik devletin ve gönüllü özel kuruluşların verdiği hizmetlerden meydana gelmektedir. Söz konusu hizmetler daha çok çocuk bakımı, muhtaç çocukların korunması, muhtaç durumdaki yaşlı, sakat ve hastalara bakım ve yardım, dar gelirli bireylere sağlık hizmetleri sunma, barınma ihtiyaçlarının giderilmesine çalışma gibi pek çok hizmetten oluşmaktadır (Uğur, 2004: 57-58).

1.4.4. Devletçe Bakılma

Devletçe bakılma, devletin her üyesine, finansmana prim ya da benzeri özel bir katkıda bulunmaksızın, devletten, tutarı ve koşulları önceden saptanmış bir sosyal gelir alma hakkının tanınması demektir.

Yöntem olarak eski olmasına rağmen, karşılaşılan sosyal risklerin, nedenine bakılmaksızın ve kişisel bir ayırım yapılmaksızın toplumun tüm üyelerinin temel ihtiyaçlarını karşılama amacı nispeten daha yenidir. Bu yöntemde muhtaçlık durumunun araştırılmasına da gerek duyulmamaktadır (Aydın, 1999: 28). Bu ise uygulama kolaylığı sağlar; ancak, insanca amaç güden bu yöntemin, sosyal güvenlik finansmanının oldukça zorlaştığı günümüzde ve ayrıca dünyada uygulanan politikalar nedeniyle uygulama olanağı bulması güç görünmektedir.

1.5. Sosyal Güvenliğin İlkeleri

Sosyal güvenliğin üç ilkesinden söz edilebilir. Bunlar sosyal hakların ardında yatmakta olan yeniden dağıtım adaletine ilişkin klasik ilkeler, yani “gereksinim” (need), “karşılıklılık” (reciprocity) ve “evrenselcilik” (universalism) ilkeleridir.

Ancak sosyal politikada, her ne kadar bu üç ayaklı ilke yaygın olarak kullanılmaktaysa da, genel ilkeler çoğu kez farklı terimlerle de ifade edilebilmektedir. Örneğin, gereksinim ilkesi yerine “seçicilik” (selectivity); karşılıklılık ilkesi yerine “katkı” (contribution), “orantısallık” (proportionality), “eşdeğerlik” (equivalence), “sosyal sigorta” (social insurance), “adalet”

(equity) ve evrensellik ilkesi yerine de “eşitlik” (equality) kullanılabilir. Ayrıca, yoksulluk, karşılıklılık ve vatandaşlık temelli sosyal hak tipleri arasındaki ortak farklılıklar da bununla ilişkilidir. Refah rejimleri düzeyinde konuya bakıldığında, liberal refah devletlerinde politika yönelimi üzerindeki baskın etki, “gereksinim ilkesi” olarak ortaya çıkmaktadır; muhafazakar liberal devletlerde adalet ilkesi hüküm sürerken, eşitlik ilkesi hiçbir yerde sosyal demokrat refah devletlerinde olduğundan daha belirgin değildir (Esping–Andersen, 1990: 21-26).

1.5.1. Gereksinim İlkesi

Sosyal yardım programlarının merkezinde yer almaktadır. Bunların finansmanı genellikle merkezi hükümet veya yerel makamların kontrolü altındaki vergilerden karşılanmaktadır ve yoksulluğun giderilmesi amaçlanmaktadır. Gereksinim ilkesi, en dolaysız olarak sosyal yardım programlarının yalnızca minimum geçim düzeyinin altındakilere bir yarar sağladığı ve hak sahipliğinin bir gelir araştırmasına tabi olduğu gerçeğinde somut hale gelmektedir. Bununla birlikte, gelir araştırmasının tasarımı çok katı bir tanımdan (tüm kaynaklar ve sermaye hesaba katılır; hiç olmayan veya ihmal edilebilir miktarlarda olan diğer gelirler hesaba katılmaz; yüksek marjinal vergi oranı söz konusudur, vb.) daha yumuşak bir tanıma (örneğin, yalnızca gelir sorgulanır; kaynakların hatırı sayılır bir miktarı dikkate alınmaz, düşük marjinal vergi söz konusudur) kadar değişiklikler gösterebilmektedir. Ayrıca, gelir araştırmaları talep sahibi ile sınırlı tutulabilmekte veya (evli) eşine, diğer aile ve hane üyelerine ve hatta aynı hanede yaşamayan akrabalarına kadar bile genişletilebilmektedir (Clasen, Oorschot, 2002: 3-4).

1.5.2. Evrenselcilik İlkesi

Evrenselci programlar, genellikle temel güvenliği sağlamak için orta halli, standart düzeyde yararlar sağlama eğiliminde olmaktadır. Bununla birlikte, zaman zaman değişken oranlar da uygulanmakta (örneğin, bakmakla yükümlü olunan kişiler için) ve oranlar daha cömert olabilmektedir. Gerçekten de, hak sahipliğinin bir gereksinim (ve gelir) araştırmasına tabi olmaması anlamında koşulsuz olması ve destek alınmadan önce katkıda bulunulmasına gerek olmaması, tanımlayıcı karakteri oluşturabilir. Evrensel ödenek programlarının kapsamı, bazı ödenekler belli bir yaşın üzerindeki tüm nüfusa (örneğin, evrensel emeklilik), diğerleri de belli gruplara (örneğin, sakatlık ödenekleri) veya bir grubun bölümlerine (yalnızca ilk çocuk için evrensel ödenek) ait olmak üzere değişiklik gösterebilmektedir. Ödeneklerin vergilerden

karşılanması ve devletin sorumluluğunda olması eğilimi bulunmaktadır (Clasen, Oorschot, 2002: 4-5).

1.5.3. Karşılıklılık İlkesi

Sosyal sigorta programlarında en çok görülen ilkedir. Diğer gelir koruma programları ile karşılaştırıldığında, tipik karakteristikleri arasında genel olarak emek piyasası ile ilişkilendirilen riskler, hak sahipliği ve risk–paylaştırma (risk ve zorunlu üyelikle ilişkili olarak bireysel katkı oranlarında farklılaştırma yok), devletin düzenleyiciliği veya içinde yer alması (en azından bir yere kadar), hak kazanma (katkı kayıtları temel alınarak) ve finansman (vergilendirmeden ziyade katılımcı) sayılabilir (Erskine, Clasen, 1997: 227-28). İşveren ve İşçi sendikaları büyük oranda politika oluşturulmasına ve / veya idareye katılmakta ve finansmanın büyük kısmı işçi ve işverenin katkılarından oluşmaktadır.

1.6. Sosyal Güvenlik Sistemleri

Modern anlamda sosyal güvenlik sistemi daha öncede belirtildiği üzere sanayi devriminin olumsuz koşullarını düzeltme amacıyla Almanya’da doğmuş, önce Avrupa’ya daha sonra ise kademeli olarak tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Sosyal güvenlik sistemleri ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Günümüzde dünyada uygulanan sosyal güvenlik sistemleri işçi sigortası modeli, halk sigortası modeli, işçi ve halk sigortası modelinin bir arada uygulandığı karma model, devletçe bakılma modeli, koruyucu fon modeli (ihtiyat fonu) ve özel sigorta modeli olarak sıralanabilir.

Bunlardan işçi sigortaları halk sigortası, ihtiyat fonu ve özel sigorta sistemi katılımcılar ile bazı durumlarda devletin, bağımlı çalışanlarda ise ayrıca, işverenlerin ödedikleri primler ile finanse edilmektedir. Devletçe bakım sistemi ise tüm sosyal risklerin sigorta sistemi dışında devletçe karşılandığı, vergilerle finanse edilen bir sosyal güvenlik sistemidir. Karma model ise işçi sigortaları, halk sigortası modelinin karışımı olarak ortaya çıkmaktadır. Özel sigorta modeli ise ağırlıklı olarak, başta Şili olmak üzere Latin Amerika ülkelerinde uygulanmaktadır. Özellikle malullük, yaşlılık ve ölüm sigorta kolları çalışanların ve işverenlerinin özel sigorta şirketlerine ödedikleri ve sözü edilen şirketler tarafından fonlandırılan primlerle finanse edilmektedir.

1.6.1. İşçi Sigortası Modeli

İşçi Sigortası Modeli, bütün çalışanların sosyal güvenceden yararlanmalarını amaçlayan ve sosyal sigorta tekniği ile bu amacını gerçekleştirmeye çalışan bir sosyal güvenlik sistemidir. İlk modern sosyal güvenlik sistemi özelliğini taşıyan ve önce Almanya'da⁸ uygulanan İşçi Sigortası Modeli, daha sonraları Avusturya, İtalya, Belçika, İsveç, Norveç vb. ülkelere örnek teşkil etmiştir. Ağır çalışma koşulları dikkate alınarak, mevcut çok sayıdaki farklı sigorta sandıkları ve bunlar için ödenen primler ve standartlaştırılarak çalışanların zorunlu olarak sigortalı olmaları sağlanmıştır.

İşçi sigortaları modeli ilk olarak Almanya'da 1881 yılında uygulanmaya başlamış olup, öncelikle işçileri korumayı amaçlayan ve işçi ve işveren tarafından ödenen primlerle finanse edilen sosyal güvenlik sistemidir. Dönemin Alman Başbakanı Bismarck tarafından hazırlandığı için Bismarck Modeli olarak da anılmaktadır (Karadeniz, 2007: 4).

İşçi Sigortası Modeli ile çalışanlar, sosyal risklere karşı sosyal sigorta tekniği kullanılarak korunmaktadır. Her işçi, ücret gelirinin belirli bir yüzdesini prim olarak ödemektedir. İşçi, sigortaya işvereni ile eşit miktarda katkıda bulunmaktadır. İşçi için sigorta edilen risk meydana geldiğinde, söz konusu riskin mali yükü sosyal sigorta tarafından karşılanmaktadır. Örneğin sigortalı işçi hastalandığında, hastalık sigortası tıbbi bakımın tüm masraflarını üstlenmektedir. İşçi ve işveren primlerinin yanında devletin de finansmana katkısı olmaktadır.

Alman sosyal güvenlik sistemi⁹, yaşlıların sosyal güvenliği için dünya çapında yaygın bir finansman mekanizması olan katkı esaslı tipik bir dağıtım sistemine sahip bulunmaktadır. Alman sistemi, tekdüze olup pek az kısmı dışında bütün işçileri kapsamakta ve hemen hemen bütün emeklilik gelirlerini oldukça şeffaf kurallarla işleyen bir sistem içinde sağlamaktadır. Almanya'daki sosyal sigorta sisteminin önemli özelliklerinden birisi, zorunlu sigorta ilkesinin hafifletilmesine hizmet eden özerk yönetim anlayışıdır. Sosyal sigorta sistemi sadece devlet tarafından değil, sendikalar ve özel meslek kuruluşlarının etkili olduğu bir modelle

⁸Bknz.http://www.justlanded.com/english/germany/tools/just_landed_guide/jobs/social_security, 31-01-2007.

⁹ Horst Siebert, "Germany's Social Security System under Strain", *Kiel Institute of World Economics*, Kiel Working Paper No. 1155, 2003.

yönetilmektedir. İşçinin sigorta sistemine yaptığı katkı, daha sonraki hizmet talebinin temel gerekçesi olduğundan, sosyal sigorta sistemi kişinin kendi katkısı ile daha sonra yapılacak katkı arasında doğrudan bir bağlantının mevcut olduğu bir dayanışma sistemi şeklinde işlemektedir. Ancak çocuklar için ek bir prim ödenmeden hastalık sigortasından yararlanılabilmektedir. Yine yüksek gelir elde edenler, düşük ücretlilere göre daha fazla prim ödemektedir. Nüfusun % 90'ını kapsayan ve tüm işçileri, aileleri ve emeklileri kapsayan sosyal sigorta sistemi, sosyal güvenlik sisteminin merkezini oluşturmaktadır. Toplumun diğer kesimleri ise genel olarak özel sosyal güvenlik sistemlerine sahip bulunmaktadır. Sosyal sigorta sistemi, prim ödeme koşuluna bağlı olmayan sosyal uygulamalarla tamamlanmaktadır (Uğur, 2004: 62).

Sosyal güvenlik hakkı temelde mesleki faaliyet ölçütüne dayalı bağımlı ya da bağımsız çalışma olgusunun sonucu olduğundan, mesleki bir faaliyette bulunmayanların sosyal sigortaya tabi olması mümkün bulunmamaktadır. Söz konusu durumda olanlar için finansmanı devlet tarafından karşılanan sosyal yardım tekniği kullanılmaktadır. Büyük ölçüde özel sigorta tekniği uyarlamalarına dayanan İşçi Sigortası Modelinin ilkelerine, zorunluluk ilkesi ve primlere işverenlerin katılımı, bunların yetersiz kalması halinde devletin de finansmana katkısı gibi ilkeler de eklenmiştir. Sadece çalışanları içine alan sosyal sigorta sistemi zaman içinde işçilerin dışında bağımsız çalışanları, sonra da çalışmayan nüfusu kapsamına alacak şekilde geliştirilmiştir. Hastalık ve bakım sigortalarının; öğrencilere, işsizlere, sakatlara açılması, kaza sigortasının korumasının kapsamına çocukların ve hayat kurtaranların alınması, İşçi Sigortası Modeli'nin Halk Sigortası Modeli'ne doğru bir gelişme gerçekleştirdiğini göstermektedir (Uğur, 2004: 62-63).

Alman sosyal güvenlik sistemi, son zamanlara kadar yüksek ve güvenilir bir düzeyde emeklilik geliri sağlaması açısından başarılı olmuş; iki dünya savaşı, büyük buhran ve iki Almanya'nın birleşmesi esnasında varlığını sürdürmüş, bu sebeplerle de Almanya'daki sosyal ve siyasi istikrarın temellerinden biri olarak takdir edilmiştir. Bütün bunların yanında 1992 yılından itibaren yapılan reformlar, katkı oranlarının istikrarında ve sistemin üye kaydında başarılı olamamıştır. Alman sosyal güvenlik sistemini zora sokan gelir-gider dengesizliğine bağlı duruma ilave olarak, nüfusun yaşlanması ve işgücü arzındaki olumsuz etkiler kamu emeklilik sistemindeki güclüklerin artmasındaki başlıca iki önemli sebep olmuştur (Uğur, 2004: 63).

1.6.2. Halk Sigortası Modeli

Halk Sigortası Modeli; İşçi Sigortası Modelinde olduğu gibi sadece çalışanları değil bütün bireyleri sosyal güvenceden yararlandırma hedefi ile ülkede yaşayan herkesi ayırım gözetmeksizin kapsamına alarak sosyal adaletsizliği ortadan kaldırmaya çalışan, finansmanı primlerle sağlanan, sağlanacak yardımların da belli olduğu ve bütün bu finansman ve uygulamaların tek merkezden yürütüldüğü modern sosyal güvenlik sistemlerinden biridir (Sözer, 1991: 80).

Halk sigortası İngiltere’de¹⁰ uygulanmaktadır. Beveridge¹¹ tarafından geliştirildi. Bu sistemde sadece çalışanlar değil, ülkede ikamet eden herkes kapsam altına alınmaktadır ve sosyal riskler için prim ödemektedir. Sağlık hizmetleri dışındaki diğer riskler için sigorta sistemi uygulanır. Sağlık hizmetleri ise devletçe bedelsiz sunulur (Sözer, 1997: 3).

Halk Sigortası Modeli’nde; 15-65 yaşları arasındaki herkes iş kazası, meslek hastalıkları, hastalık, analık, maluliyet, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı prim ödemektedir. Sigorta primleri, işçilerde gelirlerinin yüzdesi üzerinden, bağımsız çalışanlarda ve çalışmayanlarda ise belirli bir tarifeye göre alınmaktadır. Primler, her risk için ayrı ayrı alınmayıp tümü için tek bir ödeme yapılmaktadır. İşsizlik hariç tüm nüfusa klasik sosyal risklere karşı verilen sosyal güvence, 15 yaşına kadar sağlık risklerine karşı başlamakta, 15 yaşından sonra yaşlılık, sakatlık, dul ve yetim bırakılma riskleriyle devam ederek ölüme kadar sürmektedir. Zira Beveridge Planı’na göre, ulusal sağlık politikasına gereksinim bulunmaktadır. Ulusal sağlık hizmetinin finansmanı vergilerle karşılanarak tüm halkın ücretsiz olarak tıbbi yardımlardan yararlanması sağlanmaktadır. İngiltere’de sağlık hizmetleri sağlık bakanlığı tarafından ücretsiz olarak verilmektedir. Bu bağlamda hayat seviyesinin ve yaşama şartlarının iyileştirilmesi için herkesi kapsayacak bir sağlık ve rehabilitasyon sisteminin tesis edilmesi iyi bir sosyal sigorta sistemin ön şartı olarak kabul edilmiştir. İşçi, memur, bağımsız çalışan ayırımının olmadığı Halk Sigortasında çalışanların kendine özgü bir sigorta kurumları bulunmamaktadır. Ancak, işçiler isterlerse ek

¹⁰ Bknz. http://www.ssa.gov/international/Agreement_Pamphlets/uk.html, 31-01-2007.

Ayrıca bknz Daniel Wartonick, “Proposals for Social Security Reform in the United Kingdom”, *Social Security Bulletin*, 1985.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bknz. Philip Musgrove, “Health Insurance: The Influence of the Beveridge Report”, *Bulletin of the World Health Organization*, 2000, 78 (6), pp. 845-55.

sigorta kurumu kurabilmektedir. Uygulamalar, merkezi bir kurum ve ona bağı taşıra teşkilatı tarafından sağlanmaktadır (Uğur, 2004: 64-65).

1.6.3. Karma Model

İşçi Sigortası Modeli ve Halk Sigortası Modelinin bir arada uygulandığı bir diğer sosyal güvenlik sistemi Karma Modeldir.¹²

Bismarck ve Beveridge'in oluşturdukları modellerden dünyada birçok ülke esinlendi. Bazıları modelleri aslına yakın bir şekilde benimserken, bazıları da her ikisini birlikte uygulamayı uygun gördü. Yani işçi sigortası ve halk sigortası bir arada uygulandı. Örneğin Hollanda'da¹³ önceleri Alman modeli esas alınmış, sonra Beveridge'den esinlenerek kurulan bir komisyon herkesi tüm risklere karşı koruyacak şekilde reform çalışmaları yapmıştır. Sonuçta ortaya çıkan tabloda, halk hastalık, analık, kaza, sakatlık, çocuk sahibi olma, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı değişik düzenlemelerle koruma altına alınmıştır. Finansman, işçiler için işverenleri tarafından ücretlerin belirli bir yüzdesi üzerinden sağlanmaktadır. 15 – 65 yaş arası halk maktu prim ödemekte, belirtilen yaş sınırının altında ve üstünde kalanlar ise primden muaf tutulmaktadır. Tahsilât görevi, vergi dairelerine verilmiştir. İş görmezlik doğuran ve tedaviyi, gerektiren söz konusu durumlar için, 26 adet bölge hastalık kasası faaliyette bulunmaktadır. Ancak, Hollanda'da halk – istisnalar hariç sadece 365 günden fazla süren rahatsızlıklar bakımından koruma kapsamına alınmışlardır. Yaşlılık ve ölüm riskleri için ise, ülke genelinde yetkili tek kurum olarak Sosyal Güvenlik Bankası hizmet vermektedir (Sözer, 2004: 51).

İşçiler 365 günden kısa süren iş göremezlik, hastalık ödeneği, sakatlık ve işsizlik riskleri için ayrıca koruma kapsamına alınmışlardır. Bunun için gerekli finansman anılan her risk için ayrı olmak üzere, ücret üzerinden yüzde olarak işçi ve işverence sağlanmaktadır. Halka hizmet sunan bölge hastalık kasaları, işçilerin uzun süreli tedavilerinde olduğu gibi, kısa süreli tedavilerinde de görevlidirler. Ayrıca doğum hizmetleri, hastalık ve analık paraları, sakatlık aylığı ve işsizlik ödeneği bu kasalar tarafından sağlanır. İşçilerin ayrıca isteğe bağı olarak bir

¹² Karma model için ayrıca bkz. Marry Gibson Jo, Gregory R.Steven, Pandya M.Sheel, "Long-Term Care in Developed Nations: A Brief Overview", *AARP Public Policy*, October (2003), pp.20-22.

¹³ Bknz. http://www.expatica.com/actual/article.asp?subchannel_id=75&story_id=1704, 31-01-2007.

işletme sandığında, bir meslek kasasında ya da özel sigorta şirketinde ek yaşlılık sigortası sahibi olabilmesi mümkündür (Sözer, 2004: 51).

1.6.4. Devletçe Bakılma Modeli

Devletçe Bakılma Modeli'nde, sosyal güvenlik harcamaları devlet bütçesinden bu amaç için ayrılan kaynaklarla karşılanmaktadır. Sosyal yardımlarla benzerlik göstermekle beraber sosyal yardım yönteminde tarihsel farklılıklar bulunmaktadır. Ancak; günümüzde sosyal yardımlar, Devletçe Bakılma Modelinde olduğu gibi devlet bütçesinden ayrılan kaynaklarla sağlanmaktadır. Ülkemizdeki benzer uygulamaların finansmanı, devlet bütçesinden veya devletin bütçe dışında oluşturduğu fonlar ya da benzeri kaynaklardan karşılanmaktadır. Sosyal yardımlar, nedeni ne olursa olsun ihtiyaç halinde bulunmak kaydıyla bütün vatandaşlara devlet kaynaklarıyla sağlandığı halde, Devletçe Bakılma Modelinde sadece belirli kişi gruplarına belirli nedenlerin varlığı halinde yardım yapılmaktadır. Keza Devletçe Bakılma Modelinde önceden belirlenmiş uygulamalar; kişilerin yaş, sağlık, aile gibi özel durumlarına bakılmaksızın sadece korumaya sebep olan olayın varlığına bakılarak sağlanmaktadır. Ayrıca Devletçe Bakılma Modelinde ağırlıklı amaç, asgari ölçüde yaşam sağlamaktan ziyade iktisadi iyileştirme yapmaktır. Sosyal risklere karşı sağlanan asgari güvenlik için kişinin yaşam koşulları sorgulamaya tabi tutulmamaktadır (Uğur, 2004: 65).

Devletçe Bakılma Modeli'nde, sosyal güvenliğin sağlanması için yapılan harcamaların devlet bütçesinden karşılanması, sosyal güvenlik tedbirlerinden yararlananların sosyal güvenliğin finansmanına hiçbir şekilde katkısı olmadığı anlamına gelmemektedir. Zira, vergi yükümlülerinin ödedikleri vergiler ölçüsünde finansmana dolaylı katkıları söz konusu olmaktadır. Ancak; sosyal gelirden faydalananlar her zaman vergi ödeyenler olmadıklarından ve gelir düzeyi yükseldikçe ödenen vergi miktarı da artan oranlı olarak yükseldiğinden Devletçe Bakılma Modeli tüm toplum çerçevesinde yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere doğru yeniden bir gelir transferi yapmaktadır. Finansmanda karşılaşılan sıkıntıların aşılabilmesi için genelde yeni vergiler koymaya veya mevcut vergilerin oranlarının artırılması yoluna gidilmektedir (Uğur, 2004: 65-66).

Yeni Zelanda¹⁴ ve Danimarka¹⁵ gibi bazı ülkeler, tüm sosyal riskler bakımından sigorta sistemini devre dışı bırakıp, sağlanacak uygulamalardan sadece devleti sorumlu tuttular. Örneğin, Yeni Zelanda’da geliri yetersiz tüm fertler toplumdan nafaka alacaklısı kabul edildiler. Amaç herkese asgari bir yaşam düzeyi sağlamak olarak belirlenmiştir. Mesleki ve sosyal durumu ne olursa olsun yoksul durumdaki fertler, sosyal güvenlik hakkında yararlanma hakkına sahip sayılmaktadır. Yararlanmanın kapsamı, önceki kazanç düzeyine göre belirlenmektedir. Giderlerin finansmanı, prim yerine vatandaşların ödemekte oldukları vergilerle karşılanır (Sözer, 2004: 52).

Devletçe bakım sisteminin uygulandığı bir diğer ülke olan Danimarka’da halk aylığı, zorunlu resmi iş pazarı ek aylığı ve gayri resmi, ihtiyari iş pazarı ek aylığı uygulamaları mevcuttur. Sosyal Aylık Yasası gereği, tüm vatandaşlar, cinsiyet ve şahsi durum ayırımı yapılmaksızın 67 yaşını doldurdıklarında “halk aylığı”na hak kazanmaktadır. Bu aylık herkes için aynı yüksekliktedir. Ancak, iktisadi yoksunluk hallerinde, kişiye bağlı bir ek ödeme ve yakacak yardımı yapılmaktadır. Herkes hak sahibi olduğu için, ölüm aylığı tanınmamıştır. Aylık alabilmek için ilginin 15 – 67 yaş arası en az 3 yıl Danimarka’da daimi ikametgâh sahibi olması gerekir. Merkezi yönetim Sosyal İşler Bakanlığı’na ait olmakla birlikte, uygulamalar mahalli yönetimlerin sosyal işler merkezlerince sağlanmaktadır. Uygulamalar sadece vergiler ile finanse edilmektedir. Danimarka’da zorunlu resmi iş pazarı aylığı, işçileri kapsamına alan mecburi bir koruyucu sistemdir. 16 – 66 yaş arasında olup da her hafta en az 40 saat çalışan işçiler için yıllık ücretlerinin % 1,3’ü kadar prim tahakkuk ettirilir. İşverence çalışanların ücretlerinden kesilen primin 1/3’ü işçi, 2/3’ü işveren tarafından karşılanır. ATP denilen aylık, 67 yaşını dolduranlara bağlanır. Halk aylığının aksine, işçi sigorta aylığında ölüm aylığı vardır. 62 yaşını doldurmuş ve en az 10 yıldan beridir evli olan eşler ölüm sigortası kapsamındadır. Onlar normal aylığın yarısını alırlar. ATP sistemi merkezi bir yönetime tabi olup bir yönetim kurulu, bir denetim kurulu ve bir direktör tarafından yönetilir. Yönetimde ise, eşit sayıda işçi ve işveren bulunmaktadır (Sözer, 2004: 52-53).

¹⁴Bknz.http://www.justlanded.com/english/new_zealand/tools/just_landed_guide/jobs/social_security, 31-01-2007.

¹⁵ Bknz. http://www.workindenmark.dk/Social_security, 31-01-2007.

Gayri resmi ihtiyari iş pazarı ek aylığının yapısı, kamu ve özel sektörde ayrıdır. Özel sektörde işçi sendikalarının ve işverenlerin bağlı oldukları üst örgütler arasında yürütülen toplu sözleşmelerde işletme içi uygulamalar (türleri ve içerikleri) belirlenmektedir. Örneğin Hollanda'da 225.000 üyeli işçi örgütü LO, 24.000 üyeli işveren kuruluşu DA ile mahalli, mesleki ve diğer bazı özellikler dikkate alınarak 600 anlaşma yapmıştır. Firma emeklilik kasaları, ya toplu sözleşmeler ya da münferit sözleşmeler ile kurulmaktadır. Diğer yandan, çalışanlar firmaları vasıtasıyla münferit veya toplu olarak bir sigorta şirketine sigorta yaptırılmaktadır. Çok değişik uygulamaları olabilen bu ihtimalde primler tamamen veya kısmen işçi (kısmen işveren) tarafından ödenmektedir. Kamu sektöründe ise, Maliye Bakanlığı ek sigorta için işçi sendikaları ve memur kuruluşları ile ülke düzeyinde geçerli pazarlık yapma yetkisine sahiptir (Sözer, 2004: 53).

1.6.5. Koruyucu Fon Modeli (İhtiyat Fonu)

Tüm bu modeller içerisinde devletin herhangi bir katılımının olmadığı özel sigortalara en yakın ve liberal model Koruyucu Fon Modeli diğer adıyla İhtiyat Fonlarıdır. Gelişmekte olan ülkelerde çeşitli nedenlerle sosyal güvenliğin tüm sigorta kollarını ve şartlarını uygulamak mümkün olamamıştır. Bazı ülkeler, nüfuslarını bazı risklere karşı koruyabilmek adına sosyal güvenliğin tüm ilke ve şartlarının uygulanmadığı, ancak temel düzeydeki risklerin kısmen kapsanabildiği ve primlerle finanse edilen ihtiyat fonları kurmuşlardır. Bugün Koruyucu Fon Modeli dünyada on sekiz ülkede halen uygulanmakta ve çalışanlara kısmi sosyal güvenlik sağlamaktadırlar.

İhtiyat fonları kamu tarafından işletilen, işçilerin ve işverenlerinin ödedikleri primleri belirli durumlarda genellikle toptan veya faiziyle birlikte geri alabilmelerine imkan tanıyan zorunlu tasarruf programlarıdır. Esasen ihtiyat fonu sistemi genellikle eski İngiliz Kolonisi olan ülkelerde de, Kolonilerin bağımsızlığını ilan etmesinden hemen sonra, kurulmuştur. Malezya'da ve Singapur'da ihtiyat fonlarının oluşumunda İngiltere'nin büyük etkisinin olduğu söylenebilir. Gerçekte bu dönemde İngiliz hükümetinin eski kolonilerde herhangi bir sosyal güvenlik sistemi kurma niyeti yoktur. Bununla beraber soğuk savaş döneminde eski kolonilerin sosyalizmden etkilenmemesi amacı, sosyal sigorta programlarının kurulması sürecini hızlandırmıştır. Fonların

ortak özelliği ise finansmanın işçi ve işveren tarafından sağlanması ve devlete yük getirmemesidir (Karadeniz, 2007: 5-6).

Kişiler sosyal sigorta programları çerçevesindeki emeklilik programlarında ileride emekli olduklarında alacakları emekli aylığını tahmin edebilirken, ihtiyat fonlarında emekli olacak kişinin aylığı sadece fona ödediği primler ile sınırlıdır ve kendisine ödenecek aylık hakkında katılımcının fikri yoktur. Dolayısıyla ihtiyat fonlarınca sigortalıya ya da ölümü halinde hak sahiplerine yapılacak ödemelerin sosyal koruma için uygun değerlerdir. Daha önce de vurgulandığı üzere fonlar mevcut durumlarıyla daha çok tasarruf sandığı gibi işlev görmektedirler. Fonda biriken para toptan olarak sigortalının emekliliğinde ya da yasada belirlenen koşullarda sigortalıya faizi ile birlikte verilmektedir. Emeklilik durumunda bazı ihtiyat fonları fonda sigortalı adına biriken tutarı emekli aylığı şeklinde verme seçeneğini de sigortalılarına sunmaktadırlar. Bazı ihtiyat fonlarının sigortalının ölümü halinde geride kalanlara emekli aylığı verdiği de görülmektedir. Bazı fonlar üyelerinin klasik sosyal güvenlik ihtiyaçları dışında ev, eğitim gibi ihtiyaçlarını da dikkate alarak kredi de vermektedir. İhtiyat fonları, birçok yönüyle Şili’de kurulan özel emeklilik fonlarına benzemektedir. Kişinin emekli aylığı toplamı sisteme kendisinin ve işverenin yatırdığı primler ile bunların faiz gelirinden oluşmaktadır (Karadeniz, 2007: 6).

Bu model Tayvan, Hong Kong, Güney Kore, Singapur¹⁶, Malezya, Vietnam ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi Asya ülkelerinde uygulanmaktadır. Örneğin, Tayvan’da özel sektörde bazı faaliyet alanlarında ve sadece 5’den fazla işçinin çalışmakta olduğu işyerlerinde yaşlılık parası fonu kurulmaktadır. Fon işçinin ücretinin % 6-8’i oranında primlerle, işçi ve işverence müştereken, finanse edilmektedir. Hizmete hak kazanma koşulları üçtür: İlk şıkta kadın 55, erkek 60 yaşında ve en az bir yıldan beri çalışıyor olmalıdır. İkinci şıkta, fertler 55 yaşına ulaştığında 15 yıldan beri çalışıyor olmalıdır. Koşullar gerçekleştiğinde kişiye maluliyet, yaşlılık veya geride kalanlara ölüm nedeniyle sadece toptan ödeme yapılmaktadır. Maaş bağlanmamaktadır.

¹⁶Bu ülkelerdeki uygulanan sistemler için bkz. Chow, Nelson W. S. “Social Security Provision in Singapore, Hong Kong, Taiwan, and South Korea”, *Journal of International - Comparative Social Welfare*, Perind Reprint Collection, 2(1/2):1-10, 1985. , Dawar, Lina, “Social Security Systems of Hong Kong, Singapore and Taiwan” *Asian Profile*, 28(4):273-285, Aug. 2000. [DS1 AP].

Ödemenin tutarı ise 14 aylık ücret kadardır. İşletmelerde bir komisyon ile bir yaşlılık parası fonu kurulmakta ve tasarruflar komisyon tarafından yönetilmektedir. Anılan nedenle denilebilir ki, Tayvan'da sosyal güvenlik sosyal sigorta kurumlarınca değil, işletme komisyonlarınca sağlanmaktadır. Diğer yandan, fon ile işçi arasında ne bir sigorta ne de bir tasarruf ilişkisi mevcuttur. Emekliliğe esas para, ödenmeden önceki dönemde işverenin para rezervi olarak görülmektedir. Ertelenmiş ücret olarak görülen fondaki birikim zorunlu tasarruf olarak da nitelenmektedir. Dolayısıyla, söz konusu kurumun ülkemizdeki hem kıdem tazminatı hem de zorunlu tasarruf müesseselerinin yerini almış olduğu söylenebilir (Sözer, 2004: 53-54).

Hong Kong'taki¹⁷ zorunlu Koruyucu Fon Modeli, temelde emeklilik için tasarruf yapmaya zorlayan bir programdır. Yatırım fonlarında ve zorunlu koruyucu fon diye adlandırılan programlarda tasarruflar, özel şirketlerce yatırıma yönlendirilmektedir. Bütün koruyucu fon programları Hong Kong yasalarına göre idare edilen güven anlaşmaları altında tesis edilmektedir. Güven anlaşmalarında program varlıkları, yatırım yöneticilerinin varlıklarından ayrı olarak tutulmaktadır. Üç tür zorunlu koruyucu fon programı vardır. İlki, yüksek güven programı olup, kendi işini yapan farklı bağımsız çalışanlar ile farklı işverenlerin çalışanlarına, üyeliğin açık olduğu programlardır. Yüksek güven programları, yönetim ve yatırım için küçük işveren birliklerinin katkılarından oluşan birikimleri kullanmakta ve işletmektedir. Bu tip programlar özellikle küçük ve orta ölçekli girişimciler için uygundur. İkincisi, tek işverenin çalışanlarının üyeliklerine açık olan ve sadece çok sayıda çalışanı olan şirketler için uygun görülen işveren destekli programlardır. Üçüncüsü, özellikle inşaat ve gıda sanayi gibi hareketliliği yüksek endüstri çalışanları için uygun olan endüstri programlarıdır. Aynı endüstride çalışanın işi değiştiğinde, maliyeti minimum olacak şekilde faydaların artırılması programın önemli bir özelliğidir (Siu, 2002: 2-3).

¹⁷ <http://www.apecssn.org/data/file/%5BSSNSYM012%5DHong%20Kong,%20China.pdf>, 31-01-2007.

Hong Kong'taki sistem için ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Yukari Sawada, "The Social Security System in Hong Kong: Establishment and Readjustment of the Liberal Welfare Model," *The Developing Economies*, XLII-2 (June 2004), pp. 198-216.

1.6.6. Özel Sigorta Modeli

Sosyal sigorta müessesinin sakıncalı görüldüğü bazı ülkelerde, ideolojik yaklaşımlarla yeni bir model geliştirilmiştir. Latin Amerika'da bir kısım devletler, yeni liberal akım sonucu mevcut sigorta kurumlarını tasfiye ederek yerlerine özel sigorta şirketlerini ikame etmişlerdir. Bu konudaki ilk çalışmalar Şili'de başlamıştır. Sözü edilen ülkede, çalışma hayatına yeni girenler özel şirketlerle poliçe imzalamışlar, eski çalışanlara ise iki seçenek sunulmuştur. Mevcut sistemde çalışmaya devam etmek ya da eski emeklilik hakları da devredilmek suretiyle yeni kurulan sandıklara tabi olmak. Özel sigorta işçiler için zorunlu, bağımsız çalışanlar için isteğe bağlı tutulup işveren prim payı kaldırılmış, böylece istihdamda rahatlatma amaçlanmıştır (Sözer, 2004: 55). Söz konusu modelin ülkemize yansımaları, bireysel emeklilik uygulamasıdır. Çalışmanın ikinci bölümünde bu konu ayrıntılı bir şekilde irdelenecektir.

Latin Amerika'daki yaşlılık güvencesi planları ilk olarak 20. yüzyılın başlarına gitmektedir. Zorunlu emeklilik sigortasının Bismarck tarafından Almanya'da uygulamaya konulmasından sonra, kamu emeklilik programları Latin Amerika ülkelerinde de uygulanmaya başlamıştır. Günümüze gelindiğinde ise; çok sayıda Latin Amerika ülkesinin bireysel emeklilik programlarını zorunlu şekilde uygulamaya koydukları görülmektedir. Latin Amerika ülkelerinde uygulamaya konulan zorunlu bireysel emeklilik programları, mevcut kamusal dağıtım sistemi ile hem rekabet ettiği için, hem ikame ettiği için, hem de tamamlayıcı nitelikte olduğundan uluslararası emeklilik reformu tartışmalarında çok önem kazanmış bulunmaktadır. Benzer nitelikteki emeklilik reformlarını gerçekleştirme amacı taşıyan ülkelerde de Latin Amerikan tipi emeklilik programlarının kopya edilmesi, bu reformların bölge ötesi etkilerinin önemini ortaya koymaktadır. Zira, Şili modeli olarak da bilinen Özel Sigorta Modeli tüm dünyada emeklilik reformlarını hızlandırmada etkili olmuştur (Uğur, 2004: 71-72).

Latin Amerika ülkeleri¹⁸ içinde emeklilik sistemini özelleştirerek Bismarck modelinden en radikal olarak ayrılan Şili’de, kamusal dağıtım sisteminin yerini bireysel hesaplara dayalı emeklilik fonları almıştır. Bu radikal değişim kimilerine göre; sosyal güvenlik ve sağlık sigortasının bütün mali sorumluluğunu işverenlerin üzerinden alıp işçilerin üzerine yıkmayı; böylelikle işgücünün ucuzlamasını sağlamayı; uluslararası ya da ulusal üst düzey kişilerin sahip olduğu finans kuruluşlarında işçilerin bu fon birikimlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Başka bir yönüyle de Şili sosyal güvenlik reformu, ülke ekonomisini piyasa koşullarına uygun hale getirerek uluslararası rekabete açmakta ve özelleştirme ile yeniden yapılanacak para ve maliye politikalarının bir parçası niteliğinde olmaktadır. Şili reformunu takip eden yıllarda, Arjantin, Bolivya, Kolombiya, El Salvador, Meksika, Peru, Uruguay ve diğer Latin Amerika ülkelerinde benzer modeller uygulanmaya başlamıştır (Uğur, 2004: 72).

2. SOSYAL GÜVENLİĞİN FİNANSMANI

Bu kısımda; sosyal güvenlik sisteminin finansman kaynakları ve sosyal güvenlik sisteminin finansman yöntemleri anlatılacaktır.

2.1. Sosyal Güvenliğin Finansman Kaynakları

Sosyal güvenliğin finansmanı için gelir kaynakları iki ayrı temele dayanarak belirlenmektedir. Birincisinde, sosyal güvenlik bir toplum sorunu olarak görülmekte ve kişinin

¹⁸ Latin Amerika’daki yapısal emeklilik reformları, üç ana grupta toplanmaktadır. **İkame Edici Özel Model;** 1981’de Şili’de uygulanmaya başlanmıştır. Bolivya, El Salvador ve Meksika’da da 1997 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 2001 sonunda da Nikaragua benimsemiştir. Söz konusu model ile kamu emeklilik sistemi tasfiye edilerek özel emeklilik fonları sistemi kurulmuştur. Emeklilik sigortası fonları özel sektör tarafından işletilmektedir.

Alternatif Rekabetçi Özel Model; Peru’da 1993, Kolombiya’da 1994’te kurulan özel bireysel emeklilik modelinin kamu sistemine alternatif olması yanında iki sisteminde birbirleriyle rekabet etmesi amaçlanmıştır.

Tamamlayıcı Özel Model; Arjantin’de 1994’ten, Uruguay’da 1996’dan, Kosta Rika’da ise 2001’den beri zorunlu yeni özel bireysel emeklilik modeli, reform edilmiş kamu sistemini tamamlamaktadır. Kamu emekliliği, temel emeklilik olup özel emeklilik modeli ile bütünleştirilmektedir

sosyal güvenliğini sağlamak sorumluluğu devlete yüklenmektedir. İkincisinde ise, sosyal güvenlik her şeyden önce bireye ve bireysel sorumluluk bilincine dayandırılmaktadır. Bireysel sorumluluk ön plana çıkınca, birey kendisinin ve ailesinin güvencesini devletten önce düşünmek zorundadır. Birinci görüşe göre, sosyal güvenliğin bütün giderleri devletin gelirleriyle karşılanacaktır. İkinci görüşe göre ise üçlü bir finansman yolu izlenerek, finansman işçi ve işverenden alınan primler ile devletin katkısına dayanmaktadır (Çelikoğlu, 1994: 58).

Sosyal güvenliğin en önemli finansman kaynağı primlerdir. Daha sonra ise devletin ulusal bütçeden yaptığı yardımlar, vergi gelirleri ve fon gelirleriyle sosyal güvenliğin finansmanı gelmektedir (Dilik, 1992: 40).

2.1.1. Primler

Primler, sosyal güvenlik sistemlerinin sağladığı korunma duygusunun ve sağladığı karşılıkların bedeli olan ödemelerdir. Ücret ve gelirler üzerinden alınması dolayısıyla ücretin bir parçası gibi, sigorta yardımlarına karşılık ödendiği için bir bedel gibi ve zorunlu olarak tahsil edildiği için de bir vergi gibi görülmesine karşın prim, sahip olduğu bu özellikler dolayısıyla kendine has özellikleri olan bir finansman aracıdır (Oral, 2002: 18).

Sosyal güvenliğin en önemli finansman kaynağı primlerdir. Belirli hizmetlerden faydalanma bedelini oluşturan katılımların bir çeşididir. Sosyal sigorta primi ise; yasanın kendilerine karşı güvence sağladığı sosyal risklerden birinin gerçekleşmesi halinde yapılacak sigorta yardımları ile kurum yönetim giderlerinin karşılığı olarak sigortalı ve işverenden, sigortalının kazancının belli bir yüzdesi üzerinden alınan parayı ifade eder. Kurumsal olarak primlerin yalnız sigortalı ya da işverenlerden alınması da mümkündür. Ancak yalnız işçilerden prim alınması uygulamada az rastlanan bir durumdur. Belirli sigorta kolların da ise yalnız işverenlerden prim alınması yaygın bir usuldür.

Günümüzde birçok ülkede sosyal güvenliğin finansmanı üçlü bir yöntemle karşılanmaktadır. Yani primler sigortalılar, işverenler ve belli durumlarda da devlet tarafından karşılanmaktadır (Oral, 2002: 19-24), (Dilik, 1992: 211-17).

• Sigortalıdan Alınan Primler

Sigortalıların, sosyal sigorta finansmanına katılmaları, kişinin kendi güvenliğini sağlamada sorumluluk taşıması gerektiği düşüncesine dayandırılmaktadır. Sosyal güvenlik yardımlarından yararlanan herkesin sistemin finansmanına katılması doğal karşılanmaktadır. Bu nedenle sigortalıların sosyal güvenliğin finansmanına katılması, kişisel sorumluluk ilkesiyle açıklanmaktadır. Öte yandan sigortalıların ödediği primlerin sosyal güvenliğe finansman sağlamasının yanında nesiller arası bir dayanışmaya da katkıda bulunduğu bir gerçektir. Sigortalının ödediği primlerin en önemli özelliği zorunlu bir tasarruf aracı olmasıdır.

• İşverenlerden Alınan Primler

Hemen hemen her ülkede işverenler sosyal sigortaların finansmanına katılmaktadır. İşverenlerin sosyal güvenliğin finansmanına katılmaları genel kural olarak kabul edilmiştir. Sigortalının uğradığı bir kısım risklerden doğrudan doğruya işverenin sorumlu görülmesi işverenlerin de finansmana katılmasının temelinde yatan nedenlerden biridir. Sosyal güvenliğin sağlanmasına işverenin katılmasının bir diğer nedeni de işçinin verimliliğini ve dolayısıyla işin kalitesini artırması, çalışma ahengi ve moralini yükseltmesi sonuçta işverenin kazancını artırmasıdır.

• Devlet Primleri

Devlet sosyal güvenliğin hem yönetiminde hem de finansmanında görevler üstlenmiştir. Örneğin yüksek enflasyon dönemlerinde, çalışma yaşamında karşılaşılabilecek kriz dönemlerinde, nüfus yapısında önemli değişikliklerin yaşandığı zamanlarda devletin işveren sıfatıyla ödediği primler ve bütçe açıklarını karşılamak için ödemeler yapmaktadır. Ayrıca devlet fiilen prim ödeyebilir, sosyal güvenlik kurumlarının yönetim giderlerini üstlenebilir, kurumların bütçe açıklarını kapatabilir ya da sosyal güvenlik uygulamalarına vergi muafiyeti sağlayabilir.

2.1.2. Devletin Katkıları

Sosyal sigortaların finansmanına işçi ve işverenlerle birlikte devletin de katılması genel bir kural haline gelmektedir. Son yıllarda sosyal güvenliğin kapsamının genişletilmesi ve bu nedenle finansman gereksiniminin artması buna karşılık sigortalı ve işverenlerden alınan primlerin belli sınırlara dayanmış olması devlet katkılarının artırılmasını zorunlu hale getirmiştir.¹⁹

Devlet primlere benzer bir biçimde ödemelerde bulunarak, sağlanan sosyal gelirlerle ilgili ödemelere katılarak, sosyal güvenlik kurumlarının kuruluş ve yönetim giderlerini karşılayarak, bu kurumların bilanço açıklarını kapatarak, vergi indirimi ve bağışıklığı gibi kolaylıklar sağlayarak sosyal güvenliğin finansmanına katkı sağlamaktadır.

2.1.3. Vergilerin Sosyal Güvenliğin Finansmanına Katkısı

Sosyal güvenliğin finansmanını sağlayan bir diğer araç ise vergi gelirleridir. Sosyal güvenliğin vergilerle finanse edilmesi yaygın bir uygulama değildir. Geçmişte önemli bir yer tutmuşken, bugün bu özelliğini yitirmektedir. Daha çok sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin finansmanında bu yöntem tercih edilmektedir.

Sosyal güvenliğin finansmanının vergi yolu ile sağlanmasının temel koşulu genel kapsamlı bir sosyal güvenlik sisteminin bulunmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde genellikle sosyal güvenlik sistemi bütün nüfusu kapsamamış olduğundan, vergi yoluyla finansman uygulaması söz konusu olmamıştır.

Sosyal güvenliğin vergilerle finansmanı konusunda son dönem yaklaşımı, mesleki gelirlerle ilişkisi bulunmayan yardımların (aile yardımları, sağlık hizmetleri gibi), finansmanında, ulusal dayanışma ilkesinin ışığında, toplumun tüm bireylerinden alınacak vergilerin kullanılması şeklindedir.

¹⁹ Devlet katkılarının sürekli olarak zorunlu hale gelmesi Türkiye’de sosyal güvenlik açıklarının artmasının nedenidir. Sürekli devlet katkılarıyla sosyal güvenlik açıklarının yamalanması Türkiye’de sosyal güvenlik açıklarının inanılmaz boyutlara gelmesini sağlamıştır.

2.1.4. Fon Gelirlerinin Sosyal Güvenliğin Finansmanına Katkısı

Her hangi bir sosyal güvenlik kurumu tahsil ettiği prim gelirleri ile devletin katkılarını tahsil ettiği anda kullanamayacağına göre en azından yılı yılına finansman metodunun uygulanması halinde bile bir faiz gelirine sahip olacaktır. Bunun yanında fonların çeşitli yerlerde kullanılmasından doğan, faiz, rant ve kar gibi gelir unsurlarına da sahip olabileceklerdir. Bütün bu birikimler rasyonel kullanılması ölçüsünde prim yükünün hafifletilmesine de katkıda bulunacaktır.

2.2. Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri

Sosyal güvenlik mekanizmalarının zaman içerisinde giderek çeşitlenmesine karşın, finansman tekniği itibariyle iki temel yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki, her aktif jenerasyonun (kuşağın) kendinden önceki jenerasyonu ve toplumun muhtaç bireylerini finanse ettiği "dağıtım yöntemi", diğeri de her jenerasyonun kendi sosyal güvenlik giderlerini karşılamak üzere tasarruf yapmasına dayanan "fonlama yöntemi"dir (Güzel, Okur, 1999: 68-70).

2.2.1. Dağıtım Yöntemi

Dağıtım yöntemi (pay-as-you-go), belirli bir dönem içerisinde toplanan gelirlerin aynı dönem içerisindeki harcamalarla kullanılması esasına dayanmaktadır. Genç kuşakların ödediği emeklilik primlerinin yaşlı kuşaklar tarafından kullanılması yöntemin temel özelliğidir (Fisunoğlu, 1998: 116).

Bu sistemin işleyiş mekanizması, belirli bir dönemde ödenmesi gereken sosyal güvenlik harcamalarının aynı dönem içerisinde elde edilen gelirlerle karşılanması esasına dayanmaktadır. Başka bir anlatımla, belirli bir yılın gelirleri, yine o yılın giderlerine tahsis edilmektedir. Bu yöntemde kural olarak yedek fonlar oluşturulmamakta ancak yaşlılık ve sakatlık sigortaları söz konusu olduğunda dönem içinde bazı yedek fonlar ayrılabilir. Yedek fonların amacı beklenilmeyen giderleri karşılamaktır (Şen, 2001: 30-31).

Sosyal güvenliğin finansmanında dağıtım yöntemi, primli ve primsiz olmak üzere kendi içerisinde iki şekilde organize edilebilmektedir.

• Prime Dayalı Dağıtım Yöntemi

Bireylerin karşılaştığı risklerin azaltılmasında ve ekonomik güvenliklerinin artırılmasında devletin sosyal güvenlik organizasyonunu kurup yürütmesine dayanan yöntem, sadece emekli ve çalışan kuşaklar arasında değil, aynı kuşak içerisindeki farklı gelir grupları arasında da dayanışma sağlamaktadır. Yüksek gelir gruplarından toplanılan primler yoluyla dar gelirli bireylerin asgari bir gelir düzeyine kadar desteklenmesine imkan veren dağıtım yönteminin hedefi, sosyal ve ekonomik risklere karşı toplumun tüm bireyelerine güvence sağlamaktır. Genellikle kamu kurumları tarafından yönetilen bu programlara katılmak, çalışma hayatındaki tüm bireyler için zorunlu tutulmuştur. Sosyal güvenlik, devletin yükümlülüğü altında olmakla birlikte, toplumsal dayanışmanın sağlanması amacıyla, çalışanlardan toplanan primlerle emekli aylıkları, aile yardımları gibi harcamaların karşılanması söz konusudur.

Prime dayalı dağıtım yönteminde çalışma döneminde ödenen primlerin hesaba katılıp katılmamasına göre prim esaslı ve maaş esaslı olmak üzere iki tür emeklilik sistemi ortaya çıkmaktadır. *Maaş Esaslı* programlarda; çalışanın alacağı emeklilik maaşı, başlangıçta saptanmakta ve programa dahil tüm çalışanlara aynen uygulanmaktadır. İskandinav ülkeleri, İngiltere, Hollanda ve İrlanda'da tek tip emeklilik maaşı; Danimarka dışındaki İskandinav ülkelerinde ve İngiltere'de ilave olarak, çalışma dönemindeki gelir göz önüne alınarak emeklilik maaşı sağlayan tamamlayıcı maaş esaslı emeklilik sistemi bulunmakta ve çalışanların her iki programa da katılmaları zorunlu kılınmaktadır. *Prim Esaslı* programlarda; çalışanın çalıştığı yıllarda elde ettiği ücretten belirli bir oranında kesilen ve satın alma gücüne endeksenerek kaydedilen primler, emeklilik döneminde cari değerler üzerinden değerlendirilerek emeklilik aylığı saptanmaktadır (Şen, 2001: 32), (Uralcan, 2005: 31-35).

• Primsiz Dağıtım Yöntemi

Kamu yardımları ve sosyal yardımlar diye adlandırılan sosyal güvenlik harcamaları genellikle primsiz dağıtım yöntemleridir. İlk uygulama Danimarka'da 1891 yılında olmuştur. Bu uygulamaya göre 60 yaş ve üstü muhtaç kişilere yerel yönetimler tarafından aylık bağlanması öngörülmüştür.

Sosyal yardım ya da evrensel gelir sistemleri olarak adlandırılan bu uygulamalarda, çalışma hayatına katılma şartı aranmaksızın tüm vatandaşlar ya da belirli bir yaş sınırını aşanlara kamu kaynaklarından asgari veya ortalama bir gelir olarak finansal destek verilmektedir. Primsiz sosyal güvenlik uygulamalarında pasif nüfusun giderleri, vergiler başta olmak üzere kamu gelirlerinden karşılanmaktadır (Ergenekon, 1998: 38-39).

2.2.2. Fonlama Yöntemi

Kapitalizasyon yöntemi diye anılabilen bu yöntem; gelecekte yapılacak belirli bir harcama için önceden karşılık ayrılması esasına dayanan fonlama modeli, emeklilik döneminin finansmanı sürecinde, çalışma hayatı boyunca düzenli olarak yapılan ödemelerle emeklilik döneminin giderlerini karşılamaya yönelik, verimli, güvenli alanlarla değerlendirilen bir birikim oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde sosyal sigortalar sisteminin demografik değişim ve aktüeryal ilkelere aykırı uygulamalar dolayısıyla finansman krizine girdiği bir dönemde, özel emeklilik fonları sadece emeklilik günleri için rant yaratan bir tasarruf alanı olarak değil, sermaye piyasalarının derinliğini, ulusal tasarruf düzeyini, istihdamı, sermaye verimliliğini ve GSMH'yi artırmaktan, devletin ekonomiye müdahalesini azaltmaya, sosyal güvenlik sistemini politik müdahalelerden uzaklaştırmaktan çalışanların ekonomiye entegrasyonunu sağlamaya kadar çok geniş bir perspektifte giderek önem kazanmaktadır.

Dağıtım yönteminde gelir ve giderler aynı dönem içerisinde gerçekleşmesine karşın, fonlama yönteminde gelirlerin finansmanından harcamanın yapılacağı tarihe kadar bir fon oluşturularak yatırım gelirlerinden istifade edilmektedir. Fonlama yöntemi uygulanan bireysel emeklilik fonlarının bilinen ilk örneği yılında 1862 yılında Avustralya'da Bank of South Wales tarafından kurulmuş, onu, 1875 yılında ABD'deki polis, itfaiyeci ve öğretmenlerin yardımlaşma

sandıkları olarak American Express Co. takip etmiştir. 1902 yılında İngiltere’de Equitable Life Assurance Society tarafından sunulan hayat sigortası poliçesi ile emeklilik aylığı planı sağlayan ilk üründür.²⁰

Fonlama yönteminde de Maaş Esaslı Programlar ve Prim (Katkı Payı) Esaslı Programlar olmak üzere 2 çeşit uygulama söz konusudur.

• Maaş Esaslı Sistem

Dağıtım yönteminde olduğu gibi fonlama yöntemi uygulanan maaş esaslı emeklilik sistemlerinde de emeklilik maaşı, nihai ücret/maaş düzeyi, çalışma hayatı boyunca elde edilen ücret/maaşların endekslenmiş ortalaması ya da her çalışma yılı için belirli bir miktarın hesaba katılması gibi çeşitli yollarla hesaplanabilmektedir.

En yaygın olarak kullanılan bu yöntemde, emekli maaşı, her çalışma yılı için o yıl boyunca elde edilen ücret/maaşın ortalamasının belirli bir yüzdesi olarak hesaplanmaktadır. "Entegre programlar" olarak anılan bazı maaş esaslı özel emeklilik sistemlerinde, sosyal güvenlik sistemi tarafından sağlanan emeklilik maaşı da dikkate alınmaktadır. Katılımcı bu sistemde, emekli olduğunda ne kadar maaş alacağını bilmektedir (Şen, 2001: 36).

• Prim (Katkı) Esaslı Sistem

Burada maaş esaslı emeklilik sisteminin aksine maaşların belirli bir yüzdesi olarak sistemin gelecekteki maliyeti baştan bilinmektedir; ancak, özellikle yatırım sonuçlarından etkilenecek olan emeklilik ödeneği baştan belli değildir. Bu sisteme katılanların, çalışan ve işverenin katkıları ile yatırım kazançlarının toplandığı, bireysel fon hesapları vardır ve üyenin emekli maaşı, emeklilik gününde fon hesabında birikmiş olan paranın tutarına bağlıdır. Gelirin belirli bir yüzdesi olarak sisteme yapılan katkılar, uzun süre hizmet veren çalışanlara tatmin edici seviyede emeklilik geliri sağlamaktadır.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. A.H. Pollard, *Group Life and Pensions Insurance*, Munich Reinsurance Publication, Munich, 1999, pp.32.

İşveren bu sistemde, nihai ödemelerle ilgili herhangi bir taahhütte bulunmamaktadır. Çünkü zaman içinde biriktirilen fonların yatırımlar sonucu ne getireceği, genel ekonomik ortama ve seçilen yatırımlara bağlıdır. Dolayısıyla üyenin emekli maaşı da, bu kişinin birikmiş emeklilik aktifinin emekliliğe kadar sağlayacağı getiriyle doğru orantılı olacaktır (Şen, 2001: 38).

2.2.3. Dağıtım ve Fonlama Yöntemlerinin Değerlendirilmesi

Dağıtım yöntemi ile finanse edilen emeklilik sistemine yapılan prim ödemeleri hemen tüketilmek üzere mevcut emeklilerin hesaplarına tahsis edilirken, fonlama yöntemini oluşturan rezervlerle aktarılan prim ödemeleri, sermaye piyasasına tekrar aktarılmakta, böylece yatırımların artmasına ve ekonomik büyümenin gelişmesine direkt katkıda bulunmaktadır.

Dağıtım yöntemine göre faaliyet gösteren sosyal güvenlik sistemlerinin yaşlanmakta olan toplumun yavaşlayan ekonomisinin dışına çıkamamasına karşın, özel emeklilik fonları gelişen piyasalara yatırım yapmak suretiyle ekonominin yarattığı kısır döngünün dışına çıkabilme imkanı elde etmişlerdir. Bu nedenle emeklilik fonlarının makro ekonomik fonksiyonları küçümsenemez boyuttadır. Özel emeklilik fonları yoluyla emeklilik dönemleri için tasarrufta bulunan bireyler mikro bazda kendi ekonomik çıkarları için hareket ederken, makro ekonomik bazda özel tasarrufların ve ulusal tasarruf düzeyinin artmasına katkıda bulunmaktadır (Şen, 2001: 40).

Dağıtım sisteminde yaşanan sorunlardaki ana etken, ortalama yaşam süresinin yükselmesi ve/veya hatalı uygulamalar nedeniyle aktif/pasif sigortalı oranının bozulması olduğu için, alternatif olarak verilen fonlama sisteminde herkesin kendi emeklilik dönemini finanse ettiği bireysel bazda bir yapılanma öngörülmüştür.

Sonuç olarak; 20. yüzyılın sonuna doğru, emeklilik programlarını fon tesisi yöntemiyle oluşturan ülkelerde daha iyi sonuçlar alındığı gözlemlenmeye başlamıştır. Emeklilik döneminde daha iyi bir yaşam standardı sağlamak isteyen bireyler, dağıtım sistemi ile paylarına düşen emeklilik miktarını yetersiz bulmaya başlamışlardır. En önemlisi de fonların ekonomiler için etkinliği önemli boyutlara ulaşmıştır. Fonların katkısıyla, milli gelirin, kişi başına gelirin, faiz hadlerinin yatırımların olumlu yönde etkilenmesi, gelişme ve büyümenin hızlanması, bu tür fonların öneminin açığa çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, fon tesisi ve buna bağlı

emeklilik geliri temini ile ilgili programlar, hem dağıtım yöntemine ek bir yöntem hem de esas yöntem olarak birçok ülkede uygulamaya konulmuştur.

3. ZAMAN İÇİNDE FAYDA VE EMEKLİLİK

İktisadi faaliyetler üretim, tüketim, bölüşüm, yatırım ve benzerleri olarak sıralanabilir. Bütün iktisadi faaliyetlerin temel amacı tüketimdir. İktisadi birimler mal ve hizmetleri tüketerek fayda elde ederler. İktisadi birimin yaşamına bir fayda maksimizasyonu çabası olarak bakılabilir. Bu fayda maksimizasyonu statik ve dinamik çerçevede incelenmesi hem temel iktisadi piyasa unsurlarını yani arz ve talebin tanımlanmasına hem de bu arz ve talebi şekillendiren, denetleyen ve izleyen kurumların davranış mantığının anlaşılmasına hayati bir öneme sahiptir. Çoğu zaman statik bir çerçevede fayda maksimizasyonunun incelenmesi iktisadi yaşamın en önemli unsuru olan zamanı analizden dışlar. Zamanla beraber fayda maksimizasyonu bir araya getirildiğinde iktisadi birimin karşısında zamanlar arası faydayı maksimize problemi çıkmaktadır. Çoğu zaman iktisadi kurum ve kurallara, iktisadi birimlerin zaman içindeki fayda maksimizasyon sürecinin içsel bir tepkimesi olarak bakılabilir. Nasıl para talebi serveti zaman içinde transfer ederek faydayı maksimize ediyorsa, para arzını içsel hale getiriyorsa, para otoritesinin tepkilerini iktisadi birimlerin fayda maksimizasyon süreci ile bütünleşiyorsa, bireysel emeklilik sistemine de benzer bir içselleşme süreci olarak bakılabilir. Bir toplum açısından dizayn edilen zorunlu emeklilik sistemlerindeki bozulmalara karşı bireylerin yöneldikleri yeni yol bireysel emeklilik sistemi olmuştur. Bireyler zaman içindeki refahlarını/faydalarını dalgalanmadan korumak ve faydalarını yükseltmek isterler.

Herhangi bir iktisadi birim iş yaşamına atıldığında elde edeceği gelir ve buna bağlı olarak yapacağı tüketim dalgalanmalara tabiidir. Dolayısıyla faydası da istikrarsız hale gelecektir. Örneğin gençlik, orta yaşta gelir ve tüketim hızla artacak bir noktada yaşlılıkla beraber geliri maksimize edilecek ve iktisadi birim emekli olacaktır. Emeklilik dönemindeki gelirin sınırlı ve kısıtlı olduğu dikkate alındığında çalışma yaşamındaki kadar tüketim yapmak ve fayda elde etmek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla belli bir fayda ve refah düzeyinin bütün yaşamı boyunca sürdürülmesi rasyonel bir iktisadi birim için temel amaç olacaktır.

Zamanlar arası fayda maksimizasyonu iktisadi birimin ömür boyu elde edeceği gelirleri zaman içinde faydasını maksimize edecek şekilde gençlik, orta yaş ve yaşlılık arasında paylaşırmasıdır. Örneğin ev almak için veya iyi bir emeklilik maaşına sahip olmak için gençlik ve orta yaşlılıkta elde edilen gelirlerin bir kısmı tasarruf kanalıyla geleceğe transfer edilecek ve yaşlılıkta tüketilebilir. Dolayısıyla yaşlılık için yüksek bir refah, fayda, getiri için iktisadi birimler birikim yapmak zorundadır. Hem bireylerin pozitif zaman tercihinden yani bugün harcama eğiliminin önüne geçilememesinden hem de emekli çalışanların yaşlılık döneminde ortaya çıkabilecek işsizlik, hastalık, iş bulamama gibi problemler zorunlu tasarruf sisteminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Piyasa ekonomisinin gelişimi içinde yaşlılık döneminin belli bir fayda düzeyinde geçirilebilmesi için zorunlu tasarruf sistemleri kısacası zorunlu emeklilik sistemleri geliştirilmiştir.²¹ Bu uygulamalar bireyin kendi zamanlara arası fayda maksimizasyonuna benzer bir şekilde tasarrufları değişik yatırım alanlarına bağlamakta, değerlendirmekte, elde edilen getiriyi emeklilerle sunmaktadır. Veya genç nesil yaşlıları finanse ederek bir kuşaklar arası transfer süreci yaratarak hem getiri hem transfer ile zorunlu emeklilik sisteminin çalışması düzenli olarak sağlanmıştır (Modigliani, Miller, 1958: 264-290). Zorunlu emeklilik sistemleri bir açıdan bireylerin iktisadi rasyonelitesinin getirdiği açmazları ortadan kaldırmayı amaçlarken kendi irrasyonelitesini de beraberinde getirmiştir (Feldstein, 2006: 1-3).

Ancak herhangi bir zamanlar arası fayda maksimizasyonundaki temel tercih problemi tamamen bireye ait iken zorunlu emeklilik sisteminde tercih siyasi otoriteye ait olmaktadır. İktisadi birimlerde zaman tercihleri piyasa faiz veya yatırımların getirisine göre tasarruflarını geleceğe transfer ederek faydalarını maksimize ederken siyasal otorite emekli olacak birey sayısını piyasa getirisi ve faizi ile çalışma süresinin uzunluğunu belirleyerek bireyin kendi dışında zamanlar arası fayda maksimizasyonu için en azından minimum bir güvence sağlamaktadır.

²¹ Sosyal güvenlik kavramına tarihte ilk değinen lider Simon Bolivar olmuştur. Simon Bolivar, 1819'da bir kongrenin açılışındaki konuşmasında, en mükemmel yönetimin azami sosyal güvenliği sağlayan sistem olduğuna değinerek yapmıştır. İşçi sınıfının sistemle bütünleştirilmeleri noktasında ilk sosyal güvenlik uygulamaları ise sosyal sigortaların yasal düzenlemelere konu olması 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Almanya'da Otto von Bismarck tarafından kullanılmaya başlandı.

Zorunlu emeklilik sistemleri yaşlılık dönemleri için belli bir faydayı garanti altına almakla beraber, dünyada uygulanmakta olan Neo-liberal politikalar ışığında siyasi otoritelerin, bütçelere verdikleri yüklerden dolayı zorunlu emeklilik sistemlerine (pay as you go) yapmış oldukları fonlamaları azaltma istekleri, siyasal tercihten dolayı prim ödemesinin azaltılması, emekli yaşının erkene çekilmesi, düşük getiri, teknolojik değişimler, demografik yapıdaki değişimler ve benzeri gelişmeler ile bireylerin zorunlu emeklilikten elde ettiği faydayı azaltmıştır. Dolayısıyla zamanlar arası faydasını maksimize etmek isteyen bireyler kendi zaman tercihlerine uygun emeklilik planlarını bizzat kendileri uygulamaya başlamışlardır. Bu tür uygulamalar devlet tarafından yasal bir çerçeveye tanımlanmış ve bireysel emeklilik sistemleri ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bireysel emeklilik sistemi de öz itibari ile zamanlar arası fayda maksimizasyonu çabasından başka bir şey değildir.

Çalışmanın bu bölümünde (birinci bölümünde); teorik olarak zamanlar arası fayda maksimizasyonu, Franco Modigliani'nin Hayat Devresi Hipotezi'nin (Life Cycle Hypothesis) yardımıyla anlatılacaktır. Zamanlar arası fayda maksimizasyonu, zorunlu emeklilik sistemi ve ortaya çıkan problemleri Paul Samuelson'un modeliyle incelenecektir. Bu inceleme ile yaşlılık dönemindeki faydayı etkileyen büyüme, faiz, teknolojik yapıdaki değişimler, demografik değişim, iktisadi birimlerin zaman tercihi, iktisat politikalarının etkileri incelenecektir. Sosyal güvenlik sisteminin getirdiği sorunlar nedeni ile zorunlu emeklilik sisteminden bireysel emeklilik sistemine geçişin nedenleri incelenecektir.

4. ZAMANLARARASI FAYDA MAKSİMİZASYONU

İktisadi analize göre, bireyler bir Homo Oeconomicus olarak, hayatının gerek belirli bir dönemde, gerekse de çeşitli dönemlerinde, hep bir en az ya da en çok arayışı içindedir. Bir başka deyişle, tüketici yani hane halkı, sürekli olarak, bir amaç peşinde koşar. Bu amaç; bir maksimizasyon arayışıdır. Belirli bir dönemde, hane halkının, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla harcayabileceği sınırlı bir parası vardır. Hanehalkı, bu parayı, çeşitli mal ve hizmetlere, kendisine en çok faydayı sağlayacak biçimde harcamak ister.

Tüketicinin yani bireyin amacı yalnızca belirli bir dönem tüketiminden elde ettiği faydayı maksimize etmek değil; bütün hayatı boyunca elde edeceği faydayı maksimize etmektir. Yani, tüketici, bütün hayatı boyunca yapacağı tüketim harcamasını, hayatını oluşturan çeşitli dönemler arasında, bundan en çok faydayı elde edecek biçimde dağıtmayı ister. Böyle bir şey ise, ancak tüketicinin belirli bir dönemde yapacağı harcamanın tüketicinin o dönemdeki gelirinden farklı olmasıyla mümkündür. Gerçekten de, bir tüketici için, hayatının çeşitli dönemlerinde elde edeceği gelirlerle bu dönemlerin her birinde yapacağı tüketim harcamaları birbirinden farklı olabilir (Champ, Freeman, 2001: 40-70).

Hayatının çeşitli dönemlerinde bir tüketicinin elde edeceği dönem gelirleri birbirinden farklıdır. Hanehalkının belirli bir dönem harcaması ise, o dönemde elde ettiği gelire eşit olmak zorunda değildir. Ancak, bireyin hayat boyu elde edeceği gelirlerin toplamı yine hayat boyu yapacağı harcamaların toplamına eşit olmak zorundadır; ki buna zamanlar arası bütçe dengesi denilmektedir. Ne var ki, tüketici yani birey; bu toplam harcamayı, hayatının çeşitli dönemlerine şu ya da bu biçimde dağıtabilir (Allen, Gale, 2002: 319)²².

Nitekim, tüketiciler; gençlik yıllarında dönem gelirlerinden daha fazla harcama yapma eğilimindedirler. Gençlik yıllarında ihtiyaçlar; hem çok sayıda, hem de oldukça şiddetlidir. Evlenme, dayanıklı tüketim malları edinme ve çocukların yetiştirilmesi genellikle bu döneme rastlar.

Buna karşılık, ileri yaşlarda, dönem harcamaları dönem gelirlerinin bir hayli altındadır. Çocukların yetişip evden uzaklaştığı bu yıllarda ihtiyaçlar hem sayıca azalır, hem de şiddetlerini büyük ölçüde kaybeder. İçki, sigara ve kırmızı et tüketiminin yasaklandığı bu uzun diyet yıllarında tüketicinin dönem harcaması büyük ölçüde azalır.

²² Bireylerin zamanlar arası bütçe kısıtı oldukça karmaşık olmasına rağmen aşağıdaki gibi basitleştirilebilir.

$C_1(t) + K(t) + C_2(t) = N(t)g + xK(t-1)$ bireylerin zaman içinde yapacağı tüketim harcamaları veya yapacakları birikimler fiili çalışma hayatı ile önceki dönemden devraldığı birikimden büyük olamaz. Bu birikim bireysel olarak da yapılabileceği gibi zorunlu emeklilik sistemi ile de yapılabilir. Buradaki x bir iskonto oranıdır. Risk ve belirsizliklerdeki artış x 'i küçültürken zaman içinde elde edilebilecek faydayı azaltacaktır. Özellikle zorunlu emeklilik sistem içindeki politik riskler, büyüme demografik faktörler x vektörünü oluşturmaktadır.

Dolayısıyla, tüketici, birey, hanehalkı; hayatını oluşturan birçok dönemin her biri itibarıyla yapacağı harcamayı, tüm hayatı boyunca elde edeceği faydayı maksimum kılacak biçimde belirlemek ister. Tüketici, burada da, bir fayda maksimizasyonu peşindedir.

Çoğu zaman Neo-klasik mikro ekonomik analizlerde statik bir analiz yapılmıştır. Yani tüketicinin veri gelirinin tümünü belirli bir dönem içinde harcadığı ve yine sınırlı bu dönem içinde emre hazır mallardan çeşitli miktarlardan satın alarak, tatminini maksimuma çıkarma çabasında olduğu kabul edilmiştir. Bir de söz konusu tüketicini içinde bulunduğu veri dönemde geçmişle ilgilenmediği gibi gelecek konusunda da herhangi bir öngörüye sahip bulunmamaktadır. Kısaca tüketicinin ekonomik ufku oldukça sınırlıdır.

Böyle bir varsayımın gerçekte uyuşmadığı kuşkusuzdur. Oysa tüketici sadece bulunduğu dönem değil, önünde bulunan birçok dönem için de, örneğin gelecek yıllar için, gerekli önlemler almaktadır. Tüketici yukarıda da söylendiği üzere zaman içinde maksimum faydayı elde etmek uğraşındadır. Böyle bir davranış içinde bulunan tüketici, belki, gelecek dönemlerde gelirindeki gelişimin o dönemlere ilişkin ihtiyaçlarını karşılayamayacağı endişesiyle, her dönemde gelirinin tümünü harcamayacaktır. Genellikle, mesleğe başlangıçta yahut evliliğin başlangıçlarında ve çocukların dünyaya geldiği dönemlerde tüketicinin gelir düzeyi düşüktür, çocukların belirli bir çağa eriştiği dönemlerde ise gelir artan bir oranda ihtiyaçları karşılamaya yeterliyken, emeklilik döneminde ise şiddetli bir şekilde azalmaktadır.

Dolayısıyla faydanın zaman içerisinde maksimizasyonunda, her dönemde, gelir ile harcama arasında bir kopukluk ortaya çıkmaktadır. Bu kopukluk, tüketicinin gelirinin bir bölümünü tasarruf ederek, gelirinin az olduğu dönem için önlem almasından ileri gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, borç alma ihtiyacında olanlara, gelirin harcanmayan bölümünü oluşturan tasarrufların belirli bir faiz karşılığında ödünç verildiği sermaye piyasasının varlığı gereklidir. Şimdi bu anlatılanlar ışığında zaman içinde fayda maksimizasyonunu teori çerçevesinde inceleyebiliriz (Lecaillon, 1990: 42-54).

4.1. Tasarrufların Analizi

Analizi basitleştirmek amacı ile, tüketicinin, ekonomik ufkunun iki dönem, örneğin iki yılla, sınırlı olduğunu; başlangıçta herhangi birikiminin olmadığını ve iki dönem içinde de bir birikimde bulunmak amacını taşımadığını ve nihayet gelirinin bu dönemlerde ne miktar artacağını titizlikle tahmin ettiğini, varsayalım.

G_1 tüketicinin birinci yıldaki geliri olsun, G_2 de ikinci dönemdeki. C_1 tüketicinin ilk yıldaki, C_2 ikinci yıldaki harcamalarını gösterebilir. i cari faiz haddi olsun. Tüketici borç veriyorsa, her yıl alacağı faizin i kadar arttığını, tersine borçlanıyorsa i oranında borçlarının arttığını kabul edelim.

Tüketicinin ilk yıl içinde gelirinin tümünü harcamadığını ve E_1 kadar tasarrufta bulunduğunu düşünelim. Buna göre,

$$E_1 = G_1 - C_1 \quad (1)$$

yazılabilir. Eğer, tüketici, tasarrufunu ödünç olarak verirse, yukarıdaki koşullar çerçevesinde, gelecek yıl,

$$(G_1 - C_1) \cdot i \quad (2)$$

kadar faiz elde edecektir. Sonuç olarak, her iki yılla birlikte tüketicinin toplam geliri,

$$G_1 + G_2 + (G_1 - C_1) \cdot i \quad (3)$$

dir. Varsayım gereği, tüketici birikim amacında bulunmadığından, ikinci yıl sonunda, toplam harcaması toplam gelirine eşit olacaktır:

$$G_1 + G_2 + (G_1 - C_1) \cdot i = C_1 + C_2 \quad (4)$$

Buradan,

$$G_1 + G_2 + (G_1 - C_1) \cdot i = C_1 + C_2 \quad (5)$$

$$G_1 + G_2 (G_1 \cdot i) - (C_1 \cdot i) = C_1 + C_2 \quad (6)$$

$$G_1 + (G_1 \cdot i) + G_2 = C_1 + (C_1 \cdot i) + C_2 \quad (7)$$

$$G_1 (1 + i) + G_2 = C_1 (1 + i) + C_2 \quad (8)$$

elde edilir. Bu iki farklı denklem, ileri sürülen varsayıma göre, tüketicinin birbirini izleyen iki yılın geliri ve tüketim harcamaları arasındaki zorunlu ilişkiyi ifade etmektedir. Bu ilişki, tüketicinin ilk yılda gelirinin bir bölümün tasarruf ettiği, ikinci yıl içinde de bütün kaynaklarını harcadığı yahut, ilk yıl borçlandığı ikinci yıl da bu borcunu da ödemediği hallerde geçerlidir.

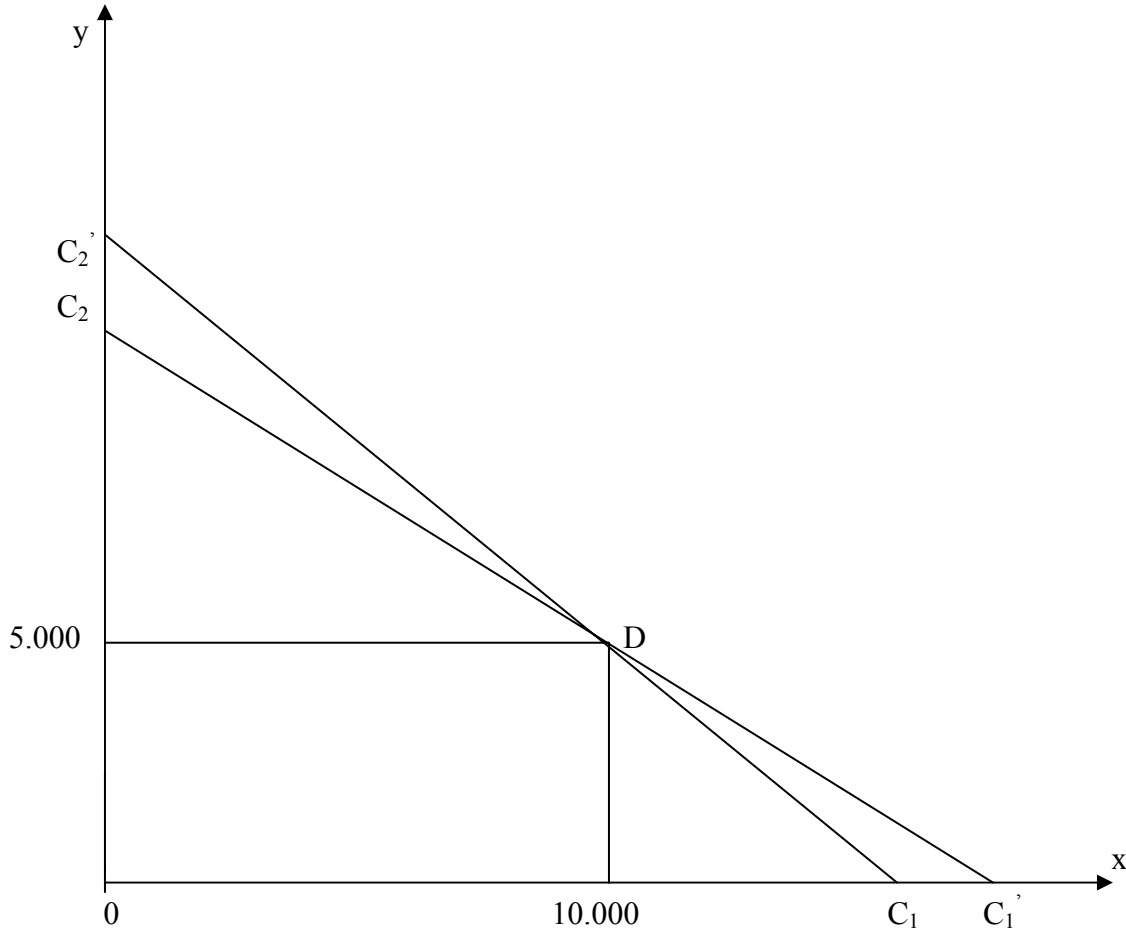
4.2. Bütçe Doğrusu ve Faiz Haddi

Yukarıda yapılan analiz, şekil yardımıyla da gösterilmeye elverişlidir. Faiz haddinin (0) olduğu önceki varsayımı ele alalım. Bu durumda bütçe doğrusu:

$$G_1 + G_2 = C_1 + C_2 = 15.000 \text{ YTL.} \quad (1)$$

Biçiminde yazılabilir. Şimdi bunu şekil 1.1 yardımıyla gösterirsek;

Şekil 1.1. Zamanlar arası Bütçe Doğrusu

Şekildeki yatay eksen tüketicinin birinci yıldaki tüketimini ($0x$), dikey eksen de ikinci yıldaki tüketim miktarını ($0y$) gösterebilir, diğer bir ifade ile C_1 ve C_2' 'yi. Yukarıdaki verilerle sınırlı olan tüketici, 15.000 YTL.'lik gelirinin tümünü birinci yılda harcayabilir; ancak bu durumda ikinci yılda hiçbir harcamada bulunmaz. Ve ya tersine, tüketici ilk yıl hiçbir harcamada bulunmayarak, gelirinin tamamını ikinci yıl harcayabilir. Şekil üstündeki C_1 ve C_2 noktaları, tüketicinin dönemler bakımından söz konusu edilen muhtemel davranışını göstermektedir. Eksenler üstünde saptanan bu noktalar birleştirildiğinde $C_1 C_2$ doğrusu elde edilir. Bu doğru da zamansal bütçe doğrusuna tekabül eder. Aslında bu doğru mikro ekonomik analizde anlatılan bütçe doğrusu ya da fiyat doğrusundan başka bir şey değildir. Bu doğru aynı zamanda faiz haddi (0) ve tüketicinin geliri 15.000 YTL. İken tüketicinin öngördüğü bütün mümkün harcama bileşimlerinin geometrik yeridir. Bütün bu bileşimle içinde, tüketicinin her yıl gelirinin tümünü

harcadığı bileşim de yani birinci yıl 10.000 YTL. İkinci yıl 5.000 YTL. Bulunmaktadır. C_1 C_2 doğrusu üstündeki (D) noktası, tüketicinin bu bileşimine tekabül eden noktadır. Bu nokta aynı zamanda tüketicinin tasarrufta bulunmadığı gibi borçlanmadığını da gösteren noktadır.²³

Eğer faiz haddi (i) artar ve tüketici tasarrufta bulunursa yeni bütçe doğrusu çizilebilir. Bu noktalar C_1' C_2' . C_2' dür. Bu yeni bütçe doğrusu belirli bir faiz haddinde (i) tüketicinin toplam geliri şekil 1.1'de olduğu gibi 15.000 YTL. İken tüketicinin öngörebileceği bütün harcama bileşimlerinin geometrik yeridir. Faiz haddindeki (i) her yükseliş, bütçe doğrusunun eğimini daha kuvvetlendirmektedir. Genel olarak zamansal bütçe doğrusunun eğimi negatif olup $(1 + i)$ 'ye eşittir.

Bu bütçe doğrusu, rasyonel davranan tüketicinin öngöreceği zamansal harcama bileşimlerini saptamak için tek başına yeterli bir analiz aracı değildir. Bu analizin, zamansal kayıtsızlık eğrileri sistemi tamamlanması gereklidir.

4.3. Zamanlar arası Kayıtsızlık Eğrileri ve Zaman Tercih Kavramı

Birbirini izleyen bir dizi dönem dikkate alındığında fayda maksimizasyonu, iki aşamada çözümlenebilir: Bunlardan:

- İlki, zaman içinde mümkün maksimum tatmini elde etmek isteyen tüketicinin, öngörülen farklı dönemlerde, tüketim harcamalarını nasıl bölüştürmesi gereği ile ilgilidir.
- İkincisi ise, her döneme ilişkin olmak üzere, tüketicinin, önceden saptanmış bulunan tüketim harcamalarını, arzu edilen çeşitli mallar arasında bölüştürmesi ile ilgilidir.

Tüketicinin ikinci aşamayı çözebilmesi için mutlaka birinci aşamanın çözülmüş olması gereklidir. Çünkü öngörülen harcama miktarının tamamı ilgili dönemde harcanmış olmalıdır. Böylece tüketici için, o döneme ilişkin bütçe denklemini kurmak kaçınılmaz olacaktır.

²³ Bütçe doğrusunun eğimi (m)'nin negatif ve birime eşittir. $m = C_2 - 0 / 0 - C_1 = 15.000 / - 15.000 = - 1$ 'dir. ($y = ax + b$ biçiminde olan bir fonksiyonun temsili eğimi hesabına dayanmaktadır.)

Konuyu basite indirmek amacıyla, birbirini izleyen dönemlerdeki tüketim harcamalarını değişken, mal fiyatlarını da sabit kabul ederek fayda fonksiyonu yeniden düzenlenirse; buna göre zamanlar arası fayda fonksiyonu:

$$U = f(C_1, C_2, \dots, C_t) \quad (1)$$

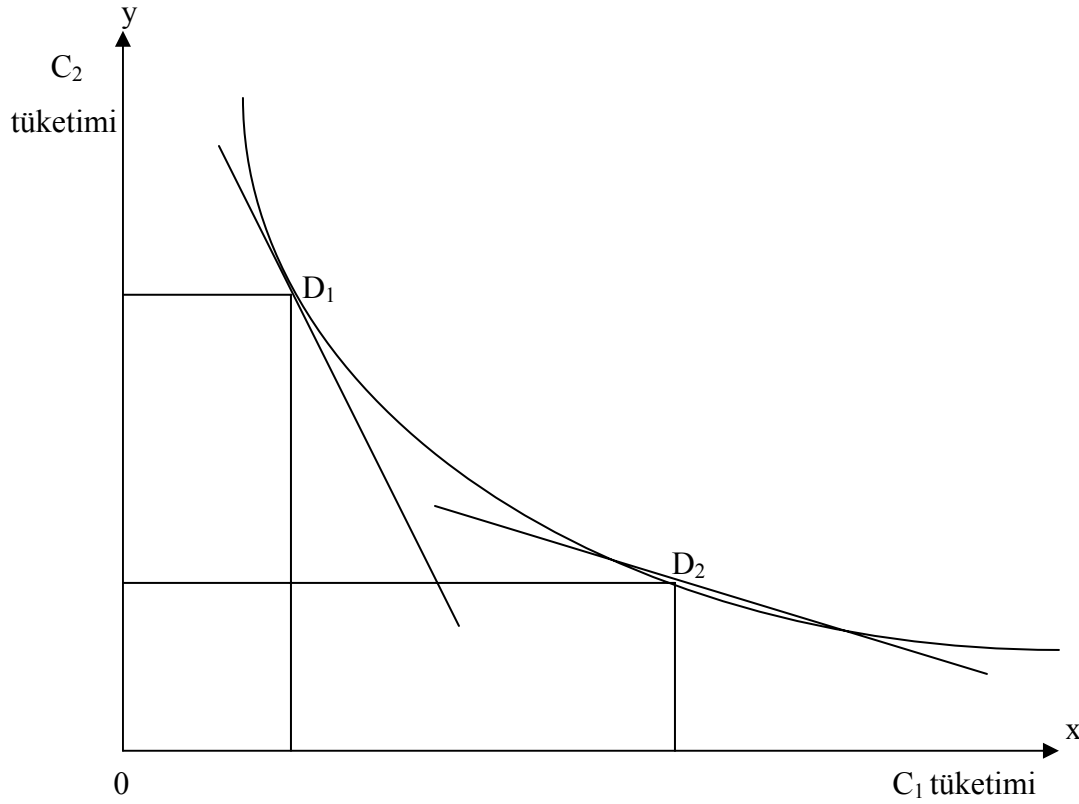
biçiminde yazılacaktır. Fonksiyondaki, C_1, C_2, \dots, C_t ; 1, 2,t dönemlerindeki tüketim harcamalarının miktarını göstermektedir.

Burada yapılacak analiz iki dönemle sınırlandırılacaktır. C_1 ve C_2 'nin çeşitli bileşimlerinden hareketle veri bir tatmin düzeyi elde edilebilir. Bu halde fayda fonksiyonu:

$$U_0 = f(C_1, C_2) \quad (2)$$

biçimini alır. U_0 sabit bir değerdir. Bu fonksiyon sürekli bir fonksiyon gibi düşünülebilir. O zaman, bu ifade, C_1 ve C_2 'nin sonsuz bileşimleri açısından yeterlidir. Söz konusu sonsuz derecedeki bileşimlerin geometrik yeri, zamanlar arası kayıtsızlık eğrisinden yararlanılarak gösterilebilir.

Şekil 1.2. Zamanlar arası Kayıtsızlık Eğrileri Yardımıyla Tüketicinin Bütçe Doğrusu

Şekil 1.2'den anlaşılacağı üzere, doğal olarak C_1 tüketim miktarındaki her azalma, C_2 Tüketimindeki bir çoğalma ile telefi edilmektedir, bunun tersi de geçerlidir. Dikey eksene C_2 'nin ve yatay eksene C_1 'in değerleri yerleştirildiğinde, eğimi negatif olan bir eğri elde edilir. Zamanlar arası kayıtsızlık eğrisi üzerindeki herhangi bir noktanın eğimi, C_2 'nin C_1 'e göre türevinin alınmasıyla bulunur: dC_2 / dC_1 'dir. Tanım gereği (dC_2 / dC_1) miktarı, zaman içinde C_2 'nin C_1 'e göre ikame oranını vermektedir. Yani bu ikame oranı, tüketicinin tatminini aynı düzeyde kalması için, C_1 tüketiminde azalmaya karşın, C_2 tüketim harcamasının ne oranda artırılması gerektiğini göstermektedir.

Bu koşullar altında, tüketicinin birinci yıl ve ikinci yıl içinde yapacağı tüketim harcamaları miktarı bakımından kayıtsız kaldığını düşünelim. Bu varsayıma göre, harcama miktarının birinci yıldan ikinci yıla aktarılması, tüketicinin tatmin düzeyinde herhangi bir değişiklik yaratmayacak, C_1 'deki azalma C_2 tüketim miktarının artırılmasıyla telafi edilmiş

olacaktır. Bundan başka, C_2 'nin C_1 dönemindeki ikame oranı da, birime eşit ve kayıtsızlık eğrisinin teğet noktasındaki eğiminin değeri de -1 olacaktır.

Ancak tüketicinin her zaman bu açıklamalara göre davranacağı beklenemez. Çoğu kez tüketicinin gelecekteki tatmin yerine, bugünün tatminini tercih etme eğiliminde olduğu görülebilir. Başka bir ifadeyle, tüketici geleceği ihmal ederek, bugünün tüketim ve faydasına önem verir. Örneğin tüketicinin geliri sabitken ve mal fiyatları da değişmezken tüketicinin, ikinci yıldaki belli bir miktar harcama yerine, birinci yılda belli bir miktar harcamayı tercih etmesi, tüketicinin zaman tercihinde bulunmuş olduğu anlamına gelir.

Eğer tüketicinin zaman tercihi kuvvetliyse, C_1 dönemindeki tüketim harcamasında yaptığı kısıntıyı telafi etmek için C_2 dönemi tüketim harcamasını büyük ölçüde artırması gereklidir. Genellikle, C_2 'nin C_1 'e göre ikame oranı, C_1 ne kadar az ise o ölçüde yüksek olacaktır. Çünkü birinci yıl içindeki düşük bir C_1 tüketicinin ihtiyaçlarını gereğinden daha az tatmin ettiğinin ifadesidir. Şekil 1.2'de, zamansal kayıtsızlık eğrisi üzerindeki D_1 düşük bir C_1 'e tekabül etmektedir. Bu da C_2 'nin C_1 'e göre zaman içindeki ikame oranının yüksek olduğunu göstermektedir. D_1 noktasındaki eğimin mutlak değeri de birimden büyüktür.

Tüketici birinci yılda daha fazla harcama yaparsa C_1 yükselecek ve böylece ihtiyaçlarını gününde tatmin etmiş olacaktır. Öte yandan tüketici, bazı harcamalarını ileriye ertelerse daha fazla tasarruf yapmış ve böylece zaman içinde ikame oranı yükselmiş olacaktır. Şekil 1.2'de zamanlar arası kayıtsızlık eğrisi üstündeki D_2 noktası birinci yılda fazla tüketim harcaması yapıldığını göstermektedir. Bu halde zamansal ikame oranı zayıftır; bu noktadaki zamansal kayıtsızlık eğrisinin eğimi ise mutlak değer olarak birimden küçüktür. Bunlar ışığında zamansal kayıtsızlık eğrisinin orijine göre dış-bükey olduğu ortaya konmaktadır.

4.4. Zaman İçinde Fayda Fonksiyonunun Maksimizasyonu

Zaman içinde toplam faydanın maksimizasyonu problemi, toplam tüketim harcamalarının çeşitli mallar arasındaki dağılımı ile ilgili olduğundan, burada rasyonel tüketicinin öngöreceği zamansal harcamaların saptanması analiz edilmelidir. Yani tüketici, tüketim harcamaları ile geliri arasındaki eşitlik koşullarına uygun davranacaktır.

Matematiksel olarak, fayda fonksiyonunun koşula uygun bir maksimumu olmalıdır:

$$U = f(C_1, C_2) \quad (1)$$

$$G_1 (1 + i) + G_2 = C_1 (1 + i) + C_2 \quad (2)$$

yahut:

$$(G_1 - C_1) \cdot (1 + i) + G_2 - C_2 = 0 \quad (3)$$

bu ifadeleri yeni bir fonksiyon haline getirecek olursak:

$$V(C_1, C_2) = f(C_1, C_2) + \lambda [(G_1 - C_1) \cdot (1 + i) + (G_2 - C_2)] \quad (4)$$

ifadesini elde ederiz. Bu ifadedeki λ Lagrange Çarpanı'dır.

Yukarıdaki fonksiyonun, maksimum koşulu için, C_1 , C_2 ve λ 'in kısmi türevleri 0 olmalıdır. Örneğin karmaşık bir hale sokmamak için, fonksiyonun ikinci derece maksimum koşulunun gerçekleştirilmiş olduğu varsayılmaktadır. Yani;

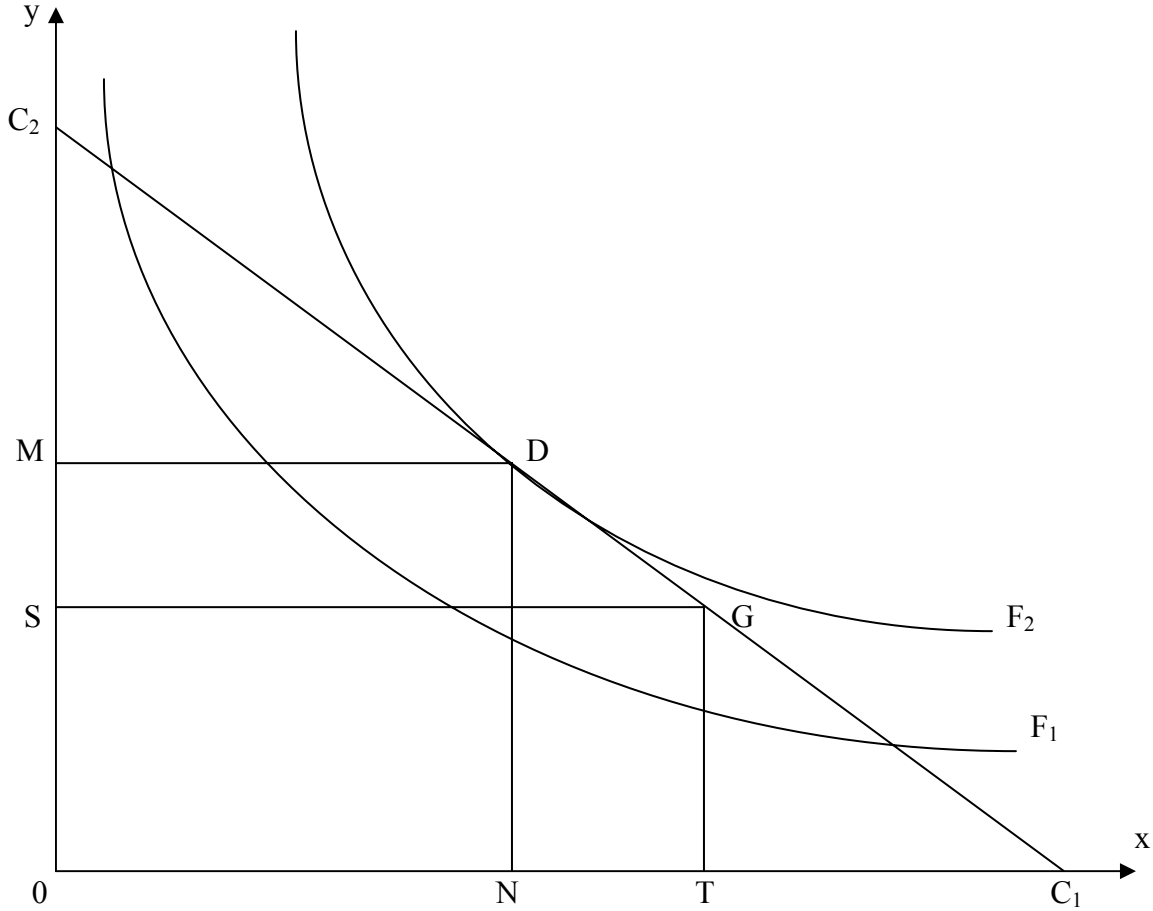
$$|H| = \begin{vmatrix} 0 & (1+i)^{-1} & 1 \\ (1+i)^{-1} & u_{11} & u_{12} \\ 1 & u_{21} & u_{22} \end{vmatrix} > 0 \Rightarrow d^2 U < 0' \text{ dir.}$$

Böylece λ faktörü de dahil olmak üzere, C_1 ve C_2 bilinmeyenlerini, $F = f(C_1, C_2)$ fonksiyonundan saptanabilir.

4.5. Optimum Faiz Haddi İle Zaman Tercihi Faiz Haddi Eşitliği

Yukarıda gösterilen formülüzasyonlar şekil yardımı ile de açıklanabilir.

Şekil 1.3. Optimum Faiz Haddi İle Zaman Tercihi Faiz Haddi

Tüketiciye zaman içinde maksimum tatmini sağlayan harcamaların optimum bileşimi, hem $C_2 C_1$ bütçe doğrusuna hem de orijinden en uzak kayıtsızlık eğrisi üstündeki noktaya tekabül etmektedir. Diğer bir ifade ile, bu noktanın, $C_1 C_2$ bütçe doğrusu ile söz konusu kayıtsızlık eğrisinin birbirlerine teğet oldukları yerde bulunur. Bu nokta D ile gösterilsin.

Yukarıdaki koşullarda tüketici, birinci yıl ON ve ikinci yılda da OM kadar bir harcama yapacaktır. G noktası veri olduğuna göre, tüketicinin geliri birinci yılda OT 'e ikinci yılda da OS 'ye eşittir. Buna göre, tüketicinin birinci yılda $(OT - ON = NT)$ kadar bir tasarrufta bulunduğu,

ikinci yılda da birinci yıldaki bu tasarrufu nedeniyle, ikinci yıldaki gelirinden $0S$, ($0M - 0S = MS$) kadar daha fazla harcama yapma olanağı olduğu anlaşılmaktadır. Şu halde SM , tüketicinin söz konusu tasarrufu karşılığı elde ettiği faize tekabül etmektedir.

Şekil 1.3'den de anlaşılacağı üzere, $C_2 C_1$ bütçe doğrusu ile F_2 kayıtsızlık eğrisi, daha önce de söylediği üzere D noktasında teğet olmaktadır:

$$-(1 + i) = d C_2 / d C_1 \quad (1)$$

yahut,

$$i = - d C_2 / d C_1 - 1 \quad (2)$$

tüketicinin zaman tercihi oranı (t):

$$t = - d C_2 / d C_1 - 1 \quad (3)$$

olduğuna göre,

$$i = t \quad (4)$$

dir.

Görülmektedir ki, zaman içinde faydayı maksimum kılan harcama bileşiminin gerçekleşmesi, tüketicinin zaman tercihi oranı (t) ile piyasa faiz haddinin (i) eşitliğine dayanmaktadır.

Tüketici, harcamalarını birinci yıldan ikinci yıla aktararak zaman tercihi nedeniyle uğrayacağı kaybı, ileride menfaat elde edebileceği düşüncesiyle telafi etmektedir. Eğer bu telafi yetersiz kalıyorsa, tüketici gelecekte harcama yapmaktansa, bugün yapacağı harcamayı daha elverişli bulabilir. Tersine faiz haddi, zaman tercihi oranından düşükse, tüketici birinci yılda daha

az, buna karşın ikinci yılda daha fazla harcama yapacaktır. Tüketicinin, bir denge durumuna ulaşması ve onu koruması için, her iki oranın da zorunlu olarak eşitlenmesi gerekir. Sonuç olarak faiz haddindeki herhangi bir değişme, tüketicinin harcama bileşimini de gözden geçirmesine neden olmaktadır.

Yukarıdaki statik çerçevede sunduğumuz model dinamik bir sürece taşındığında da temel sonuçlar değişmemekle beraber analiz açısından önemli değişkenler optimizasyon sürecine girmektedir. Yani dinamik optimizasyon gösterilecek olursa;

$$E[U(C_1) + U(C_2)] \quad (5)$$

Belirsizliğin girdiği bir ortamda iktisadi birimler beklenen faydalarını maksimize etmeye çalışacaklardır. İktisadi birimlerin gelirleri de değişik nedenlerden dolayı (politik teknolojik, demografik) iki kısma bölünerek tanımlanabilir. G_1 cari gelirdir, buna güvenli gelir de denilebilir, ama yaşlılıkta elde edilecek gelir değişik risk ve belirsizliklerden dolayı G_2 bir önceki gibi modellenemez. Temelde, olası bir gelir süreci olarak iskonto edilerek modellenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla xG_2 iskontolanmış gelir düzeyini göstermektedir. Bu açıdan zamanlar arası bütçe kısıtı aşağıdaki (6) nolu denklem yardımıyla yazabiliriz.

$$G_1 + xG_2 \leq F(G_1, G_2) \quad (6)$$

$F(G_1, G_2)$ iktisadi birimin elde edebileceği maksimum gelirdir. Bunun yanında belirsizlik analizin içine girdiği kısıt sayıda artmaktadır. Cari gelirin tamamının tüketilmemesi birikim için bir zorunluluktur. (6) nolu kısıtlar dışındaki kısıtları da yazarsak,

$$C_1 \leq G_1 \quad (7)$$

$$C_2 \leq x[G_2 + i(G_1 - C_1)] \quad (8)$$

(8) nolu kısıt yaşlılıkta elde edilecek gelir ile gençlikteki birikimlerin iskonto edilmiş değerlerinin toplamıdır. Bizim konumuz açısından G_2 yaşlılıkta çalışmamızdır. Zorunlu veya bireysel olarak birikimlerimizin getirileri de $i(G_1 - C_1)$, x oranında iskonto edilecektir. Son kısıt olarak da yaşlılıkta mevcut refah düzeyimizin artmasını veya en azından gençliğimize eşit bir düzeyde sürmesini isteyebiliriz.

$$C_1 \leq C_2 \quad (9)$$

Tüketicinin zaman içinde belirsizlik altında, fayda maksimizasyon sürecinin denge koşulu zamanlar arası ikame oranı ile faiz oranının benzeridir. Ama önemli bir fark bulunmaktadır. Determinist modelde $U(C_1) = iU(C_2)$, tüketicinin zamanlar arası fayda maksimizasyon sürecini oluştururken belirsizliğin girdiği bir modelde;

$$E[U(C_1)] = E[U(C_2 x(i[G - C_1]))] \quad (10)$$

Tüketici faydasını maksimize edebilmek için zaman içinde elde edeceği faydaların beklenen değerlerini eşitlemek zorundadır. Özellikle gelecekte elde edeceği $E(U(C_2))$ belirsizliğin bir sonucu olacaktır. X arttıkça bireylerin gelecekte elde edebileceği gelir ve fayda azalacağından bireyler harcama ve tüketim planlarını tekrar gözden geçirecekleridir (Allen, Gale, 2002: 319-321). Buradaki risk ve zaman içindeki fayda maksimizasyonun, sosyal güvenlik sistemiyle ilişkileri Samuelson'un modeliyle daha yakından inceleyeceğiz. Bunun yanında Zamanlar arası fayda maksimizasyonunu Franco Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) ile rahatlıkla bağdaştırabiliriz. Son zamanlara kadar zamanlar arası seçim modelleri literatüre tam olarak katılmamışken; iktisatçılar satın alma, tüketim, piyasa (market) gibi kavramları bir arada düşünmemişlerdir. Bu ayırımların yani kavramların önemi zamanlar arası modelin çalışmalara dahil olması ile gelişme göstermiştir (Howitt, 1977, 156).²⁴

²⁴ Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Karl Brunner and Allen Meltzer, "The Uses of Money: Money in the Theory of an Exchange Economy", *American Economic Review*, Dec. 1971, pp. 784-805. Robert Clower, "Is There an Optimal Money Supply?", *J. Finance*, May 1970, pp. 425-433. Joseph Ostroy, "The Informational Efficiency of Monetary Exchange", *American Economic Review*, Sept. 1973, pp. 597-610.

Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) modern tasarruf teorisinin merkezi olmuştur. Mikro ekonomik anlamda rasyonel hane halklarının davranışlarını ve makro ekonomik anlamda da tasarruf oranını göstermede yardımcı olur. Klasik teorinin temelinde; büyüyen bir ekonomide toplam tasarruflar pozitif olduğu için genç çalışanlar emeklilerden (yaşlılardan) daha çok kazanıp daha fazla tasarruf yaparlar. Bu teorik çatı Harrod'un "Towards a Dynamic Economics" adlı meşhur eserinde belirtilmiştir. (Fisher'in Neo-Klasik analizini genişletmiş ve Keynesyen ekonomik teoriyi geliştiren en önemli isimdir). Fakat Modigliani "Hump (kambur) Saving" ismi altında ekonominin geleceğini anlamak için teoriyi geliştirmiştir. (Life Cycle Model adı altında) (Feldstein, 1976: 77-78).

5. FRANCO MODİGLIANI'NİN YAŞAM BOYU HİPOTEZİ (LIFE CYCLE HYPOTHESIS)

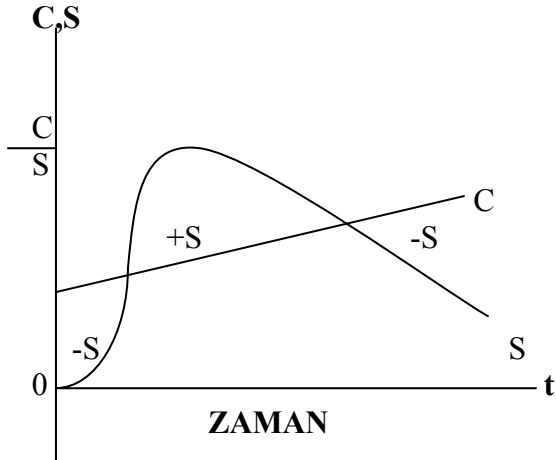
1950'lerde Franco Modigliani, Richard Brumberg ve Albert Ando'nun tüketim ile ilgili çalışmaları, tüketim fonksiyonuna yeni katkılar getirmiştir. Bu iktisatçılar, tüketicilerin tüm hayatları boyunca yaptıkları tüketim planlarını dikkate aldığı için hipotezleri, Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) olarak adlandırılmıştır. Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) mikro temelli bir analizdir ve tüketim ile ilgili daha önce yapılan çalışmaların eksikliklerini gidermeyi ve tüketim bulmacasını açıklamayı amaçlamaktadır. Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) Zamanlar arası Tüketim Seçimi analizinde olduğu gibi insanların hayatları çeşitli evrelere ayrılmış ve tüketim ve tasarruf kararlarını verirlerken uzun dönemi dikkate aldıkları varsayılmıştır. Ayrıca bu hipotez, Fisher'in modeli gibi, zamanlar arası seçim üzerinde durmaktadır. Hipoteze göre bireyler, bugünkü tüketimlerinin büyüklüğüne karar verirlerken aslında gelecek hakkındaki beklentilerine göre davranmaktadırlar ve bu nedenle bu karar verme davranışı zamanlar arası özellik göstermektedir (Pehlivan, Utkulu, 2007: 43).

Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi'nde (Life Cycle Hypothesis) bireyler, tüketimlerini karşılayabilmek için cari kullanılabilir gelire ek olarak gelecek dönemlerde elde edecekleri geliri de göz önünde bulundurlar. Tüketim kısa dönemde bir gelir değişikliğine değil uzun dönemde bir gelir değişikliğine bağlıdır. (istikrarlı tüketim kalıbı tercih edilir). Veya başka bir ifade ile bireyin tüketimleri yaşam boyunca elde etmeyi düşündükleri gelirin bir fonksiyonudur. Bu nedenle de tüketim istikrarlı bir nitelik taşır.

Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi'ne (Life Cycle Hypothesis) göre bireyin psikolojik eğilimine göre gençlik, orta yaş ve yaşlılık dönemlerinde tasarrufları farklı farklı ortaya çıkar. Modigliani'ye göre bireyin yaşamı 3'e ayrılır.

- Gençlik Dönemi: Bireyler gençlik dönemlerinde daha az gelir elde ederler ama tüketimleri fazladır. Bu durumda ya tasarruf çözerler ya da borçlanırlar. Gençlik döneminde (-) tasarruf vardır. Çünkü gelirleri yok denecek kadar azdır.
- Orta Yaş Dönemi: Bireyler daha fazla tasarruf yapma eğilimi gösterirler. Çünkü hem geçmişteki borçlarını ödemek, hem de yaşlılık dönemindeki harcamalarını karşılamak zorundadırlar.
- İleri Yaş Dönemi: Emeklilikle birlikte bireyler birikimlerini harcar ve - tasarrufa geçer.

Şekil 1.4. Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi'nin Gösterimi

Bu ilişkiler Şekil 1.4'de özetlenmektedir. Tasarruf eğrisi ile tüketim eğrisinin kesiştiği ilk noktaya kadar olan ve bu iki eğrinin arasında kalan alanda (-) tasarruf vardır. Bu alan gençlik dönemidir. Tasarruf eğrisinin tüketim eğrisini kestiği noktaların arasında kalan alan ise (+) tasarrufun olduğu orta yaş dönemidir. 2. noktadan sonra iki eğri arasında kalan alan (-) tasarrufun olduğu ileri yaş dönemidir.

Bir bireyin gelirinde ani ve geçici bir sıçrama meydana gelmesine arızı gelir artışı denir. Bir bireyin cari dönemdeki gelirinde arızı bir artış meydana gelirse birey bugünkü tüketimini

hemen arttırmaz. Yaşamı boyunca yapacağı tüketimleri de düşünerek ileriki yıllara da gelirini paylaşarak bugünkü tüketimini arttırmayı düşünür. Gelirde meydana gelen ani bir sıçrama aynı oranda tüketime yansımadağı için gelir artışı ile birlikte kişinin ortalama tüketim eğilimi gelir artışından sonra düşer.

Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) modelinde servet etkisi önemli bir unsur olarak yer tutar. Dolayısıyla Servet etkisi görüşü Modigliani'nin yaşam boyu gelir hipotezine dayanır (Mishkin, 1998: 8-10). Modelde tüketim harcamaları tüketicilerin beşeri sermaye, reel sermaye ve finansal servetlerinin bir bileşimi olan yaşam boyu kaynaklarıyla belirlenmektedir. Finansal servetin önemli bir bileşimi adi hisse senetleridir. Hisse senedi fiyatları yükseldiğı zaman, finansal servetin değeri yükselecek, böylece tüketicilerin yaşam boyu kaynakları yükselecek ve tüketim de yükselebilecektir (Mishkin,1996: 7).

Feldstein, Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) modelinin genişletilmiş uygulamalarının sonuçlarına "Social Security and Saving: The Extended Life Cycle Theory" isimli çalışmasında yer vermiştir. Çalışmalarda, Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) modelini sosyal güvenlik ile bağdaştırmıştır.

Feldstein makalesinde, Barro, Kochin, Miller ve Upton'un Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) ile ilgili çalışmalarına yer vermiştir. Bu iktisatçılar Yaşam Boyu Hipotezi'ni (Life Cycle Hypothesis) sosyal güvenlik ve kamu borcu açısından değişik bir çerçeveye koymuşlardır. Onlara göre her bireyin faydası sadece tüketimine bağlı değil zamanlar arası (nesiller arası) faydaya da bağlıdır. Bu iktisatçılara göre, sosyal güvenlik sistemi şimdiki jenerasyonlara (kuşaklara) bir servet yaratırken aynı zamanda gelecek kuşaklara da borç yaratır. Ayrıca bu iktisatçılar mirası bir gelir olgusu olarak hesaba katarak, mirası servetin bir unsuru olarak ele almışlardır.²⁵ Bu teoriye göre şimdiki kuşak varislerinden kendilerine gelecek mirası varislerini daha kötü duruma sokmayacak kadar artırarak yeniden dağılıma direniş gösterir.

²⁵ Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz R. Barro, "Are Government Bonds Net Wealth?", *J. Polit. Econ.*, Nov./Dec. 1974, 82, No. 6, pp. 1095-117.

L. Kochin, "Are Future Taxes Anticipated by Consumers?", *J. Of Money, Credit and Banking*, Aug. 1974, 6, pp. 385-394.

M.H. Miller and C.W. Upton, *Macroeconomics: A Neo-classical Introduction*, Homewood, 1974.

Bundan sağlanan tasarruf fazlası yeni sosyal güvenlik faydalarından doğan tasarruf kaybını dengeler.

Yine Feldstein makalesinde, Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) modeli çerçevesinde Katona ve Cagan'ın çalışmalarına yer vermiştir. Katona ve Cagan tarafından bulunan, özel emeklilik kapsamındaki kişilerin daha az doğrudan tasarruf yapmadığını ve emeklilik kapsamında olmayan kişilerden daha fazla tasarruf yapabileceklerini gösteren açık paradoks, genişletilmiş Life Cycle Modeli ile çözülebilir. (Özel emekli olanlar da daha fazla tasarruf yapabilir). Buna Farkına Varma etkisi denir. (Cagan'a göre; Recognition Effect). Buna göre bir birey bir emeklilik planına mecbur kaldığında ilk defa yaşlılığı için tasarruf yapmanın önemini fark eder. Emeklilik planına katılımın eğitici bir etkisi vardır: daha resmi olarak bireyin çalıştığı yıllarda ex ante algıladığı fayda fonksiyonunu değiştirir. Katona buna ikinci bir açıklama getirmiştir: beklentilerin oluşumu ile ilgili psikolojik araştırmalardan alınan "Hedef Eğilimi" hipotezidir. (Gol Gradient Hypothesis). Bu teoriye göre bir insan hedefine yaklaştıkça çabaları yoğunlaşır. Daha alışılmış ekonomik ifade ile bireyin tercihlerinin sahip olduğu fırsatların ya da başlangıç pozisyonunun bir fonksiyonudur der.²⁶

6. YAŞAM BOYU BÜYÜME MODELİ (LIFE CYCLE GROWTH MODEL) IŞIĞINDA OPTİMUM SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN MANTIĞI

Zamanlar arası fayda maksimizasyonu, Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) modeli ışığında yukarıda açıklandı. Ayrıca Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) modelinin genişletilmiş uygulamalarının sonuçları da Martin Feldstein'in çalışmasının yardımıyla anlatılmıştır.

Bu kısımda, yukarıda anlatılan zamanlar arası fayda maksimizasyonu, Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) kavramları sosyal güvenlik sistemiyle bağdaştırılarak açıklanacaktır. Bu ilişkiler, Paul Samuelson'un "Optimum Social Security in a Life-Cycle Growth Model" (Yaşam Boyu Büyüme Modeli İçinde Optimum Sosyal Güvenlik Sistemi) isimli çalışması yardımıyla anlatılacaktır.

²⁶ Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz P. Cagan, *The Effect of Pension Plans as Aggregate Savings*, New York, 1965. G. Katona, *Private Pensions and Individual Saving*, Ann Arbor, 1965.

6.1. Sosyal Güvenliksiz Büyüme Modeli

Çalışanların iki dönemlik hayatları bulunmaktadır. Gençliklerinde çalışmakta olan işçiler yaşlılıklarında kazandıklarını harcamaktadırlar. Amaç zamanlar arası fayda $u(c^1, c^2)$ fonksiyonunu maksimize etmektir. İşçiler değişmeyen bir hızda artmaktadır $(1+g)^t$. Çıktı da Solow büyüme modelindeki gibi artmaktadır $L_t f(K_t / L_t)$. Ömür boyu refahı maksimize etme çabaları veri büyüme hızı altında aşağıdaki denklemlerle yazılabilir.

$$c_g^1 + \frac{c_g^2}{1+g} = f(k_g) - gk_g \quad (1)$$

$$f'(k_g) = g \quad (2)$$

$$\frac{\partial u(c_g^1, c_g^2) / \partial c^1}{\partial u(c^1, c^2) / \partial c^2} = 1 + g \quad (3)$$

g nüfus artış hızına eşit g^* (optimum büyüme hızı) olduğu sürece, fayda $u(c^1, c^2)$ büyüme hızına eşitlenecektir. Ki bu durum Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi (Life Cycle Hypothesis) modelinde de vurgulanmaktadır. $k_g, c_g^1, c_g^2, r_g \leq g$ kökleri için aşağıdaki denklemlerin geçerli olduğunu kabul edilebilir.

$$c^1 + \frac{c^2}{(1+r)} = f[k] - rk \quad (4)$$

$$f'[k] = r \quad (5)$$

$$\frac{\partial u(c^1, c^2) / \partial c^1}{\partial u(c^1, c^2) / \partial c^2} = 1 + r \quad (6)$$

$$(f[k] - rk) - c^1 \equiv \frac{c^2}{(1+r)} = k(1+g) \quad (7)$$

Çalışanların gençliklerinde yaptıkları tasarrufları (7) denklemin sol tarafını tanımlamaktadır. Gelecekte yapılacak tüketim, faiz oranına veya büyüme hızına bağlıdır. Bu tasarruf aynı zamanda üretim kapasitesine bağlıdır; sağ taraftaki son terim. 4-7 nolu denklemlerin faiz düzeyi 1-3 nolu denklemlerin büyüme hızına eşitse altın kural (golden rule) ortaya çıkmış demektir. Eğer bu ikisi nüfus artış hızına da eşit olursa en optimum durum ortaya çıkmıştır. Bu durumu Samuelson, Serendipitiy Teoremi olarak adlandırmıştır.

6.2. Sosyal Güvenlik ile Büyüme Modeli

Şimdi çalışmaya sosyal güvenlik sistemini dahil edelim. Bu takdirde piyasa koşullarında zamanlar arası fayda $u[c_{\#}^1, c_{\#}^2]$ başlangıçtaki fayda düzeyinden daha küçük olacaktır. Çünkü devlet kaynakların bir kısmına el koyacaktır. Bir sosyal güvenlik sistem için devlet τ kadar vergi alacak, aldığı vergi ile ve sahip olduğu işçi başına sermaye miktarı k^s ile doğru orantılı olmak üzere işçilerin β kadarına emeklilik ödemesi yapabilir. Özel sektöründe sahip olduğu sermaye miktarı da $k - k^s$ 'dir. Sosyal güvenlik bütçe denkliği sermaye ve prim ödemesi cinsinden aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$\beta L_{t-1} \equiv \tau L_t + r_t k_t L_t - (k_{t+1} L_{t+1} - k_t L_t)$$

L_t işgücü artış hızını durgun durumda $(1+g)^t$ hızla büyüdüğü hatırlanarak;

$$\frac{\beta}{(1+g)} \equiv \tau + (1+r)k^s - (1+g)k^s \quad (8)$$

(8) nolu denkleme göre sosyal güvenlik sisteminden ne kadar kişinin emekli olacağı iki para metre belli olmadığı sürece bilinemez. Birisi τ , diğeri de k^s (yani işçi başına düşen sermaye miktarı) dir. Bu iki değişken sistemin bağımsız değişkenleridir.

4-7 nolu dört denklem sisteminden, sistemin bilinmeyenleri olan $k(\tau, k^s)$, $c^1(\tau, k^s)$, $c^2(\tau, k^s)$, $r(\tau, k^s)$ 'yi bulma imkanını vermektedir. Bunun da anlamı herhangi bir sosyal güvenlik sistemi refah düzeyinin de belirleyicisidir.

$$\begin{aligned} c^1 + \frac{c^2}{(1+r)} &= f[k] - rk - \tau + \frac{\beta}{(1+r)} \\ &= f[k] - rk - \tau + (1+r)(1+g)^{-1} [\tau + (r-g)k^s] \end{aligned} \quad (9)$$

$$f'[k] = r \quad (10)$$

$$\frac{\partial u(c^1, c^2) / \partial c^1}{\partial u(c^1, c^2) / \partial c^2} = 1 + r \quad (11)$$

$$\frac{c^2}{(1+r)} - (1+r)(1+g)^{-1} [\tau + (r-g)k^s] = (1+g)(k - k^s) \quad (12)$$

9 ve 12 nolu denklemler τ ve k^s değerleri belirlenmeden bu eşitlikler çözümlenemez. Dolayısıyla c_2, c_1 primlere ve işçilerin sahip olduğu sermaye miktarına bağlıdır. Eğer yukarıda geliştirdiğimiz belirsizlik faktörüne risk faktörünü de eklediğimizde, iktisadi karar birimlerinin karşısında hem prim, hem sermayenin artış sürecindeki belirsizlikler yanında diğer belirsizlikler de analize girecektir. Aşağıdaki denklem bunu tasvir etmektedir.

$$E(\tau, k^s, x) = (U(C_1), U(C_2))$$

Büyüme ve diğer faktörlerdeki belirsizlik zaman içinde beklenen getirileri ve faydayı etkilemekte ve zorunlu emeklilik sistemlerini avantajlı veya dez avantajlı hale getirmektedir.

6.3. Optimal Sosyal Güvelik

Altın kuralı (golden rule) analiz etmeden $r = g$ olduğunu kabul ederek; 9, 10 ve 11 nolu denklemlerin çözümlenmesi (τ_g, k_g^s) kabullenimi altında, 12 nolu denklem aşağıdaki gibi yazılabilir.

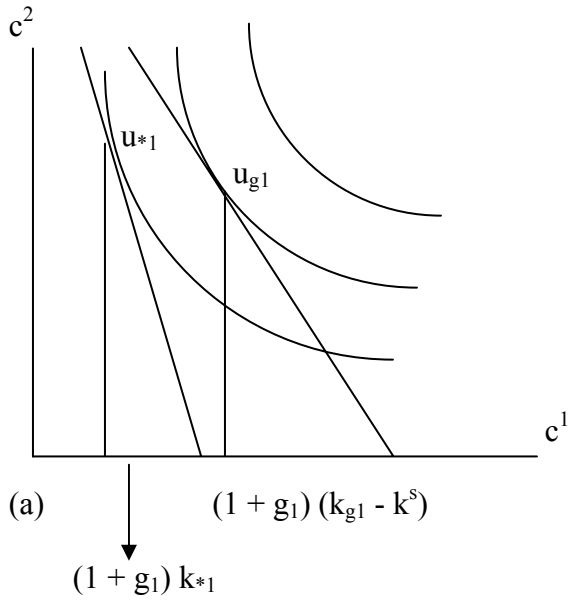
$$\frac{c_g^2}{(1+g)} = \tau_g + (1+g)(k_g - k^s) \quad (13)$$

Teorem 1: Devletin yönettiği yaşam boyu sosyal güvenlik sistemi bireysel ve pazarlık esasına dayalı bir sistem yerine savunulabilir. Özellikle altın kural (golden rule) ile bu durum mümkündür. (Bazı zorunlu sosyal güvenlik sistemleri gerekli olan sosyal sermayeden daha fazlası veya gerekli olan prim ödemesinden daha fazlası dahil olsa da özü değişmez). Altın kuralın (golden rule) geçerli olduğu zorunlu emeklilik sistemleri sonsuz bir zaman ufku dikkate alınarak dizayn edilebilir. Bu zorunlu sosyal güvenlik sistemi içinde, ya daha fazla biz çalışırız ya da daha fazla tasarruf ederiz. Kısacası bir farkımız kalmaz, sosyal açıdan eşitleniriz. Bu tür bir katkı uygulama önemli ölçüde bireysel sınırlama getirmektedir. Zorunlu emeklilik uygulaması özel tasarrufları daha etkili olabilecekleri alandan uzaklaştırmaktadır. Ancak gerçek hayatta her zaman TRP koşulları bulunmamaktadır. Ekonomide depresyon var ise, ekonomik rijitliklerin yoğun olduğu bir ekonomide de bireysel çabalar yerine toplu bir çaba daha da etkili olabilir. Bilginin tam olmadığı bir ortamda bireylerin tercihlerinin sonuçlarının belirsiz olduğu ve geri dönüşüm imkanının olmadığı durumlarda zorunlu emeklilik sistemi avantajlı olabilir. Bireylerin uzağa görememeleri (belirsizlik) belli ölçüde de sosyal güvenlik kurumlarının kuvvetlendirilmesini de gerektirmektedir. Zorunlu emeklilik sistemini değiştirebilecek faktörleri vurgulamak gerekirse sosyal sermaye ile bireysel sermaye arasındaki fark ($k - k^s$) değiştikçe sistemin emeklilik oranı β ve zorunlu prim ödemesini τ değişmesini gerektirir. Feldstein bunların ne yönde değişeceğini de göstermiştir. Sosyal sermaye önemli ölçüde artıyorsa daha fazla insan daha az prim ödeyerek emekli olabilir. Prim veya emeklilik yaşındaki değişmelerde kendiliğinden dengede olan sistemde gönüllülük veya bireysel değişimler dikkate alınmamaktadır.

Teorem 2: Tam olarak fonlanan bir sistemde emekli olacakların sayısındaki herhangi bir artış, hem bireysel hem de kamusal sermaye miktarını artan yeni birey sayısı kadar azaltmaktadır. Tam fonlanan bir sistemin tanımı;

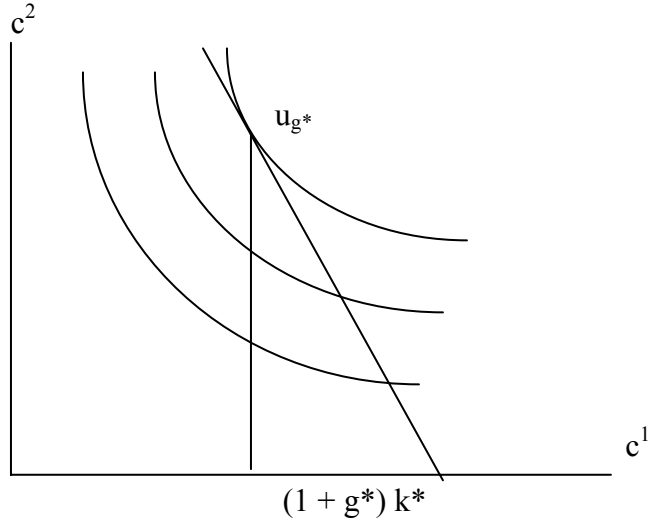
$$\begin{aligned}\beta L_{t-1} &= \tau L_{t-1} (1+r) \\ &= k^s L_t (1+r)\end{aligned}$$

Şekil 1.5. Optimal Sosyal Güvenlik Sistemi I

Ekonominin fiili büyüme hızı g_1 , altın kuraldaki (golden rule) daha büyük olsun (g^*), bu takdirde serbest piyasa koşullarında yapacakları k_{*1} tasarrufu fiili büyüme hızından daha düşük reel faiz altında u_{*1} 'e ulaşılır. Optimal sosyal güvenlik sistemleri sürekli veya daha fazla fonlandığından sahip olunan toplumsal sermaye daha hızlı artacağından bireysel refah düzeyi u_{g1} 'e ulaşacaktır.

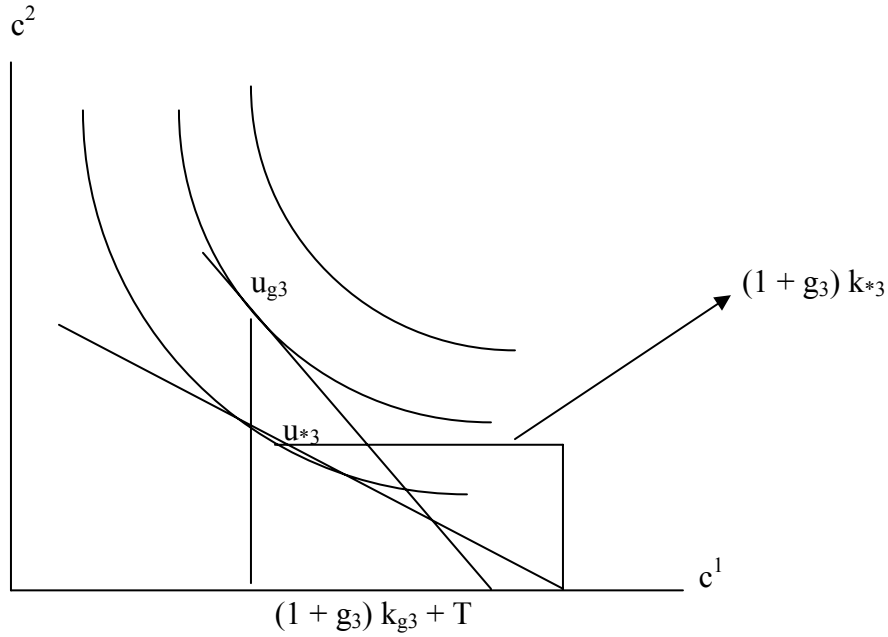
Şekil 1.6. Optimal Sosyal Güvenlik Sistemi II

(b)

Optimum sosyal güvenlik için gerekli hızla büyüyen bir beşeri sermaye sistemine sahip tam fonlanan bir sosyal güvenlik sisteminde daha fazla bireysel tasarrufa da gerek yoktur bireylerin mevcut prim ödemeleri daha yüksek bir getiriye büyüme ile sağlamaktadır.

Şekil 1.7. Optimal Sosyal Güvenlik Sistemi III

(c)

Sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan Ponzi finansmandan (borcun borçla ödenmesi) dolayı sosyal güvelik sistemi arzulan faydayı yaratamayacaktır. Bu durum şekil 1.7’de de görülmektedir.

$$\tau = k^s (1 + g) = \frac{\beta}{(1 + r)} \quad (14)$$

12-9 nolu denklemlerden elde edilen 14 denklemini ele aldığımız sürece, k^s arttığı sürece zorunlu sigorta primi de artacaktır. Dolayısıyla temsili birey için kamu ve özel sermayenin az veya çok olması sosyal güvenlik primleri açısından bir fark yaratmamaktadır. $k < k_g$ $c_g^2 / (1 + g) < k_g (1 + g)$ koşulları geçerli ise, $k^s > 0$ iken $gk^s - \tau_g > 0$ 13 nolu denkleme göre pozitif olmak zorundadır. Bu tür bir sosyal güvenlik sistemi 14 nolu denkleme göre gereğinden fazla fonlanan bir sosyal güvenlik sistemidir. Eğer yukarıdaki süreç $k > k_g$ ve büyüme hızı düşük veya negatif ise ve $c_g^2 / (1 + g) > k_g (1 + g)$ ise bu koşullarda $gk^s - \tau_g < 0$ zorundadır. Yani prim ödemesi pozitif olacaktır. Daha basit bir şekilde söylersek prim ödemeleri $gk^s < \tau_g$ olmak zorundadır. İşçi başına sıfır sermaye birikimi ile kendi kendini finanse eden bir öde git (pay as you go) sosyal güvenlik istemi için;

$$k^s = 0$$

iken

$$\tau_g = \frac{c^2}{(1 + g)} - (1 + g)k^s.$$

Eğer ekonominin fiili büyüme hızı sermaye birikimi $k > k_g$ ise, toplumsal refah artacak öde git (pay as you go) sosyal güvenlik sistemindeki τ_g de azalacaktır. Samuelson optimal büyüme oranını g^* tanımlanmakta, sosyal olmayan güvenlik programlarını gereksiz bulmaktadır. Optimal bir sosyal güvenlik sistemi tam finanse edilen güvenlik sistemidir.

Öde git (pay as you go) sosyal güvenlik sistemleri muhakkak şu şartı yerine getirmek zorundadır. $\beta_g = (1 + g) \tau_g$ bu şart yerine geldiği sürece sosyal güvenlik kurumu şekil 1.5'deki gibi yaşam boyu tasarruf miktarını değiştirmektedir.

Eğer sürekli emeklilik sisteminin getireceği fayda $r > g$ iken azalacaktır. Bu tür bir faiz düzeyi toplumun zaman tercihinin pozitif olduğu yerlerde ortaya çıkacaktır. Bir başka şekilde söylenirse zorunlu emeklilik sistemi geçici olmayacak şekilde etkisizleşmektedir. Bu etkisizleşme sadece faizin yükselmesinde değil iskonto faktörü olarak adlandırdığımız x kümesindeki değişkenlerden de kaynaklanabilir. Örneğin nüfusun artması yaşam süresi uzamasa da benzer bir sonuç doğurabilir. Devlet sistemi ile emekli olanlar yaşlandıklarında mutsuz olacaklar gençliklerinde yaptıkları hatayı ödeyeceklerdir. Bu davranışa paternalizm optimalitesi denilmektedir. Bir süre sonra sosyal güvenlik vergileri ve zorunlu kamu kontrolü gündeme gelmektedir. Böylelikle sosyal güvenlik amacından uzaklaşmış olur. Sonuçta halk seçeceği prim ödemesi ile sahip olduğu sosyal sermaye miktarında bir fayda düzeyi elde edecektir. Dolayısıyla belirsizlik karşısında bireyler alternatif yolları da dikkate alarak faydalarını maksimize etmeye çalışacaktır. Bu alternatif yolların başında bireysel emeklilik sistemleri gelmektedir. Her iki sistem de bir biri yerine ikame edilse bile x faktöründen dolayı maksimum fayda kesişim kümesinin olacaktır.

6.4. Bireysel ve Zorunlu Emeklilik Sistemlerinin Toplam Faydası

Optimum sosyal güvenlik sisteminin mantığı zamanlar arası fayda maksimizasyonu ışığında anlatıldıktan sonra, bu bölümde yine zamanlar arası fayda maksimizasyonu altında bireysel emeklilik sistemini de işin içine dahil edip birey açısından en optimum sistemin matematiksel ispatı yapılacaktır. Bu kısıtlar altında;

A: Zorunlu emeklilik sistemine tabi olanların sayısı

B: Bireysel emeklilerin sayısı olsun;

Basit bir totoloji ile başlayalım ve bireylerin en azından toplumda ya zorunlu A (Zorunlu emeklilik sistemine tabi olanların sayısı) ya bireysel (Bireysel emeklilerin sayısı) ya da hiçbir sosyal güvenliğe sahip olmayanlar olacak şekilde kümelendiğini kabul edelim. Buna göre;

$$\text{Bireysel emekli sayısı: } A - (A - B) \quad (1)$$

Veyahut

$$A - (A - B) = A \cap (A \cap B)' \quad (2)$$

Fayda ile alakalı iki varsayım yapılmaktadır. Bireyler herhangi bir sosyal güvenlik kümesine girdiklerinde belli bir fayda elde ederler veya faydalı ise bireyler bir kümeye yani sosyal güvenlik sistemine üye olacaklardır. İkinci varsayım faydanın kardinalist olduğunu varsayarak daha fazla kümeye giren bireylerin faydasının arttığı kabul edilmektedir. Bu varsayıma bağlı olarak bireysel emeklilerin sayısı farklı kümedeki faydalarının büyüklüğüne bağlıdır.

$$A - (A - B) = U(A) \cap (U(A) \cap U(B))' \quad (3)$$

(3) eşitliğin fayda tanımını açarsak

$$U(A) \cap (U(A) \cap U(B))' = U(A) \cap (U(A)' \cup U(B))$$

$$U(A) \cap (U(A)' \cup U(B)) = U(A \cap A') \cup U(A \cap B)$$

$A \cap A' = \emptyset$ olduğundan

$$A - (A - B) = U(A \cap B) \quad (4)$$

$$\text{Bireysel emekli sayısı} = U(A \cap B) \quad (5)$$

Bu sonuca bakıldığında herhangi bir bireysel emeklilik sistemine üye olanların elde edebilecekleri maksimum fayda her iki kümeye ait olanlara aittir. Bu da bireysel emeklilik sistemlerinin tamamlayıcı olduğunun bir ispatıdır.

Sonuç olarak da yukarıdaki ispatla beraber bireysel emeklilik sistemlerinin tamamlayıcı olması en optimal sisteme ulaşılması açısından çok önemlidir. Böylelikle ikinci bir şansa sahip olmayan²⁷ bireyler, belirsizlik ortamında, zamanlar arası faydalarını dolayısıyla gelirlerini en maksimum düzeye çıkarmış olacaklardır.

Şöyle ki; optimum (etkin) bir şekilde uygulamaları olan zorunlu sisteme sahip olan bir ülke düşünelim. Bir de hem optimum (etkin) bir şekilde uygulamaları olan zorunlu sisteme sahip olan hem de tamamlayıcı bir optimum (etkin) bir şekilde uygulamaları olan bireysel emeklilik sistemine sahip ikinci bir ülke düşünelim. Yukarıdaki ispat da göz önüne alındığında ikinci ülkedeki bireyler gelirlerini tamamlayıcı bireysel emeklilik sistemi sayesinde en maksimum seviyeye getirebilirler. Yukarıda da vurguladığımız gibi x faktörü olduğu sürece bireyler açısından risklerini dağıtmak için hem zorunlu hem de bireysel emeklilik sistemine başvurmak rasyonel olacaktır. Yukarıdaki ispatın mantığı da kısaca budur.

7. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMLERİYLE İLGİLİ SORUNLAR VE TARTIŞMALAR

Sosyal güvenlik sisteminin bireyler açısından teorik çatısı ve mantığı anlatıldıktan sonra bu bölümün son kısmı olan sosyal güvenlik sistemiyle ilgili sorunlar ve tartışmalar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Sosyal güvenlik sisteminin getirdiği sorunlar nedeni ile zorunlu emeklilik sisteminden bireysel emeklilik sistemine geçişin nedenleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için ayrı ayrı incelenecektir. Bunların incelenmesinde sosyal güvenlik sistemi sorunları sonucu çıkan açıkların Ponzi Etkisi denen bir finansman yöntemiyle nasıl yükseldiğine de değinilecektir. Ayrıca Joseph Stiglitz'in Pioneer European Colloquim'de Kasım 2007'de Viyana'da sunmuş olduğu "Uncertainties in the Life-Cycle and How They Should be Adressed" isimli makalesini göz önüne alarak bireylerin yaşamları boyunca, belirsizlikler altında, sosyal güvenlik sisteminin ana parçası olan emeklilik tasarruflarına yönelik yaklaşım biçimleri

²⁷ Bireylerin ikinci bir şansa sahip olmama durumları bir alt bölümde anlatılacaktır.

açıklanacaktır. Yine aynı makale göz önüne alınarak sosyal güvenlik sistemi içerisinde yer alan gerek zorunlu emeklilik sistemi gerekse özel (bireysel) emeklilik sistemlerinin riskleri ve bireylerin kararlarını dayandıracığı temel kısıtların neler olduğu açıklanacaktır.

Öncelikle bireyin emeklilik tasarrufları kararları, bunları dayandıracığı kısıtlardan bahsedilecek. Sonra gerek zorunlu emekli sistemleri için gerekse özel emeklilik sistemleri için bireylerin tercihleri açısından ne gibi zorluklarla karşılaşabileceği, emeklilik tasarruflarının bir nevi ne kadar karmaşık bir karar olduğu ve sosyal güvenlik sistemine bütünsel olarak bakıldığında aslında asimetrik information'a (tersi seçim) (moral hazard) çok açık bir sistem olduğundan bahsedilecektir. Daha sonra da sosyal güvenlik sistemindeki problemler anlatılırken Stiglitz'in makalesini göz önüne alınarak çeşitli eklemeler yapılacaktır.

Bireyin emeklilik tasarrufları, birey açısından en önemli problemlerinden biridir. Yani bireyin emeklilik tasarrufu yaşam süresinin önemli bir kısmı için, bireyin iyi bir standartta hayat sürmesini belirlemektedir. Dolayısıyla bireyler çalışma hayatına başladıklarında çok çok önemli bir karar verme durumu ile karşı karşıyadırlar; yani bireylerin ikinci bir şansı yoktur. Bütün bunlardan dolayı bireylerin tasarruf kararları, bir bireyin karşılaştığı en karmaşık kararlardan biridir. Dolayısıyla; bu bölümde de daha önce bahsedildiği üzere, teknik bir seviyede, risk taşıyan bir zamanlar arası optimizasyon gerektirir (Stiglitz, 2007: 2-4).

Ancak bireyin kararlarını dayandıracığı temeller de sınırlı olmaktadır. Bu temeller: (Stiglitz, 2007: 3).

- Sıradan malların tüketiminden farklı olarak bireylerin emeklilik tasarrufları kararlarında tekrarlanabilir deneyimler yoktur.
- Bireyler emeklilik kararlarının uygunluğunu ancak hayatlarının sonunda değerlendirebilirler.
- Bireyin emeklilik kararlarında belirsizliğin derecesi zamanla değişir. Bireyin kariyerinin ilk dönemlerinde hayat beklentileri hakkında sınırlı bilgisi vardır. Emeklilik yaşında ise bunun değeri ile ilgili belirsizlik yoktur.
- Bireyler daha önceki kuşakların deneyimlerinden faydalanamazlar. Çünkü bugünkü bireylerin sahip olduğu seçenekler ve bunların sonuçları daha önceki

kuşaklarından belirgin bir şekilde farklıdır. Bir diğer faydalanamama nedeni değişen yaşam süresi beklentisidir (life expectancy). Ayrıca değişen kamusal programlar, değişen gelir düzeyleri ve değişen finansal piyasalar bireylerin daha önceki kuşakların deneyimlerinden faydalanmalarını engeller.

Bunları belirttikten sonra bireyin emeklilik tasarrufları kararlarında yukarıda da belirtildiği üzere bireylerin seçme şanslarının az olmasından veya hiç olmamasından dolayı aslında bireyin çok rasyonel tercihler yapması gerekmektedir. Sorun aslında çok fazla karmaşıktır. Her iki emeklilik programında da yani gerek kamusal programlarda gerekse özel programlarda; özellikle kamusal programlarda (bu tezin de hipotezlerinden biri olan devletin bireyleri kandırma politikası izleyerek düşük gelir ve hizmet sunması) kandırma politikası izlemesi ve her iki programda da asimetrik information (tersi seçim) (moral hazard) problemleriyle karşı karşıya olunmasından dolayı sorun karmaşıktır ve bireylerin rasyonel tercihler yapması gerekir. Bireyler rasyonel tercihler yaparken de her iki emeklilik sistemlerindeki düzenleyicilerin de zorlukları karşılaması gerekmektedir.²⁸ Sorunun karmaşıklığından yani bireylerin emeklilik tasarrufları seçimleri ve portfolyo kararlarının karmaşıklığından bahsedecek olursak (Stiglitz, 2007: 16-17):

- Bireylerin büyük bir çoğunluğu aslında optimal tasarruf/yatırım sorununu çözme yeterliliğine sahip değildirlir.²⁹
- Bireyler tavsiyelerin uygunluğunu (yani hangi emeklilik programını seçecekleri) değerlendirme zorluğu ile karşı karşıyadırlar.
- Bireyleri yanlış tavsiyelere mahkum etme. Bazen kurumlar, kurumların satıcıları sözde moda olan kurallar önerir ancak bunlar doğru analitik çerçeveden yoksun kötü tavsiye edilmiş, sömürüye müsait seçimler olabilir.

²⁸ ABD ve Avrupa ülkelerinde yaşanan mortgage sorunları ve daha sonra yaşanan finansal kriz aslında bu anlatılanların sonucudur.

²⁹ Şöyle ki aşağıda sosyal güvenlik sistemi açıklarının nedenlerinden biri olan enflasyon başlığında da açıklandığı üzere, bireyler gerek zorunlu sistemlerde gerekse özel sistemlerde kandırılmaya çok müsaitlerdir. Örneğin bireye 20 yıl sonra şu kadar meblağ kazanacaksınız denebilir ancak burada enflasyonist bir ortamda bu meblağın ne kadar olacağı hiçbir zaman söylenmez. Yani miyobik bir birey enflasyondan arındırılmış kazancının ne kadar olduğunu da hesaplayamaz. Bu yüzden emeklilik satan sigorta şirketinin elemanı tarafından rahatlıkla kandırılabilir.

- Bireyler aldıkları tavsiyelerin iyi olup olmadığını ancak çok geç olduğunda öğrenebilirler. Bireylerin bunları kendi deneyimlerinden öğrenmeleri güçtür. Hatta başkalarının deneyimlerinden bile öğrenmeleri güçtür.
- Bireyler tavsiyelerin iyi olup olmadığını çok geç olmadan öğrenemedikleri için saygınlık güvenilirlik mekanizmasının iyi işlemesi zordur.
- Ahlsız teşvikler sorunu daha da büyütebilir. Varlık yöneticileri ve dağıtıcıları (ve bunlar için çalışanlar) genellikle yatırımcının cehaletini sömürerek ve az da olsa saygınlıklarını ve ünlerini kullanarak kendi karlarını yükseltme eğilimi gösterirler.

Bütün bu sayılanlar bireylerin emeklilik tasarrufları seçimleri ve portfolyo kararlarının karmaşıklığı sonucu oluşan her iki sosyal güvenlik sistemleriyle ilgili, birey açısından asimetrik information'ın (tersi seçim) (moral hazard) problemleridir. Ve eğer bu karmaşıklık sonucu oluşan asimetrik information (tersi seçim) (moral hazard) sorunları düzenleyiciler ve denetleyiciler tarafından çözülmezse sistem ister özel olsun ister kamusal olsun etkinliği düşecektir. Bunun en önemli örneğini de dünya, 2007 yılı sonunda ABD'de başlayıp daha sonra AB'ndeki bazı ülkelerde yaşanan mortgage krizi ve son zamanlarda yaşanan finansal kriz ile kendini göstermektedir. Bu yaşanan krizler ile sosyal güvenlik sistemi açıklarının oluşması aynı mantıktadır. Nihayetinde hepsi fonlardan oluşmaktadır.

Sonuç olarak anlaşılacağı üzere; düzenleyiciler ve denetleyicilere çok iş düşmektedir. Düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar yeni oluşan zorlukları karşılamalıdır. Şöyle ki (Stiglitz, 2007: 35-36):

- Bilgi kalitesi iyileştirmek. Kitlesele menkul kıymetleştirmenin yarattığı bilgi boşluklarını dengelemek.
- Bilgi taleplerinin kalitesini iyileştirmek. Yani bilgilendirme taleplerinin şeffaf olması, tavsiye edicilerin tavsiyede bulunmaları için gereken bilginin sınırlı olmaması ve şeffaf olması, ayrıca en azından risk tabanlı bir çerçeveye sahip olmalarını garantilemek.

- Çıkar çatışmalarının kaynaklarını tanımlamak ve kısıtlamalar koymak ya da en azından bilgilendirme talep etmek.
- Kabul edilemez uygulamalar ve normlar için bir rehber tanımlamak. Bunlar; yüksek işlem ücretleri, aynı anda birden fazla fon başlatmak, yanıltıcı reklam uygulamaları, şirket hisselerine yüksek yatırım, yetersiz çeşitlendirme olarak sayılabilir.

Sonuç olarak hem bireylerin emeklilik varlıklarını daha iyi yönetebilmeleri için hem de varlık yöneticileri ve dağıtıcıları ile düzenleyicilerin işlerini daha iyi yapabilmeleri için daha fazla teorik ve ampirik çalışmanın yapılması gerekir.

Son yıllarda tüm ülkelerde sosyal güvenlik sistemiyle ilgili tartışmalar artarken, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerde bu sorunlar ve tartışmaların farklı kaynaklardan doğduğunu söyleyebiliriz. Örneğin gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanmaya başlaması, gelişmekte olan ülkelerde ise kamu bütçesinin yetersizliği sosyal güvenlik sistemine yöneltilen eleştirilerde başlıca rolü oynamaktadır diyebiliriz.

Sosyal güvenlik sistemlerinde oluşan bu krize zemin hazırlayan nedenler, sorunlar ile sosyal güvenlik sistemlerinde yeniden yapılanma ihtiyacını doğuran faktörler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılıklar göstermektedir. Ancak aşağıda sayılacak maddeler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için aynı sorunları yansıtmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sebepler, sorunlar ve yeniden yapılanma ihtiyacını doğuran faktörler şu başlıklar altında toplanabilir.

- **Ponzi Finansmanı Etkisiyle Sosyal Güvenlik Açıklarının Artması:** Günümüzde özellikle sosyal güvenlik açıklarının finansmanını sağlamakta zorlanan ülkelerde Ponzi etkisiyle açıklar daha fazla artmakta ve açıkların bütçeye olan yükünden dolayı sorunlar da daha fazla artmaktadır. Çünkü sosyal güvenlik açıklarını kapatamayan ülkeler hazine kaynaklarına başvurmak zorunda kalacaklar ve borçlarını borçlarla (Ponzi Finansmanı, Saadet Zinciri) ödeyeceklerdir. Ve böylece Ponzi Etkisi devreye girecektir.

Ponzi finansman yöntemine değinecek olursak; finansman dünyasında ilk örnek olması dolayısıyla Charles Ponzi'nin adına binaen Ponzi Finansman: Her hangi bir iktisadi birimin finansal faaliyetleri sonucu faiz ödemelerinin nakit girişlerini aşması ve ya borçların yeni borçlarla ödenmesi durumları için kullanılan bir terimdir (Kindleberger, 1989: 7-8).

Hyman Minsky, Ponzi Finansman kavramını, Finansal Kırılganlık Hipotezi'nde kullanmıştır. Minsky, Finansal Kırılganlık Hipotezi'nde firmaları Hedge, Spekülatif³⁰ ve Ponzi olarak üçe ayırmaktadır (Wolfson, 2002: 394).

Ponzi finansman, alacaklısının parasını başkasına borçlanarak ödeme esasına dayalı finansman yöntemidir. Saadet zincirinin bilimsel adıdır. Ponzi finansmanda nakit akımları anapara ve faiz ödemelerinden çoğu zaman büyüktür. Firmanın bugünkü değeri negatiftir, bunun sonucunda da yükümlülüklerini yerine getirebilmek için sürekli borçlanmak zorundadır. Faizlerdeki küçük bir artış veya finansal piyasalardaki küçük bir sorun ponzi birimin iflas etmesine sebep olabilir (Karabulut, 2002, 16). Ponzi finansmanın temel işleyişi vadesi gelen borçları ödeyebilmek için yeniden borçlanma esasına dayanmaktadır. Günümüzde sosyal güvenlik açıkları da Ponzi finansman yöntemiyle kapanmaya çalışılmaktadır veya artık tıkanma noktasına gelindiğinde de mevcut sistemlerim tasfiyesine gidilmektedir.

• **Emeklilik Programlarının Olgunlaşması:** Primli rejimler olarak adlandırılan sosyal sigortalarda aktif / pasif sigortalı dengesi, pasif sigortalılar lehine olmak üzere bozulmuştur. Sosyal güvenliğin finansmanında primlerin önemli bir yeri vardır. Primlerin yüksek olması finansmanı kolaylaştırır gibi görünse de, nispi emek-sermaye maliyeti dengesini emek açısından

³⁰ Burada yapılan incelemede sosyal güvenlik sistemi açıklarına neden olan Ponzi finansman etkisi anlatıldığından Hedge ve Spekülatif ayırım anlatılmayacaktır. Bu ayırımların ayrıntılı incelemeleri için bkz. Hyman Minsky, *John Maynard Keynes*. New York: Columbia University Press, 1975, pp. 120-123.

Hyman Minsky, "A Theory of Systemic Fragility." In *Financial Crises: Institutions and Markets in a Fragile Environment*, Edited by Edward I. Altman and Arnold W. Sametz. New York: John Wiley and Sons, 1977, p. 142.

Hyman Minsky, "The Federal Reserve: Between a Rock and a Hard Place." In *Can "It" Happen Again? Essays on Instability and Finance*. Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe, Inc., 1982, pp. 192-202.

Hyman Minsky, *Stabilizing an Unstable Economy*. New Haven: Yale University Press, 1986, 209-211.

bozmakta, işgücü maliyetini yükselterek yeni yatırımları engellemekte, kaçak istihdama neden olabilmektedir. Bunun yanında primlerin miktarının sosyal riskleri karşılamak konusundaki yetersizliği de özellikle sağlık sigortaları açısından sıkça dile getirilmektedir. Sosyal güvenlik primlerinin tahsilatında karşılaşılan sorunlar ise, hem finansmanı güçleştirmekte, hem de sosyal güvenlik kurumlarının mali dengesini bozarak, bunlara yeni mali külfetler getirmektedir (Aydın, 1999, 6).

Yukarıda, Ponzi Finansmanı Etkisiyle Sosyal Güvenlik Açıklarının Artması isimli başlıkla da bu kısmı rahatlıkla ilişkilendirebiliriz. Şöyle ki özel emeklilik programlarının taleplerinin çıkış noktasını mevcut sistemin problemleri ve geleceği ile ilgili kötümser beklentiler oluşturmaktadır. Mevcut sistemin, halen çalışanların emeklileri finanse ettiği bir tür Charles Ponzi oyununa benzediği, sisteme yeni girenler olmaz ise sürdürülmesinin mümkün olmadığı, aktif/pasif sigortalı oranının düşmesi ve bağımlılık oranının artmasının bu sonucu yaratacağı (Ferrera-Tanner,1998: 38). Hükümetlerin sosyal güvenlik sisteminin geleceğini garanti edemeyeceğini, sistemin özelleştirilmesi halinde ortaya çıkacağı belirtilen piyasa belirsizliğinin hükümet garantisi ile ilgili belirsizlikten fazla olmadığı ileri sürülmektedir.

Sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesinden yana olanlar; mevcut sosyal güvenlik sisteminin toplumdaki bazı grupları, düşük gelirlileri, sürekli düşük gelirle yaşamaya mahkum kıldığı sistemin tasarruflar, sermaye birikimi ve yatırımlar üzerindeki olumsuz etkisi ile ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini iddia etmekte, sosyal güvenlik sisteminin özelleştirilmesinin ekonomide yaratacağı olumlu etkinin daha yüksek ücretler, daha fazla iş, daha düşük işsizlik anlamına geleceği ve bir hesaplama göre 21. yüzyılın ilk çeyreği sonuna kadar ekonominin bugünkü düzenle geleceğinden %20 daha yüksek bir büyüme hızı gerçekleştireceğini ileri sürmektedirler (Alper, 2008: 22).

- **Teknolojik Gelişmelerin Etkisi:** Bilgi teknolojilerinde, iletişim ve erişimde varılan boyut, küreselleşme olgusu sosyal güvenlik sistemlerini de etkisi altına almıştır. Artık teknolojik gelişmelerle birlikte kurallar küresel bazda saptanmakta ve yaşayabilmek için değişimde geç kalmamak gerekmektedir. Her tür teknolojik gelişimde zamanlama çok büyük önem taşımakta, değişimin hızı giderek artmaktadır. Küresel finansmanın ve piyasalar arasında devasa finansal akışların yaşandığı ve ülke riskini fiyatlandıran birçok finansal ürünün geliştiği bir dünyada,

devlet, küçük bir aktör haline gelmiştir. Sosyal güvenlik sistemi de finansal bir mantıkta işlediği için, teknolojik gelişmeleri takip etmeyen bir ülke finansal kaynaklarını etkin kullanamadığı için dünyada figuran ülke olmaktan öteye gidemez. Teknolojik gelişme yeterli olmadığı ülkelerde büyüme hızı düştükçe fonlama maliyetleri artmakta bu da sosyal güvenliği sürdürülebilirliğini zorlamaktadır.

Sanayi döneminden sonra gelen bilgi çağı içinde küreselleşmeyle gelişen ortamda devlet sorumluluğunda bulunan sosyal güvenlik sistemlerinin yapısı hantallaştığından, tümünde önemli sıkıntılar ve kargaşalar yaşanmaktadır (MacCarthy, 2004: 19). Bu sisteme tabi çalışanların, gelecekte emeklilik riskleri ile karşı karşıya kalmaları olasılığı açık, seçik, net olarak görünmekte ve bu risk giderek artmaktadır.

Bunların yanı sıra, işletmeler için faaliyet alanı zorunlu olarak küresel boyuta ulaşmış, rekabet bir yaşam savaşı halini almıştır. Bu ortamda işletmelerin ekonomik olma gerekliliği aşırı düzeyde artmıştır. Firma içi ve firma dışı sosyal sorumlulukları yüklenmek gerekliliği ekonomik sorumlulukların sınırını zorlamaktadır. İşletmeler, firma içinde çalışanın ve firma dışında tüketicinin sorunlarına seyirci kalamamaktadır. Dünyanın her yerindeki gelişmeler, domino etkisiyle tüm ülkeleri etkilediği için, firma içi ve dışı çevrelerin sınırı küresel sınır, sorunlar küresel sınırlardır (Uralcan, 2005: 62). Kamu sosyal güvenlik sistemine de işletme mantığıyla bakarsak dünyadaki teknolojik gelişmelerin takibi çok önemlidir.

Günümüzde bilgisayar teknolojisinin ve bilişim sistemlerinin girmediği çalışma alanı yok gibidir. Beyin gücünün kas gücüne üstünlük sağlaması, insanların beklentilerinde değişiklikler yapmıştır. Çalışanların insanca yaşam standartlarının içine birçok yeni standartlar girmiş ve bunlar yaşamın kalitesini artırırken maliyetini de artırmıştır. Bütün bunların sağlanması için de teknolojik gelişmelerin takibi önem kazanmaktadır. Bu teknolojik faaliyetler için sosyal güvenlik sistemi finansal kaynakları etkin kullanılmalıdır.

- **Fonların İşletilmesi:** Finansman güçlüklerinin bir başka yönünü ise toplanan fonların işletilmesi oluşturmaktadır. Fon yönetimi gerçekten teknik ve uzmanlık isteyen bir konudur. ABD’de yapılan bir çalışma bu ülkede dahi sosyal güvenlik fonlarının gereği gibi işletilmediğini ortaya koymaktadır. Çalışmaya göre, 1970’de sigortalı olmuş bir kişi aynı prim miktarını sosyal sigorta yerine özel fonlara yatırmış olsa idi bugün aldığı emeklilik gelirin altı katını elde edecektir. Benzer sonuçlara ülkemizde, bizzat sosyal güvenlik kuruluşlarının yaptığı çalışmalarda da ulaşılmıştır. Fonların işletilmesi ile ilgili olarak yapılan bir başka araştırmaya göre ise ABD’de 1951’den beri sosyal güvenlik primlerinin 17 kat arttığı, buna karşın emekli aylıklarının sadece 5 kat arttığı görülmektedir. Kaldı ki emekliler, bugün için önceki gelirlerinin % 43’ünü elde etmektedirler. Genel kabul gören ilkelere göre ise, bir emeklinin önceki yaşam standardını sağlamak için, önceki gelirin % 60-85’i arasında bir gelir elde etmesi gerekmektedir.

Dolayısıyla sosyal güvenlik sistemlerinde tesis edilmiş fonların ve bu fonların zaman içinde değerlendirilmesinden doğan fon gelirlerinin yok denecek kadar az olmasıdır. Kazanılan primlerle emeklilik gelirleri ödenmektedir. Uzun vadeli fonların tesis edilememesinin yanı sıra mevcut olan birikimler de verimli bir şekilde değerlendirilememektedir. Başka bir deyişle, bu tür emeklilik planlarının performansı düşüktür. Yukarıdaki araştırmalara göre, kamu sektörü emeklilik planlarında, ölçek ekonomilerinden yararlanamayan çok sayıda küçük fon bulunması nedeniyle potansiyel verimlilik düşük düzeydedir.

- **Nüfusun Yaşlanması:** Doğum oranlarının düşmesi ve ortalama hayat ümidinin yükselmesi, gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanmasına yol açmıştır (Alper, 1999: 15). Özellikle sağlık (hastalık) sigortaları ile yaşlılık sigortaları nüfusun yapısına duyarlı sigortalardır. Nüfusun genç olması daha az sağlık sorunu yaratmakta, yaşlılık sigortalarından yapılacak ödemeler ve bağlanacak gelirler daha düşük tutarlarda olmaktadır. Günümüzde sosyal güvenliğin yükünün önemli bir kısmını taşıyan sigortalılar belli bir süre prim ödemekte ve daha sonra ileriki bir tarihte emekli olarak bir gelir elde etmeyi ummaktadırlar. Ancak bu gelire ne zaman ulaşacaklarını kendileri değil yasalar belirlemektedir. İşte gelirin elde edileceği bu zaman kesimi finansmanı önemli ölçüde etkilemektedir. Bu anlamda, emeklilik yaşı son derece önem kazanmakta, emeklilik yaşının erken belirlenmesi sosyal güvenliğin finansmanını güçleştirirken, çok ileri yaşlarda emeklilik fikri sosyal güvenliğin inandırıcılığını zedelemektedir. Aslen emeklilik yaşı

çok yönlü bir sorunu oluşturmaktadır. Belirleme bir yandan sigortalının menfaatlerini, diğer yandan ise özelde sosyal güvenlik kurumları, genelde ise ülkenin ekonomik yapısını etkilemektedir.

- **Sağlık Hizmetlerinin Maliyetlerindeki Artışlar:** Sosyal güvenlik sistemi içinde önemli bir maliyet unsuru olan sağlık hizmetlerinin maliyeti hızla artmıştır. Nüfusun yaşlanması; sağlık hizmetlerine olan talebin artışı; sağlık hizmetlerinde maliyet endişesinin ikinci planda kalması; tedavi edici hizmetlere ağırlık verilmesi gibi sebeplerle sağlık hizmetlerinin sosyal güvenlik harcamaları içindeki payı yükselmiştir.

- **İşsizlik:** 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren kronik hale gelmiş, sürekli ve yüksek oranlı bir işsizlik bütün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak problemi haline gelmiştir. İşsizlik, prim ödeyenlerin azalması ve ödenen ivazların (karşılıkların) ise artması dolayısıyla sosyal güvenlik sistemleri üzerinde çift yönlü bir olumsuz etkiye sahiptir.

Yüksek işsizlik oranı sosyal güvenlik sistemine menfi yönde etki yapmaktadır. İşsizlik oranında düşme, istihdam oranında artış sağlanamazsa ve bu sosyal güvenlik kuruluşlarının açıkları konusunda önlem alınamazsa, dünya genelinde sosyal güvenlik sisteminde orta vadede çok büyük sorunlar ortaya çıkacaktır. Birçok ülkede etkin olmayan sosyal güvenlik sistemleri çökmeye karşı karşıya kalabilir. Bu yüzden devletlerin istihdam oranlarını artırmaya yönelik tedbirler alması gerekmektedir. Aksi takdirde hem işsizlik oranı artıp hem de bununla birlikte sosyal güvenlik primleri de artıyorsa kayıt dışı istihdamın önüne geçilmesi imkansız olur ve sistemler çökmeye doğru gider.

- **Emek Piyasasındaki Değişimler:** II. Dünya Savaşı dönemde refah devletinin genişlemesi tam istihdam ilkesine ve bunu gerçekleştirebilmek için hükümetlerin kullandıkları Keynezyen talep yöntemi politikalarına sıkı sıkıya bağlıydı. 1970’lerden beri emek piyasalarında ve politika hedefleri ile araçlarında önemli değişiklikler olmuştur. İstihdam kalıplarında değişimler meydana gelmiştir (Kleinman, 1998: 15-17). Örneğin ağırlık sanayi sektöründen hizmetler sektörüne geçmiştir, çalışma sistemi esnekleşmiş, vasıflı işgücünün önemi artmıştır. Sürekli istihdam ve düzenli gelir ile kaynakta prim kesme esasına göre çalışan sosyal sigortalar,

istihdam yapısındaki bu değişmeye cevap verememektedir. İşgücünün yapısında ve istihdam şekillerinde meydana gelen değişme sanayi toplumunun ihtiyaçları için oluşturulmuş sosyal sigorta kurumları için bir meydan okuma anlamına gelmektedir. Bu gelişmeler, mevcut sosyal güvenlik sisteminde esneklik arayışlarını yoğunlaştırmıştır.

- **Enflasyon:** 1970'li yılların ikinci yarısından 1990'lı yıllara kadar devam eden yüksek oranlı enflasyon ülkelerde sosyal güvenlik kurumlarının finansman dengelerini bozmuştur. Yüksek enflasyon ortamında fonların işletilmesi çok zor bir durumdur. Fonlar değer kazanıyor gibi gözüktü de yüksek enflasyonun yaşandığı dönemlerde aslında fonlar değer kaybetmiştir. Gerek zorunlu emeklilik fonları gerekse özel emeklilik fonlarının korunması açısından enflasyonun yüksek olmaması çok fazla önem arz eder. Modelde vurgulandığı üzere, yüksek faiz r 'nin artması Ponzi finansmanın da nedenidir. Enflasyon r 'nin riskini katlayarak artırdığından, bireysel ve zorunlu emeklilik sistemlerini ileriki getirilerini törpüleyerek sistemlerin tıkanmasına neden olmaktadır.

Örneğin bireysel emeklilik satan bir sigorta şirketi düşünelim ve 20 yıllık bir plan sattığını varsayalım. Bu şirket belirli yatırım araçlarında bireyin aylık olarak yatırdığı primlerin fonlarını değerlendirerek 20 yıl sonra bireyin eline ne kadar geçeceğini tahmini olarak hesaplar ve planın başında bunu bireye sunar. Ancak bu hesaplamaları yaparken yüksek enflasyon riskinin olmadığını veri alır. Eğer yüksek enflasyon ortamında bireyin yatırdığı primler ile bu primlerin kazançları toplamı 20 yıl sonunda bireye büyük bir meblağ getirmiş olsa bile bunun enflasyondan ayrıştırılmış kısmı hesaplandığında bu meblağın yüksek olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Bu nedenle bireylerin miyobik davranmamaları gerekir yoksa emeklilik ürünü satan sigorta şirketleri tarafından kandırılabilirler.

Bu örnek mikro boyutta verilebilecek bir örnektir. Olayın makro boyutu da aslında aynıdır. Yani devletin zorunlu emeklilik fonlarına yaklaşımı da aynıdır. Yüksek enflasyonun olduğu ortamlarda devletten emekli olacak insanların alacakları paralar erir. Bu yüzden devletin sosyal güvenlik primlerini nasıl nemalandıracağı da çok önemlidir. Hatta konuyu biraz daha açacak olursak burada devletin kandırmaca politikaları söz konusu olabilmektedir. Yani bireyler asimetrik information (tersi seçim) (moral hazard) problemleriyle karşı karşıya olmaktadır.

Devlet bazı ortamlarda yüksek enflasyonun kendisine kazanç sağladığını düşünür ve bireylerin fonları değer kaybetmiş olur. Burada birey enflasyonun % 100'lere ulaştığı dönemlerde bu kaynakları nasıl değerlendirdiğini pek tabii ki iktisadi birimlerle paylaşmaz. Sonuç olarak bireyin faydasını, gelirini kesinlikle maksimize edemeyeceği enflasyonist bir ortamda devlet kandırmaca politikası sayesinde kendi faydasını maksimize edebilir.

Aslında yukarıda anlatılan gerek zorunlu gerekse özel emeklilik için verilen örneklerde bu çalışmanın (Stiglitz'in çalışması ışığında) hipotezlerini destekler niteliktedir. Yani bireylerin ikinci bir şansa sahip olması çok zordur ve bireyler kandırmaca politikalarla karşı karşıya kalma riskleri yüksektir.

- **Sosyal Yapıdaki Değişmeler:** Özellikle aile yapısındaki değişmeler; boşanmaların artışı, tek aile reisinin olduğu ailelerin sayısının artması gibi sebeplerle aile bir sosyal güvenlik müessesesi olmaktan uzaklaşmıştır. Yaşlı nüfusun ve özürlülerin bakımı da sosyal güvenlik sistemlerine önemli bir maliyet artışı getirmiştir (Alper, 1999: 15).

Aile yapısı, emeklilik tasarruflarının oluşmasında ve riskin dağılımında çok önemli rol oynamaktadır. Şöyle ki (Stiglitz, 2007: 11):

- Farklı aile yapıları farklı risk sonuçları doğurur.
- Çocuksuz, çift maaşlı haneler riskleri daha iyi karşılar.
- Çocuklu, çift maaşlı haneler daha çok riskle karşı karşıya gelir.
- Tek maaşlı ve iki üyeli haneler riskleri daha zor karşılarlar.

Bütün bu sebeplerden dolayı sosyal yapıdaki değişme sonucu oluşan aile yapısı sağlıklı bir sosyal güvenlik çatısının kurulmasında önemli rol oynamaktadır. Örneğin çift maaşlı bir ailenin riskleri daha rahat karşılayarak emeklilik sisteminde fon yaratması hem devlet açısından hem de kendi açısından rasyonel bir tercih olarak gözükmektedir.

- **Siyasal Etkiler:** Bilindiği gibi sosyal güvenlik, nesiller arası bir gelir transferi niteliğini taşımakta, bu transferin aracı olan fonlar ise, araya siyasetçilerin girmesiyle emeklilerin yararına kullanılacağına, sosyal güvenlik ile ilgisi bulunmayan alanlarda kullanılmaktadır. Siyasetçilerin sosyal güvenliği hazır bir kaynak olarak görmeleri ve bu kaynaktan vazgeçmeye yanaşmamaları, mevcut sistemin işleyişini güçleştirmektedir. Bunlar dışında siyasal amaçlarla emekli aylıklarının artırılması, ek istihdam yaratmak bahanesi ile emekli yaşı ile oynanması, kurum yöneticilerinin siyasal sebeplerle görevden alınması, sosyal güvenliğe yönelik siyasal etkilerin yaygın uygulamaları arasında yer almaktadır. Tüm bunlar yanında, devlet örgütünün merkeziyetçiliğinden kaynaklanan özerklik sorunu ve bürokrasi de, siyasal etkenlerle birleşmektedir. Bu durum, mevcut yapılanmanın bugün olduğu gibi gelecekte de sosyal güvenlik ile siyaset ve siyasetçiler arasındaki sorunlu ilişkinin devam edeceği şeklinde yorumlanabilir (Aydın, 1998, 7-8).

- **Konjonktürel Sebepler:** 1980 sonrası gelişmeler, çalışma yaşamında genelden özele, toplumda bireye, vasıfsızlıktan kalifiye olmaya yönelik bir süreci başlatmıştır. Böyle bir gelişimin ise, sosyal güvenliği etkilememesi düşünülemez. Nitekim, sosyal güvenliğin özelleştirilmesi fikrini savunan yazar ve uygulamacıların hemen tümü, devletin diğer alanlarda olduğu gibi artık sosyal güvenlikten çekilmesi gerektiğini; bunun için de inisiyatifin bireyin elinde olduğu yeni bir yapılanmanın mutlak gerekli olduğunu ileri sürmektedirler.

Özellikle gelişmekte olan ülkeleri göz önüne alırsak, bütün çabalar, asgari seviyede garanti sağlayan bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmak için gösterilmiştir. Bu ülkelerdeki temel problem, her alanda olduğu gibi, sosyal güvenlik alanında da karşılaşılan yetersizlik olmuştur. Gelişmiş ülkelere farklı olarak, yalnızca 1970'li yılların ikinci yarısında ortaya çıkan bir kriz değil, sürekli problemlerle yaşayan bir sosyal güvenlik sistemi vardır. Nitekim: (Alper, 1999: 15-16).

- **Sosyal güvenlik için tahsis edilen kaynaklar yetersiz kalmıştır:** Gelişmiş ülkelerin aksine, zaten düşük olan gelişme seviyesinde milli gelirin ancak % 3-10 u arasında değişen bir kısmı sosyal güvenlik için tahsis edilmiştir. Bu rakam da ülkeler için üst sınıra gelmiştir ve ülke bütçelerini olumsuz yönde etkilemektedir.

- **Koruma kapsamına alınan nüfus sınırlı kalmıştır:** İşgücünün ve nüfusun ancak sınırlı bir kesimi kurumsal sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamına alınabilmiştir.
- **Koruma garantisinin seviyesi düşüktür:** Sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamında olanlar için verilen nakdi ivazların seviyesi, özellikle sağlık hizmetlerinde olmak üzere, hizmete çevrilen ivazların da standardı düşüktür.
- **Koruma kapsamı dardır:** Sosyal güvenlik garantisi sağlanan tehlike sayısı sınırlıdır. Birçok ülkede işsizlik ve aile ödenekleri sigortası ya hiç yoktur ya da son derece de yetersizdir.

Bu problemlerin ötesinde, sosyal güvenlik sistemlerinin problemlerini çözerek gelecek hakkında iyimser olunmasını engelleyen faktörler de vardır. Bunlar:

- Karmaşık ve istikrarsız sosyal güvenlik sistemlerinin varlığı;
- Kurumsal ve yasal alt yapının tamamlanamamış olması;
- Etkin olarak çalışmayan bir idari organizasyonun varlığı;
- Ekonomik istikrar programlarının faturalarının sosyal güvenlik sistemlerine yüklenmesi dolayısıyla meydana gelen sapmalar; ve;
- Özellikle politik sebeplerle sosyal güvenlik kurumlarının imkanlarının kullanılması ile yaygın suiistimler ve yolsuzluklar, olarak sıralanabilir. Bu faktörlerin varlığına ve henüz asgari de olsa bir sosyal güvenlik sistemi oluşturamamalarına rağmen, gelişmekte olan ülkeler de gelişmiş ülkelerle birlikte sosyal güvenlik sistemlerinin yeniden yapılandırılması problemi ile karşı karşıya kalmıştır.

Bilgi çağının eşiğinde sosyal güvenlik sistemlerinin bir yol ayrımına geldiği ve yeniden yapıma ihtiyacı içinde olduğu açıktır. Bu, gelişme seviyesi ne olursa olsun, bütün ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri için geçerlidir ve burada bahsedilen dönüşüm, kriz içinde olan mevcut sosyal güvenlik sistemlerinin problemlerinin çözülmesi ile ilgili, ancak ondan çok daha geniş kapsamlı bir gelişmedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ UYGULAMALARINDA BİREYSEL EMEKLİLİK PROGRAMLARININ YERİ VE SİSTEMİN TÜRKİYE'DEKİ İŞLERLİLİĞİ

1. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİ UYGULAMALARINDA BİREYSEL EMEKLİLİK PROGRAMLARI

Bu kısımda; bireysel emeklilik kavramı, bireysel emeklilik sisteminin tarihsel gelişimi, sisteme duyulan ihtiyacın nedenleri, sistemin amacı, çeşitleri, vergilendirilmesi, dünyada uygulamaları anlatılacaktır.

1.1. Bireysel Emeklilik Kavramı

Bireysel emeklilik sistemi, koşulları önceden belirlenmiş bir sözleşme çerçevesinde, çalışanların bireysel hesaplarına düzenli olarak yatırılan katkı paylarının emeklilik döneminin başlangıcına kadar etkin bir fon yönetimiyle değerlendirilmesi esasına dayalı organize bir emeklilik sigortası türüdür (Ergenekon, 1998: 2). Bu programlar sayesinde çalışanlar, üretim sürecinde yer aldıkları zaman diliminde yarattıkları gelirin bir kısmını tasarruf ederek yaşlılık dönemlerinde yaşamlarını belli bir seviyede sürdürme olanağına sahip olurlar (Şentürk, 2000: 37).

Diğer bir tanıma göre bireysel emeklilik; çalışanların çalışma hayatı süresince elde ettikleri gelirden tasarruf ederek, emeklilik dönemlerinde sürdürülebilir bir hayat düzeyi sağlamalarına olanak tanıyan ve önceden belirlenmiş bir emeklilik planı çerçevesinde işverenler, çalışanlar veya her iki grubun ya da, herhangi bir işverene bağlı olarak çalışmayan bireylerin, düzenli olarak yaptıkları belirli tutardaki katkıların bir fonda toplanarak, profesyonel portföy yönetim ilkeleri çerçevesinde yönetildiği kurumsal yapılar olarak tanımlanmaktadır (Derelioğlu, 2000: 15).

Bir başka tanıma göre bireysel emeklilik; bireylere ya yaşlılıklarında veya aktif çalışma yaşamlarının sonunda, kendi katkılarının kendileri adına bireysel hesaplarda takip edildiği, kamu

tarafından gözetilen, denetlenen ve emeklilikte ek bir gelir sunmak üzere oluşturulmuş, gönüllü katılıma dayalı³¹, bütünüyle özel şirketler tarafından yapılan bir emeklilik sistemidir (Elveren, 2001: 53-54).

Bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi ikinci emeklilik geliri ile bireylerin emeklilikte refah seviyelerinin artmasına, alt yapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlara kaynak yaratılarak sistemin yeni iş ve istihdam olanakları yaratmasına, sosyal güvenliğin kapsamının artmasına ve kamunun sosyal güvenlik kaynaklanan yükünün azaltılmasına, mali sektörde uzun vadeli fonların artmasına, böylece mali sektörün daha sağlıklı işlemesine, enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye olumlu katkı sağlamasına, kurumsal yatırım stratejileri piyasalardaki dalgalanmaları ve spekülasyonları azalmasına, sermaye piyasası derinleşmesine olanak sağlayacak bir özel emeklilik sistemidir.

Çalışanların meslek hayatları boyunca biriktirdikleri emeklilik tasarruflarından oluşan bireysel emeklilik fonları, sosyal güvenlik sisteminin demografik değişimden dolayı yaşadığı krizlerin de etkisiyle zaman içerisinde giderek artan boyutta tasarrufları çatısı altında toplayarak finans piyasalarında işlem yapan başlıca yatırımcı gruplardan biri haline gelmiştir. Bireysel emeklilik sistemi devletin önderliğinde kurulup onun denetiminde fakat özel sektör tarafından işletilen ve sigorta tekniğine dayalı ve bireysel katkılarla oluşan bir fondan bireylerin sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanması söz konusudur.

Bireysel emeklilik sistemi, fonlama modeline dayanan bir sistemdir. Fonlama modeli esas olarak gelecekte yapılması gereken bir emeklilik harcaması için, çalışma hayatı boyunca düzenli bir karşılık ayrılması ve bu ayrılan karşılığın da ödeme yapma zamanına kadar emeklilik dönemi harcamalarını karşılayabilecek güvenli ve verimli bir şekilde değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu sistemi dağıtım modelinden ayıran en temel özellik, çalışanların aylıklarından yapılan kesintilerin bir fon havuzunda toplanarak yine kendisine ödenmesidir. Yani bu bir anlamda her çalışan kendi kendinin finansörüdür. Dağıtım modelinde ise çalışanlar kendinden önceki grubun finansmanını gerçekleştirmektedirler. Bu açıdan bakıldığında dağıtım modelinde meydana gelen

³¹ Bireysel emeklilik sisteminin zorunlu uygulandığı yerler de vardır. Şili örneğinde olduğu gibi. Ancak genellikle gönüllü katılıma dayalıdır.

bütçe açıklarının devlete olan yükü fonlama sisteminde olmayacaktır. Dünyada son zamanlarda özellikle gelişmekte olan ülkelerde dağıtım sistemine dayalı modelde aktif-pasif sigortalı denge, pasif sigortalılar lehine olmak üzere bozulmuştur.

Günümüzde gelişmiş ülkeler olsun gelişmekte olan ülkeler olsun tüm sosyal güvenlik rejimleri bir kriz içine girmişlerdir. Çalışmanın ilk bölümünün sonunda da bahsedildiği üzere; nüfusun yaşlanması, aktif-pasif dengesinin bozulması, sağlık hizmetlerinin maliyetlerindeki artış, siyasi iktidarların sağlık sigortasına gereksiz müdahaleleri, ekonomik dalgalanmalar, enflasyon, işsizlik, sigortasız işçi çalıştırma eğilimi, gibi nedenler hemen her ülkede sosyal sigorta kurumlarını sıkıntı içine sokmuş bulunmaktadır. Bunun sonucunda emeklilik ödemeleri azaltılmakta, emeklilik yaşı yükseltilmektedir. Prim ödeyen bireylerin prim ödemeleri zorlaşmaktadır. Bu nedenler artık ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin devletin garantisi altında ve onun yönetiminde işleyen tek ayaklı ya da tek boyutlu yönetimini yetersiz kılmaktadır. Buna özelleştirme yoluyla devletin ekonomik hayattan el çekmesi olgusunu da eklemek gerekir. Bunun yerine, bu temel rejim korunmakla birlikte işçi ve işverenlerin daha öncede söylendiği üzere zorunlu ya da gönüllü katkılarıyla oluşturulan ikinci bir rejime daha ihtiyaç duyulmaktadır. Hatta tamamen çalışanın kendi isteğine bağlı olarak işleyen bireysel emeklilik rejimleri de kurulmaktadır ki bu da bireysel emeklilik modelinin üçüncü ayağını oluşturur.

Bireysel emeklilik sistemi; adından da anlaşılacağı üzere kişisel özgürlüğe dayanan bir modeldir. Bireylere politik ve ekonomik özgürlük sağlar. Bu kişilerin birey olmaları açısından yani kendi kendilerine karar verici olmaları açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla bireysel emeklilik modelinde karar verici mekanizma bireyler adına devlet değil kişinin kendisi olmaktadır. Milton Friedman Nobel ekonomi ödüllü Kapitalizm ve Özgürlük kitabında bu konuya yer vermiştir ve bunu bir örnekle de açıklayarak konunun önemini dile getirmiştir.

“Getirilen yasayla, gelirin yüzde on gibi bir bölümünü hükümetçe yönetilen belirli bir çeşit emeklilik sigortası sözleşmesini satın almaya ayırmak zorunda bırakılan bir Birleşik Devletler yurttaşı, bunun karşılığı kadar bir bölüm için kişisel özgürlüğünden yoksun bırakılmış demektir. Böyle bir yoksunluğun ne denli güçlü hissedebileceğini ve herkesin ekonomik olmaktan çok, medeni ya da siyasal sayacağı dinsel özgürlükten yoksun bırakılmaya ne denli

yakın olduğunu, Amish mezhebinden bir grup çiftçinin başına gelenlerin öyküsü dramatik bir biçimde dile getirir. Bu çiftçiler ilke açısından, yaşlılığa ilişkin zorunlu federal programları kişisel-bireysel özgürlüklerin zedelenmesi saymış ve vergileri ödemeyi ya da bunun yararlarını kabul etmeyi reddetmişlerdir. Sonuç olarak sürülerin bir bölümü sosyal sigorta haczini karşılamak üzere açık artırmayla satılmıştır. Zorunlu yaşlılık sigortasını özgürlüğün zedelenmesi sayan yurttaşların sayısı az olabilir, ancak özgürlüğe inanan kişi hiçbir zaman ‘kafa’ saymamıştır.” (Friedman, 1988: 25).

1.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Bireysel emeklilik programlarının geçmişi, 19. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar götürülebilir. Çalışmanın ilk bölümünde de bahsedildiği üzere bilinen ilk bireysel emeklilik fonu³² 1862 yılında Avustralya’da Bank of South Wales tarafından kurulmuştur. Onu, 1875 yılında ABD’deki polis, itfaiyeci ve öğretmenlerin yardımlaşma sandıkları olarak American Express Co. takip etmiştir. 1902 yılında İngiltere’de Equitable Life Assurance Society tarafından sunulan hayat sigortası poliçesi ile emeklilik aylığı planı sağlayan ilk üründür (Pollard, 1999: 32).

1875-1929 döneminde ABD ve Kanada’da 421 özel emeklilik programı kurulmuş olmasına rağmen gelişim döneminin hızlandığı süreç 1929 Dünya Buhranı sonrasıdır. Yaşanan büyük ekonomik sıkıntılar, bireylerin birikimlerini eritmiş, bireylerde güvensizlik ve kötü bir gelecek korkusu ortaya çıkmıştır. Kamunun sosyal güvenlik sistemlerinin yetersizliği, çalışanların sosyal güvenliklerinin sorumluluğunun işverence de paylaşılması gerektiği fikrini doğurmuştur. 1940’ta ABD’de özel sektör işçilerinin yaklaşık % 15’i (4.1 milyon) özel emeklilik programları bünyesine katılmıştır. 1960 yılında bu oran % 41’e ulaşmıştır. 1969 yılında vergi reformuyla beraber % 45’e yükselmiştir. 1974 yılında The Employee Retirement Income Security Act ile bu oran % 45’e ulaşmıştır. Bu vergi avantajları ile 35.9 milyon özel sektör çalışanın bireysel emeklilik programları üyesi olması sağlanmıştır. 1990 yılında 39.5 milyon özel sektör çalışanı (toplam özel sektör çalışanlarının % 43’ü) bir emeklilik programı üyesi iken 1993 yılı

³² Aslında tarihte bilinen ilk bireysel emeklilik fonu, 1375 yılında Londra’da oluşturulan “Guil of St. James and Garlekhthe of London” dur. Ancak modern anlamda ilk bireysel emeklilik fonu 1862 yılında Avustralya’da Bank of South Wales tarafından kurulmuştur.

için bu rakam kamu ve özel sektörlerinde çalışanların toplamı olarak 51 milyondur (Şentürk, 2000: 37-38).

Bireysel emeklilik programlarının Avrupa’da yaygınlık kazanması 1940’lı yıllara denk gelir. ABD’ye göre işlevlik kazanmaları daha sonralara rast gelmesine karşın, ilerleyen alt başlıklarda bahsedileceği üzere bugün için ulaştıkları seviye (özellikle İngiltere, Hollanda ve İsviçre’de) ABD emeklilik programlarının üzerindedir.

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde de bireysel emeklilik fonları yeni yeni uygulamaya girmektedir. Neo-liberalizmin etkili olduğu günümüz dünyasında, devletlerin sosyal güvenlik harcamalarını kısmak ve bütçe içerisindeki ağırlıklarını azaltmak için bireysel emeklilik programlarını teşvik edici kararlar almaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkelere bireysel emeklilik modelini uygulayan ilk ülke Şili olmuştur. Bugün gelişmekte olan ülkelere model olarak sunulan Şili Bireysel Emeklilik Programları, 1980 yılında Şili kamu sosyal güvenlik sisteminin tavsiye süreciyle birlikte kurulmaya başlamıştır. Daha sonra bireysel emeklilik modeli diğer gelişmekte olan ülkelere de uygulamaya geçmiştir.

Aslında sosyal güvenlik sistemlerinin gelişme sürecine bakılacak olursa, ilk başta gelişmiş ülkelere Bismarkyan sosyal sigortacılık uygulamaları kabul görmüştür. Bu da fonlamaya dayanan bireysel emeklilik planlarının yaygınlaşmasını yavaşlatmıştır. Ancak yinede her ne kadar kamusal sosyal güvenlik sisteminin gölgesinde de kalsa bu planlar varlığını sürdürmeyi başarmıştır.³³ 1980 sonrası dönemde ise gerek dünyada uygulanan politikalar gerekse ülkelerin sosyal güvenlik açıklarının artması dolayısıyla bütçelerine aşırı yük binmesi sonucu bireysel emeklilik planları uygulamaları ülkelere yaygınlaşmıştır.

Demografik değişim ve yanlış uygulamaların sosyal güvenlik sistemine verdiği zararın olumsuz yansısıyla birlikte 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren alternatif sistem arayışları da

³³ Sosyal güvenlik sisteminin diğer ülkelere kıyasla daha geç kurulduğu ABD (1935) ve İsviçre (1946) gibi ülkelere, güvence açığı bireysel emeklilik planları vasıtasıyla giderildiği için bu planlar, içerisinde buldukları toplumun önemli kurumları arasına girmişler ve sosyal güvenlik sistemi kurulduktan sonra da emeklilik döneminin finansmanında önemli bir rol oynamayı sürdürmüştür.

hız kazanmıştır. Sosyal güvenlik sistemini kendi dengeleri içerisinde reforma tabi tutmayı hedefleyen önlemlerden farklı olarak, dağıtım modelini tamamlayıcı ya da onu ikame edici bir model geliştirme çabası taşıyan bu arayışların odak noktasında fonlama modeli yer almıştır. Fonlamaya dayalı uygulamaların 20. yüzyıl boyunca başarılı bir trend çizmiş olması, dağıtım sistemine kıyasla makro ekonomik üstünlükler taşıması ve karşılaşılan zorlukların bertaraf edilmesi yönünde belirli bir tecrübe birikimine ulaşılması, ulusal ölçekte bir sosyal güvenlik sisteminin kısmen ya da tamamen fonlama modeline dayanması fikrinin ortaya atılıp geniş çevrelerce kabul görmesinde etkili olmuştur (DPT, 2000: 4). Fonlama modeli aşağıdaki başlık da daha ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

Bu anlattıklarımızın ışığında bireysel emeklilik fonlarının 20. yüzyılda gösterdiği gelişimi, üç döneme ayırmak mümkündür:

- **1900-1919:** Sosyal sigorta uygulamalarının gölgesinde geçen durgunluk dönemi.
- **1920-1949:** Sayı ve kapsam itibarı ile gelişmenin başladığı dönem.
- **1950 Sonrası:** Bireysel emeklilik fonlarının sayı, üye ve varlıklarında hızlı bir artışın yaşandığı dönem.

1.3. Bireysel Emeklilik Modeline Duyulan İhtiyacın Artmasının Nedenleri ve Bireysel Emeklilik Sisteminin Getirdikleri

Dünyada bireysel emeklilik modelinin kullanımı tarihsel süreç içerisinde sürekli artarak devam etmiştir. Özellikle 1970 sonrası dönemlerde dağıtım sistemine dayalı kamu sosyal güvenlik sistemlerinde açıkların artması, bu yıllardan itibaren dünyada uygulanan politikaların değişmesi ve diğer nedenlerden dolayı fonlama sistemine dayalı bireysel emeklilik modelinin kullanımını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bireysel emeklilik modeline duyulan ihtiyacın artmasının nedenlerini çalışmanın ilk bölümünün sonunda sosyal güvenlik sistemiyle ilgili sorunlar ve tartışmalar adı başlığında incelendi ve bu nedenler detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ancak bu başlık altında tekrar irdelenmesinin sebebi bireysel emeklilik modeline duyulan ihtiyacın artmasının nedenlerini ve bireysel emeklilik fonlarının dünya genelindeki durumunun sayısal veriler eşliğinde gösterilmek istenmesidir.

Dünyadaki en büyük problemlerden biri giderek yaşlanacak ve bakıma muhtaç olacak nüfusun artması ve bu çalışamayan kesimin refah düzeyinin korunması için gerekli sistemin kurulmaya çalışılmasıdır. Dünya üzerindeki ülkelerin nüfus yapısı değişmektedir. Tablo 3.1.'den de görüldüğü üzere yaşlı nüfus oranının yüzdesi artmıştır ve artmaya devam edecektir.

Tablo 3.1. 60 Yaş Üzerindeki Nüfus Yüzdesi

Ülkeler	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040
Kanada	16,2	16,5	17,7	20,3	23,2	26,6	29,8	31,4	32,1	32,4
Almanya	20,6	22,7	24,1	25,1	27,0	29,6	33,1	36,3	37,4	37,6
Yunanistan	22,1	23,7	24,2	25,5	26,8	28,5	30,2	32,6	34,7	36,6
Japonya	20,5	23,1	26,0	29,8	32,0	32,9	33,8	34,9	36,7	37,6
İngiltere	20,7	20,8	21,6	23,3	24,7	26,4	28,4	30,1	30,7	30,8
A.B.D.	16,4	16,3	17,0	18,8	21,3	24,1	26,5	27,7	28,0	28,0
Arjantin	13,2	13,3	13,5	14,1	15,0	16,0	16,9	17,9	19,3	21,3
Brezilya	7,1	7,6	8,1	9,0	10,4	12,1	14,1	15,9	17,5	19,4
Meksika	6,1	6,5	7,2	8,1	9,3	11,0	12,7	14,5	16,8	19,0
Şili	9,6	10,2	11,3	12,6	14,3	16,4	18,9	20,9	22,4	23,4
Sırbistan	17,8	18,9	18,7	19,1	20,7	21,8	22,7	23,5	24,4	25,5
Türkiye	6,3	6,5	6,1	6,2	7,2	8,9	10,8	12,4	14,0	15,6

Kaynak: World Bank, International Patterns of Pension Provision, 2000.

Şu anda dünyadaki zorunlu emeklilik sistemlerinin büyük bir kısmı çalışan her bireyden alınan primler sonucunda ona yaşamasına yetecek bir gelir vermeye yönelik devlet yükümlülüğündeki her bireye asgari bir gelir sağlama amaçlı dağıtım esaslı PAYG (Pay-As-You-Go) sistemine dayalı emeklilik planlarıdır. Tüm dünya üzerinde katılımın zorunlu olduğu emeklilik planlarının % 49'u bu sistemdedir (Bizdeki SSK, Bağ-Kur benzeri katılımın zorunlu olduğu emeklilik programları). Katılımın zorunlu olduğu planların %33'lük kısım ise tanımlanmış fayda sistemine bağlıdır (genellikle fonlu ve emekli olana sabit bir gelir amaçlayan maaş sistemine dayalı bir sistem). Geri kalan %18'lik kısım ise isteğe bağlı katılıma dayanan tamamen fonlu bireysel emeklilik planlarıdır.

Ancak gerek dünya nüfusunun giderek yaşlanması gerekse toplanan katkı payı veya primlerin etkin olarak değerlendirilememesi ve gelecekte emekli olacakların sayısının artması, bu kişilere ödeme yapacak kaynakların bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Kaynak bulunmadığı zaman da ülkeler hazine kaynaklarına başvurarak borçlanırlar. Bu da bütçelerine ek yük getirir. Dolayısıyla sosyal güvenlik açıklarının dünya genelinde artması bireysel emeklilik fonlarının da artmasını sağlamıştır. Bunun kanıtını tablo 3.2.'den görebiliriz.

Tablo 3.2. Gelişmiş Ülkelerde Bireysel Emeklilik Fonu Varlıklarının GSMH'ye Oranı (%)

Ülkeler	1970	1975	1980	1985	1990	2001	2002	2003	2004	2005
Hollanda	29	36	46	68	77	107	90	106	106	125
İsviçre	38	41	51	59	69	105	97	112	112	118
İngiltere	17	15	23	47	55	73	73	85	85	86
ABD	17	20	24	29	35	94	82	92	95	99
Kanada	13	13	17	23	28	53	48	52	52	51
İsveç	22	29	30	29	28	8	8	8	13	15
Danimarka	5	5	7	12	15	27	26	28	30	33
Japonya	0	1	2	4	5	14	14	15	15	19
Almanya	2	2	2	3	3	3	3	4	4	4

Kaynak: OECD, Global Pension Statistics, 2006.

Davis, E.P., "The Structure, Regulation and Performance of Pension Funds in Nine Industrial Countries", *The World Bank Paper for IBRD Project on Old Age Income Security*, Washington, DC, January 1993, p.6.

Bireysel emeklilik programı varlıklarının GSMH'ye oranı 1970-1990 döneminde gelişmiş ekonomilerin hemen hepsinde artış kaydederek tablo 3.2.'de görüldüğü gibi önemli boyutlara ulaşmıştır. Bireysel emeklilik şirketlerinde biriken fonlar uzun vadeli nitelikleri nedeniyle ekonomiye istikrar kazandırmakta, sermaye piyasalarında yatırım enstrümanları ve türevlerinin çeşitlenmesine yol açmakta, sürekli izlenebilen verimli yatırımlara yönelmek suretiyle ülke ekonomisinin gelişmesine de olanak sağlamaktadır. Bir diğer kanıt da, sosyal devlet ve sosyal demokrasinin anavatanı olarak bilinen İsveç'te ülkenin en radikal değişimi yaşanmaktadır. 2006 yılı sonunda iktidara gelen parti, sosyal devletin, ekonomik büyüme ve rekabetçiliğin önünde engel olduğunu savunarak liberal devrim başlatma kararı almıştır. Hükümet vergi oranlarını ve sosyal mali destekleri azaltma kararı alıp bireysel emeklilik modelini destekleme kararı almıştır. İsveç'teki verilere göre 1975 ile 2000 yılları arasında kişi başına düşen milli gelir yüzde 45 artmıştır. Oysa aynı dönemde ABD'de yüzde 72, Batı Avrupa ülkelerinde ise yüzde 64 artış olduğu gözlenmiştir. Devlet bütçesinin % 64'ünü sosyal harcamalara ayıran İsveç hükümeti ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin büyüme oranlarını da göz önüne alarak liberal reform yapma kararı

almıştır. Bireysel emeklilik fonlarının artmasını destekleyici kararlar alınmıştır. Ayrıca servet ve emlak vergisini kaldırma kararı, katma değer vergisi ile gelir vergisinin düşürülmesi kararı ve işsizlerin maaşlarını yarı yarıya düşürme gibi radikal nitelikte kararlar alınmıştır. Demek ki bireysel emeklilik programları zenginlikle gelişen bir sistemdir denilebilir.

Tablo 3.2'den de görülebileceği gibi bireysel emeklilik birçok ülkede çok büyük ve uzun vadeli fon birikimine neden olmuştur. Bu uzun vadeli kaynakların büyük bir kısmı genellikle çeşitli yatırım fonlarında değerlendirilmekte böylece hem kamu sektörüne hem de özel sektöre uygun imkanlarla uzun vadeli kredi olanağı yaratmaktadır. Bu kredilerin doğru bir şekilde kullanılmasıyla artan yatırımlar, istihdam ve üretimin artmasını sağlayıp hem ihracatın hem de yurtiçi tüketimin artmasına sebep olur. Birçok ülkenin ekonomik olarak güçlü olmasında, güvenilir ve şeffaf bir yönetim anlayışı ile kişilerin tasarruflarının bireysel emeklilik yatırım fonlarına yönlendirilmesi ve bu sayede tasarrufların ekonominin içine girerek bir kaldıraç etkisi yapması önemli rol oynamaktadır. Örneğin, İsviçre'de emeklilik fonlarının GSYİH'nin % 118'i kadar olması, bu oranın Hollanda'da % 125, Amerika'da %99, İngiltere'de % 86 oranına ulaşması bireysel emekliliğin ne kadar büyük fonlar yarattığını ve bu ülkelerin ekonomik kalkınmışlıklarında ne denli etkili olduklarını göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerin bireysel emeklilik fonu varlıklarının GSMH'ye oranını da tablo 3.3.'den görebiliriz.

Tablo 3.3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Bireysel Emeklilik Fonu Varlıklarının GSMH'ye Oranı

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005
Çek Cum.	2	3	3	4	5
Macaristan	4	5	6	7	9
Meksika	4	5	6	7	8
Türkiye	-	-	-	0,1	0,3
Polonya	3	4	6	7	9
Slovakya	11	17	23	23	27
Y. Zelanda	15	13	12	12	12
Avrupa Bir.	70	52	64	60	-
Top.OECD	85	75	82	85	-

Kaynak: OECD, Global Pension Statistics, 2006.

Not: Gelişmekte olan ülkelerde 1970-1990 yılları arası verilerinin olmamasının nedeni bu ülkelerin bireysel emeklilik sistemine geç geçmelerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.3'den de görüldüğü gibi bu ülkelerde bireysel emeklilik fonu varlıklarının GSMH'ye oranı gelişmiş ülkelere oranla çok düşüktür. Bunun nedeni bu ülkelerin bireysel emeklilik modelini uygulamaya geç sokmalarındandır.

Gelecekte, emeklilik fonları olgunluk aşamasına girmekte olan ABD, İngiltere, İsviçre, Hollanda, Kanada gibi ülkelerdeki bireysel emeklilik fonu varlık artış hızının yavaşlamasının beklenmesine karşın, bireysel emeklilik fonları gelişmekte olan ülkelerin OECD ortalamasının üzerinde bir büyüme sergileyecekleri öngörülmektedir³⁴ (Davanzo, Kautz, 1992: 77-85).

Bireysel emeklilik sistemine duyulan ihtiyacın nedenleri ve bu ihtiyaç sonucunda bireysel emekliliğin geleceği hakkındaki yorumlar yukarıda ve çalışmanın ilk bölümünde özetlenmiştir. Bu nedenlerle tüm dünyada emeklilik sistemlerine yönelik reformlar yapılmakta, emeklilik için toplanan fonların en iyi getiriye sağlaması ve ekonomiye katkısının en fazla olacağı şekilde kullanılmasına yönelik çalışmalar sonucunda fonların profesyonel fon yönetim şirketleri tarafından yönetildiği bireysel emeklilik sistemleri ön plana çıkmaktadır. Bazı ülkelerde kamu emeklilik sistemleri terk edilerek (Şili örneğinde olduğu gibi) bireysel emeklilik sistemleri zorunlu hale gelmiş, bazılarında ise bireysel emeklilik isteğe bağlı bir sistem olarak devam etmektedir. Bazı ülkelerde bireysel emeklilik reformları tablo 3.4.'de olduğu gibidir.

³⁴ Ayrıca bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz OECD, Institutional Investors Statistical Yearbook, Paris, 1997, pp. 15-22.

Tablo 3.4. Bireysel Emeklilik Reformları ve Sistemin Bazı Özellikleri

Ülkeler	Reform Tarihi	Çalışmaya Yeni Başlayanlar İçin	Halen Çalışanlar İçin
Şili	1981	Zorunlu	İsteğe Bağlı/Zorunlu
Peru	1993	Zorunlu	İsteğe Bağlı
Arjantin	1994	Zorunlu	İsteğe Bağlı
Kolombiya	1994	Zorunlu	İsteğe Bağlı
Uruguay	1996	Zorunlu	40 yaşından küçük ve yüksek gelirler için zorunlu
Bolivya	1996	Zorunlu	Zorunlu
Meksika	1997	Zorunlu	Zorunlu
El Salvador	1998	Zorunlu	35 yaşından küçükler için zorunlu, 35-55 yaş arası için isteğe bağlı
Brezilya	1999	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı
Kazakistan	1997	Zorunlu	Zorunlu
Macaristan	1997	Zorunlu	İsteğe Bağlı
İngiltere	1998	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı
Polonya	1999	Zorunlu	40 yaşından küçükler için zorunlu, 40-50 yaş arası için isteğe bağlı
Hırvatistan	2000	Zorunlu	40 yaşından küçükler için zorunlu, 40-50 yaş arası için isteğe bağlı
Rusya	1997	Zorunlu	İsteğe Bağlı
Çek Cum.	1997	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı
Mısır	1995	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı
İtalya	1998	İsteğe Bağlı Çalışan kısmın isteğine bağlıdır. Firma tarafından sendika sözleşmeleri dahilinde uygulanır. Büyük ölçüde belirli katkı planları esasına göre uygulanır. Eski fonlarda belirli fayda esasına göre uygulanır.	İsteğe Bağlı
Belçika	1997	İsteğe Bağlı Ancak her işçinin çalıştığı kurumun kurduğu emeklilik planına dahil olması gerekir. Kurulan bir emeklilik planı yoksa seçim hakkında özgürdür. Büyük ölçüde belirli katkı planları esasına göre uygulanır.	İsteğe Bağlı
Fransa	1996	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı
İspanya	1999	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı
Almanya	1996	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı
Portekiz	1998	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı
Yunanistan	1996	İsteğe Bağlı İşveren düşünceleri doğrultusunda işleyen bir sistemdir. Belirli fayda esaslı geçerlidir.	İsteğe Bağlı

Hollanda	1996	Zorunlu	İsteğe Bağlı
İsviçre	1996	Zorunlu	İsteğe Bağlı
Türkiye	1999	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı
Avustralya	1996	Zorunlu	İsteğe Bağlı
Danimarka	1996	Zorunlu Ortaklık antlaşması gibidir. Çalışan nüfusun % 80'den fazlası mesleki emeklilik sigortası kapsamındadır. Büyük ölçüde belirli katkı planları esasına göre uygulanır.	İsteğe Bağlı
İsveç	1996	Zorunlu	İsteğe Bağlı
Kanada	1998	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı
ABD	1998	İsteğe Bağlı	İsteğe Bağlı

Kaynak: European Pension Fund Managers Guide, 2004.

1.4. Bireysel Emeklilik Sistemi

Bireysel emeklilik sistemi, mevcut kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak ve bireylerin gelir elde ettikleri dönemlerde düzenli tasarrufta bulunmalarını sağlayarak, sahip olunan refah seviyesinin emeklilik döneminde de devamının sağlanması, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması temeli üzerine kurulmuş bir sistemdir (Susam, 2006: 70).

Sistemin temelinde, zorunlu sosyal kamu güvenlik sistemi içinde yeterince iyi yönetilemeyen yaşlılık riskinin sorumluluğunu bireyin, kendi istemi ile kısmen yüklenmesi ve yaşlılık dönemindeki yaşam standartlarının daha iyi olmasını sağlaması vardır. Sağlıklı işleyen bir bireysel emeklilik sistemi kurabilmek için birkaç nokta üzerinde önemle durmak gerekmektedir (Ergenekon, 2000: 192-193).

Birincisi, kurulması gereken bireysel emeklilik sistemi; ücretli-maaşlı çalışanlara, işverenlere, serbest meslek sahiplerine, devlete, ekonomiye, piyasalara ve alakalı sektörlerle somut, elle tutulur getiriler sağlamalı, kayda değer pozitif dışsallıklar yaratmalıdır. Bu ekonomik

aktörlerden herhangi birini yeterince tatmin etmeyen bir bireysel emeklilik modelinin yaşama şansı zayıf, ileride müdahaleye uğrama olasılığı ise yüksek olacaktır.

İkincisi; sistemin asli ve en önemli amacının, aktif çalışma yaşamı boyunca katkılarını düzenli olarak ödemiş olan bireye, kazanç geliri elde edilemediği emeklilik döneminde ek bir gelir sağlamak olduğu unutulmamalıdır. Öncelik, hiçbir zaman herhangi bir sektörü geliştirmek, devlet hazinesine kaynak yaratmak, piyasaları ve ekonomiyi canlandırmak, vb. olmamalıdır. Kısa ve dar görüşlü bir öncelik tespiti, bireysel emeklilik sisteminin toplum nezdinde kabul görmesini engelleyeceği için emeklilik fonları kapsamındaki varlık birikimini azaltacaktır. Dolayısıyla, bireyin çıkarını ön planda tutan bir sistem organize edildiğinde ulaşılacak varlık artışı, yol açacağı dışsallıklarla ilgili sektörlerin gelişimini sağlayacak, fon talep eden tüm verimli yatırım alanlarına fon arz edecek, ekonomik hayat ve piyasalar açısından lokomotif rolü üstlenecektir.

Üçüncüsü, emeklilik tasarruflarının bireyin en değerli, dolayısıyla en hassas birikimi olduğu dikkate alınarak, bireysel emeklilik sistemi, her türlü riske karşı güvence altına alınmalı, emeklilik tasarruflarını takip etmekle görevli, etkin ve seri işleyen, güçlü yetkilerle donatılmış bir düzenleme-denetim mekanizması kurulmalıdır. Bunun gerçekleştirilmemesi halinde, zincirin en zayıf halkasını teşkil eden bir kurumda ortaya çıkacak ve tasarruf sahiplerinin zarara uğramasına yol açacak olumsuz bir gelişme, sisteme olan güveni sarsarak, sağlıklı işleyen kurumların dahi prim tahsil edememesine neden olacaktır. Dünyada bireysel emeklilik tasarruflarının güvence altında olmasından sorumlu kamusal otoriteyi başlangıçta kurmamış olan ülkeler, kriz ve skandallar ortaya çıkıp, birçok kişi emeklilik tasarrufunu kaybettikten sonra böyle bir düzenleme ve denetleme kurulu oluşturmuş, ancak kaybedilen güven ve tasarruflar hiçbir zaman tam olarak telafi edilememiştir.

Dördüncü olarak, emeklilik tasarruflarının birikim sürecindeki işlemler ile emeklilik dönemindeki dağıtım işlemleri birbirinden net çizgilerle ayrılmalıdır. Dünyada maaş esaslı programlardan prim esaslı programlara olan yönelişe paralel olarak, emeklilik fonlarının prim esaslı programlarda birikmesini sağlayacak olan bu ayırım, maaş esaslı programlara özgü sponsorlara yer vermediği için, hiçbir ilgili taraf, üstlenemeyeceği finansal yükümlülüklerle karşılaşma riski altına girmemiş olacaktır.

Beşincisi, bireysel emeklilik sistemlerinin yaygınlaşması ve geniş kitleler tarafından benimsenmesi için, devlet bu uzun vadeli tasarruf planlarına vergi teşvikleri sağlamaktan kaçınmamalıdır. Çeşitli şekillerde sağlanabilecek olan bu teşvikler için, uluslararası alandaki deneyim de dikkate alınarak, tasarruf edilecek katkı paylar ve nema gelirleri vergiden muaf tutulup, emekli aylıklarının vergilendirilmesi tercih edilmelidir. Böyle bir teşvik sayesinde, devlet, emeklilik dönemine yeterli birikimle girmeyen vatandaşlarına kamu gelirlerinden karşılanmak üzere sosyal yardım harcamaları yapmak yerine, çalışanların güvenilir bir ortamda emeklilik tasarrufunda bulunmasını cazip hale getirmek suretiyle, kısa vadede vergi gelirlerindeki azalmaya karşın uzun vadede ortaya çıkartacak giderleri azaltmış olacaktır.

1.4.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin Amacı

Sistemin ana amacı, bireylerin aktif olarak gelir elde ettikleri dönem sürecinde gelecekteki emeklilik dönemleri için düzenli olarak tasarrufta bulunarak birikim oluşturmalarını ve emeklilik geliri elde etmelerini sağlayacak, çağdaş bir gelecek güvencesi alternatifini topluma sunmaktır (Özbolet, 2004: 68).

Bu tasarrufların güvenli bir şekilde ömür boyu emeklilik maaşı veya toplu para şeklinde geri ödenmesine ilişkin düzenleme ve denetlemenin sağlanması sistemin en önemli amaçlarından biridir.

Bireysel emeklilik sistemi, zorunlu kamu sosyal güvenlik sistemlerine ilave olarak özel sigorta tekniğinin kullanıldığı ve yaşlılık riskine karşı verilecek güvenciyi bireyin kendi sorumluluğuna bırakan yapıya sahiptir. Söz konusu güvence, bireyin yapacağı tasarruflarla sağlanmaktadır. Birey tasarrufları ile sağlanan sosyal amacın yanı sıra biriken fonlarla oluşacak sermaye birikimi ve sermaye birikimine bağlı olarak yapılacak yatırımlarla da ekonomik amaç gerçekleştirilmektedir (Uğur, 2004: 154).

1.4.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Etkileri

Bireysel emeklilik fonları yoluyla emeklilik dönemleri için tasarrufta bulunan bireyler mikro bazda kendi ekonomik çıkarları yönünde hareket ederken, makro ekonomik bazda özel tasarrufların veya ulusal tasarruf düzeyinin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Sistemin makro ekonomik etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- **Gelirin Maksimizasyonu:** Bireylerin emeklilik fonlarından sağladıkları gelir ile emeklilik dönemlerinde refah seviyeleri artacaktır. Bu da ülkedeki bölüşümü önemli oranda değiştirecektir. Ülkelerin üretim ve tüketim kalıplarında değişikliklere yol açacaktır.

- **Tasarruf Eğilimi:** Ülkelerin tasarruf eğilimi artacaktır. Sermaye birikimini sağlayan düzenli ve uzun vadeli tasarruflar arttıkça, ekonomi büyüme kaydetmektedir. Artan tasarrufların yatırımlara yöneltilmesiyle elde edilecek ekonomik büyümenin yaratacağı istikrarlı refah artışı, fonlama sisteminin uygulandığı toplumlarda her jenerasyonun kendisinden öncekilerden daha yüksek bir gelir düzeyine ulaşmasına imkan vermektedir. Bireysel emeklilik programlarının yaratacağı tasarruf artışı, bu programlar kapsamındaki çalışanların emekli olmaya başlamasına kadar devam edecektir. Bireysel emeklilik fonunda biriken tasarruflar ulusal ekonomiler açısından şok emici ve enflasyon düşürücü rol oynamaktadır. Ayrıca bu fonların piyasalar ve finansal araçlar üzerindeki uyarıcı etkisi, tasarrufları ve tasarrufların yöneldiği yatırımların verimliliğini artırarak makro bazda ekonomik büyümeye yol açmaktadır (Ergenekon, 1998: 29). McKenzie, Gerson, Cuevas ve Schnidth-Hebbel'in yaptıkları ekonometrik çalışmalarına göre emeklilik reformları ile gerçekleşen bireysel emeklilik sistemi; tasarrufları ve dolayısıyla büyüme güdüsünü artırmaktadır. Yine Schnidth-Hebbel'in 1999 yılı çalışmalarına göre Şili'de emeklilik reformları ile uygulanan bireysel emeklilik sistemi ile birlikte emek piyasasının geliştirildiği ve tasarrufların artmasıyla birlikte de yatırımların, toplam faktör verimliliğinin ve büyümenin arttığını gözlemlemişlerdir (Agenor, 2000: 25-26).

- **İstihdam Yaratma:** Altyapı ve uzun vadeli yatırımlara kaynak bulununca yeni iş olanakları yaratılacaktır.

- **Bütçe Açığına Etkisi:** Bireysel emeklilik sisteminin yaygınlaşmasıyla sosyal güvenliğin kapsamı genişleyecek ve dolayısıyla kamunun yükü azalacaktır.

- **Sermaye Piyasalarına Etkisi:** Sermaye piyasaları derinleşecektir. Bireysel emeklilik fonlarının istikrarlı ve uzun dönemli yatırımları, dengeli bir büyümenin sağlanmasını sağlayacaktır.

Bireysel emeklilik programlarının gelişmiş olduğu ülkelerde sermaye piyasası ile bireysel emeklilik fonları arasında entegre bir ilişki kurulmuştur. Talep artışına bağlı olarak fiyatların gerçek seviyelerine ulaşması, sermaye maliyetini düşürmek suretiyle menkul kıymet ihraçlarının ve yatırımların artmasını sağlamaktadır. Piyasalar açısından bireysel emeklilik programlarının uzun vadeli yatırımları, modernizasyonu ve finansal yenilikleri teşvik edici bir ivme getirmektedir (Davis, 1993: 226).

- **İşgücü Piyasasının Yeniden Düzenlenmesi:**

Ekonominin dinamik bir büyüme göstermesi hususunda bürokrasi, çalışan ve sermaye sahipleri arasında çıkar birliği yaratan bireysel emeklilik programları, sağladığı yüksek geliriyle ulaşılan büyümenin sonuçlarından çalışanları daha somut bir şekilde yararlandırmaktadır.

- **Vergi Avantajı:**

Vergisel kesintiler olmadan, yüksek verimlilikle değerlendirilen fonların zaman içerisinde daha yüksek bir vergi matrahı yaratmasıyla; orta ve uzun vadede kamu gelirlerinde artış.

- **Rekabet Avantajı:** Emeklilik fonları alanında rekabetten kaynaklanan dinamizm, etkinlik ve verimlilik.

- **Kayıt Dışılığı Önleme:** Sistemde denetimin yüksek olması ve son derece şeffaf olmasından dolayı kayıt dışılığı engellemesi.

1.4.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Temel Özellikleri

Bireysel emeklilik sisteminin çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Bunlar:

- Yaşlılığa yönelik bireysel tasarruflar için avantajlı bir seçenek oluşturması. Daha yüksek gelirlili bir emeklilik dönemini içeren gelecek güvencesi.
- Bireysel katkılara dayalı fonlu bir sistem olması.
- Gönüllü katılıma dayanması; sistem, söz konusu fonksiyonunu gönüllülük esasına dayalı olarak yerine getirmektedir. Katılım tamamen bireylerin iradelerine bağlı olup, işverenler de isterlerse çalışan adına gönüllü olarak katkıda bulunabilmektedir.
- Gönüllü katılıma dayalı bireysel emeklilik sisteminin en önemli özelliklerinden biri bireylerin emeklilik dönemlerinde kamu sosyal güvenlik kurumlarından aldıkları emekli maaşına ilave olarak ikinci bir gelir kaynağına sahip olmalarını sağlayan ve bu yönüyle de kuruluş amacına uygun bir şekilde kamusal emeklilik programlarını tamamlayan fonksiyonda olması.
- Katılımın vergi teşvikleri ile özendirilmesi. Yani vergiden muaf tasarruflarda bulunma olanağı
- Kayıtlı çalışanlara ve gelirini beyan edenlere ek vergi avantajları sağlaması.
- Medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip olan herkesin katılımına açık olması.
- Bireysel emeklilik sisteminin diğer önemli bir özelliği, sistemin işleyişine ilişkin sahip olduğu şeffaflık yapısıdır. Bu bağlamda katılımcılar; bireysel emeklilik hesaplarındaki katkılarını, bunların getirilerini ilgili diğer bilgileri telefon, internet, banka kartları vb. elektronik ortamlarda takip edebilmektedir. Kişinin kendi kendini bilgilendirebilmesine ilave olarak, emeklilik şirketleri bireyin kendi, hesaplarına ilişkin bilgileri, yazılı olarak katılımcıların adreslerine göndermektedir (Dağalp, 2001: 19). Dolayısıyla bu sistemde bireylerin kandırılması zordur; her şey açıktır.

- Bireysel emeklilik sistemi bir tasarruf mekanizması ile işlediğinden sigortacılık faaliyeti yapılmaması sistemin özellikleri arasında yer almaktadır. Sistem, genel olarak tasarruf yapabilen kitlelere hitap etmekte ve onları emeklilik döneminde daha rahat bir yaşam sürebilmeleri için tasarrufa teşvik etmektedir (Egemen, 2003: 42).

- Bireysel emeklilik sistemi, kamu sosyal güvenlik kurumlarından ayrı olarak kamunun gözetimi ve denetimi altında faaliyet göstermektedir (Çanakçı, 2003: 1). Bireysel emeklilik sisteminde devlet doğrudan taraf olmamakla beraber, sistemin işleyişinde ve denetiminde aktif rol almaktadır.

- Tüm emeklilik hesabı sahiplerini ölüm ve malullük risklerine karşı sigortalama tekeli.

1.5. Bireysel Emeklilik Programlarının Türleri

Bireysel emeklilik programlarının türleri yani finansmanı çalışmanın birinci bölümünde sosyal güvenliğin finansman yöntemleri adlı başlığıyla kısaca açıklanmıştır. Bu bölümde bireysel emeklilik programlarının türleri biraz daha geniş şekilde incelenecektir.

Bireysel emeklilik programları; yükümlülükleri çalışanların ödedikleri katkı payları esas alınarak hesaplanan Katkı (Prim) Esaslı Emeklilik Programları ile çalışma süresi veya nihai maaş düzeyi göz önüne alınarak hesaplanan Fayda (Maaş) Esaslı Emeklilik Programları olarak iki gruba ayrılmaktadır.

Uygulamada, genişleme hızının maaş esaslı planlara oranla katkı esaslı programlarda çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcı sayısındaki artış hızı da, maaş esaslı planlara oranla katkı esaslı planlarda daha fazladır. Maaş esaslı planlar ABD emeklilik güvencesi arenasında halen önemli bir yere sahip ise de en büyük büyüme ve tercih, katkı esaslı planlarda olmuştur. Bu gelişmede maaş esaslı planlar için başlangıçta yapılması gereken masrafların yüksek

olmasının önemli bir rolü vardır (Uralcan, 2005: 72).³⁵ Batı Avrupa ülkelerinde önceden belirlenmiş aylık esasına dayalı model yaygın olarak kullanılmaktadır.

1.5.1. Fayda (Maaş) Esaslı Emeklilik Programları

Fayda (Maaş) Esaslı Emeklilik Programlarında, emeklilik döneminde sağlanacak gelirin düzeyi başlangıçta tespit edilmektedir. Bu tespit, her çalışma yılına karşılık belirli bir miktar gelire hak kazanma, çalışma döneminin sonundaki aylık gelirin belirli bir yüzdesine hak kazanma ya da bu iki yöntemin birleşiminden oluşan bir metoda dayanabilmektedir (Ergenekon, 1998: 5-6).

Belirlenmiş fayda sağlamayı amaçlayan fayda esaslı emeklilik programları, yapılacak harcamalara göre tesis edilmekte ve bu doğrultuda sadece varlıklarla dolaylı olarak bağlantı kurmaktadır. Fayda (Maaş) Esaslı Emeklilik Programlarında yatırım ve ölüm riski, herhangi bir kaynak yetersizliğinden sorumlu olan ve işçinin ne kadar yaşadığına bakmaksızın maaş ödemesini garanti eden işveren tarafından üstlenilmektedir (Uğur, 2004: 89).³⁶ Yani Fayda (Maaş) Esaslı Emeklilik Programlarında yer alan fayda sözü genelde, yazılı garantiyi yerine getirecek bir işveren gerektirmektedir. Program, sabit prim karşılığında sabit parasal fayda vermektedir. Kazançla ilişkili fayda, sigorta şirketlerince sağlanmamakta ve destekçi olarak bir işverenin varlığı gerekmektedir. Söz konusu emeklilik, üyelerine çoğunlukla enflasyon koruması, uzun yaşam koruması, erken ölüm ya da yetersizlik koruması şeklinde yüksek bir koruma sağlamaktadır. Bu türdeki tamamlayıcı emeklilik programları; yatırım için uygun olduğundan, uzun dönem yatırım ufku fırsatı sunduğundan, ticaret dengesi riskini ve getirisini maksimize ettiğinden ideal kabul edilmektedir.

Bu sisteme yapılan katkıların toplamı, çalışılan yıl sayısı, emekli olunan yaş gibi kıstaslar çerçevesinde emeklilik geliri hesaplanmaktadır. Bu haklar, aktüeryal hesaplamalar, varsayımlar vb. etkenlerin ışığında saptanmaktadır. İşveren veya bu planın işleticisi daha başından itibaren maaş diye adlandırılan bir tutarı çalışanın emekliliğinde ödemeyi taahhüt ettiğinden dolayı, bu

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Olivia S. Mitchell, "International Models for Pension Reform", *Warton Scholl Pension Research Council*, University of Pennsylvania, No: 98-5, 1998, p. 4.

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Richard Hinz, "Overview of The United States Private Pension System", *Private Pension Systems and Policy Issues*, Private Pensions Series No: 1, OECD, 2000, p. 26.

fonların yeterliliği önem taşımakta ve denetim sistemi bu yeterliliği kontrol ederek gerekli önlemleri aldirmayı sağlayabilecek şekilde bir altyapı tesis edilmektedir. Dağıtım yöntemi içinde uygulanan fayda (maaş) esaslı emeklilik planlarıyla temelde çok benzer yanı olan bu yöntemin ayrıcalığı, mevcut çalışanın katkılarının mevcut emeklilerin maaşlarının ödenmesi için kullanılmaması, fonda biriktirilerek değerlendirilmesidir. Oysa dağıtım yönteminde çalışanlardan yapılan kesintiler, mevcut emeklilerin gelirlerinin karşılanmasında kullanılmaktadır (Ergenekon, 2001: 101).

Fayda (maaş) esaslı programların yönetilmesinin karmaşık olmasına karşın, çalışanlara emeklilikte ellerine geçecek gelir düzeyini net bir şekilde göstermekte oluşu avantaj teşkil etmektedir. Fayda (maaş) esaslı emeklilik programlarında işveren katkısının genç yaştaki çalışanlar için düşük, emekliliği yaklaşmış yaşlı çalışanlar için ise yüksek düzeylerde olması, bu programlar kapsamındaki çalışanların çalışma süresi ilerledikçe şirketlerine daha çok bağlanmalarına yol açmaktadır. Çalışma süresi ve ücret/maaş düzeyi arttıkça fayda (maaş) esaslı emeklilik programları çerçevesinde sağlanacak emeklilik gelirinin de artması, çalışanları, zımnî olarak, aktif çalışma hayatları boyunca aynı işyerinde çalışmaya teşvik etmektedir.

1.5.2. Katkı (Prim) Esaslı Emeklilik Programları

Bu plan türünde emeklilikte yapılacak ödemelere ilişkin taahhütler verilmeden emeklilik fonuna yapılacak katkıların oranı veya tutarı belirlenmektedir. Bu plan türünde katılımcının düzenli olarak prim ödediği bireysel hesabı vardır. Ancak bu planlarda yatırım riski çalışanların üzerindedir. Çünkü emeklilikte elde edilecek gelir düzeyi bilinmemekte, emeklilik ödemeleri, katkıların ne kadar başarılı bir şekilde yatırıma yöneltildiğine bağlı olarak şekillenmektedir. Bu planlar belirli fayda (maaş) planlarına göre daha esnektir. Belirli katkı (prim) planları esas olarak bireysel katkılara dayanmakla beraber, işverenin de katkıda bulunması mümkündür (Derelioğlu, 2001: 20).

Fonlama yönteminin uygulandığı katkı (prim) payı esaslı emeklilik planlarında, çalışanların aylıklarının bir kısmı, işveren ya da çalışanın kendisi tarafından bu fonlara yönlendirilmesi amacıyla sponsor işverenin veya emeklilik şirketinin ilgili hesabına yatırılmaktadır. Bu planlar, özellikle demografik değişimlere ve politik müdahalelere karşı

dirençli olması emeklilikteki gelirle ilgili riskin önemli bir kısmını yukarıdaki paragrafta söylendiği üzere çalışanın yüklenmesi esasına dayandığı için iş dünyası ve ekonomi otoriteleri tarafından kabul gören bir yöntemdir. Kendi katkı payını görebilme, takip edebilme ve değerlendirebilme yetkisine sahip çalışan da bu yöntemle emeklilik birikimi tesis etmeyi benimsemiştir. Çalışanlar, genç yaşlarda yatırımın verimlilik prensibine ağırlık vererek daha riskli ama verimliliği yüksek fonlara, yaşlılıkta ve birikimleri arttığında ise, yatırımın güvenilirlik prensibine ağırlık vererek daha az riskli, sabit getirili fonlara yönelerek birikimlerini daha akılcı bir şekilde yönetebilme olanaklarına sahip olabilecektir (Ergenekon, 2001: 101).

Fayda (maaş) esaslı planların aksine katkı (prim) esaslı emeklilik programları, adeta banka mevduat hesapları gibidir. Genel olarak işveren veya çalışan tarafından belli bir miktar ya da kazancın belli bir yüzdesi, bireysel emeklilik hesabına katkı olarak verilir. En kısa zamanda bu katkılar, büyük ölçüde çalışanın isteği doğrultusunda yatırım araçlarına, tesis edilen yatırım fonlarına yönlendirilir. Çalışan emeklilik hakkını kazandığında, emeklilik hesabındaki bakiye, bu çalışanın emeklilik menfaatini belirler. İşçi, biriken parayı nasıl ve ne zaman çekeceğine kendi inisiyatifi içinde karar verebilir.

Fayda (maaş) esaslı emekliliğin aksine fayda miktarı kesin olmamakla beraber, garantili olmaktadır. İlk katılım ücreti ve katkı miktarı başlangıçta kararlaştırılabilmektedir. Katkı esaslı emeklilik programının değişik bir türü olan ve kazanç hisseli emeklilik programı ile katkılar, kazanç hisseli bir formülle değişebilmekte emeklilik geliri artırılabilir. Bu tipteki düzenlemeler için, ilave bazı özel kurallar olabilmektedir. Bir emeklilik programının fayda formülleri, farklı türlerde birleşebilmektedir. Örneğin; ABD ve Kanada uygulamalarında fayda esaslı emeklilik programlarında işveren katkılarının karşılık, katkı esaslı emeklilik programlarında işçi katkılarının artmaktadır. Fayda (maaş) esaslı planlara oranla katkı payı esaslı planların tercih edilmesinin bir nedeni, maaş esaslı planlarda başlangıç harcamalarının çok yüksek olmasıdır. Bunun yanı sıra, işverenlerin ve çalışanların katkı esaslı planları yönlendirmede söz sahibi olmaları, bu planlara karşı motivasyonu artırmaktadır.

Katkı (prim) esaslı emeklilik programlarında, primler sabit ya da değişken olarak tespit edilebildiği gibi, sadece çalışanlardan, sadece işverenden ya da her ikisinden birden

kesilebilmektedir. Emeklilik döneminde programın yükümlülüğü; çalışma hayatında kesilen primler ve emeklilik birikiminin elde ettiği yatırım gelirlerinin düzeyine bağlıdır. Program varlıklarının yükümlülüklerle eşit olması nedeniyle şeffaf bir programdır. Bu şeffaflık katkı (prim) esaslı emeklilik programlarını kolay anlaşılır ve rahat izlenebilir kılarken, çalışanların tüm yatırım risklerini üstlenmesi bu programların dezavantajlı yönünü teşkil etmektedir. Katkı (prim) esaslı emeklilik programlarında genellikle çalışanlara değişik risk-getiri düzeylerinde farklı yatırım seçenekleri, portföyler ya da yatırım araçları sunularak aralarında tercih yapma ya da katkı payını mevcut alternatifler arasında paylaşırma imkanı tanımaktadır.

Çalışanların, emeklilik dönemindeki geçimi için yeterli geliri sağlayabilmesi ve ekonomik gelişmeye hayati katkıları olan tasarruflarla yatırım fonlarının beslenmesi gibi işlevleri gerçekleştiren katkı (prim) esaslı emeklilik programlarının desteklenmek amacıyla korunması, denetlenmesi, sosyo-ekonomik ve politik anlamda başta devlet ve iş dünyası olmak üzere birçok kesimin menfaatini etkilemektedir. Devlet, ekonomik büyüme, yatırımların finanse edilmesi, vatandaşlarının ve iş dünyasının huzurlu olması gibi kendi sorumluluğu altında olan birçok soruna çözüm bulmaktadır. Vatandaş, geleceğinden umutlu, daha huzurlu bir yaşam sürebilmektedir. İş dünyası para arzının artması nedeniyle daha ucuza sermaye bulabilmekte, motivasyonu yüksek işçi grubu ile çalışabilmektedir. Katkı (prim) esaslı emeklilik programları bu işlevleri gerçekleştirenince, rasyonel açıdan birçok kesimin bu sistemin sağlıklı işlemesi için katkıda bulunması gerektiği düşünülebilir. Bu düzenin sağlanması da, teşvik, destekleme ve sağlıklı denetim ile mümkün olabilecektir (Uralcan, 2005: 74).

1.6. Bireysel Emeklilik Fonlarında Vergilendirme

Özel emeklilik fonlarının ekonomi ve toplam tasarruflar içerisinde önemli bir paya sahip olduğu ülkelerle, bu fonların yeterli gelişme kaydedemediği ülkelerin düzenlemeleri karşılaştırıldığında aradaki farkın önemli bir nedeninin bireysel emeklilik fonlarının vergilendirilmesine ilişkin uygulamalardan kaynaklandığı görülmektedir. Vergi düzenlemelerinin, tasarrufların aktarıldığı alanlar üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olması nedeniyle birçok ülke uzun vadeli tasarrufların bireysel emeklilik fonlarına aktarılmasını vergisel teşviklerle sağlamıştır.

Bireysel Emeklilik fonlarında biriken tasarrufların vergilendirilebileceği ya da diğer bir ifade ile vergi konusu olabilecek başlıca üç alan bulunmaktadır.³⁷

• Bireysel Emeklilik Sisteminde Katkı Payı Ödeme Aşaması

Bireysel Emeklilik fonuna yatırılan tasarrufların vergiden muaf tutulması durumunda, bu fonlara yöneltilen katkı payları belirli bir limite kadar vergiden muaf tutulmaktadır. Bu durumda, emeklilik tasarrufları vergi öncesi gelir üzerinden aktarılmakta ya da vergi sonrası gelir üzerinden aktarılıp daha sonra vergi matrahından düşülmektedir.

Bireysel Emeklilik fonlarına yatırılan primlerin vergilendirilmesi durumunda ise, primler vergi sonrası gelir üzerinden ödenmektedir. Emeklilik fonu priminin işverence ödendiği durumlarda ise, işverenin çalışanları adına emeklilik fonuna yaptığı ödemeler gider olarak kabul edilip vergiden düşülememektedir. Elde edilen gelirin sarf edilmesi ile tasarrufa yöneltilmesi arasında fark gözetmeyen bu tutum, emeklilik tasarruflarının vergilendirilmiş gelir üzerinden yapılmasını sağlayarak marjinal gelir vergisi marjı üzerinden vergiye tabi tutmaktadır.

Vergiden düşülme işlemi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin; ABD'de bireysel emeklilik hesaplarına yapılan ödemelerin en fazla 2000 dolara kadar olan kısmının vergiden düşülmesine olanak tanınmıştır.

Emeklilik fonlarının gelişmesi için vergi teşvikleri sağlayan ülkeler, bu fonların aşırı düzeyde fonlanarak bireysel ya da kurumsal bazda vergiden kaçınmaların yaşanmaması için de gerekli tedbirleri almışlardır. ABD'de işveren katkılı belirli fayda planlarında fon varlıkları, emeklilere ödenecek yükümlülüklerin %150'sini aştığı takdirde, bu fazla kısım işveren tarafından vergiden düşülememektedir. Kanada'da ise işverene sağlanan vergi indirimi hakkının dondurulması için varlıkların yükümlülükleri %10 oranında aşması yeterli görülmüştür (Derelioğlu, 2001: 26-27).

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.akportfoy.com.tr/vergi_rehberi/efdvu.asp, 23-5.2007. http://www.egm.org.tr/BES_tanim1.asp, 23-5.2007.

• Bireysel Emeklilik Sisteminde Birikimlerin Yatırıma Yönlendirilmesi Aşaması

Bireysel Emeklilik fonlarının vergilendirilebileceği bir diğer aşama, bu fonların sevk edildiği yatırımlardan sermaye kazancı, temettü ve faiz gibi yatırım gelirlerinin elde edilme safhasıdır. Yatırım gelirlerinin vergilendirilmesi uygulamasına, genellikle, her türlü geliri vergilendirme güdüsü ile hareket eden ülkelerde rastlanmaktadır. Ayrıca, enflasyonun hüküm sürdüğü dönemlerde, yatırım gelirlerinin nominal getirilerinin değil enflasyondan arındırılmış reel getirilerinin vergilendirilmesi gerekmektedir. Enflasyon muhasebesi ya da enflasyondan arındırma tekniklerinin uygulanmadığı ortamlarda, gelir vergisi rejimi bireysel emeklilik fonlarını erozyona uğraticı bir etki yapmaktadır.

Yatırım gelirlerinin vergilendirilme şekli, bireysel emeklilik fonlarının kullanılacağı varlık gruplarının tespit edilmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Örnek olarak, sermaye kazançlarının enflasyona endekslenip faiz ve temettüler için endekslemenin yapılmadığı ortamlarda, emeklilik fonu yatırımlarının hisse senedi gibi yüksek sermaye kazancı sağlayan menkul kıymetlere yöneldiği görülmektedir. Diğer taraftan, yatırım gelirlerinin vergilendirildiği ülkelerde, dönem sonlarında henüz gerçekleşmemiş yatırım gelirlerinin vergiye tabi olup olmayacağı konusu genellikle sorun oluşturan bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Bireysel emeklilik fonu yatırım gelirlerinin vergilendirilmediği ülkelerde ise, bu fonların vergiden muaf ortamda gelişme imkanı bulması istenmektedir.

• Bireysel Emeklilik Sistemi Birikimlerin Katılımcıya Geri Ödenmesi Aşaması

Emeklilik tasarruflarının vergilendirilebileceği son aşama, emekliliğe hak kazanıldığı dönemde fondan emeklilere yapılan ödemelerin vergilendirilmesidir. Emeklilik fonundan yapılan ödemelerin vergilendirildiği ülkelerin bir bölümü "toplu ikramiye" ya da "emekli aylığı" gibi çeşitli adlar altında yapılan ödemelerin tümünü aynı koşullarla vergiye tabi tutarken, diğer bir bölümü oluşan bu tasarrufların aylıklar halinde veya toplu olarak çekilmesi durumlarında farklı vergilendirme koşulları uygulamaktadırlar. Farklı vergilendirme yöntemi izleyen ülkelerde genellikle karşılaşılan usul, emeklilik tasarrufunun toplu ikramiye şeklinde nakden ve defaten kullanılmasını daha az cazip kılabilecek yüksek vergilendirme koşulları getirmektedir.

Bireysel emeklilik fonlarının faaliyette bulunduğu ülkelerde kamu otoritesi, yukarıda açıklanan bireysel emeklilik vergilendirme konularından bir veya birden fazlasını vergiye tabi tutmak suretiyle gerekli vergilendirme işlemini gerçekleştirmektedir. Bireysel emeklilik fonlarına uygulanan istisnai vergi rejiminin temelinde, "harcamaların vergilendirilmesi, tasarrufların ise vergi kapsamı dışında tutulması" mantığı yatmaktadır. Bu saik ile hareket edilince, tasarruf edilen ve tasarrufların kullanıldığı alanlardan elde edilen gelir, harcama dönemine kadar vergilendirilmemektedir. Emeklilik tasarruflarının istisnai vergilendirildiği ülkelerde bireylerin emeklilik döneminde elde edilen gelir düzeyi çalışma dönemindekinden daha düşük olduğu için, vergilendirmenin bireylerin marjinal vergi diliminin gerilediği 3. Aşamada gerçekleşmesi bireyler açısından bireysel emeklilik fonlarını cazip kılmaktadır. Bu sayede, bireyler çalışma dönemindeki kazançlarının bir bölümünün vergisini hem vergi erteleme yoluyla emeklilik döneminde ödemekte, hem de oransal olarak çalışma döneminde tabi olduğu yüksek dilimler üzerinden değil, emeklilik döneminin daha düşük vergi dilimleri üzerinden vermektedir. Ayrıca, çalışanların emeklilik döneminin başlangıcına kadar bu tasarrufların vergilendirilmemesi, emeklilik fonlarının vergisiz bileşik (compounded tax-free) getirilerle hızlı bir büyüme göstermelerine imkan sağlamaktadır. Böylece, emeklilik fonlarının normalde vergiye tabi alanlarda yaptığı yatırımlara vergi muafiyeti tanınması, vergi arbitrajı ortaya çıkartarak emeklilik programları lehinde bir statü oluşturmaktadır. Uygulanan vergi teşvikleri sonucunda, emeklilik hesaplarında oluşan birikimler, özellikle orta gelir grubundaki çalışanların en önemli tasarruf kalemlerinden biri haline gelmiştir.

1.7. Bireysel Emeklilik Planı Katılımcılarının Hakları ve Yükümlülükleri

Çalışanların emeklilik planları ile belirlenmiş olan emeklilik haklarına sahip olabilmeleri için gerekli koşullar (vesting rules) ve çalışanların iş değiştirdiklerinde birikmiş olan haklarının transfer edilip edilememesi (portability), özellikle işveren sponsorluğunda oluşturulan belirli fayda planlarında, önemli iki konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Derelioğlu, 2001: 29-30).

• Emeklilik Ödemelerine Hak Kazanılması

Bireysel emeklilik fonlarında emeklilik haklarını kazanmak, çoğu kez belirli bir bekleme süresinin (waiting period) dolmasından sonra mümkün olmaktadır. Fon katılımcısı, bu sürenin sonundan itibaren emeklilik hesabında biriken tutarı belirli koşullar çerçevesinde kullanmaya ya

da başka bir hesaba transfer etmeye hak kazanmaktadır. Bu süre İngiltere'de iki yıl, ABD'de beş yıl, Kanada'da iki yıl, Hollanda'da bir yıldır. Buna karşılık Fransa, İsviçre, İsveç ve Macaristan'da kişi, asgari belirli tutarda katkıda bulunmak koşulu ile fona katıldığı anda emeklilik planı kapsamındaki haklarını kazanmaktadır. Yine ülkeden ülkeye uygulaması değişmekle birlikte genellikle emeklilik döneminin başlangıcında, fon katılımcısına birikmiş tasarrufunu toplu halde (lump-sum payment) veya aylık olarak (annuity) ya da, bir kısmını toplu, bir kısmını ise aylık olarak çekme opsiyonu tanınmaktadır.

• Emeklilik Haklarının Taşınabilirliği

Emeklilik planlarının çalışanın iş değiştirmesi durumunda, başka bir işverene transfer edilememesi, bir başka ifade ile plan kapsamındaki hakların taşınabilirliği, özellikle işveren tarafından sponsorluğu yapılan belirli fayda planlarında karşılaşılan bir diğer önemli konudur. Belirli fayda planlarında, işverenin çalışanların emeklilik ödemelerini yerine getirmek gibi bir taahhüdü bulunmakta ve bu husus işveren için bağlayıcı bir yükümlülük oluştururken çalışanın iş değiştirmesini sınırlayabilmektedir. Bu nedenle belirli katkı planları, çalışanların iş değiştirmeleri durumunda transfer edilebilir nitelikte bir esnekliğe sahiptir. ABD'de belirli katkı planı niteliğindeki bireysel emeklilik hesapları uygulamasında, bir hesaptaki birikimin bir başka hesaba transferi belirli koşullara bağlanmıştır. Bu uygulamada, bireysel emeklilik hesaplarında biriken fonların bir hesaptan bir başka hesaba transferi mümkündür ancak burada, bireye bir ödeme yapılmamakta, birikimler doğrudan doğruya hesaplar arasında transfer edilmektedir. Eğer bireyin hesabındaki birikimler katılımcının kendisine ödenirse, kişinin en fazla 60 gün içerisinde bu birikimlerini yeni emeklilik hesabına devretmesi (rollover) gerekmekte olup, aksi takdirde % 20 oranında bir vergi cezası ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu şekilde kişinin sistemden parayı çekerek kullanmasına engel olunması amaçlanmıştır.

Katılımcının en önemli yükümlülüğü, sözleşme ile belirlenen esaslar dahilinde, emeklilik şirketi nezdinde açılacak bireysel emeklilik hesabına katkı paylarını düzenli ödemektir. Bu yükümlülüğü gerçekleştirmezse haklardan yararlanması da imkansız hale gelmektedir.³⁸

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkznz. www.egm.org.tr, 26-05-2007.

1.8. Emeklilik Fonlarının Yönetimi

Emeklilik fonlarını yöneten kuruluşlar ülkeden ülkeye farklılık gösterse de, bu fonlar büyük ölçüde sigorta şirketleri, yatırım bankaları veya fon yönetim şirketleri tarafından yönetilmektedir.

Gerek bireysel, gerekse kurumsal yatırımcılar için yatırım yapmanın en temel amacı, portföydeki varlıkları en uygun şekilde çeşitlendirmek suretiyle elde edilen risk ve getiri arasındaki optimum dengeyi sağlayarak, yatırım yapılan varlıklardan tatmin edici bir gelir elde etmektir. Bu kapsamda kurumsal yatırımcıların alacağı risk, yeterli geliri sağlayacak; ancak gerektiğinde ödeme gücünü tehlikeye düşürmeyecek bir düzeyde olmalıdır. Kurumsal yatırımcıların portföylerinin yönetimi genel olarak, yatırım amaçlarının belirlenmesi, yatırım politikasının belirlenmesi, yatırım stratejisinin seçilmesi, portföye alınacak varlıkların seçilmesi ve portföyün performansının ölçülerek değerlendirilmesi aşamalarından oluşmaktadır (Soylu, 2004: 17).

ABD gibi ülkelerde emeklilik fonlarının yapısı yatırım fonları gibi olup, bu fonlar fon yönetim şirketleri, portföy yönetim şirketleri, portföy saklama şirketleri gibi geniş bir kurumsal yapı içerisinde yönetilmektedir. Buna karşılık, Kıta Avrupası ülkelerinin birçoğunda, emeklilik fonları esas olarak sigorta şirketleri ve yatırım bankaları tarafından yönetilmektedir. Örneğin; Almanya'daki şirketler, çalışanların emeklilik yükümlülüklerinin bir kısmını, yatırım şirketleri tarafından, belirli bir kurumsal yatırımcı grubu için oluşturulan açık uçlu, özel fonlar aracılığı ile sermaye piyasalarına aktarmaktadır. Bu fonlar büyük ölçüde yerel ve yabancı hisse senetlerine yatırım yapmaktadır. Şili'deki uygulama ise, çalışanların maaş ve ücretlerinden kesilen primlerin, "Administradoras de Fondos de Pensiones- AFP" adı verilen anonim şirket niteliğindeki fon yönetim kuruluşlarında bireysel emeklilik hesapları şeklinde değerlendirilmesine dayanmaktadır. Japonya'da ise emeklilik fonları, saklama bankaları tarafından yönetilmektedir. Bazı ülkelerde dar kapsamlı mesleki emeklilik fonlarının şirket içerisinde yönetilmesi de mümkün olup, bu durumda bu fonların yönetimi için dışarıdan profesyonel portföy yönetim hizmeti alınmayabilmektedir (Derelioğlu, 2001: 31-32).

Mansfield, Cunningham ve Timothy'ye göre; "Emeklilik fonları sadece sayılardan ibaret değildir. Emeklilik fonları, ne hisse senetleri ile sabit getirili menkul kıymetlerle; ne de yöneticiler, danışmanlar, bürokratlar veya idarecilerle ilgilidir. Emeklilik fonları, insanlarla ilgilidir." (Mansfield, Cunningham,1993: 15).

Bu oldukça duygusal sayılabilecek bakış açısı, aslında bu fonların önemini farklı bir açıdan ortaya koymaktadır. Emeklilik yatırım fonlarının var oluş nedeni, bireylerin emeklilik dönemlerinde ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde gelir elde edebilmelerini teminen, bugünden yapacakları tasarruflarını bu fonlar aracılığıyla değerlendirmelerinin sağlanmasıdır. Dolayısıyla, münhasıran böyle bir amaca hizmet etmek amacıyla kurulmuş olan bu yapının, kişilerin tasarruflarını değerlendirebileceği diğer mevcut yatırım araçlarından farklılık arz etmesi, hatta mevcut alternatiflere nazaran daha üstün özelliklere sahip olması beklenmektedir (Soylu, 2004: 19).

Emeklilik fonları bu özelliklerinin yanında, aslında birer sosyal fondur. Bu fonlar bireylere mümkün olan en az maliyetle daha iyi bir emeklilik dönemi sunma amacını direkt olarak sermaye piyasalarını etkileyecek olan oldukça önemli ekonomik ve finansal fonksiyonlar da üstlenerek yerine getirmektedirler (De Ryck, 1997: 22).

Emeklilik fonlarının yönetimi, katkı paylarının tahsilinden, portföy yönetimine, yapılan gider ve kesintilerin dağılım oranlarının belirlenmesinden, takas-saklama ve elde edilen emeklilik maaşının dağıtılmasına kadar uzanabilecek geniş bir alana yayılmaktadır. Söz konusu aşamalarla ilgili olarak düzenleyici otoriteler tarafından ayrıntılı kuralların belirlenmesinin nedeni, piyasa başarısızlıklarının bu fonlar üzerindeki olumsuz etkilerini gidermek suretiyle, bu fonlardaki birikimlerin güvenliğinin sağlanması ve yeterli bir düzeye ulaşmasını sağlamaktır (Soylu, 2004: 19).

1.9. Dünyada Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan emeklilik sistemlerindeki farklılıklara ve benzerliklere ilişkin hususlar genel olarak demografik ve ekonomik özelliklerden kaynaklanmaktadır. Uygulanan modelleri gruplara ayıran özellikler, çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Emeklilik programlarının sayısı ve mahiyeti, ülkenin ekonomik ve sosyal sistemi, emeklilik faydalarının mutlak ya da nispi düzeyi, ülkenin büyüklüğü, refah durumu, demografik yapı bunlardan bazılarıdır (Uğur, 2004: 99). Çalışmada, bireysel emeklilik sistemlerini uygulayan ülkelere bazıları, önemli olduğu için incelenecektir.

1.9.1. Şili’de Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar

Şili’de sosyal güvenlik garantisinin tamamen devlet tarafından sağlandığı tek ayaklı bir sistemden, tamamen bireylerin sorumluluğunun söz konusu olduğu bir başka tek ayaklı sisteme geçilmiştir. Bu açıdan Şili örneği, geleneksel sosyal güvenlik anlayışını değiştiren, adeta ters yüz eden bir uygulama özelliği taşımaktadır. Sistem sadece uzun dönem sigorta kollarında uygulanmakta, belirlenmiş primlerle yürüyen bireysel zorunlu tasarruf planı niteliğini taşımaktadır.

Şili’de reform, eski sistemin yanına, tamamen bireysel tasarruf ve fonlama sistemine dayanan, özel sektör tarafından idare edilen yeni bir sosyal güvenlik sisteminin ilave edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Reform, bir geçiş dönemi içinde gerçekleştirilmeye çalışılmış ve çalışma hayatına ilk defa giren ücretlilerin yeni sisteme dahil olmaları zorunlu tutulurken, eski sistem içinde olanlar ile kendi adına bağımsız çalışanların iştiraki isteğe bağlı bırakılmıştır. Emniyet ve silahlı kuvvetler dışındaki kamu kesimi çalışanları da zorunlu olarak yeni sisteme dahil edilmişlerdir. Halen eski ve yeni sistem birlikte devam etmekte olup, eski sistem son sigortalısına da ödemeleri tamamladığı zaman yeni sistem tam anlamıyla yürürlüğe girmiş olacaktır.

Şili emeklilik sigortası uygulamaları ilk olarak 1924 yılında oluşturulmuştur. Döneminde Avrupa dışında uygulanan en kapsamlı programlardan biri olarak kabul görmüştür (Ergenekon, 1998: 81). İlk kurulduğunda mavi yakalıları kapsayan bir sistem olarak uygulanmışken,

kuruluşunun hemen arkasından 1925 yılında sisteme kamu çalışanları, özel sektör çalışanları ve gazeteciler emeklilik sigortası sistemine dahil edilmiştir (TÜSİAD, 1997: 57). Bismarck tipi bir sosyal güvenlik uygulamasına sahip olan Şili’de sosyal güvenlik uygulamaları ve buna bağlı olarak da emeklilik sigortası düzenli ve kurumsal bir gelişme gösterememiştir (Rösner, 1997: 89).

Emeklilik sistemi suistimaller ve rezervlerin tükenmesi gibi nedenlerle 1952 yılında bir dizi reforma tabi tutuldu. Bu reformlardan ikisi bağımsız çalışanlara zorunlu sigorta uygulamasının getirilmesi ve kapital biriktirme sisteminden dağıtım sistemine geçiş olarak belirtilebilir (Sözer, 1998: 8).

Bir dizi reform çabası da, 1962 ve 1968 yıllarında görüldü. Şili kısaca özetlenen bu sürecin sonunda (1970 yılında) emeklilik sigortası uygulamaları bakımından, 30 ayrı kurum tarafından yürütülen 150 farklı emeklilik programı uygular bir duruma gelmiştir. Kurum ve program sayısındaki bu fazlalık çalışanlardan farklı miktarlarda prim alınması ve farklı miktarlarda emeklilik aylığı alınması sonuçlarını doğurdu. Bu süreçte bazı çalışan kesimleri ayrıcalıklar elde ettiler (Ergenekon, 1998: 81).

Ülkede emeklilik sigortası uygulamalarına yönelik son reform çabaları askeri hükümet döneminde 1974-1979 yılları arasında yapılmaya çalışıldı. Aslında bu dönemin bir reform denemesi mi yoksa özel emeklilik sigortası uygulamasına bir geçiş mi olduğu tartışılabilir. Bu uygulamalar, prim ve emeklilik geliri farklılıklarını ortadan kaldırmaya, emekli gelirlerinin bütçe üzerinde yarattığı yükü azalmak amacıyla emekli maaşlarının gerçek alım gücünün düşürülmesi, emeklilik yaşının kadınlarda 60, erkeklerde 65 olarak belirlenmesi, emeklilik gelirleri düşürülürken primlerin artırılması gibi örnekleri içerir. Alınan bu önlemler sonunda sistem nakit fazlası verir ve sosyal güvenlik kapsamındaki emekli yaşlı nüfusun aktif nüfusa oranı 9 çalışana 1 emekli düşecek hale gelmiştir (Ergenekon, 1998: 83).

1980 yılında Şili’de askeri hükümet emeklilik sigortası uygulamalarını kökten değiştiren bir adım attı. Bu köklü değişiklik neo-liberal politikacı ve bürokratların tasarladığı, bütçe açıklarını azaltıcı ve tüm alanlarda özel sektör uygulamalarını arttırıcı bir amaç taşıyan politikaların ürünüdür. Aynı zamanda yerleşik sosyal devlet ve sosyal güvenlik uygulamalarını ve

ilkelerini ortadan kaldıran bir girişimdi. 1990'ın ortalarına gelinceye kadar dünyanın pek ilgisini çekmeyen bu yeni sistem artık oldukça “popüler” bir konu haline gelmiştir. Benzer uygulamalar özellikle Latin Amerika ülkelerinde uygulanmaya başlanmıştır. Şili’de uygulanan emeklilik sistemi bütünüyle özel sigorta fonu işleticilerine bırakılmış ve devletin asgari bazı garantiler sağladığı bir sistem görüntüsü çizmektedir (Kapar, 1999: 176).

Şili'deki uygulama çalışanların maaş ve ücretlerinden kesilen primlerin kısaca AFP olarak bilinen Administradora de Fondos de Pensiones adlı anonim şirket şeklindeki fon yönetim kuruluşlarında sıkı denetim altında değerlendirilmesine dayanmaktadır. AFP’lerin birçok görevi vardır. Bunlar yasalarla belirlenmiş görevlerdir. Bu görevler özetle; primleri toplamak, fon yönetimi hizmeti vermek, emekli aylıklarını ödemek, kayıtları tutmak, maluliyet ve ölüm risklerine karşı grup sigortası yapmak, üyesi olan çalışanlara 4 ayda bir yazılı bilgi vermek, yatırımlar ve giderler konusunda devlete düzenli bilgi vermek, üyelerin ve denetçilerin soru ve isteklerini yanıtlamak biçiminde sıralanabilir. AFP’ler çeşitli bakımlardan denetime ve risk derecelendirilmesine tabi tutulurlar.

Çalışanlar primlerini yatırmak için istedikleri AFP kuruluşunu seçebilirler ve bu seçim konusunda işverenin herhangi bir müdahalede bulunması yasaktır. Bir AFP’ye üye olan çalışan, bu AFP’den ayrılarak başka bir AFP’ye geçebilir. Bu geçiş sırasında kişisel hesaptaki birikimler de transfer edilir. Sistemin ilk yıllarında bir AFP’den başka bir AFP’ye geçiş için 3 aylık bir bekleme süresi konulmasına rağmen kurumlar arası geçiş sayısı artmıştır. Bunun önüne geçilmesi için üyenin durumuna göre 5 ile 9 ay arasında bir bekleme süresi ve primlerin düzenli ödenmesi koşulu Ocak 1998 tarihinden itibaren getirilmiştir (Kapar, 1999: 180-81).

Bozulan sosyal güvenlik sistemine alternatif olarak başlayan yeni sistemde komisyonlar dahil maaşlardan kesilen miktarın ortalama % 13-14 oranında olması ve prim yükünün işverenden işçiye geçmiş olması nedeniyle yeni sisteme geçenlerin maaşlarına zam yapılması da yeni sisteme geçişi, özellikle genç çalışan nüfusunda hızlandırmış ve 1986 yılına gelindiğinde 2.24 milyon çalışanın 1.75 milyonu yeni emeklilik sistemine geçmiştir. 1990'ın ortalarına gelinceye kadar dünyanın pek ilgisini çekmeyen bu yeni sisteme benzer uygulamalar özellikle Latin Amerika ülkelerinde uygulanmaya başlanmıştır. Şili'de uygulanan emeklilik sistemi

bütünüyle özel sigorta fonu işleticilerine bırakılmış ve devletin asgari bazı garantiler sağladığı bir sistem görüntüsü çizmektedir.

**Tablo 3.5. Şili’de Emeklilik Fonlarının Büyüklüğü ve GSMH’ye Oranı
(Milyar Dolar) (%)**

Şili	1999	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2015
Fonların büyüklüğü	34	37	43	56	69	89	106	127
GSMH’ye oranı	50	55	58	59	60	61	64	99

Kaynak: OECD/IOPS Conference on Private Pension in Latin America, 29-30 March 2006, Santiago, Chile.
International Federation of Pension Fund Management Companies (FIAP), 2006.

1981 yılında başlayan sistemde, 1999 yılına gelindiğinde çalışanların % 95'inin kendi emeklilik tasarruf hesapları bulunmaktadır. Bu sistemde biriken toplam tasarruflar 1999 yılında 34 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam Şili'nin toplam GSMH'nin % 50'sine denktir. 1999 yılında fonlardaki varlık değeri GSYİH'nin % 45'ine ulaşmıştır. Rakam 1981 yılında 305 milyon dolardır. 2002 yılında bu rakam 37 milyar dolara ulaştıktan sonra 2005 yılında 69 milyar dolar olmuştur. Bu rakamlar 2002 yılı için Şili GSMH'nin % 55'i, 2005 yılı için de % 60'ını oluşturmaktadır. 2015 yılı için Şili’de bireysel emeklilik sisteminde biriken toplam tasarruf miktarının 127 milyar dolar olması bu rakamında GSMH'nin % 99'unu oluşturması öngörülmektedir.³⁹

Bütün sosyal güvenlik sistemleri gibi, çalışanlara emekli oldukları zaman istikrarlı bir gelir sağlamayı amaçlayan Şili sisteminin üç temel özelliği vardır. Bunlar: (Önal, 2001: 42-43).

- **Ferdi Tasarruf (Fon) Metodu Benimsenmiştir:** Emeklilik sistemi, ferdi tasarruf (fon) sistemi üzerine kurulmuştur. Her sigortalı adına, banka tasarruf hesabına benzer biçimde bir sosyal güvenlik tasarruf hesabı açılmakta, kendi ödediği primler ve biriken fonların getirisi bu hesapta toplanmaktadır. Kişilere, kendi sosyal güvenlik fon hesabındaki tasarruflarını takip

³⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. www.safp.cl, 21.06.2007.

etmelerine imkan veren bir de hesap cüzdanı verilmektedir. Kişi çalışma hayatından emekli olarak ayrıldığı zaman, kendi adına biriken parayı emekli aylığı olarak alacaktır.

- **Fonlar Özel Ticari Şirketler Tarafından Yönetilmektedir:** Emeklilik sistemi, kısaca AFP (Administradoras de Fondos de Pensiones - Pension Fund Administrations) olarak bilinen, ticari amaçlarla faaliyet gösteren özel sektöre ait Emeklilik Fonu İdaresi tarafından yürütülmektedir. Emeklilik fonlarının idaresi görevini üstlenen bu kurumlar, bir finans kurumu olarak, primlerin toplanması, her bir sigortalı adına yatırıma dönüştürülmesi ve aylık olarak verilmesi fonksiyonlarını yerine getirmektedirler.

- **Emeklilik Fonlarını Seçim Hakkı:** Sigortalılar, emeklilik fonlarını seçme ve hatta bir fondan diğerine geçme hakkına sahiptir.

Devlet tamamen sistem dışına çıkmamış, geçiş dönemi ile ilgili maliyetleri üstlenmenin ötesinde asgari seviyede bir sosyal güvenlik gelirini garanti etmek, sistemin sağlıklı işlemesini sağlayacak önlemleri almak ve denetlemek görevlerini üstlenmiştir. Sağlık, Maliye ve Sosyal Güvenlik ve Çalışma Bakanlıkları sosyal güvenlik sisteminin yönetim ve denetim görevini üstlenmişlerdir. Emeklilik fonlarının denetimini sağlamak üzere, başkanı Devlet başkanı tarafından atanan ve sistemin planlanması, fonların yatırım alanlarının ve her bir fonun mali açıdan denetlenmesi gibi görevleri üstlenen çok geniş yetkilere sahip bir üst denetim kurumu oluşturulmuş ve devlet de bu kurumda yer almıştır. Eski sosyal güvenlik sisteminin yönetimi ise yine devlet tarafından yürütülmektedir.

Yeni sistem, sadece yaşlılık, malullük ve ölüm hallerinde sosyal güvenlik garantisi sağlamaktadır. Yeni sistemle sağlık ve emeklilik sigortaları birbirinden ayrılmıştır. Kadınlarda 60, erkeklerde ise 65 yaş, aylığa hak kazanmak için şart olmakla birlikte, eğer kişisel tasarruf hesabında yeterli fon oluşmuşsa, mesela devletin garanti ettiği seviyenin % 110 ve daha fazlası birikmişse, erken emekli olma şansı vardır. Devletin garanti ettiği asgari aylığa hak kazanmak için 20 yıl çalışma şartı vardır. Çalışma gücünü en az üçte iki oranında kaybedenler de, malullük halleri Merkezi Sağlık Komisyonu tarafından onaylanmak şartıyla aylık almaya hak

kazanabilmektedirler. Sigortalının ölümü halinde, dul eşi, çocukları ve annesi hak sahibi olabilmektedir. Emekli olma şartını yerine getiren sigortalılar, kendi adına birikmiş fonu emekli aylığı şeklinde alabileceği gibi, yıllık olarak da alabilir. Aylık alınması halinde, kalan miktarın getirisi dikkate alınarak her yıl yeniden aylık hesabı yapılmaktadır. Yıllık gelir tercih edilmesi halinde ise biriken paralar bir özel sigortaya devredilmektedir. Sigortalılar daha çok düzenli aylık alma sistemini tercih etmekle birlikte, bir yıldan diğerine tercihleri değişebilmektedir.

Yeni sistem, tamamen sigortalı primleri ile finanse edilmekte olup, ücretin % 13.4'ü oranında prim alınmaktadır. Primler, işveren tarafından çalışanların ücretinden kesilip özel sosyal güvenlik hesabına yatırılmaktadır. Daha fazla birikim sağlamak isteyen işçiler, eğer isterlerse ücretlerinin en fazla % 10'u kadar ek prim ödeyebilmektedirler. İş kazaları için ise işveren tarafından ödenen % 1.5 oranında prim söz konusudur. Yeni sistem dışında bırakılan sağlık sigortası için sigortalıdan % 7 oranında prim alınmakta, aile yardımları tamamen devlet tarafından finanse edilmektedir (Tuncay, 2000: 7).

Yeni sistemde emekli olabilmek için, kural olarak erkeklerde 65, kadınlarda 60 yaşa gelme şartı arandığı belirtilmişti. Fakat bu yaş sınırları mutlak kural değildir. Erken emekliliği düzenleyen bazı istisna durumlar vardır. Çalışanlar şu durumda erken emekli olma seçimini yapabilirler (Kapar, 1999: 181).

- Kişisel tasarruf hesabında, son on yılın ücret ortalamasının %50'sini (asgari emeklilik aylığından yüksek olması koşuluyla) sağlayacak bir emeklilik aylığı olmaya yeter düzeyde birikimin bulunması.

Emekli olabilmek için çalışmanın son bulması şartı aranmaz. Emekli olan birey, çalışmasını sürdürerek emekli gelirini almaya devam ederler. Ancak bu bireyler emekli olduktan sonra prim ödemezler. Emeklilik koşullarını yerine getiren bireylere maaş ödemelerini özel sigorta şirketleri ile AFP'ler yapar.

Şili'deki yeni sistemde devletin sosyal yönlü harcamaları bütünüyle ortadan kaldırılmamıştır. Devlet bazı koşulların gerçekleşmesi şartıyla bireylere gelir sağlar. Bu gelirlerin

özelliği karşılıksız olarak doğrudan devlet bütçesinden karşılanmasıdır. Yeni sistem içinde devletin gelir sağlayıcı rolü iki biçimde gerçekleşir. Bunlar asgari emeklilik aylığı ve sosyal yardım geliridir. Bu işlev yeni sistem içinde “en altta” yer alan grup ile yeni sisteme hiç dahil olamamış gruplara yöneliktir.

Şili sistemini değerlendirmek için henüz erkendir. Ancak, bu ülkedeki uygulamanın, sosyal güvenlik alanında yeni bir tartışmayı başlattığı da bir gerçektir. Nitekim başta Güney Amerika ülkeleri olmak üzere birçok ülkeyi etkilemiştir. sistemde yeni emekli olanların sayısı henüz azdır ve bu yüzden ileride emekli olanların sayısındaki artışın nasıl sonuçlar doğuracağı merak edilen bir durumdur. Ancak şu bir gerçektir ki son 25 yılda toplanan primler ekonomiye bir itici güç sağlamıştır ve bu primler beklenilenin üzerinde getiri sağlamıştır. Bazı ülkelerde ise mevcut sosyal güvenlik sistemlerine alternatif olmaktan çok, sistemin yeniden yapılandırılması esnasında ikinci veya üçüncü ayağı teşkil edecek sosyal güvenlik kurumlarının kurulması için model olarak değerlendirilmektedir. Bu ülkelerden birinin de Türkiye olduğu gözlenmektedir.

1.9.2. ABD’de Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar

Amerika Birleşik Devletleri’nde bireysel emeklilik fonlarının yaklaşık 150 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Bireysel emeklilik fonlarının tarihi geçmişine bakıldığında, American Express Company tarafından 1875 yılında kurulan fon kendi alanının ilk örneğini oluşturmaktadır. 1930’lu yıllarda yaşanan ekonomik krizin getirdiği yıkımların etkisiyle 1935 yılında Kongreden geçirilen Yaşlılık, Dul, Yetim ve Maluliyet Sigortası (Old Age, Survivors and Disability Insurance – OASDI) adı altında sosyal güvenlik yasası yürürlüğe konmuştur. ABD’nin bugünkü sosyal güvenlik sisteminin temelini oluşturmaktadır (Al, 2002: 37).

İkinci Dünya Savaşı’ndan önceki dönemde emeklilik programlarının kapsamı yavaş gelişmiştir. 1940’da özel ücretli işçilerin sadece %15’i işverence sağlanan emeklilik programı kapsamında bulunmuş, savaş yıllarında emeklilik programlarının kurulmasına odaklanan sendikalar sayesinde bu kapsam artarak 1945’de toplam özel ücretli işgücünün %20’sine ulaşmıştır. Emeklilik planları, sonraki 25 yılda birçok küçük ve orta ölçekli işletmede iki katından fazla artmıştır. 1970’de işgücünün yaklaşık % 43’ü bir emeklilik planında, bunun da yaklaşık

%90'ı belirli fayda esaslı emeklilik planında yer almış, 1970'den günümüze kadar ise kapsam oranı yatay seyretmiştir (Uğur, 2004: 123).

Yukarıda da söylendiği gibi İkinci Dünya Savaşı'na kadar fazla yaygınlık göstermeyen emeklilik fonu uygulamaları, savaş sonrası dönemde bireysel emeklilik fonlarının büyük gelişme kaydetmesiyle yeni bir evreye girmiştir. Söz konusu fonların büyük ölçüde artış göstermesi ile birlikte devlet sosyal güvenlik alanında düzenleme yapma ihtiyacı duymuş ve bu sektör 1974 yılında Kongre tarafından kabul edilen Çalışanların Emeklilik Gelirini Garanti Kanunu (Employee Retirement Income Security Act – ERISA) ile düzenleme altına alınmıştır.

1998 yılı itibariyle ücretli/maaşlı ve bağımsız çalışan ya da emekli 149 milyon kişinin bağlı olduğu OASDI (Old Age, Survivors and Disability Insurance- Yaşlılık, Dul, Yetim ve Maluliyet Sigortası), Amerikan işgücü piyasasının % 96'sını, çalışan ve emeklilerin aileleri de dahil olmak üzere yaklaşık 200 milyon kişiye kapsamaktadır. Halihazırda ABD'de yaşayan 65 yaşın üzerindeki nüfusun % 95'i OASDI kapsamında emeklilik aylığı almaktadır.

ABD'de emekli olan çalışanlar yaşlandıklarında tüketmek için üç tane emekli gelir kaynağına sahiptirler (Uralcan, 2005: 43-44). Birincisi, devlet tarafından sosyal güvenlik sistemi çerçevesinde sağlanan yaşlılık menfaatleri, ikincisi işveren tarafından yürütülen emekli maaşları programları ve üçüncüsü katkı esaslı emeklilik planlarıdır.

ABD'de katkı payı esaslı emeklilik sistemleri giderek popüler hale gelmektedir. Ancak, günümüzde emeklilik ödemesi yapan işveren sorumluluğu altındaki emeklilik programları 1940 ve 1950'lerde kurulmuş ve bu sistemler günümüzde özel sektörde çalışanların yaklaşık yarısını, kamu sektöründe çalışanların daha da yüksek bir oranını kapsamında tutmaktadır.

Katkı payı esasına dayanan emeklilik planları, şeffaf olmaları, demografik değişimlerden etkilenmemeleri ve politik müdahalelere açık olmamaları, fonlama standartlarının çok yüksek olmaması maaş esaslı emeklilik planlarına oranla ABD'de daha fazla tercih edilmesine neden olmuştur. Katkı esaslı emeklilik programları, ABD özel emeklilik sisteminin önemli bir unsuru olmuştur. Katkı esaslı emeklilik programları, 1980-1996 arasında iştirakçi sayısını, % 155'lik bir

artışla 20 milyondan 51 milyona çıkarmıştır. Buna karşılık fayda esaslı emeklilik programlarındaki artış % 8 olmuş ve üye sayısı 38 milyondan 41 milyona çıkmıştır. Katkı esaslı 2000 yılına gelindiğinde 55 milyon çalışana kapsar hale gelmiştir.

ABD’de işverenlerin emeklilik fonları kurma veya herhangi bir miktarda ücret ödeme garantisi verme zorunluluğu yoktur. Ancak işverenler sponsor olarak emeklilik planları ve fonları kurdukları takdirde, Emekli Aylıkları Garanti Kurumu (Pension Benefit Guarantee Corporation – PBGC) tarafından denetlenmektedir. Tüm emeklilik planları ve ilgili fonlar ERISA çerçevesinde belirlenen özelliklere sahip ve koşullara uygun olmak zorundadır.

**Tablo 3.6. ABD’de Emeklilik Fonlarının Büyüklüğü ve GSMH’ye Oranı
(Trilyon Dolar) (%)**

ABD	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Fonların büyüklüğü	6,6	7,9	8,6	9,1	9,9	10,3
GSMH’ye oranı	63	72	73	74	75	75

Kaynak: OECD, Global Pension Statistics.

ABD’deki emeklilik pazarında biriken hesapların toplamı, 2002 yılı sonu itibariyle 6,6 trilyon dolara ulaşmış bulunmaktadır. Bu rakam 2005 yılında 9,1 trilyon dolara, 2007 yılında da 10,3 trilyon dolara ulaşmıştır. ABD’de bireysel emeklilik fonları 1990’dan bu yana her yıl ortalama % 13 oranında büyüme kaydetmiştir. Temmuz 2002 itibariyle Amerika’da 44.3 milyon hanede, yani çalışan nüfus barındıran toplam hane sayısının % 42’sinde Bireysel Emeklilik Hesabı bulunmaktadır. Bu rakam 2005 yılında % 50’nin üzerindedir (ICI, 2007: 3-10).

ABD’deki toplam bireysel emeklilik hesaplarındaki paranın % 49’u yatırım fonlarında tutulmaktadır. Toplam yatırım fonlarının içindeki bireysel emeklilik sisteminden sağlanan fonlar 2001’de % 17’ye ulaşmıştır. 2005 yılında ise bu rakam % 30’lar seviyesine gelmiştir.

ABD’de bireysel emeklilik fonu varlıklarının GSMH’ye oranı 1970 yılında % 17 iken bu rakam kademe kademe her yıl artış göstermiş ve 1990 yılında % 35, 2002 yılında % 63, 2007

yılında ise % 75 seviyesine ulaşmıştır. Yani son 37 yılda bireysel emeklilik fonu varlıklarının GSMH'ye oranı inanılmaz boyutlarda artmıştır (OECD Global Pension Statistics).

1.9.3. İsviçre'de Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar

İsviçre, zorunlu ve fonlama sistemiyle çalışan, fonları özel olarak yönetilen mesleki emeklilik sisteminin uygulanmaya başlandığı ilk OECD ülkesi olması açısından önemlidir. Mesleki emeklilik planlarının zorunlu olmasıyla ilgili yasa 1972 yılında çıkarılmıştır. Daha sonra İsviçre'de 1982 yılında çıkarılan bir yasa ile tüm işverenlere çalışanları için emeklilik sigortası programı (LPP) kurmaları zorunluluğu getirilmiştir. İkinci emeklilik sigortası geliri kaynağını oluşturan bu programlar, yasal düzenlemeler çerçevesinde kurulup faaliyet göstermekte olup, daha önceden var olan çeşitli işyeri planlarının yerini almışlardır. Bireysel emeklilik yasası 1985 yılında kabul edilmiştir (Hepp, 1998: 533).

Birçok OECD ülkesi gibi İsviçre'de de ilk ikisi zorunlu, üçüncüsü gönüllü olmak üzere üç ayaklı sosyal güvenlik sistemi yani çok aşamalı emeklilik sistemi uygulanmaktadır (Hepp, 1998: 533), (Boxler, Obrist, Steinmetz, 2007: 2-5), (www.ekonomist.com.tr/bireysel_emeklilik/01707/, 13-08-2007).

- Kamu Emeklilik Sistemleri (State Pensions-AVS): Kamu Emeklilik Sistemleri (State Pensions-AVS) planında, emeklilik yaşı erkekler için 65, kadınlar için ise 62 olan emeklilik yaşı 2004'te 64'e çıkarıldı. 2009'da ise 69'a çıkarılması planlanmaktadır. Bu sisteme, işveren ve çalışanların katılımı zorunludur. Fonlar; profesyonel kurumlar, kantonlar ya da federal hükümetler tarafından yürütülür. Sistem, Federal Sosyal Sigorta Kurumu (Federal Social Insurance Office) tarafından denetlenir. Devlet, sistemdeki işverenler ve çalışanların katkı paylarında vergi avantajı sağlamaktadır. Kamu emeklilik sistemine yapılan ödemeler işverenler ve çalışanlar arasında eşit olarak paylaşılır; ayrıca devletin de ödemelerde payı bulunmaktadır. Bu tutar GSYİH'nin % 1'ine denk gelir. Bu sistemde katılım paylarının bir tavanı yoktur. PAYG temelindeki bu sistemde, işçi ve işverenin katılımları, devlet garantisi altındadır.

- **Meslek Grupları Emeklilik Sistemleri (Prevoyance Professionnelle-PP):** Bu planlarda da devletin birinci aşama için belirlediği emeklilik yaşı geçerlidir. Finansman ise gelire bağlı emeklilik planı (earning-related pension) ile sağlanır. Emeklilik kurumları ile kamu hukukuna göre kâr amacı taşımayan işletmeler, kooperatifler ya da anonim şirketler kurabilir. 23 yaşını aşmış, kazancı devletin belirlediği maksimum emeklilik aylığından yüksek olan çalışanlar bu sisteme katılmak zorundadır. Bağımsız çalışanlar, işsizler ve iş göremez haldeki çalışanlar ile dönemsel çalışanlar bu planlara katılamaz.

Mesleki emeklilik planları; işverenler tarafından kurulan ve işverenler ile çalışanların birlikte yönetici olarak atadığı tröstler ve birlikler tarafından işletilir. Sigorta şirketleri ve finansal kurumlar küçük çaplı işveren gruplarının emeklilik planlarını işletirler. Mesleki emeklilik planları kanunda belirtilen minimum şartları yerine getirmek zorundadır fakat tröst yönetimi, teminat yapısı, katılım oranı, devir koşulları gibi konularda kendi sözleşme şartlarını belirlemekte serbesttirler. Tröst yönetimi, katkı veya maaş esaslı olmak üzere de plan çeşitlerini seçebilirler.

Katkı esaslı planlarda; emeklilik geliri, katkı payı ve birikim süresi boyunca elde edilen yatırım gelirlerine göre sağlanır. Maaş esaslı planlarda, çalışanların ücretlerinin belli bir yüzdesi ile ifade edilen emeklilik geliri sağlanır. Kanuna göre emeklilik planları minimum % 4 getiriye garanti etmelidir. İşverenler en az çalışanları kadar katkı payı ödemelidir. İşverenlerin katılımları genel toplamın % 63'ü kadardır. Fon işverenler tarafından seçilir, çalışanların işten ayrılmaları halinde işverenin onayıyla birikimleri aynı fonda kalabilir. Bu planlar devletin Garanti Fonu adı altında kurduğu fon tarafından sigortalanmaktadır.

- **Bireysel Emeklilik Sistemleri (Individual Pensions):** Yetkisi olan sigorta şirketleri ve bankacılık kuruluşları tarafından yönetilir. Bu sistem gönüllülük esasına dayanır ve kamu emeklilik planında belirlenen emeklilik yaşından 5 yıl daha önce emekli olunabilmektedir. Bireysel emeklilik gönüllü tasarruflardan oluşur ve tüm emeklilik sisteminin küçük bir parçasını oluşturur. Vergi indiriminden faydalanan ve emeklilikle ilişkilendirilmiş bağlı tasarruflar ve vergi teşviki olmayan serbest tasarruflar olmak üzere iki bölümden oluşur. Bağlı tasarrufları içeren emeklilik planları yetkili sigortalar ve bankalar tarafından işletilir, serbest tasarrufları ise bütün

finansal kurumlar işletebilir. Bireysel emeklilik ile diğer sosyal güvenlik sistemleri arasında bir entegrasyon sağlanarak etkinliğin artırılmasına çalışılmaktadır.

**Tablo 3.7. İsviçre’de Emeklilik Fonlarının Büyüklüğü ve GSMH’ye Oranı
(Milyar Dolar) (%)**

İsviçre	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Fonların büyüklüğü	268	335	390	435	466	506
GSMH’ye oranı	96	103	108	117	119	120

Kaynak: OECD, Global Pension Statistics.

İsviçre’de bireysel emeklilik fonu varlıklarının GSMH’ye oranı 1970 yılında % 38 iken bu rakam kademe kademe her yıl artış göstermiş ve 1990 yılında % 69, 2003 yılında % 103 olmuş ve GSMH’nin üstünde bir bireysel emeklilik fonu varlığı oluşmuştur. 2007 yılında ise % 120 seviyesine ulaşmıştır. Yani son 37 yılda bireysel emeklilik fonu varlıklarının GSMH’ye oranı yaklaşık % 90’lara varan artışlar olmuştur ki bu çok yüksek bir rakamdır. İsviçre’de son altı yılda bireysel emeklilik fonunda biriken miktar her sene artış göstermiştir. 2002 yılında 268 milyar dolar olan bireysel emeklilik fonu miktarı, 2003 yılında 335 milyar dolar, 2005 yılında 435 milyar dolar, 2007 yılında ise 506 milyar dolar olmuştur. Türkiye’nin onda biri nüfusuna sahip 7 milyon olan İsviçre’nin Türkiye’nin neredeyse üç yüz elli katı kadar 500 milyar dolardan fazla bireysel emeklilik fonu varlığı oluşturması dikkat çekicidir (OECD Global Pension Statistics, 2006: 13), (Queisser, 2000: 2-7).

1.9.4. İsveç’te Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar

İsveç’teki sosyal güvenlik sistemi uygulaması dünyadaki en eski ve en geniş çaplı uygulamalardan biridir ve çok uzun bir geçmişe dayanmaktadır aynı zamanda tüm vatandaşları için zorunlu emeklilik sistemi uygulayan ilk ülke olduğu söylenebilir (Wadensjö, 1997: 268). Uzun bir geleneksel sosyal güvenlik uygulaması tecrübesi yaşayan İsveç’te bugün bireysel emeklilik sistemi başarıyla uygulanmaktadır. İsveç’te uygulanan sosyal güvenlik sisteminde finansal problemlerle karşı karşıya kalınması, 1980’lerde çok sayıda kişinin kazancı kamu

emeklilik sistemindeki kazanç tavanına yaklaşması, kısmi özelleştirmenin en iyi çözüm olacağı düşüncesini gündeme getirmiştir. İsveç'te reform öncesinde, gerek iktidar gerekse muhalefetteki politikacılar, çalışanlara daha rahat ve güvenli emeklilik sağlayabilmenin tek yolunun reforma gidilmesi olduğu konusunda uzlaşmışlardır (Ulusoy, 2001: 25).

İsveç'te yeni emeklilik programları 1999'da başlatılmıştır. Fonlama sistemine dayanan sistemin özellikleri: (Ulusoy, 2001: 28). - Sistem, fon yönetim maliyetlerinin yüksekliğine rağmen, fon oluşumunu olumsuz yönde etkilemeyecek şekilde yapılandırılmıştır. - İşçiler erken ölümleri durumunda geriye kalan yakınlarına gelir sağlayacak sigorta şirketlerini seçebilmektedirler. (fiktif (kavramsal) (kamu sosyal güvenlik sistemi hesapları) hesapların devri söz konusu değildir). - Bireysel emeklilik fonları ılımlı prensiplere göre düzenlenmiş, aşırı müdahaleci yapıdan mümkün olduğunca uzaklaşmaya çalışılmıştır. - Çalışanlar yıllık fon yönetim maliyetini ödemek koşuluyla fonlarını değiştirebileceklerdir.

İsveç'te 22 yıl sonra iktidara gelen sağ parti küreselleşen dünyaya uyum için sosyal devlet kavramını rafa kaldırmıştır. İsveç'te radikal bir değişim yaşanmaktadır. Altı ay önce iktidara gelen merkez sağ koalisyon; sosyal devletin, ekonomik büyüme ve rekabetçiliğin önünde engel olduğunu savunarak liberal devrim başlatma kararı aldı. Başbakan Fredrik Reinfeldt, vergi oranlarını ve sosyal mali destekleri azaltma kararı almıştır. Verilere göre 1975 ile 2000 yılları arasında İsveç'te kişi başına düşen milli gelir yüzde 45 artmıştır. Oysa aynı dönemde ABD'de yüzde 72, Batı Avrupa ülkelerinde ise yüzde 64 artış gözlenmiştir. Devlet bütçesinin yüzde 64'ünü sosyal harcamalara ayıran (ki bu oldukça yüksek bir rakamdır) İsveç'te sağ hükümetin liberal reform programı uygulanmaya başlamıştır.⁴⁰ (Sunden, 2000: 5-9).

İsveç'te üç ayaklı emeklilik sistemi uygulanmaktadır. Erkekler ve kadınlar için emeklilik yaşınının 65 olduğu birinci ayak, ikamet eden herkese minimum emekli aylığı vermektedir. İkinci

⁴⁰ İsveç'te uygulamaya konulan program: 1- 1947'ten bu yana yürürlükte olan "Servet Vergisi" kaldırılıyor. 2- Emlak vergisi tamamen kaldırılıyor. 3- Yüzde 60 seviyesinde olan gelir vergisi oranı yüzde 40'ın altına düşürülüyor. 4- % 22.5 olan katma değer vergisi 3 puan düşürülüyor. 5- İşsizlik maaşı devrim niteliğinde bir kararla yarı yarıya azaltılıyor. (Resmi rakamlar yüzde 5'i gösterse de ülkede gizli işsizlik yüzde 25. İşsiz kalan biri önceki maaşının % 80'ini devletten alıyor.) 6- Yeni iş yeri açacak girişimcilere daha kolay kredi vaat ediliyor. Girişimcilerin önündeki bürokratik işlemler hafifletiliyor. (Vergiler yüksek olduğu için yeni işletmeler açılmıyordu. Elektrolux, Ericsson, Ikea gibi şirketler sosyal reformun yapıldığı 70'lerden önce kurulmuştur) 7- Absolut Vodka gibi ünlü markaları üreten kamu şirketleri özelleştiriliyor. Absolut'un üreticisi Vin & Spirit, 5 milyar dolar taban fiyatla ihaleye çıkarılması için harekete geçildi.

ayak, tüm çalışanlar için kazançlarla ilişkili ve üst sınırlı kamu emekliliği sağlamaktadır. Üçüncü ayak; mesleki emeklilik, bireysel emeklilik ve özel tasarrufların bütününden oluşan gönüllü emekliliktir.

İsveç'in yeni sosyal güvenlik sistemi ile birlikte bireylerin emekliliklerinde elde edecekleri gelirleri; iki ayrı hesapta biriken fonlara bağlı olarak belirlenmektedir. Emeklilik gelirlerinin belirlenmesinde önemli bir ağırlığı olan fiktif (kavramsal) (national account) hesaplar hükümet tarafından çalışanlar adına yürütülmektedir. Sistemin diğer parçası ise bireysel emeklilik hesaplarıdır ve bu hesaplar özel olarak yürütülmektedir. İsveç'teki işçilerin hemen hemen tümü mevcut uygulamanın yanı sıra aynı zamanda mesleki esasa dayalı bireysel emeklilik planına dahildir. Emeklilik sistemi reformundan önce bu planlar belirli fayda esasına göre işlemekte ve çalışanlara geçmiş kazançlarıyla bağlantılı, ılımlı bir emeklilik ödemesi sağlamaktaydı. Kamu çalışanlarının dahil olduğu plan bir kenara bırakılacak olursa, hemen hemen uygulanan planların tümü bugün belirli katılım esasına dayalı sisteme dönüşmektedir (Ulusoy, 2001: 26-28).

Çalışanların ödediği % 18.5'luk katılım payının % 9.25'i işçi, % 9.25'i de işveren payıdır. Katılım paylarının % 16'sı hükümet yönetimindeki kamu emeklilik sosyal güvenlik sistemine, % 2.5'u ise özel olarak yönetilen bireysel emeklilik hesaplarına aktarılmaktadır (Weaver, 2005: 6).

**Tablo 3.8. İsveç'de Emeklilik Fonlarının Büyüklüğü ve GSMH'ye Oranı
(Milyar Dolar) (%)**

İsveç	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Fonların büyüklüğü	18	24	26	33	36	40
GSMH'ye oranı	7	7,5	8	9	9,5	10

Kaynak: OECD, Global Pension Statistics.

İsveç'te 2002 yılında bireysel emeklilik fonlarının varlıkları 18 milyar dolar iken bu rakam 2003 yılında yaklaşık 24 milyar dolara ulaşmıştır. 2005 yılında 33 milyar dolar, 2007 yılında ise yaklaşık 40 milyar dolara yaklaşmıştır. Bireysel emeklilik fonlarının GSMH'ye oranı

2002 yılında % 7 seviyesinde iken 2007 yılında bu oran % 10 olmuştur (OECD Global Pension Statistics).

1.9.5. Almanya’da Bireysel Emeklilik Sistemi İle İlgili Uygulamalar

Çalışmanın birinci bölümünde sosyal güvenlik sistemi adı başlığında Bismarck Modelin’den bahsedilmiştir. Bismarck Modeli bahsedildiği üzere ilk olarak Almanya’da uygulanmaya başlamış bir modeldir. Uygulanmaya başladığından itibaren 120 yılı aşkın bir süre geçmiştir ve dünyanın birçok ülkesinde genişletilerek uygulanmıştır (Supan, Wilke, 2006: 1). Modelin temeli PAYG (pay as you go) sistemine dayanmaktadır. Yani kamu dağıtım sistemine dayalı bir modeldir.

Ancak Almanya’da demografik değişimden kaynaklanan finansman krizinden mevcut sistem içerisinde parametrik tedbirlere başvurarak kutulanamayacağının anlaşılması üzerine, tamamlayıcı nitelikte bir bireysel emeklilik sistemi kurulması zorunluluk hale gelmiştir. Sosyal güvenlik harcamalarının GSMH’ye oranı 2001 yılında % 12’lere ulaşmıştır. Sosyal güvenlik harcamalarının toplam miktarı da 200 milyar euro olmuştur (Supan, Wilke, 2006: 3). 2020 yılında sosyal güvenlik harcamalarının GSMH’ye oranı % 20’lere, 2030 yılında ise bu rakamın % 23’lere ulaşacağı tahmin edilmektedir (Berkel, Supan, 2003: 1). Bu rakam ABD’nin sosyal güvenlik harcamalarının 2.5 katına tekabül etmektedir (Supan, Wilke, 2003: 1). Aktif/pasif sigortalı oranının 2000-2030 döneminde 3’ten 2’ye gerileyecek olması, hatta Prognos-Institutte göstergelerine göre 2040 yılında Almanya’da aktif/pasif oranı bire bir olacaktır. Yani her bir çalışan bir emeklinin maaşını karşılayacaktır. 2000 yılında toplumun % 50’sini oluşturan 25-59 yaşlarındaki aktif kuşağın oranının 2030 senesinde % 43’e gerileyecek olması; buna karşılık 60 yaş üzerindeki toplum içerisindeki payının aynı dönemde % 23’ten % 32’ye yükselecek olması bu paradigma değişikliğinin yaşanmasında etkili olmuştur (Şahin, 2003: 48), (Finanzplatz, 1998: 6).

Yukarıdaki rakamlar ışığında Alman sistemi, geçmişte yüksek ve güvenilir bir emeklilik gelir seviyesi sağlamakta başarılı olup, hatta dünyadaki birçok sosyal güvenlik sistemine model dahi oluştururken, artık genç işçiler arasındaki popülerliğinin çoğunu kaybetmiş durumdadır.

Ayrıca, kamu sistemine, bir kuşak ileride olacak şekildeki ödeme oranlarına dair yapılan tüm ileriye dönük tahminler, sürdürülebilirliğini kaybetmiş durumdadır.

Almanya’da sosyal güvenlik sistemi 1972 yılına kadar zorunludur ve 65 yaşına gelindiğinde bireyler emekliliğe hak kazanmaktadırlar. 1972 yılından sonra Almanya’da emeklilik yaşını 65 yaşın altına çekmişlerdir ve bundan sonra Almanya’da 65 yaşın altında kazanılan emekliliğe “normal emeklilik yaşı” denilmiştir. Bu emeklilik sistemine de “esnek emeklilik” denilmiştir. Emeklilik yaşı memurlar için 60, işçiler için ise 63 olmuştur. Kadınların emeklilik yaşı 60 olarak belirlenmiştir. Malulen emekli olma şartları kolaylaştırılmıştır. Ayrıca işsizlere ve malulen emekli olanlara sağlık hizmetlerinde tamamıyla yararlanma hizmeti getirilmiştir (Berkel, Supan, 2003: 3-4).

Almanya’da 1972 yılında sonra yapılan bu uygulama beraberinde emekli sayısını kısa sürede artırmıştır bu da sosyal güvenlik açıklarının daha hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Ayrıca bu faktöre toplam nüfus içerisindeki yaşlı nüfusun miktarının artması yani demografik nedenler, malulen emekliliğe olan ilginin artması ve ödeme oranları yani primler yüksek olduğu için, bunları ödemekten kaçınmanın çekiciliği yaygındır.⁴¹ Bütün bu nedenler Alman sosyal güvenlik sisteminde açıkların çok büyük miktarlar da artmasına yol açmıştır ve 1992 ve 1999’da Almanya’da sosyal güvenlik reformları oluşturulmuştur. Bu reform sistemlerinin mantığı basittir. 1972’den sonra uygulanmaya konulan emeklilik yaşının 65 yaşın altına düşürülmesi sistemi artık bırakılmıştır ve 1992 ve 1999 reformlarında emeklilik yaşı tekrar 65’e çekilmiştir. Ve 1972 sonrası sağlanan bütün istisnalar artık sağlanmamıştır.

Ancak 1992 reformu ile gelen çok sayıdaki kanun değişikliği ve uygulama statüleri ile emeklilik yaşı değiştirilmeye çalışılmıştır. Bu da bazı hukuki açıklıkları beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri yasal değişikliklerin, aktüel davranışlara çevrilmiş olduğu henüz açık değildir. Her ne kadar, yasal erken emeklilik yaşındaki düşüşe hayret verici çabuklukta bir tepki olduysa da bir sistemi kolaylaştırmadaki esneklik, sistemin sıkılaştırıldığı zamanki esnekliğe simetrik olmak

⁴¹Alman kamu emeklilik sigortasına katılım, bağımlı çalışanlar için zorunluyken, kendi hesabına çalışanlar ise kamu sistemine katılmak, yaşam sigortası almak veya emeklilik fonu hisseleri edinmek ve kendi kendisini sigorta ettirmek seçeneklerine sahiptir. Böylece bu grup, kamu emeklilik sigortasının kabul görmesi konusunda iyi bir gösterge olmaktadır. 1985’te kendi hesabına çalışanların % 62’si kamu sistemine katılmayı seçmişlerdir. 1995’te sadece % 23 bu seçimi yapmıştır. Buna ek olarak, kendi hesabına çalışanları sayısı da artmıştır.

zorunda değildir. İşçilerin üçte birinin malulen emekliliğe doğru kaçacakları varsayılrsa, bu tahmin çok tutarlı olmayabilir. İkincisi, ortalama emeklilik yaşındaki birkaç yıllık kayma, ödeme oranlarını sabitlemeye yeterli olmayacaktır (Çelik, 2003: 67). Bu nedenlerle 1992 reformu da sağlıklı bir şekilde uygulanamamıştır ve dolayısıyla sağlıklı sonuçlar vermemiştir.

1999 reformunda da 1992 reformuyla giderilemeyen aksaklıklar tamir edilmek istenmiştir; ancak yukarıda da söz edildiği üzere demografik faktörler nedeniyle bu reformun etkinliği yüksek olmamıştır.

Alman kamu emeklilik sistemine katılımı sabitlemek için, tek başına hiçbir adım yeterli olmadığından dolayı, Almanya'daki bu reform politikaları, mevcut sisteme birçok yama eklemekten ibarettir. Aslında 1992 ve 1999 reformları aynı uygulamalar ile sonuca ulaşmayı amaçlamaktadır (emeklilik yaşını yükseltmek, imkanları azaltmak, malulen emeklilik şartlarını ağırlaştırmak vb.). Bu uygulamalar sonucunda bile Almanya'daki kamu emeklilik sisteminde gerek işgücü piyasasında gerekse yüksek prim ödeyip de karşılığında düşük gelir elde etme gibi köklü sorunlar devam etmektedir. Bütün bunlar PAYG sistemini daha az çekici yapmaktadır. Bütün bunlar sonunda da primlerin sistemden kaçması engellenememektedir.

Sonuç olarak bireyler alternatif mekanizmaları çekici bulmaktadır ve devlet de açıkların artmasında dolayı bu alternatif mekanizmaları desteklemektedir. Bireyler bu alternatif mekanizmaların geri dönüş oranlarına bakmaktadır. Almanya'da sosyal emeklilik sigortasının geri dönüşünün oranlarına bakacak olursak; 1930'da doğmuş bir iştirakçi % 3.5 oranında bir örtülü geri ödeme almıştır. Bu nispeten iyi bir rakamdır. Ancak 1945 doğumlu iştirakçi % 1.8, 1960 doğumlu % 1.2, 1980 doğumlu 2045 yılında emekli olacak bir iştirakçi için geri ödeme oranı % 0.3'tür. Eğer bu tempoda gidilirse gerçek geri ödemeler eksiye doğru gitmektedir. Bu karşılık tahvil-bonolarda geri ödemeler % 7-8 arasında gerçekleşmiştir (Supan, 1999: 17).

Bütün bu etkiler 1992 ve 1999 reformlarını başarılı kılmamıştır. Bu yüzden 2001 Mayıs'ında Alman Emeklilik Tasarrufu Yasası (BEMH) ortaya çıkmıştır. 2001 yılıyla birlikte bireysel emeklilik sistemi esas olarak bireylerin gelirlerini maksimize etme isteği nedeniyle kullanımı daha da artmıştır. Almanya'da yeni emeklilik reformu, kamu emeklilik sistemi arasında

denge, mesleki hazırlık planları ve özel emeklilik sigortası olmak üzere içinde üç ayaklı düşüncenin olduğu bir içerikle yapılmıştır. Yani 3 ayaktan oluşmaktadır. Emeklilik reformunun önemli bir yönü, devlet tarafından teşvik edilen özel sigortaların tanıtılmasında olmuştur. Herkes için zorunlu bir özel sigorta planlanmasına rağmen gelen büyük eleştiriler nedeniyle, değiştirilerek gönüllü yapılmıştır. Katkılarda artışı sınırlamak amacıyla ulusal sigorta programı faydaları, 2030 yılına kadar kademeli olarak azaltılacak ve emeklilik kapsamının yeterli bir miktarını garanti etmek amacıyla devlet, tamamlayıcı mesleki emekliliği veya özel emeklilik planlarını teşvik edecektir. Almanya’da yeni üç ayaklı emeklilik sisteminde etkinlik, adalet ve güvenilirlik unsurlarına önem verilmektedir (Uğur, 2004: 132-133). Devlet bireysel emeklilik hesaplarına yatırımda bulunmayı özendirmek için emekli maaşı katkıları konusunda vergiyi hafifletici önlemler, düşük gelirliler için direkt destek ve çocuklar için ekstra katkılar şeklinde ek teşvikler sunmuştur.

Ancak bütün bunlara rağmen yani 2001 yılı reform uygulamalarındaki desteklere ve önlemlere rağmen; 2002 yılında yaşanan resesyonun da büyük etkisiyle (işsizlik oranı yükselmiş, büyüme oranları düşmüştür). Almanya’da sosyal güvenlik açıkları yine de artmaktadır. Yani yapılan tüm reformlara rağmen gerek toplanan primler gerekse bireysel emeklilik fonunda oluşan tutar Alman kamu emeklilik sistemi (PAYG’yi) açıklarını karşılayamamaktadır. Bunların sonucunda 2002 yılında Sürdürülebilirlik Reform Komisyonu (Sustainability Reform Commission) oluşturulmasına karar verilmiştir. Komisyonun asıl amacı toplanan primleri dengelemek ve bir düzene koymaktır. Ve bu komisyonun 2004 yılında Quasi-NDC System adı altında Alman sosyal güvenlik sisteminde bir reform daha yapılmıştır. Bu reformla yine bireysel emeklilik sisteminin payı artırılmak istenmektedir. Ancak bu reform söylendiği üzere yüksek işsizlik ve düşük büyüme nedeniyle yani ekonominin performansının iyiye gitmemesi ve kısa dönemli finansal krizler nedeniyle uygulama 2001 yılı reformu gibi olmamıştır (Supan, Wilke, 2006: 25-31).

Almanya’daki yüksek sosyal güvenlik açıkları inanılmaz seviyelere geldiği için 2001 ve 2004 reformlarından sonra Almanya Federal Parlamentosu 2007 yılı başında, emekliye ayrılma yaşını 65’ten 67’ye çıkarmıştır. Gerekçe olarak bir tarafta Almanya’daki insanların giderek daha uzun yaşadıkları ve dolayısıyla daha uzun süre emeklilik maaşı aldıkları gösterilirken, diğer

tarafında ise doğum oranlarının gerilediğini ve buna bağlı olarak çalışabilecek yaşta nüfusun azaldığını ileri sürmüşlerdir. Hükümetin planlarına göre, 2012 yılına kadar emeklilik yaşı 65'te kalacak, 2012'de hazırlanacak özel bir rapor, nüfusun gerilemesinde ve yaşam sürelerinin uzaması sorununda bir değişiklik tespit etmezse, yasa yürürlüğe girecektir. Böylece 1964 doğumlulardan itibaren herkes 67 yaşına kadar çalışacaktır.

**Tablo 3.9. Almanya'da Emeklilik Fonlarının Büyüklüğü ve GSMH'ye Oranı
(Milyar Dolar) (%)**

Almanya	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Fonların büyüklüğü	70	89	104	113	123	137
GSMH'ye oranı	3,4	3,6	3,8	4	4,2	4,4

Kaynak: OECD, Global Pension Statistics.

2001 reformuyla birlikte Almanya'da bireysel emeklilik fonlarında büyük artış görülmüştür. 2002 yılında bireysel emeklilik fonlarının varlıkları 70 milyar dolar iken bu rakam 2003 yılında yaklaşık 89 milyar dolara ulaşmıştır. 2005 yılında 113 milyar dolar, 2007 yılında ise 137 milyar dolara yaklaşmıştır. Bireysel emeklilik fonlarının GSMH'ye oranı 2002-2007 yılları arasında % 4 seviyelerindedir. Görüldüğü gibi diğer Avrupa ve OECD ülkelerine göre rakam daha düşüktür. 2001 ve 2004 reformlarıyla birlikte amaç bu rakamı yukarıda sayılan nedenlerden dolayı yükseltmektir (OECD Global Pension Statistics). 2001 yılı öncesine kadar fon büyüklüğünün GSMH'ye oranı çok daha düşüktür. Örneğin 1970-1980 yılları arasında bu oran ortalama % 1 seviyelerinde, 1980-2000 yılları arasında da ortalama % 2 seviyelerindedir. Bunun nedeni Almanya'da bireysel emeklilik sisteminin İsviçre, ABD, Şili gibi ülkelerde olduğu gibi vergi indirimleri gibi teşviklerle desteklenmemiş olmasıdır. Ancak yukarıda da söylendiği üzere Almanya'da 2001 ve 2004 reformlarıyla birlikte bireysel emeklilik sisteminde biriken fonlar artış göstermiştir ve uygulanan politikalarla artış göstermeye devam edecektir.

Sonuç olarak, tablo 3.5-3.6-3.7-3.8-3.9'dan da görüldüğü üzere incelenen ülkelerde emeklilik fonlarının büyüklüğü ve GSMH'ye oranı yıllar itibarıyla artmıştır ve artmaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Bireysel emeklilik fonlarındaki gelişmelerin nedeni aslında bütün

dünyada aynıdır. Çünkü bireylerin amaçları nerede olursa olsun aynıdır. Yani bireysel emeklilik programları;

- Aktif-pasif dengesindeki bozukluğu bir tepki,
- Zorunlu emeklilik sistemindeki getirilerin düşüşüne bir tepki (birey her zaman her yerde gelirini maksimize etmek ister),
- Uzayan emeklilik yaşına bir tepki,
- Bireysel emeklilik sistemi bir makro istikrarlandırıcıdır (bu yüzden hem devlet hem bireyler istikrar olduğu için sistemi tercih ederler).

2. TÜRKİYE’DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE UYGULANABİLİRLİĞİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi ve uygulanabilirliğinden bahsetmeden önce Türkiye’deki mevcut sosyal güvenlik sisteminin gelişimi, politikaları ve sorunlarına kısaca değinilecektir.

2.1. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Gelişim Süreci

Türkiye’de sosyal güvenlik bir sistem olarak Cumhuriyetten sonra başlamış ve gelişmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde de özellikle kamu kesimi çalışanları için bazı uygulamalar getirilmiştir.

• Osmanlı İmparatorluğu Döneminde

Osmanlı İmparatorluğunda bir sosyal politika doğup gelişmemiştir. Bu nedenle İmparatorlukta bir sosyal güvenlik de söz konusu değildir. Ancak sosyal güvenliğin kökeni olan aile dayanışması ve kişisel yardımlar bütün gelişmemiş ve tarıma dayalı toplumlarda olduğu gibi, Osmanlı toplumunda da kişileri toplumsal tehlikelere karşı koruyan başlıca önlemler olarak var olmuşlardır. Osmanlı toplumunda özellikle aile, kişinin bazı tehlikelere karşı korunmasında ilk rolü oynamıştır. Özellikle tarım kesiminde çalışanlardan birinin hastalanması veya ölümü halinde ailenin diğer üyeleri üretimin aksamadan yürümesini sağlamışlardır. Ancak esnaf ve sanatkarların

bu tür sosyal güvenlikleri, Avrupa ülkelerinde de görüldüğü gibi, bir takım dayanışma sandıkları yoluyla olmuştur.

Görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti'nde sosyal güvenlik düşüncesi, karşılıklı yardımlaşma anlayışı ile başlamış ve gelişmiş; emeği ile geçinenlerin sosyal güvenliği esas itibariyle üç esasa dayandırılmıştır. Bunlar, aile içi yardımlaşma, meslek teşekkülleri çerçevesinde yardımlaşma ve sosyal yardımlar olarak özetlenebilir (Şen, 2002: 37).

Osmanlı döneminde sosyal güvenlik sistemi İslam dininin esaslarına dayanan toplumsal yardımlaşma anlayışına dayanmaktadır. Dini esaslardan da yararlanan toplumsal yardımlaşma kavramları devlet yapısı içinde sistemleşerek kurumlaştıkları da görülmektedir. Buna rağmen Osmanlı döneminde tarih kitaplarına geçen defter kayıtları ile belirlenen sosyal güvence sistemini, modern anlamda bir sigorta sistemi ile karşılaştırmak, bu şekilde bir sistem arayışına girmek yanlış bakış açısı olacaktır. Çünkü o dönemlerde uygulanan emeklilik kavramı yardımlaşma anlayışına dayanan ve çalışan kamu görevlilerinin geleceğinde yaşam düzeyini sağlayabilecek bir ölçüde mali kaynak yaratmak şeklinde anlamak gerekmektedir (Gönencan, 2001: 18-19).

Tanzimat öncesi dönemlerde Anadolu ve Rumeli'deki loncalar ile avarız vakıfları, Osmanlı toplumundaki ilk sosyal güvenlik kurumları olmuştur. Mesleki örgütlenmeler olan loncalar; hastalık, sakatlık ve yaşlılık gibi nedenlerle çalışamayacak duruma gelen üyeleriyle ailelerine yardımda bulunurken, mahalle ve köy çapında örgütlenen avarız vakıfları; hasta, fakir ve kimsesizlerin bakımını üstlenmiştir.

Birçok ülkede olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğunda da, sosyal güvenlik ilk önce askeri personel başta olmak üzere devlet çalışanları için kurulmuştur. Tanzimat sonrası batılılaşma hareketi içerisinde 1866 kurulan Askeri Tekaüt Sandığı ve 1880'de kurulan Mülki İdare Sandığı, Osmanlı döneminde kurulan ilk emekli sandıkları olmuştur.⁴²

⁴² Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Çağatay Ergenekon, *Emekliliğin Finansmanı: Global Uygulamalar Işığında Türkiye İçin Bir Özel Emeklilik Modeli Önerisi*, İstanbul, s.34.

• Cumhuriyet Döneminde

Cumhuriyet Döneminden itibaren Türkiye’de sosyal güvenlik sistemlerinin gelişime bakacak olursak; Cumhuriyet kurulmadan önce, 1921 yılında çıkartılan Zonguldak ve Ereğli bölgelerinde işletilen maden ocaklarında çalışan işçiler için çıkartılan iki yasa⁴³ ile işçi ve işverenden kesilen primlerle, tüm maden işçilerinin sigortalanmasının zorunluluğunu getirmiştir. Bu düzenleme, Türkiye’de, sosyal sigortalar konusu dikkate alınarak yapılmış ilk çalışmadır.

Sosyal güvenlik sistemlerinin modern anlamdaki gelişimi, Türkiye’de 1930’lu yıllarda başlamıştır. Bu yıllarda başlayan sanayileşme süreci, bu gelişimin koşullarını hazırlamıştır. Türk sosyal güvenlik sisteminin tarihi gelişim seyrini incelerken, yukarıda da açıklandığı üzere bunu çok eski tarihlerden başlatmak mümkündür, ancak bugünkü sistemin kurumsal yapısının ve çalışma prensiplerinin 1940’lı yılların ikinci yarısından itibaren oluşturulmaya başlandığını göz önünde bulundurarak, yarım asırlık bir geçmişi olan, genç bir sosyal güvenlik sistemimiz olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 1961 Anayasası İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sine dayandırarak, herkesin devletin ekonomik ve mali olanaklarına göre sosyal güvenlik haklarından yararlanacağını ve bu hakların sağlanabilmesi için, devletin sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak yükümlülüğünde olduğunu belirtmiştir. 1982 tarihli anayasada da sosyal güvenlik hakkının anayasal bir hak olduğunu kabul ederek, ayrıntılı hükümlerle⁴⁴, her kesimden vatandaşa verilecek sosyal güvenceleri belirtmiştir.

Temel sosyal güvenlik kurumu olarak sosyal sigortalar tercih edilmiş, örgütlenme yapısı da çalışanların mesleki statüleri esas alınarak oluşturulmuştur. Nitekim 1945 yılında sanayi ve

⁴³ Bu yasalar; ‘Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafi-i Umumiyesinde Furuhtuna Dair Kanun’ ve ‘Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Mütcellik Kanun’ dur.

⁴⁴ 1982 Anayasası’nın 60, 61, 62. maddeleri. 60. madde; “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” hükmü ile, devleti, herkesi kapsayacak bir sosyal güvenlik sistemi kurmakla görevlendirmiştir. 61. madde ise; “Sosyal Güvenlik Bakımından Özel Olarak Korunması Gerekenler” başlığı altında şehit dul-yetimleri, maluller, gaziler, özürülüler, yaşlılar ve korunmaya muhtaç çocukların haklarını düzenleyen bu madde, devletin bu amaçla gerekli teşkilat ve tesisleri kurmasını veya kurdurmasını öngörmektedir.

hizmetler kesiminde çalışan işçiler için İşçi Sigortaları Kurumu⁴⁵, 1949 yılında kamu kesiminde çalışan memurlar için T.C. Emekli Sandığı⁴⁶, son olarak da 1971 yılında kendi adına bağımsız çalışanlar için BAĞ-KUR⁴⁷ kurulmuştur. İşçi Sigortaları Kurumu 1964 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu adını alarak kapsamını genişletmiştir. 1983 yılı sonunda tarım kesiminde çalışanlara yönelik olarak çıkarılan Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu⁴⁸ ve Tarımda Kendi Adına Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu⁴⁹ (Tarım Bağ-Kur'u) ile tarımda çalışanlar kapsama alınmaya çalışılmıştır (Tuncay, Alper: 1997: 71). Sosyal sigorta kurumlarımızın koruma garantisi sağladıkları sosyal güvenlik tehlikeleri itibarıyla kapsamaları incelendiği zaman, ILO'nun asgari normları çerçevesinde sayılan dokuz sosyal güvenlik tehlikesinden⁵⁰ ikisinin, işsizlik ve aile ödeneklerinin hiçbir sosyal sigorta kanunu kapsamında düzenlenmediği görülmektedir. Kapsama alınan tehlikeler bakımından en dikkat çekici husus, sosyal sigorta kurumları arasında farklılıklar olmasıdır. SSK ve çok değişik bir işleyişi olmakla birlikte Emekli Sandığı, işsizlik ve aile ödenekleri dışında bütün tehlikeleri kapsamına almışken, Bağ-kur'da iş kazaları ve meslek hastalıkları ile analık sigortaları yoktur. Sağlık sigortasından ise yalnızca sağlık bakımı sağlanmakta, iş göremezlik ödeneği verilmemektedir. 2925 sayılı Kanun kapsamındakiler için analık, 2926 sayılı Kanun kapsamındakiler için ise hastalık, analık, iş kazaları-meslek hastalıkları halinde koruma garantisi sağlanmamaktadır.

Sosyal güvenlik sistemimizin ikinci grup kuruluşlarını, merkezi hükümet bütçesinden finanse edilen kamu sosyal güvenlik harcamaları oluşturmaktadır. Buna, çok yetersiz olmakla birlikte, mahalli idareler ve gönüllü kuruluşlar tarafından sağlanan kaynakları da ilave etmek mümkündür. Kamu sosyal güvenlik harcamaları, esas olarak sosyal sigortaların boşluklarını doldurmak üzere geliştirilmiş uygulamalar olmakla birlikte, özellikle 1980'li yıllardan sonra tazminat niteliğindeki ödemelerle bu özelliğinden uzaklaşmaya başlamıştır.

⁴⁵ 4792 Sayılı Kanun.

⁴⁶ 5434 Sayılı Kanun.

⁴⁷ 1479 Sayılı Kanun ile, "Esnaf -Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu".

⁴⁸ 2925 Sayılı Kanun.

⁴⁹ 2926 Sayılı Kanun.

⁵⁰ Bu dokuz madde 1952 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 102 Sayılı "Sosyal Güvenliğin En az Normları Sözleşmesi" nde yer alan bu alanlar şunlardır: 1-Hastalık (bakım giderlerinin karşılanması), 2-Hastalık (çalışmayan günlerin karşılanması), 3-Analık, 4-Sakatlık, 5-Yaşlılık, 6-İş kazası ve meslek hastalığı, 7-Ölüm, 8-Aile yardımları, 9-İşsizlik'tir.

Bu alandaki geniş ve en kapsamlı uygulama, 1976 yılında çıkarılan hiç geliri olmayan yaşlılar ve özürllülere yönelik, 65 Yaşını Doldurmamış Muhtaç Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması hakkındaki kanundur.⁵¹ (Kamuoyunda 65 yaş aylığı olarak bilinen). 1986 yılında Türkiye, muhtaç durumda olan ya da az bir eğitim ve öğretim yardımı ile bağımsız şekilde hayatını kazanabilecek kişiler için, çeşitli ek yardımlarla da olsa, bir genel yardım programı oluşturulmuş ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nu kurmuştur. 1992 yılında sosyal güvence kapsamında olmayan düşük gelirli kişilere temel sağlık hizmetlerini sunmayı amaçlayan Yeşil Kart uygulaması yürürlüğe girmiştir (Gough, 1996: 6-7).

Türkiye'de sosyal güvenlik alanında yapılan en önemli düzenlemelerden biri de hiç şüphesiz işsizlik sigortasıdır. 1999 yılında kabul edilen İşsizlik Sigortası Kanunu⁵² geniş kapsamlı bir yasal düzenlemedir. Bu kanun ile yapılan değişiklikle, emekli olma koşulları değiştirilmiştir. Bu, esas olarak sosyal güvenlik kuruluşlarının gelirlerini artırmayı, giderlerini azaltmayı amaçlamaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerinden bireysel emeklilik sistemine de ilk defa bu programın bir parçası olarak ele alınmıştır (Öğütken, 2003: 3).

2000 yılında 617 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile işsizlik sigortasını yürütme görevi, Türkiye İş Kurumu (İŞ-KUR) adıyla yeniden teşkilatlandırılan İş ve İşçi Bulma Kurumu'na verilmiştir (Erol, Yıldırım, 2004: 114).

Günümüzde; gerek dünyada uygulanan politikalar gerekse Türkiye'de sosyal güvenlik açıklarının önemli bir oranda artması, devletin artık yalnız başına bu yükü karşılayamayacağını ortaya çıkması, sosyal güvenliğin sağlanmasını yavaş yavaş devletten özele doğru kaydırmaktadır. Durumun böyle gitmeyeceği ve mutlaka önlem alınması gereği, geç de olsa fark edilmiş ve dünyanın birçok ülkesinde uygulanan Bireysel Emeklilik Sistemi ile ilgili kanun, 7 Nisan 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu da çalışmanın ilerleyen kısımlarında gösterileceği gibi rakamlarla da kendini göstermektedir.

⁵¹ 2022 Sayılı Kanun.

⁵² 4447 Sayılı Kanun.

2.2. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları

Türk Sosyal Güvenlik sisteminin 1990’lı yıllarda tam bir kriz içine düştüğü, sosyal güvenlik kuruluşlarının açıklarının gittikçe büyüdüğü, Hazine katkısı olmadan ayakta kalamayacak ve sistemden yararlananları bile tatmin etmeyen bir duruma geldiği inkâr edilemeyecek bir gerçektir. Ülkemizde sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi oluşturmanın ana şartı dünyadaki gelişmelerin ışığında temel sosyal güvenlik ilkelerinin (gelirin yeniden dağılımı, tasarruf ve sigorta) yeniden çalıştırılmasıdır (Tuncay, 1998: 1). Belirtmek gerekir ki Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminde yaşanan sorunlar sadece Türkiye’ye özgü sorunlar değildir. Çalışmanın birinci bölümünün son kısmında bu sorunlara değinilmiştir. Birinci bölümün son kısmındaki başlıkta irdelenen sorunlar Türkiye için de geçerlidir. Ancak bunların bazılarını kısaca Türkiye için de değinecek olursak:⁵³

- **Nüfus Yapısındaki Değişim:** Mevcut sosyal güvenlik sistemlerinin mali açıdan uzun dönemde sürdürülebilir olup olmadığını belirleyen en önemli değişkenlerden biri, nüfusun yaş gruplarına göre dağılımıdır. 60-65 yaş ve üstü nüfusun toplam nüfus içindeki payının artması, sosyal güvenlik sisteminin bir yandan gelirlerinin azalması bir yandan da giderlerinin artması sonucunu doğurur. Bu nedenle, bir ülkenin nüfus piramidinin yapısının değişim hızı, aynı zamanda sosyal güvenlik sistemin geleceğini ve alınması gereken tedbirlerin zaman çizelgesini göstermektedir. Türkiye şu anda genç bir nüfus yapısına sahiptir. Ancak araştırmalar sonucundaki tahminler nüfusun hızla yaşlanacağını ortaya koymaktadır.⁵⁴

- **Finansmanla İlgili Sorunlar:** Türkiye’deki sosyal güvenlik sisteminin finansman sorununun bir bölümü gelirleri azaltıcı, diğer bir kısmı ise giderleri artırıcı gelişme ve uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Gelir azaltıcı faktörlerin başlıcaları erken emeklilik uygulaması, prime esas kazancın düşük gösterilmesi, kayıt dışı istihdamın yüksekliği, prim tahsilat oranının düşüklüğü, afla ödeme kolaylığı gibi uygulamalarla prim ödeme eğiliminin azalması, ödenmeyen primlerin gecikme cezalarına af uygulanmasıdır. Gider artırıcı faktörler ise, erken yaşta emeklilik uygulamaları, primi alınmadan yapılan sigorta ödemeleri, hizmet

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. SGK, Sosyal Güvenlik Reformu: Uygulama Öncesi Yeni Yaklaşım, Mayıs 2007, Ankara, s.27-45.

⁵⁴ Bknz. Tablo 3.1.

borçlanmasına ilişkin yapılan düzenlemeler, uzayan ortalama ömür nedeniyle artan aylık ödemeleri, prim gelirleri ile ödenen aylıklar arasındaki ilişkinin zayıflığıdır. Türkiye vergi yükü bakımından OECD ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Mevcut sistem, yüksek oranlı primler dolayısıyla, başta kamu gelirleri olmak üzere bütün ekonomik göstergeleri olumsuz etkileyen kayıt dışı çalışmayı teşvik edici bir etki yaratmaktadır.

Ayrıca koruma kapsamındaki nüfus yetersizdir. Nüfusun % 100'ü (bağımlılar ve emeklilerle birlikte) koruma kapsamında gözükmürken, işgücünün ancak % 47'si koruma kapsamındadır. Diğer bir ifade ile bağımlı ve pasif sigortalı çalışan sayısı aktif çalışan sayısının neredeyse 5 katıdır. Kayıt dışı çalıştırma yaygındır. Aktif/pasif dengesi bozulmuştur. Yaklaşık 1.8 çalışan, 1 aylık alanı beslemektedir. Bu oran AB ülkelerinde 5'e 1'dir. Genç yaşta emeklilik, prim afları, borçlanma kanunları, sosyal yardım zammı ödemeler gibi temel sosyal güvenlik ilkelerine ters düşen uygulamalar sistemin dengesini bozmuştur. Prim tahsilat oranı düşüktür. Kurumlar arasında yönetim şekli, aylığa veya hizmete hak kazanma şartları, ödenen aylıkların miktar ve süresi bakımından ciddi farklılıklar vardır. Norm ve standart birliği yoktur. Sosyal güvenliğe ayrılan kaynaklar yetersiz olmak bir yana, sosyal güvenlik kurumlarının açığı GSMH'nin % 5-6'sına⁵⁵ ulaşmış durumdadır. Türkiye'de sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan bütçe transferleri yıllar itibariyle sürekli artış göstermektedir. 1994 yılında SSK, BAĞKUR ve Emekli Sandığına GSMH'nin % 1'i kadar transfer yapılırken, 1998'de % 2.80, 2001 yılında % 3.15, 2006 yılında ise % 4.23'ü olmuştur. 1994-2004 döneminde sosyal güvenlik sistemine aktarılan kaynak 475 milyar TL'yi bulmuştur. Sosyal güvenlik kurumları için son 10 yılda bütçeden 100 milyar dolar kaynak aktarılmıştır. Bu tutar, 2004 yılındaki GSMH'dan büyüktür. Bir başka deyişle, sosyal güvenlik açıklarının 10 yıllık faturası, tüm Türkiye'nin 2004 yılındaki üretim değerinden fazladır. Devlet her yıl sosyal güvenlik kurumlarının bütçe açıklarını kapatmaz ise emekli aylıkları ödenemez hale gelmiştir. Bu yetmiyormuş gibi sosyal güvenlik aylıkları çok düşük, özellikle sağlık hizmetleri yetersiz ve kalitesizdir. Nüfusun % 35'i devletin sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Tutarlı, yeterli, kaliteli bir sağlık politikası yoktur.

Ankara Ticaret Odası'nın (ATO) "Sosyal Güvensizlik Raporu"na göre, bazı vatandaşlar sosyal güvenlik şemsiyesi altına girmek için 'anlaşmalı boşanma', 'çocuğunu dedesinin nüfusuna

⁵⁵ Türkiye'nin de uymak zorunda olduğu Maastricht Kriterleri sosyal güvenlikler de dahil olmak üzere toplam bütçe açıklarının milli gelire oranının % 3'ü geçmemesi gerektiğini söylüyor. Sadece sosyal güvenlik kurumlarının açıkları bile bu oranın üzerinde.

geçirme' gibi pek çok usulsüzlüğe başvuruyor. Bu nedenle 70 milyon nüfusu olan Türkiye'de, sosyal güvenlikten yararlananların sayısı 83 milyona kadar çıkmaktadır.

Ayrıca, devletin sağladığı kamu sağlık harcamaları da yıllar itibariyle inanılmaz derecede artmıştır. 2000 yılında yaklaşık 2.600 milyon TL. olan rakam, 2008 yılında yaklaşık 26.000 TL. olmuştur. Bu artışlarda şeffaf olmayan kamu sisteminin, sağlık sektöründe çalışan insanlar tarafından kötüye kullanılarak sistemin açıklarının artması ve sürekli olarak siyasilerin seçim yatırımı yapmak uğruna sistemi değiştirmelerinin etkileri büyüktür. Bu harcamalara ve rakamlardaki artışa rağmen kamu sosyal güvenlik sisteminin sağlamış olduğu sağlık hizmetlerinin niteliği de çok yetersizdir. Bu olumsuz rakamları tablo 3.10, tablo 3.11 ve tablo 3.12'den daha ayrıntılı bir şekilde görmek mümkündür.

Tablo 3.10. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK'nin) Verileri

SGK	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Aktif Sigortalılar (Milyon Kişi)	12.257.296	12.542.457	12.805.488	13.408.486	14.378.921	15.019.378	15.258.608
Pasif Sigortalılar (Emekliler) (Milyon Kişi)	6.551.282	6.849.309	7.174.648	7.504.453	7.913.724	8.279.444	8.746.703
Bağımlılar (Aile Bireyleri) (Milyon Kişi)	30.113.118	31.394.208	32.909.448	34.254.418	34.741.194	34.878.594	35.187.449
Aktif/Pasif Oranı	2,08	2,03	1,97	1,96	1,98	1,98	1,90
Gelirler (Bin TL)	20.018.189	27.916.539	4.689.248	41.249.438	53.830.886	56.874.830	67.257.484
Giderler (Bin TL)	27.982.464	41.336.077	50.621.622	59.941.373	71.867.475	81.915.401	93.159.462
Açık (-) (Bin TL)	7.964.275	13.419.538	15.932.374	18.691.935	18.036.589	25.040.571	25.901.978

Kaynak: SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) İstatistik Bülteni, 2009.

www.sgk.gov.tr, 10-04-2009.

Tablo 3.11. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumuna Yapılan Bütçe Transferleri

Yıllar	SGK BÜTÇE TRANSFERLERİ	GSMH’ye ORANI (%)
	Toplam (Bin TL)	Toplam
1994	39.010	1.00
1995	108.200	1.38
1996	335.300	2.24
1997	740.000	2.52
1998	1.496.000	2.80
1999	2.936.145	3.75
2000	3.226.460	2.57
2001	5.523.000	3.15
2002	9.684.000	3.52
2003	15.884.000	4.45
2004	18.830.000	4.39
2005	23.322.000	4.79
2006	22.892.000	4.23
2007	33.060.241	5.27
2008	30.875.185	6.66*

Kaynak: SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) İstatistik Bülteni, 2009., www.sgk.gov.tr, 10-04-2009.

Not: 2008 yılı verileri geçici 11 aylık verilerdir. 2008 yılı GSYİH değeri 6 aylık gerçekleşme değeridir. GSYİH değerleri 1998 bazlıdır ve TÜİK'ten alınmıştır. * 2008 yılı değeri GSMY'ye göre değil, GSYİH'ye göre hesaplanmıştır.

Tablo 3.12. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumunun Toplam Sağlık Harcamaları

Yıllar	Toplam harcamalar (milyon TL.)
2000	2.634
2001	4.576
2002	7.629
2003	10.662
2004	13.150
2005	13.608
2006	17.667
2007	19.984
2008	25.438

Kaynak: SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) İstatistik Bülteni, 2009., www.sgk.gov.tr, 17-04-2009.

Bu olumsuzlukları bertaraf etmek için son zamanlarda bazı çalışmalar yapılmaktadır. 2006 yılında AKP hükümeti tarafından hayata geçirilmesi planlanan yeni sosyal güvenlik sistemi bu tedbirleri hayata geçirmeyi planlamaktadır. Bu tedbirler Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiş ve 2007 seçimlerinden sonraya bırakılmıştır. 2007 seçimlerinden sonra 60. hükümet olan AKP tekrar göreve gelmiştir.

Hükümet, yeni sosyal güvenlik sistemini (4447 Sayılı Kanun yerine 5510 Sayılı Kanun⁵⁶) meclisten geçirip, 2008 yılında da uygulamaya koymuştur. Bu arada BAĞKUR, SSK, Emekli Sandığı tek çatı altında toplanmış ve SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) adını almıştır.

2.3. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunlarına Çözüm Arayışları

Bütün bu yukarıda saydığımız sorunlardan dolayı artık Türkiye’nin de tek ayaklı sistemden vazgeçip, dünyadaki diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki gibi çok ayaklı sistemlerden faydalanması gerekmektedir. Bu yönde bireysel emeklilik sisteminin oluşturulması Türk sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması ile ilgili önemli gelişme noktalarından birini oluşturmaktadır.

Sosyal güvenlik sistemini dönüştüren, değiştiren ülkelere bakıldığında; özellikle geçiş süreçlerinde maliyet boyutlarıyla ilgili olarak karşılına büyük faturaların çıktığı bu sürecin biraz sancılı olduğu görülmektedir. Türkiye’de sosyal güvenlik kuruluşlarından faydalanan nüfus gün geçtikçe artmaktadır ve dolayısıyla maliyeti de artmaktadır. Nüfusun büyük bir bölümünü ilgilendiren birebir ilişkili bu konuyu bir an önce çeşitli kararlar alıp, geleceğe dönük sağlıklı bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması gerekmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü ve TÜSİAD sosyal güvenlik sisteminin sorunlarıyla ilgili olarak sistemle ilgili bazı çözüm önerilerinde bulunmuşlardır (TÜSİAD, 1997: 75-105), (TÜSİAD, 2004: 67-68, 107-111), (Şen, Memiş, 2000: 19).

⁵⁶ 5510 Sayılı Kanun’la yürürlüğe girecek yeni sosyal güvenlik sistemi birçok değişikliği beraberinde getirmektedir. 1- Emeklilik yaşı 2036’dan itibaren kademeli olarak artırılırken, 2048 yılında kadın ve erkek için eşitlenerek 65 olacak. 2- Kanun yürürlüğe girdikten sonra sigortalı sayılacak olanlar, kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olmaları ve en az 9000 günlük malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi ödemiş olmaları şartıyla yaşlılık aylığından faydalanabilecekler. 3- Emekliliği hak ettiği halde emeklilik için başvuruda bulunmayıp bir süre daha çalışmaya devam edenler, mevcut sisteme göre daha yüksek ilave aylık artışı elde edebilecekler. 4- Halen 25 yıllık sigortalılık süresi için SSK ve Bağ-Kur’da brüt ücretin % 65’i oranında, Emekli Sandığında ise brüt ücretin % 75’i oranında emekli aylığı bağlanacak. Bu oranlar yıllık bazda SSK ve Bağ-Kur’da % 2.6’ya, Emekli Sandığında ise % 3’e denk gelecektir. 25 yılın üzerine çalışan ek her yıl için aylık bağlama oranlarında SSK ve Bağ-Kur’da % 1.5, Emekli Sandığında ise % 1 artış yapılacaktır. 5- Yeni sistemde zorunlu prim ödeme süresi ile çalışılan ilave süre arasında bir fark bulunmayacaktır. Çalışılan her yıl için aylık bağlama oranları 2007-2015 yılları arasında aylık % 2.5, 2016 yılı sonrasında ise % 2 olarak uygulanacaktır. Dolayısıyla 25 yıllık süreyi doldurduktan sonra çalışılan her yıl için 2016 yılına kadar SSK ve Bağ-Kur’lular 1 puan, memurlar ise 1.5 puan ilave aylık artışı elde edeceklerdir. Ancak her ne suretle olursa olsun aylık bağlama oranı prime esas kazancın % 90’ını aşmayacaktır. Ayrıca mevcut çalışanlarla yeni işe başlayanlar arasında ayırım olmayacaktır. Eski sistemde geçirilen süreye ilişkin hakların korunması öngörülmektedir. Yasadan önce çalışılan süreler eski sisteme göre, yürürlükten sora çalışılan süreler ise yeni sisteme göre hesaplanacaktır.

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından gerçekleştirilen Sosyal Güvenlik ve Sağlık Reform Projesi'ne göre herhangi bir değişiklik yapılmaksızın sistemin mevcut hali ile devam ettirilmesi halinde primler, aktif/pasif sigortalı oranı, aylıkların seviyesi gibi temel parametreler açısından Türk sosyal güvenlik sisteminin 2050 yılına kadar olacak dönem için tahmini yapılmış ve sistemin sürdürülemez bir noktada olduğu tespiti yapılmıştır. Bu tespitten hareketle, Türk sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılması ile ilgili olarak 4 ayrı seçenek (model, yeniden yapılanma senaryosu) önerilmiş ve her bir modelin uygulamada ortaya çıkaracağı avantaj ve dezavantajlar belirtilmiştir.

Birinci model olarak, mevcut sistemin yeniden yapılandırılarak devamı üzerinde durulmaktadır; sigortalının yaşam boyu geliri hesaplanarak emeklilik geliri hesap edilmektedir.

İkinci model, Şili modeline yakın bir modeldir ve kurumsal yapıda ciddi değişiklikleri gerektirmektedir. Aylıklar arasında önemli farklarında oluşma ihtimali doğmaktadır.

Üçüncü model, iki ayaklıdır. Sosyal güvenlik kurumları (Bağ-Kur, Emekli Sandığı ve SSK) birinci ayağı oluşturmakta; zorunlu bireysel tasarruf sistemi ise ikinci ayağı teşkil etmektedir.

Dördüncü model ise, gönüllü bireysel emeklilik sistemi desteklenmektedir. Yani Sosyal güvenlik kurumları (Bağ-Kur, Emekli Sandığı ve SSK) birinci ayağı oluşturmakta; gönüllü bireysel tasarruf sistemi ise ikinci ayağı teşkil etmektedir. Bu model bireysel sigortacılığın sosyal güvenlik sistemi içinde önemli bir role sahip olmasını da öngörmüş bulunmaktadır.

Kamuoyunda yapılan tartışmalar, sonucunda ILO raporunda önerilen dördüncü model sosyal güvenlik sistemi oluşturmaya yönelik seçeneği daha uygulanabilir görmüşlerdir. Buna göre mevcut sosyal güvenlik kurumları SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı'nın ılımlı bir dağıtım esasına göre çalışan birinci ayak sosyal güvenlik kurumları olarak varlıklarını devam ettirmesi, bunlara ilave olarak gönüllülük esasına dayanan ikinci ayak sosyal güvenlik kurumlarının devreye sokulması öngörülmüştür. ILO raporunda önerilen model ve öngörülen yenilikler, sonraki yıllarda sosyal güvenlik sistemi ile ilgili düzenlemelerde sürekli olarak göz önüne

alınmıştır. 2001 yılında gönüllü katılıma dayalı bireysel emeklilik ile ilgili kanun çıkmış bu kanun da 2003 yılında uygulamaya geçmiştir. Ayrıca 1999 yılında uygulanmaya başlanan 4447 Sayılı Kanun'da ILO'nun raporundan faydalanılmıştır.

TÜSİAD tarafından oluşturulan rapora göre; sosyal güvenlik sisteminin sorunlarını çözmek için, Dünyadaki son gelişmeler de göz önünde tutularak raporda önerilen hedef ve öncelikler şunlardır.

- **İki ayaklı sisteme geçilmelidir:** Artık dünyada tek ayaklı sistemler demode olmuş, yeniden yapılanan sistemlerde iki veya üç ayaklı sistemlere geçilmektedir. Bu ülkelere Macaristan, Çek Cumhuriyeti gibi eski sosyalist ülkelerden başka, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, İsveç gibi AB üyesi ülkeler de dahildir. TÜSİAD iki ayaklı bir sistemi önermiştir. Birinci ayakta Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur revize edilerek muhafaza edilecek, ikinci ayak ise çalışan ve işverenlerden zorunlu olarak yapılacak kesintilerden oluşacak fonların bireysel tasarruf hesaplarında birikimiyle çalışacaktır. Ne anlama geldiği pek belli olmayan, belki de hantal bir dev yaratacak sosyal güvenlik kurumlarının aynı çatı altında birleşmeleri fikrinden vazgeçilmelidir. Bunun yerine sosyal güvenlik kurumlarında norm ve standart birliği sağlanmalıdır.

- **Birinci ayak kurumlar siyasi iktidarın müdahalesinden arındırılarak özerk hale getirilmelidir:** Örneğin SSK genel kurulu diğer tüzel kişilerde olduğu gibi en üst irade organı haline getirilmeli, Kurum genel müdürünü bu organ seçmeli, yönetim kurulunda devletin ağırlığı azaltılmalıdır.

- **Kayıtdışı çalışanlar sistem içine çekilmelidir:** Türkiye kaçak sigortalı cenneti olmaktan çıkarılmalıdır. Bunu gerçekleştirmez ise sistemin başarıya ulaşması mümkün olamaz.

- **Devlet sisteme açık kapatan sıfatıyla değil prim ödeyerek katılmalıdır:** Devletin prime katkısı kayıt içi istihdamı özendirerek biçimde olmalı, yasal yükümlülüklerini yerine getirmeyen, eksik yerine getiren işverenler devletin katkısından tamamen ya da kısmen yoksun

birakılmalıdır. Bu uygulama haksız rekabet koşullarını da bir ölçüde engelleyecektir. Böylece sosyal devlet ilkesi güçlendirilmiş olacaktır.

- **Erken emeklilik uygulaması kaldırılmalıdır:** Kadının 38 erkeğin 43 yaşında emekli olabilmesine imkân veren bir sistem dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Dünyada gelişmekte olan ülkelerde bile kadınlar 50-60, erkekler 55-65 yaşında emekliliğe hak kazanmaktadır.

Sonuç olarak yukarıda da bahsedildiği üzere çeşitli kurum ve kuruluşlar sosyal güvenlik sisteminin sorunlarını çözmek için bazı şartlar ortaya koymuşlardır. 1999 yılında uygulanmaya başlanan 4447 Sayılı Kanun⁵⁷ da bu çözüm önerileri paketlerinden faydalanarak yapılmıştır. Nitekim 60. hükümetin 2008 yılında uygulamaya koyacağı yeni 5510 Sayılı Kanun da bu paketlerden faydalanarak hazırlanmıştır. Nihayetinde bütün çıkarılan bu kanunlarda uygulanmak istenenler bellidir, esas önemli olan bu maddelerin sağlam altyapıların oluşturulup popülist politikalarından arındırılarak, ekonomiye olumlu katkılar yapacak şekilde uygulanmasıdır. En önemlisi de hangi model uygulanırsa uygulansın sistemde bir nevi ikili oyun oynayan devlet ve bireyleri mutlu kılacak şekilde uygulanmalıdır. Yani bireyler gelirlerini mümkün olduğunca maksimize edecekler devlet de bireylere sağlayacağı emeklilik ödemeleri ve sağlık ödemelerinden minimum açıkla çıkacağı bir model uygulanmalıdır. Eğer böyle bir sistem gerçekleşirse optimalite de gerçekleşmiş olacaktır. Önerilen bu modellerin başarılı olmasının en önemli şartı ise buna herkesin inanması, önyargısız, özverili davranılması ve bunun bir siyasi faturasının olacağına da kabullenilmesidir. Bunu da özellikle sendikal ve politik çevreler yapmalıdır.

2.4. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: Kuruluşu ve Mevcut Durum

Türkiye sosyal güvenlik sisteminin mevcut yapısı itibari ile verdiği hizmetler ve bu hizmetlerin yeterliliği ve kalitesi konusunda bazı problemler bulunmaktadır. Bu problemleri ve problemlerin çözümü için yapılacakları ayrıntılı bir şekilde çalışmada irdelenmiştir. Son zamanlarda dünyadaki gelişmeler ışığında bireysel emeklilik sistemlerinden yararlanma eğilimi

⁵⁷ 4447 Sayılı Kanun ile: - Sosyal sigorta kuruluşlarının etkinlik ve verimliliklerini artırmaya yönelik teknolojik ve kurumsal yeniden yapılandırılmaları. - Yaşlılığa yönelik tasarrufları artıracak bireysel emeklilik sisteminin kurulması. - Sağlık hizmetlerinde kaynakların daha verimli kullanımına yönelik yeniden yapılanma. - Kapsamlı bir sosyal yardım sisteminin kurulması hedeflenmiştir.

Türkiye’de de gerçekleşmiştir. Türk sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı nitelikte olan bireysel emeklilik sisteminin daha iyi anlamak için yukarıdaki bölümlerde Türk sosyal güvenlik sisteminin bugünkü durumu hakkında geniş çaplı bilgi verilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi uygulanmaya başlandığında öncelikli olarak mevcut sosyal güvenlik sisteminin alternatifi değil tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Sistemde sağlanan sosyal güvence, bireyin kendisinin yapacağı tasarruflara bağlıdır. Bireysel birikimlerin yaratacağı fonlarla sermaye birikiminde artış sağlanacak ve bu sermaye ülke genelinde yapılacak olan yatırımlara aktararak ekonomik kalkınma desteklenecektir (Susam, 2006: 74).

Türkiye’de yapısal reformlardan birisi olan sosyal güvenlik reformunun bir parçası olarak kamu sosyal güvenlik sistemine tamamlayıcı nitelikte emeklilik programlarının geliştirilmesine yönelik 16 Mayıs 2000 tarihinde Bakanlar Kurulunca TBMM Başkanlığına sunulan Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanun Tasarısı ile bireylerin emekliliğe yönelik gönüllü tasarruflarını düzenleyen bireysel emeklilik hesaplarına dayalı fonlu bir sistem oluşturulması amaçlanmıştır.

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu Tasarısı Taslağı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı nezdinde Ağustos 1999 tarihinde kurulan Bireysel Emeklilik Komisyonundaki çalışmaların sonucunda hazırlanmıştır. Bireysel Emeklilik Komisyonu çalışmalarına Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kuruluşları, Hazine Müsteşarlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ile ilgili sektör temsilcileri katılmıştır.

Komisyon çalışmaları sırasında bireysel emeklilik ile ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerinin yansıtılmasını teminen Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği, Sigorta Denetleme Kurulu, portföy yönetim şirketleri, sosyal güvenlik amaçlı vakıfların yöneticileri, yatırım şirketleri ve bu konuda çalışma yapan uzmanlar Komisyon’a davet edilerek çalışmalara aktif katılımları sağlanmıştır. Ayrıca, komisyon çalışmaları sırasında basın kuruluşları, üniversiteler ve sendikalardan konuya ilişkin görüşleri yazılı olarak talep edilmiş ve komisyon çalışmalarında değerlendirilmiştir.

Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu TBMM tarafından 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş, 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Kanun, yayın tarihinden itibaren 6 ay sonra 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁵⁸ Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sisteminin kapsadığı 4632 Sayılı Kanunun 1. maddesine göre kanunun amacı “..... kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını teminen, gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir.”..... Bireysel emeklilik sistemimin hukuki dayanağını oluşturan 4632 sayılı kanun çerçevesinde mevcut sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı yeni bir sistem getirilmiş ve bu yeni sistem ile hem sosyal hem de ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Sosyal açıdan bireysel emeklilik sistemi bireylere ek bir gelir sağlayacak ve bireylerin emeklilik dönemlerinde refah seviyelerini yükseltecektir. Ekonomik açıdan ise ekonomiye ek kaynak yaratarak daha önce de söylendiği üzere sermaye piyasalarının gelişmesine, istihdamın artmasına ve ekonominin kalkınmasına destek olacaktır (Alper, 2002: 17). Bireysel emeklilik modeli 2003 yılında uygulanmaya başlanmıştır.

Bu yıldan itibaren bireysel emeklilik sisteminde gerek katılımcı sayısı açısından gerekse bireysel emeklilik fon birikimleri açısından önemli derecede artışlar meydana gelmiştir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmiş ülkelerde bu rakamlar çalışmanın daha önceki kısımlarındaki tablolarda da verildiği üzere Türkiye’ye göre çok daha yüksektir. Türkiye’deki bireysel emeklilik sistemindeki gelişimi tablo 1.13’den görebiliriz.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.bireyselemlilik.gov.tr>, 13-11-2007.

Tablo 3.13. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminde Yıllar İtibariyle Biriken Fon Büyüklüğü ve Yıllar İtibariyle Katılımcı Sayıları (2003-2008)

Yıllar, Fon Büyüklüğü ve Katılımcı Sayısı	Katılımcıların Toplam Fon Tutarı (TL)	Katılımcıların Toplamı (Kişi)
2003	5.692.555	24.842
2004	276.287.104	332.515
2005	1.078.630.423	672.696
2006	2.814.938.925	1.073.650
2007	4.566.383.316	1.457.704
2008	6.322.533.142	1.741.552

Kaynak: www.egm.org.tr, 14-11-2007.

Tablo 3.13’den de görüleceği üzere Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminde biriken fon büyüklüğü ve bireysel emeklilik sistemindeki katılımcı sayısı yıllar itibariyle artış göstermiştir. Ancak bu rakamlar belirtildiği üzere çok yetersizdir. Şöyle ki 2007 yılında 4.305 milyon TL. yani yaklaşık 4 milyar dolar fon birikimi mevcuttur. GSMH’nin 2007 yılı sonunda 500 milyar dolar olarak gerçekleşeceğini düşünürsek bu miktar GSMH’nin % 1’ine bile ulaşamamıştır. 2008 yılında yaklaşık 6.5 milyon TL. olup, OECD verilerine göre GSMH’nin % 1.2’sini aşmıştır. Katılımcı sayısı açısından da bakarsak rakam pek iç açıcı değildir. 2007 yılında 1.395 kişi çalışabilir nüfusun % 3’ü bile değildir. Öte yandan da 2003 yılında 5.692.555 TL. olan fon büyüklüğü 2007 yılında 4.305.150.171 YTL. olmuş, yine 2003 yılında 24.842 kişi olan katılımcı sayısı 2007 yılında 1.394.924 olmuş, 2008 yılında ise yaklaşık 1.750.000 olmuştur. Yani kısa bir süreç içinde rakamlarda çok büyük artışlar meydana gelmiştir.

Gelecekte de bu rakam artışlarının gerek dünyada uygulana politikalar gerekse bireylerin gelecekteki gelirlerini maksimize etme isteğinden dolayı devam edeceği hatta daha da artarak süreceği kesindir.

Türkiye’de 2009 yılı itibariyle 12 tane emeklilik şirketi kişilere bireysel emeklilik hizmeti vermektedir. Bu şirketlerin yarattıkları fon büyüklüğünü ve barındırdıkları katılımcı sayılarını tablo 3.14’den görebiliriz.

Tablo 3.14. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bireysel Emeklilik Şirketleri

Emeklilik Şirketi	Katılımcı sayısı (Kişi)	Katılımcıları Toplam Fon Tutarı (TL)
Aegon Emeklilik ve Hayat	58.923	74.538.274
Allianz Hayat ve Emeklilik	49.760	337.807.078
Anadolu Hayat Emeklilik	382.900	1.381.655.276
Avivasa Emeklilik ve Hayat	281.979	1.471.306.016
Başak Groupama Emeklilik	67.581	387.037.590
Ergoİsviçre Emeklilik ve Hayat	2.965	1.088.483
Finans Emeklilik ve Hayat	870	725.756
Fortis Emeklilik ve Hayat	78.408	249.423.506
Garanti Emeklilik ve Hayat	338.445	950.935.546
Koç Allianz Hayat ve Emeklilik	153.199	360.173.656
Vakıf Emeklilik	95.323	414.465.950
Yapı Kredi Emeklilik	251.645	990.132.668
Genel Toplam	1.761.998	6.619.289.800

Kaynak: www.egm.org.tr, 11-04-2009.

* Rakamlar 27-02-2009 tarihli rakamlardır.

2.4.1. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sözleşmesinin Kurulması

Sisteme girmek isteyen katılımcı ile şirket arasında emeklilik sözleşmesi imzalanır. Emeklilik sözleşmesinin yapılmasında zorunluluk söz konusudur. Bir başka deyişle katılımcı ile şirket arasında emeklilik sözleşmesi yapılmadan katılımcının bireysel emeklilik sistemine girmesi olanaksızdır.

Bireysel emeklilikten faydalanabilmek için uygun görülen bir şirkete birey başvurur. Şirket bireyin risk profilini belirledikten sonra birey için bir kılavuz hazırlar. Kılavuzu inceleyen birey sunulanları uygun görür ise, emeklilik sözleşmesi teklif formunu doldurduğu zaman bireysel emeklilik sistemine giriş gerçekleşmiş olur.

Bireysel emeklilik sözleşmesi teklif formları, şirketin eline ulaşmasından sonraki 10 gün içinde reddedilmezse, sözleşme kurulmuş sayılır. Giriş aidatı veya katkı payı yattıktan sonraki 15 gün içinde sözleşme metinleri bireysel emeklilik şirketi tarafından bireye ulaştırılır ve paranın hesaba yattığı gün itibariyle sözleşme yürürlüğe girmiş olur.

Bireysel Emeklilik Yatırım ve Tasarruf Kanunu'nda Emeklilik sözleşmesinde bulunması zorunlu olan konular şunlardır:

- Katılımcının sisteme girmesi ve sistemden çıkması,
- Katılımcının ödeyeceği katkı miktarları,
- Emekli olma koşulları,
- Katkıların bireysel emeklilik hesabında izleneceği,
- Katkıların fonlarda yatırıma yönlendirmesi,
- Katılımcılara veya lehdarlara yapılacak ödemeler,
- Bireysel emeklilik hesaplarından kesilecek her türlü kesintiler,
- Giriş aidatı alınıp alınmayacağı, ödeme süresi (1 yıldan uzun olamaz) ve taksit miktarları,
- Tarafların hak ve yükümlülükleri.

2.4.2. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi: Emeklilik Hakkının Elde Edilmesi ve Vergi Avantajları

Bireysel emeklilik sisteminin işleyişinde bazı temel unsurlar bulunmaktadır. Sistem öncelikli olarak gönüllü katılıma dayanmaktadır. Medeni haklarını kullanma ehliyetine haiz olan herkes herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna dahil olsun veya olmasın bireysel emeklilik sistemine katılabilir. Sisteme katılımda daha önce de belirtildiği üzere bir zorunluluk söz konusu değildir. Sisteme katılım kişilerin bireysel emeklilik hesaplarına düzenli ödeme yapmaları ile başlar. Katılımcılar yatırdıkları miktar ve bu tutarların nemaları kadar birikim sağlamış olurlar (Susam, 2006: 74).

Bireysel emekliliğe hak kazanabilmek için bireyin sisteme girdiği tarihten itibaren en az 10 yıl sistemde bulunması ve bireyin emeklilik talep tarihinde 56 yaşını doldurmuş olması şartı aranmaktadır. Bu iki şart sağlandığı takdirde birey emekli olma hakkına sahip olmaktadır. Emekli olmak için sistemde kalma süresinin emeklilik sözleşmesi ile uzatılması olanaklı ise de 10 yılın altına indirilmesi mümkün değildir. Bireysel emekliliğe hak kazanan bireyler birikimlerini toplu olarak, düzenli ödemelerle (maaş şeklinde) veya bir kısmını toplu olarak, bir kısmını ise düzenli ödemeler şeklinde alabilirler. Yani kişisel hesapta biriken fonların aylık, 3 aylık veya yıllık gelir olarak ödenebilmektedir. Bireysel emeklilik sisteminden erken ayrılmak mümkündür ancak alınan paralar emeklilik tarihinde uygulanacak vergi oranına göre daha yüksek bir oranda vergilendirilecektir.

Bireysel emeklilik hesaplarının şirketler arasında kolaylıkla aktarılabilmesi mümkündür. Ayrıca sistem vergisel avantajlar da sağlamaktadır. Birikim sürecindeki vergisel indirimlerin yanı sıra sistemden çıkış veya emeklilikte kesilen stopajların da düşük olması sağlanmıştır ve böylece sisteme daha fazla katılımcının girebilmesi amaçlanmıştır. Birikim süresince ödenen katkı payları fonlara yönlendirilecektir. Bu fonların değerleri artacak ve bireylere bir getiri sağlanacaktır. Bu getirilerin oranı ne olursa olsun yatırım süresince emeklilik yatırım fonlarının değer artışlarından vergi ödenmez.

Ayrıca birey katılımcıysa, ödediği katkıların, brüt maaşından % 10'una kadar olan kısmını gelir vergisi matrahından indirebilmektedir. Eğer kişi işverense ve çalışanın bireysel emeklilik hesabına katkıda bulunuyorsa, çalışanın adına ödeyeceği katkı payı tutarının brüt maaşın % 10'una kadar olan kısmını kurumlar vergisi matrahından indirilebilir. Ancak her iki durumda da yapılacak indirimler asgari ücretin yıllık toplam tutarını aşamaz.

Emekliliğe hak kazanan (10 yıl sistemde kalıp, 56 yaşını doldurduysa), gelirleri ile birlikte tüm birikimlerinin % 75'i üzerinden % 5 vergi (stopaj) öder. Yani % 3,75 vergi ödeyerek sistemden çıkabilir. 10 yıl sistemde bulunup 56 yaşını doldurmadan sistemden ayrılmak isteyen birey, gelirleri ile birlikte tüm birikimleri üzerinden % 10 vergi ödeyerek sistemden ayrılabilir. 10 yıl dolmadan ayrılmak isteyen birey ise, gelirleri ile birlikte tüm birikimlerinin üzerinden % 15 vergi ödeyerek sistemden ayrılabilir.

Bireysel emeklilik sisteminden çıkış yasada üç şekilde düzenlenmiştir (www.besonline.net, 15-11-2007).

- Katılımcının vefat etmesi,
- Katılımcının sürekli iş göremez duruma düşmesi,
- Emekliliğe hak kazanmadan kendi isteği ile sistemden çıkması,

Her üç şekilde de sistemden çıkılması halinde bireysel emeklilik hesabındaki birikimler lehdara veya bireye ödenir. Katılımcının vefat etmesi halinde ölüm tarihine kadar oluşan birikimlerin ödenmesini lehdarı isteyebilir. Eğer katılımcı iş göremez duruma düşerse, yani çalışamayacak durumda malul duruma düşerse katılımcı birikimlerinin kendisine ödenmesini isteme hakkına sahiptir. Emeklilik hakkını elde etmeden de birey kendi isteği ile sistemden ayrılabilme hakkına sahiptir. Ancak bu şekillerde ayrılan katılımcılara birikimleri emeklilik sözleşmesinde öngörüldüğü şekilde iade edilir.

2.4.3. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Denetimi

Bireysel Emeklilik Sistemi’nin güvenliğini sağlayabilmek için devlet gerekli tüm düzenlemeleri yapmış durumdadır. Emeklilik şirketlerinin güvenilirliği ve şeffaflığı, çok detaylı

denetimlerle sağlanmaktadır. Emeklilik Gözetim Merkezi, emeklilik şirketlerinin faaliyetlerini günlük olarak denetlemektedir. Ayrıca tüm sistem, Hazine Müsteşarlığı ve SPK tarafından da kontrol edilmektedir. Dahası, bireylerin birikimlerinin Takasbank'ta saklanması, emekliliğin bütünüyle garanti altına alınmasını sağlamaktadır.

Bireysel emeklilik şirketleri yılda bir kez Hazine Müsteşarlığı tarafından denetlenir. Ayrıca şirketlerin faaliyetleri günlük gözetim ve denetime tabi tutar. Ayrıca müsteşarlık gerekli görürse her an olağandışı bir denetim de yapabilir. Bunun için Emeklilik Gözetim Merkezi görevlendirilmiştir. Şirket, katılımcı bazında gerçekleştirilen tüm işlemleri, gerçek zamanlı olarak ilişkişel veri tabanı yönetim sistemleriyle takip etmek, geriye dönük olarak katılımcı ve Müsteşarlık tarafından elektronik sorgulamaya açık tutmak ve standartlaştırılmış veri tabanı kayıtlarını emeklilik gözetim merkezine gün sonu itibarıyla iletmek zorundadır. Hazine müsteşarlığı da internet yolu veya standart sorgulama yöntemiyle sorgulamalarını yapabilir.

Şirketin kurmuş olduğı emeklilik fonlarına, portföy yöneticilerine ve Takasbank'daki işlemlere ilişkin tüm hesap ve işlemler Sermaye Piyasası Kurulu tarafından denetlenir. Sermaye Piyasası Kurulu'nun yaptığı denetimler fonlar ile ilgilidir. Emeklilik yatırım fonlarının faaliyetleri, portföy yönetim şirketlerinin kuruluş ve faaliyetine ilişkin düzenlemeler, saklama kuruluşlarının faaliyetleri, fonların günlük gözetim ve denetimi ile katılımcıların ve kamuoyunun bilgilendirilmesi konularına yönelik denetim yapar. Bireysel emeklilik şirketlerinin Hazine Müsteşarlığı tarafından, fonlarının ise Sermaye Piyasası Kurulu tarafından denetlenmesinin dışında şirket ayrıca bir şirket içi denetim sistemi ve fon iç denetim sistemi de kurmak zorundadır.

Bireysel emeklilik şirketlerinin yılda en az bir kez bağımsız bir denetim firmasınca mali yönden denetimi yapılır. Fonların hesap ve işlemleri de üçer aylık ve yıllık dönemler itibari ile bağımsız dış denetime tabidir. Dış denetim şirketi, fonun iç kontrol sistemi, birim pay değerinin mevzuata uygun olarak hesaplanıp hesaplanmadığı ve fonun yatırım performansına ilişkin kamuya açıklanan bilgilerin mevzuata uygunluğu ve muhasebe düzeni hakkında rapor hazırlar.

Ayrıca bireysel emeklilik şirketi iç denetim sistemi ile de denetlenmektedir. Bireysel emeklilik şirketlerinin faaliyetleri ve yapılan işlemlerin yasal düzenlemeler ve sözleşmelere uygunluğu, muhasebe, belge-kayıt düzeni, kayıtların doğru zamanda tutulup tutulmadığı, çalışanların kendi hesabına yaptığı işlemlerle şirket çıkarları arasında bir çatışma durumu olduğunda bu durumun rapor edilmesi ve faaliyetlerin iç denetim prosedürlerine uygunluğu gibi konular da iç denetim kapsamında incelenir. Yılda en az bir iç denetim raporu hazırlanır ve bu rapor 10 yıl saklanır.

Her yıl sonunda yapılan aktüeryal denetim, şirketin faaliyet gösterdiği tüm branşları kapsayacak şekilde branş bazında yapılacak teknik analizleri içerir. Aktüeryal denetim sonucu hazırlanacak aktüerya raporu, şirket genel müdür veya genel müdür yardımcısı tarafından imzalı olarak her yılın en geç Mart ayı sonuna kadar Hazine Müsteşarlığı'na gönderilir (www.besonline.net, 21-12-2007).

Yasal düzenlemelere uymayan durumların tespitinde, yapılan usulsüzlük idari suç kapsamına giriyorsa, 1.000 TL.'dan 10.000 TL.'ya kadar idari para cezası söz konusudur. İdari para cezalarının verilmesini gerektiren fiillerin tekrarı halinde, verilen para cezası iki katı, izleyen tekrarlarda üç katı artırılarak uygulanır. Ayrıca;

- Gerekli izinleri almadan emeklilik faaliyetinde bulunmak,
- Şirket varlıklarını kötüye kullanmak,
- Şirket varlığını zimmetine geçirmek,
- Bir şirket hakkında asılsız ve şirkete zarar verici yayın yapmak,
- Denetimleri engellemek,
- Bireysel emeklilik ile ilgili kuruluşlar ve kişiler ile ilgili sırları ifşa etmek vb.

2.5. Kamu Zorunlu Emeklilik Sistemi ile Bireysel Emeklilik Sisteminin Getirilerinin Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi

Bu çalışmanın amaçlarından biri de kamu zorunlu emeklilik sistemi ile bireysel emeklilik sistemini birbirleri ile karşılaştırıp, emeklilik döneminde sağlık hizmetlerini de kapsayan kamu zorunlu emeklilik sisteminin verdiği emeklilik maaşı yanında, sağlık hizmetlerini kapsamayan ancak bireyin ilerideki dönemlerinde gelirini maksimize etmesini sağlayan bireysel emeklilik sisteminin yaptığı katkının önemi bu bölümde anlatılacaktır.

Kamu zorunlu emeklilik sistemi ile bireysel emeklilik sisteminin getirilerini tablo 3.15 ile 3.16'dan görebiliriz. Tablolardaki hesaplamalar bireyin 30 yıl prim yatırdığı göz önüne alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 3.15. Kamu Zorunlu Emeklilik Sisteminin Getirileri

Primler (TL.) (aylık)	Emeklilikte Alınacak Maaşlar (TL.)(aylık)
300	610-620
400	650-660
500	700-710
600	750-760
700	850-860

Kaynak: SGK.

Not: * Belirli primler sonucunda emeklilikte alınacak maaşlar, Muğla Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Bağ-Kur bölümündeki uzman kişinin yardımıyla hesaplanmıştır.

* Hesaplamalar, 1479 Sayılı kanuna göre yapılmıştır. Dolayısıyla 2009 yılından önce emekli olan bireylere göre hesaplanmıştır. Yani hesaplamalar basamaklı sisteme göre yapılmıştır. (Ocak 2009 yılında basamaklı sistem kaldırılmıştır).

* Ocak 2009 yılından itibaren SGK'dan emekli olan bireyler, 1479 Sayılı kanuna göre emekli olan bireylerden ortalama 20-30 TL. daha az emekli maaşı alacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 3.16. Bireysel Emeklilik Sisteminin Getirileri

Primler (TL.) (aylık)	Top. ödenen katkı payı (TL.)	GETİRİ SENARYOSU 1'e göre Tahmini emeklilik birikimi	Tahmini yıllık maaş	Tahmini aylık maaş	GETİRİ SENARYOSU 2'ye göre Tahmini emeklilik birikimi	Tahmini yıllık maaş	Tahmini aylık maaş
300	108.000	156.000	9.500	770	221.000	13.000	1.050
400	144.000	211.000	12.400	1.030	297.000	17.400	1.450
500	180.000	264.000	15.500	1.290	372.000	21.880	1.820
600	216.000	318.000	18.700	1.550	450.000	26.400	2.200
700	252.000	372.000	21.880	1.820	527.000	31.000	2.580

Kaynak: Akbank.

Not: * Belirli primler sonucunda emeklilikte alınacak maaşlar, Muğla Akbank şubesi bölümündeki uzman kişinin yardımıyla hesaplanmıştır.

* Tahmini birikimler, Hazine müsteşarlığı tarafından belirlenen esaslara göre düzenlenmiştir.

* Getiri tablosu hazırlanırken düşük riskli yatırım araçları seçilmiştir. Orta risk ve yüksek riskli yatırım araçları hesaplamalara katılmamıştır.

* Hesaplamalar bireyin 30 yıl boyunca prim yatırıp, 56 yaşında emekli olacağı göz önüne alınarak yapılmıştır.

* Getiri senaryolarına göre hesaplanan tahmini emeklilik birikimi, bireyin 56 yaşında emekli olup, 73 yaşına kadar bireysel emeklilik maaşı alacağı göz önüne alınarak yapılmıştır. Yani tahmini yıllık maaş hesaplanırken tahmini emeklilik birikimi 17'ye bölünmüştür. Bunun nedeni OECD verilerine göre Türkiye'de 2004 yılında ortalama ömür 71.2'dir. Ortalama yaşam süresinin her geçen yıl uzadığı düşünüldüğünde hesaplamalar için ortalama ömür 73 olarak alınmıştır.

* Getiri oranları, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı 2003/4 genelge nolu tahmini reel getiri oranlarıdır.

* Getiri senaryosu 1: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından 31.12.2013 tarihine kadar % 9, daha sonra % 6 oranında reel olacağı tahmin edilmiştir.

* Getiri senaryosu 2: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından 31.12.2013 tarihine kadar %11, daha sonra % 8 oranında reel olacağı tahmin edilmiştir.

Daha öncede belirtildiği üzere bu çalışmanın temel hipotezi; tamamlayıcı bir sistem olarak ikinci bir emeklilik geliri sunan bireysel emeklilik sistemi, bireyin gelirini (dolayısıyla zamanlar arası faydasını) maksimize eder ve bireye daha yüksek bir hayat standardı sağlar.

Tezin birinci bölümü olan teorik çatı da anlatıldığı üzere, kamu zorunlu emeklilik sistemini A kümesi, bireysel emeklilik sistemini de B kümesi olarak alırsak, bu iki kümenin birleşimi bireye maksimum geliri ve dolayısıyla maksimum refahı, maksimum hayat standardını sağlar. Yani tezin temel hipotezine göre bireyin emeklilik döneminde en optimum gelir seviyesini yakalamak için günümüz dünyasında tamamlayıcı bir sistem olarak kamu zorunlu emeklilik sistemi yanında bireysel emeklilik sistemine de ihtiyaç duymaktadır.

Tablo 3.15 ve tablo 3.16'daki hesaplamalar sonucunda oluşan rakamlar da yukarıdaki iki paragraftaki anlatılanları kanıtlar niteliktedir. Tablo 3.15 incelendiğinde, kamu sistemine, 30 yıl

boyunca ayda 300 TL. prim yatıran veya prim kesilen bir birey 30 yıl sonunda 610-620 TL. aylık ücret alacaktır. Bunun yanında da devletin sağlamış olduğu sağlık hizmetlerinden de faydalanacaktır. Deloitte Türkiye'nin, "Türkiye'de ve Dünyada Sağlık Ekonomisi 2008" başlıklı raporunda, Türkiye'de kişi başına yıllık sağlık harcaması 586 dolardır⁵⁹ (Deloitte, 2008: 30). Aylık yaklaşık 50 dolardır (yaklaşık 75 TL). Yani 30 yıl boyunca 300 TL. prim yatıran bir bireye devlet, sağlık harcamaları da ilave edilirse 685-695 TL. maaş vermektedir. Ancak Memur-Sen gibi çeşitli kuruluşların yaptığı hesaplamalara göre açlık sınırının 820 TL., yoksulluk sınırının 2.300 TL. olduğu Türkiye'de, alınan bu emeklilik maaşları oldukça komiktir. Yani 30 yıl boyunca 300 TL. aylık prim yatıran bir bireyin emekliliğe hak kazandığında aldığı 610-620 TL. aylık ücret açlık sınırı olan 820 TL.'nin bile altındadır. Prim miktarı aylık 700 TL.'ya çıktığında bireyin elde edeceği emeklilik maaşı olan 850-860 TL. ucu ucuna açlık sınırını geçmektedir. O rakam da zaten Ocak 2009'dan sonra emekli olacak bireyler için azalacağından 30 yıl boyunca aylık 700 TL. prim yatıran bir birey emeklilik döneminde aşığı yukarı açlık sınırında bir emeklilik maaşı ile hayatını idame ettirmek zorunda kalacaktır. Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti senelerce prim yatıran vatandaşına emeklilik döneminde açlık sınırının altında veya sınırında bir maaş vererek onları ağır yaşam koşullarında zor durumda bırakmaktadır. Dolayısıyla bu düşük maaşlarla emeklilik döneminde geliri maksimize olmayan birey, düşük yaşam standardında yaşayacağı için yüksek yaşam standardına ulaşabilmesi için bu geliri bir şekilde artırması gerekmektedir. Bu yollardan biri de tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemidir.

Tablo 3.16 incelendiğinde, 30 yıl boyunca aylık 300 TL. prim yatıran ve 30 yıl sonunda 108.000 TL. katkı payı yatırmış olan bir bireyin, düşük riskli fonlara (hazine bonosu, tahvil, B likit fon ağırlıklı) yatırım yaptığı ve getiri senaryosu 1'e göre yani T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı tarafından 31.12.2013 tarihine kadar % 9, daha sonra % 6 oranında reel getiri sağladığı varsayıldığında, bu birey 56 yaşında emekli olup ve 73 yaşına kadar ayda 770 TL. emeklilik maaşı alacaktır. Tabii bu rakamlar tahmini rakamlardır ve gerçekleşmeme ihtimali de söz konusu olabilmektedir. Ekonominin kötü gittiği durumlarda, konjonktürel dalgalanmaların yüksek olduğu ekonomilerde ve dolayısıyla enflasyonist bir ortamın olduğu ekonomide bu emeklilik maaşların da dalgalanması kaçınılmazdır. Ancak son yıllarda Türkiye'de reel faizlerin

⁵⁹ Raporunda, Türkiye'de yıllık kişi başına düşen 586 dolar sağlık harcaması rakamı OECD'nin 2005 yılı rakamıdır. OECD ortalaması 2759 dolardır. Türkiye, OECD ülkeleri arasında en düşük orana sahiptir.

ortalama % 10'ların altına düşmediği bir ortamda getiri senaryosu 1 yani 31.12.2013 tarihine kadar % 9, daha sonra % 6 oranında reel getiri tahmini son derece tutarlı ve gerçekçi bir rakam olarak gözükmektedir.

Tablo 3.15 ve tablo 3.16 karşılaştırıldığında yani kamu zorunlu emeklilik sistemi ile bireysel emeklilik sisteminin getirileri karşılaştırıldığında, yukarıda da söylendiği üzere tamamlayıcı bir sistem olarak bireysel emeklilik sistemi her ne kadar sağlık hizmetlerini kapsamasa da emeklilik döneminde inanılmaz düşük kamu emeklilik sistemi maaşlarına ilave edildiğinde bireyin düşük olan maaşını yani gelirini maksimize etmeye yardımcı olur ve bireyin emeklilik döneminde daha yüksek standartlarda yaşamasına imkan tanır. En azından kamu zorunlu emeklilik sisteminden emekli olan bir birey, açlık sınırında maaşla geçinmek zorunda kaldığından eğer bireysel emeklilik sisteminden de bir maaş elde ederse ikisinin toplamı açlık sınırının çok üzerinde bir getiriye tekabül etmektedir.

Kamu zorunlu emeklilik sisteminin en büyük avantajı sağlık hizmetlerini kapsamaması olduğundan bireyler bir kere bu sistemi öncelikle tercih etmektedirler. Ancak Türkiye'de devletin sunmuş olduğu sağlık hizmetlerinin niteliği inanılmaz düşüktür ve sağlık sisteminde gerek kişiler bazında gerek kurumlar bazında gerekse siyasi otoriteler bazında suiistimaller mevcuttur. Ayrıca yukarıda da söylenildiği üzere Türkiye'de kişi başına düşen sağlık harcaması miktarı aylık 75 TL.'dir ve bu rakam OECD ülkeleri içerisinde en düşük rakamdır. Dolayısıyla sağlık sistemi Türkiye'de son yıllarda rant ekonomisine dönüşmüştür. Yani sonuçta, devletin sağladığı sistem; hem sağlık yönünden hem maaş yönünden bireye sağladığı getiri çok düşüktür. Tabii durum böyle olunca kamu zorunlu emeklilik programlarını bütün olarak değerlendirdiğimiz zaman (hem sağlık hizmetleri hem de gelir) bireyler bu sistemde tatminlerini maksimize edemezler.

Türkiye'de hem bireysel emeklilik sistemi hem özel sağlık sigortası hem de kamu emeklilik sistemi olan insan sayısı çok azdır ve bunların olması için de belli bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Türkiye az gelişmiş bir ülke olduğundan düşük gelirli birey sayısı çok fazladır. Bireysel emeklilik gibi programlar da nihayetinde gelirle alakalı olduğundan gelir arttıkça bu programlara üyelik artacaktır ve ileride emekli olacak kişi emeklilik yaşamı boyunca gelirini maksimize edip, yüksek standartlarda yaşayacaktır. Tezin üçüncü bölümü olan ampirik kısmında Muğla ilinde yapılan anketler sonucunda da bireysel emeklilik sistemine üye olan bireylerin

çoğunun ya aylık ücreti ortalamayı üzerindedir ya da ücret dışı geliri mevcuttur. Ve bu bireyler kamu zorunlu emeklilik sisteminin getirilerini yetersiz bulup gelirlerini maksimize etmek için tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemine üye olmuşlar ve emeklilik yıllarında iyi bir yaşam standardı istemektedirler. Tablo 3.15'e göre, 30 yıl boyunca aylık 700 TL. prim yatıran bir birey emeklilik döneminde aşağı yukarı aylık sınırında bir emeklilik maaşı yani 850-860 TL. alacaktır. Ve 30 yıl boyunca aylık 700 TL. prim de az bir prim değildir. Ayda 700 TL. prim yatıran veya prim kesilen bir bireyin durumu Türkiye standartlarında yüksektir. Yani ayda 700 TL. prim yatıran bir bireyin aylık 2.000 TL. geliri olmalıdır veya ayda 700 TL. prim kesilen bir bireyin de 2.000 TL. üzerinde bir aylık maaşı olmalıdır. 2.000 TL.'nin üzerinde gelirle yaşamaya alışmış bir bireyin de emeklilik döneminde 850 TL. ile yaşaması imkansız gibi bir şeydir. Yani bu tablolardan da kanıtlandığı üzere kamu zorunlu emeklilik sisteminin getirileri inanılmaz düşüktür.

Tablo 3.15 ve 3.16'ya göre şöyle bir çıkarsama yapılabilir. Herhangi bir yerde çalışmadan sosyal güvenlik kurumuna 30 yıl boyunca 700 TL. prim yatırmayı düşünen bir birey, emeklilik döneminde 850-860 TL. civarı maaş alacaktır. Bu birey 700 TL. prim yatırmayıp, 400 TL. prim yatırmayı tercih edip geri kalan 300 TL.'lik primi bireysel emeklilik sistemine yatırır ise getirisinin daha fazla artacağı kesindir. Şöyle ki 400 TL. aylık prim ile 30 yıl sonunda 650-660 TL. emekli maaşı alacaktır, 300 TL. aylık prim ile 30 yıl sonunda düşük riskli yatırım araçları ve getiri 1 senaryosuna göre 56 yaşından 73 yaşına kadar ayda 770 TL. alacaktır. Yani bir yandan 700 TL. prim ile 850-860 TL. alırken tamamlayıcı sistem olan bireysel emeklilik sistemine üye olup primleri bölerse emeklilik döneminde aylık maaşı 1.450 TL.'yi (650 TL. + 770 TL.) geçecektir. Üstelik de birey, hem kamudan emekli maaşı almış olacak hem kamu sağlık hizmetlerinden faydalanacak hem de bireysel emeklilik sisteminin tamamlayıcılık avantajıyla gelirini maksimize etme imkanı sağlayacaktır. Tablo 3.16'daki maaşlar tablo notlarında da belirtildiği üzere ortalama yaşam süresine göre hesaplanmıştır. Yani birey 56 yaşında emekli olup 73 yaşına kadar 17 yıl boyunca maaşını alacaktır. Bu süreyi bireyin 88 yaşına kadar yaşayacağını ve maaşı 32 yıl alacağını varsaysak bile 770 TL.(300 TL. aylık prim ile 30 yıl sonunda düşük riskli yatırım araçları ve getiri 1 senaryosuna göre) aylık emeklilik maaşı 415 TL.'ye düşecektir. Ancak bu maaş bile bireyin gelirini maksimize etmesi için hiç de az değildir. Yani bu bireyin maaşı kamu zorunlu emeklilik sisteminden 650-660 TL. bireysel emeklilik sisteminden de 415 TL. aldığı anda emeklilik dönemindeki maaşı bugünün şartlarıyla 1.100 TL. olacaktır. Yani en azından çok

yüksek bir maaş olmasa da sadece kamu emeklilik sisteminin verdiği maaştan daha iyi bir maaştır.

Tablo 3.15 incelendiğinde şu sonuca da ulaşabiliyoruz. 300 TL. prim yatıran veya kesilen bir birey 30 yıl sonunda 650-660 TL. aylık emekli maaşı almaktadır. Öte yandan 700 TL. prim yatıran veya kesilen bir birey 30 yıl sonunda 850-860 TL. aylık emekli maaşı almaktadır. Yani yatırılan primler arasında çok önemli farklar bulunduğu halde maaşlar arasında çok yüksek farklar yoktur. Yani devlet yüksek prim yatıran veya kesilen bireyine ileride iyi bir yaşam standardı sağlayamamaktadır. Bu yüzden de devletin kurumlarında çalışan insanlar da emekliliklerini geciktirmektedirler. Çünkü emekli olduklarında gelirleri düşeceğinden geç emekli olup bireysel emeklilik gibi programlara üye olup ileride devletin sağladığı düşük maaşları ikame etmek istemektedirler (Muğla ilinde yapılan anket çalışmalarını sonuçlarından biridir). Bir diğer sonuç da ani yatırılan primler arasında çok önemli farklar bulunduğu halde maaşlar arasında çok yüksek farkların olmamasının nedeni; kamu zorunlu emeklilik sisteminin getirileri çok düşüktür (tablo 3.16'ya göre her aylık prime göre elde edilecek maaş daha orantılı bir şekilde artmaktadır). Bu nedenlerle de bu düşük getiriler devam ettikçe bireysel emeklilik gibi programlar gelişecektir ve gelişmeye devam edecektir. Çünkü gelirini maksimize etmek isteyen bireyler her zaman olacaktır ve olmaya devam edecektir.

Tablo 3.15'e göre, kamu zorunlu emeklilik sistemine 300 TL. prim yatıran veya prim kesilen birey asgari ücretli veya onun biraz üstünde gelire sahip olan kişidir. Nihayetinde bu bireyin gelirini bireysel emeklilik sistemi gibi programlarda maksimize etme şansı çok düşüktür. Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere bu programlar kişinin cari geliriyle ilgilidir. Bu yüzden devlet, bu bireylerin emeklilik dönemlerinde açlık sınırının altında emeklilik maaşlarıyla geçinmesini istemiyorsa ya kamu zorunlu emeklilik sisteminin getirilerini artırmalı yani maaşları artırmalı ya da bireysel emeklilik sistemi gibi tamamlayıcı programlara üye olmaları için onlara yardımcı olmalıdır. Yani düşük gelirlilere özel bireysel emeklilik sisteminde çok daha fazla vergi teşviki sağlamalıdır ki bu gelir düzeyindeki insanlarda bu ekonomik yaşam şartlarında emeklilik dönemlerinde ayakta kalabilsin.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ: MUĞLA İLİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

Çalışmanın üçüncü bölümünde, teorik kısmı birinci, ikinci bölümlerde verilen araştırmanın amacına, önemine, yöntemine, kapsam ve sınırlılıklarına yönelik bilgilere yer verilecektir. Araştırmanın kapsamı ve sınırlılığı başlığı altında ise, anket formlarının; pilot uygulamanın; veri toplamanın; bölge ve örneklem büyüklüğünün seçiminin nasıl yapıldığı açıklanacaktır. Daha sonra, anket yöntemi ile elde edilen verilerin, değerlendirilmesi yapılacaktır.

1. UYGULAMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Uygulamanın temel amacı, bireyin zamanlar arası gelirini yani faydasını nasıl maksimize edeceğini (sosyal güvenlik sistemleri içerisinde yer alan zorunlu ve özel (bireysel) emeklilik sistemlerinin karşısında) ampirik olarak göstermek ve yapılan alan çalışması sonucu elde edilen veriler ışığında bireysel emeklilik sisteminin etkinliğinin Muğla ilinde ampirik olarak ölçülmesidir. Bu amaçlar ışığında da çalışma sonunda yapılan uygulama, Türkiye’de ve Muğla’da sosyal güvenlik sistemindeki bireysel emekliliğin faydasını ve sorunlarını göstermek ve bunların çözülmesine katkıda bulunacaktır.

Uygulamanın önemi ise; elde edilen bulgular sonucunda Türkiye’de sorunlu olan sosyal güvenlik sistemine Muğla ilinde yapılan alan çalışması sonucunda, sosyal güvenlik sistemindeki sorunlar ve değişimler analiz edilmiş, bu sorunları gidermeye yönelik mikro düzeyde politika önerileri getirilmiştir. Ayrıca Muğla ilindeki bireylerin zamanlar arası faydalarını nasıl maksimize ettikleri ampirik olarak incelenmiştir.

2. UYGULAMANIN YÖNTEMİ VE VERİLERİ

Genel olarak araştırmanın yöntemi denildiği zaman, uygulamalı bir araştırmada gerçeğe ulaşmak ve bilimsel anlamda bilgi üretmek için izlenen yol ya da süreç akla gelmektedir (Seyidoğlu, 2000: 1). Bu nedenle; araştırmanın belki de en önemli noktası yöntem konusudur.

Çünkü araştırmacı seçeceği ya da belirleyeceği yöntem ile araştırmasına bir yön ve şekil vererek, elde ettiği verileri buna uygun analiz etme şansına sahip olacaktır. Bu bağlamda; yapılacak çalışmada kullanılacak bilimsel yöntem, sosyal bilimler için en uygun ve geçerli yöntem olan tündengelimdir. Bu yöntemde, doğruluğu daha önceden kabul edilmiş bir genellemeden akıl yürütme yoluyla daha az genel nitelikteki yeni önermelere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Yeni önermelerin (test ediciler) belirlenmesinin ardından, sınaması yapılarak test edilmektedir. Kısacası, genelden özele doğru bir çıkarım söz konusu olmaktadır (Bahar, 2004: 102-103).

Bu çalışmada, araştırma türü ve veri toplama yöntemi ise; anket tekniğine dayalı bir alan araştırmasıdır. Araştırmada kullanılan anket 36 sorudan oluşmaktadır. Ankette yer alan sorular çalışmanın amaçlarına uygun şekilde hazırlanmıştır. Hazırlanan anket sorularının hedef kitle tarafından algılanma düzeyi; soruların anlaşılabilirliği; doğru yanıt verilip verilmediğinin kontrolü ya da kelimelerde anlaşılmayan bir durumun söz konusu olup olmadığının test edilmesi için anket soruları 50 kişiye pilot (ön test) çalışma olarak uygulanmıştır. Yapılan pilot uygulama sayesinde anketin; öncelikle hedef kitle tarafından anlaşılabilirliği, uygulanabilirliği, etkinliği, geri dönüşümü, süresi, maliyeti gibi konularda genel bir değerlendirme yapılmış, ön bilgi elde edilmiştir. Böylece; çalışmanın daha sağlıklı, güvenilir ve doğru şekilde gidip gitmediği test edilmiş, araştırmanın bir sonraki aşamasına rahatlıkla geçilmesi sağlanmıştır. Anket uygulaması öncesi yapılan pilot uygulama; bir aracın test sürüşüne benzemekte ve aracın iyi çalışıp çalışmadığını göstermektedir. Ayrıca, anketin istenilen amaçlar doğrultusunda olup olmadığının bir bütün olarak en iyi şekilde anlaşılabilmesinin yolu, pilot uygulamadan geçmektedir.

Pilot uygulama yapılmadan, doğrudan anket uygulamasına geçilmesi, yöntem açısından yanlış bir seçim olacaktır. Bu nedenle, anket uygulaması kadar yapılacak pilot uygulama da çalışmanın genel seyri için çok önemli olmaktadır. İnsanların zihinlerinde belirsizlik yaratacak, yanlış anlaşılmalara yol açacak ya da istenilen verilerin elde edilmesini engelleyecek olan bütün noktaların pilot uygulama ile giderilmiş olması; harcanan zaman, katlanılan maliyet ve en önemlisi verilen emeğin boşa gitmesini önleyecektir (Bahar, 2004: 111).

Daha sonra anketler 120 kişiye rassal bir şekilde uygulanmıştır. Anketteki sorular iyi yönetişimin ilkelerine dayanmaktadır. Ankete mümkün olabildiğince her kesimden (işçi, memur,

esnaf-işadımı, (Muğla küçük bir kent olduğundan esnaf ve iş adamları ortak bir grup olarak alınmıştır), çiftçi, emekli, emekli çalışan, emekli işveren) iktisadi birimin rassal bir şekilde katılmasına özen gösterilmiştir. Bu çalışma zamanla, yapılan mekanla ve anketi yapılan örneklem grubu ile sınırlıdır. Yapılan çıkarsamalar da Muğla merkez ilçesi için geçerlidir. Anket uygulamasından sonra; verilerin toplanması, ayıklanması ve bilgisayara girilmesinin ardından bireysel emekliliğin etkinliğini etkilediği düşünülen faktörlerin analizi yapılmış, anket sonuçlarının frekans dağılımları hesap edilmiş ve ki kare (Chi-square) (χ^2) testiyle hipotezler sınanmıştır.

Uygulamada bölge seçiminde bazı sınırlılıklar mevcuttur. Çalışma sadece Muğla ilini kapsamaktadır. Uygulamada amaç, bireysel emeklilik sisteminin etkinliğini ölçmektir. Yukarıda da söylendiği üzere ankete katılan bireyler rassal olarak seçilmiştir. Muğla ili, işçi, memur, esnaf-işadımı, çiftçi, emekli, emekli çalışan, emekli işvereni barındırmaktadır ve çok çeşitli gelir gruplarını bulmak mümkündür. Ayrıca Muğla ili nispeten düşük nüfusuna rağmen bireylerin mevduatları bakımından yüksektir. Dolayısıyla bazı bireylerin gelirleri yüksektir ve bireysel emeklilik sistemine üye kişilerle anket yapılabilme olanağı yüksektir. Ters olarak düşük-orta gelir gruplarıyla da anket yapılabilme olanağı da mevcuttur. Ayrıca söz konusu çalışmanın maddi olanaklar, zaman ve personel açısından başka illeri kapsamı güç olduğundan, araştırmaya veri teşkil edecek örneklem büyüklüğü için Muğla bölgesi seçilmiştir.

3. UYGULAMANIN ÖRNEKLEM BÜYÜKLÜĞÜ VE İSTATİSTİKİ YÖNTEM

Muğla merkezde TÜİK'in yapmış olduğu adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) 2007 verilerine göre 52.918 kişi (N) yaşamaktadır (<http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports>, 18-12-2008). Bu ana kütleden gerekli olan örneklem büyüklüğü basit rassal örnekleme yöntemi ile hesaplanmıştır. Örneklem sayısı Muğla merkez ve köyleri için % 10'luk sapma ve yaklaşık % 50'lik ulaşılabilir olma varsayımı altında aşağıdaki formüle göre hesaplanacaktır (Newbold, 2000: 15-20).

$$n = \frac{p(1-p)N}{(N-1)\sigma_{p_3}^2 + p(1-p)} \quad (1)$$

$\sigma_{p_x}^2$ =örneklem varyansını bulabilmek için % 95 güven aralığı için

$$1.96\sigma_{p_x}^2 = 0.10, \text{ buradan}$$

$$\sigma_{p_x}^2 = (0.05)^2 = 0.0025$$

$$n = \frac{p(1-p)N}{(N-1)\sigma_{p_x}^2 + p(1-p)} = \frac{0.50(1-0.50)53000}{(53000-1)0.0025 + 0.50(1-0.50)} = \frac{13250}{133} \cong 100$$

Muğla merkez için elde edilen örneklem büyüklüğü olan 100 kişi, anketin güvenilirliğini daha da artırmak, daha çeşitli gelir gruplarından ve daha çeşitli meslek gruplarından bireylerle görüşmek için 120 kişiye çıkartılmıştır. Elde edilen örneklem rassal bir şekilde anket yapıldıktan sonra anket verileri SPSS-16.0 programı yardımı ile değerlendirilmiş ve gerekli testler yapılmıştır. Bu çalışmada sorgulanan hipotezlerin bilimsel değer taşıyabilmesi için istatistiki olarak test edilmesi gerekmektedir. Genel de sosyal bilimlerde hipotezler parametrik ve non parametrik uygulamalar tarafından sınanmaktadır. Bu testler ana kütle dağılımı hakkında varsayım yapmaksızın ve belli spesifik parametre değerlerine sahip olmaksızın hipotezleri sınavabilmektedirler. Parametrik olmayan testlerden en yaygın olanı ki kare (χ^2) testidir. Bu testin amacı, örnek değerlerinin dağılımın hipotezde öne sürülen ana kütle dağılımını destekleyip desteklemediğini araştırmaktır. Test edilmeden önce aşağıdaki hipotezler kurulur. Bu çalışmadaki hipotezler aşağıdaki gibi formülleştirilmiştir.

Ho: j . Soru İçin İktisadi Birimlerin Bir Birinden Farkı Yoktur.

H₁: j . Soru İçin İktisadi Birimlerin Bir Birinden Farkı Vardır.

j: Ankette bulunan sorulardır=1.....10 Ho hipotezini test edebilmek için aşağıdaki formülü

hesaplanan (χ^2) değeri bulunur. $\chi^2_{hesaplanan} = SD\left(\frac{\sigma}{\sigma^2}\right)^2$ SD: Serbestlik derecesi olup, bu anketteki tabloların satır (n) ve sütunlarının (m) bir eksiğinin çarpılması ((n-1)(m-1)) sonucu bulunmaktadır. σ^2 sorulan sorunun varyansını, σ^2 hipotezde öne sürülen ana kütle varyansını göstermektedir. Seçilen anlamlılık düzeyinde (α) hesaplanan Ki-Kare değeri, Ki-

Kare'nin tablo değerleri ile kıyaslanır. Eğer; $\chi^2_{SD,\alpha} < \chi^2_{hesaplanan} < \chi^2_{SD,1-\alpha}$ ise H_0 hipotezi kabul edilir, aksi durumda red edilir. Bu çalışmada seçilen güven aralığı (0,05)'den p olasılığı kk olduğu zaman H_0 hipotezi red edilmiş H_1 hipotezi kabul edilmiştir (Gujarati, 2000: 55-65; ztrk, Coşkun, 2005: 78-80).

4. VERİLERİN DEğERLENDİRİLMESİ

Anket yukarıda da belirtildiği üzere Muğla merkezini temsilen 120 kişiye uygulanmıştır. Ankete katılan 120 kişi rassal bir şekilde seçilmiştir. 120 kişi bir meslek sahibi olanlar, emekliler, emekli çalışanlar ve emekli işverenler arasından seçilmiştir. Bu bölümde yani verilerin değerlendirilmesi aşamasında; bireysel emekliliğin etkinliğini etkilediği düşünülen faktörlerin analizi yapılırken önce, SPSS 16.0 programına girilen verilerin frekans dağılımları tablolar halinde verilecek daha sonra ki kare (Chi-square) (χ^2) testiyle sınanacaktır.

4.1. Muğla'daki İktisadi Birimlerin Bireysel Emeklilik Sistemini Algılama Sonuçları

Bu bölümde yukarıda da söylenildiği üzere önce uygulama yani yapılan anketler sonucu, önce frekans dağılımı tabloları yorumlarıyla anlatılacak daha sonra ki kare (Chi-square) (χ^2) testiyle sınanacaktır.

4.1.1. Frekans Dağılımı Tabloları ve Yorumları

Frekans dağılımı tabloları ve yorumları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.1. Cinsiyet, Yaş, Eğitim, Medeni Durum, Çocuk Sayısı, Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı

		Değerler	Yüzde değerler (%)
Cinsiyet	Kadın	46	38,3
	Erkek	74	61,7
Yaş	18-24	12	10,0
	25-34	49	40,8
	35-44	32	26,7
	45-54	13	10,8
	55-64	11	9,2
	65 ve üzeri	3	2,5
Eğitim	İlköğretim	20	16,7
	Lise	35	29,2
	Önlisans	5	4,2
	Lisans	44	36,7
	Lisansüstü	16	13,3
Medeni Durum	Evli	68	56,7
	Bekar	46	38,3
	Boş.	4	3,3
	Dul	2	1,7
Çocuk Sayısı	Yok	61	50,8
	1 kişi	25	20,8
	2 kişi	25	20,8
	3 kişi	7	5,8
	5 ve üstü kişi	1	0,8
Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısı	1 kişi	22	18,3
	2 kişi	13	10,8
	3 kişi	9	7,5
	4 kişi	1	0,8
	5 ve üstü kişi	2	1,7
	Yok	73	60,8
Toplam		120	100,0

Tablo 4.1’den de görüldüğü gibi ankete katılan 120 kişinin 74’ü erkek, 46’sı kadındır. Yani ankete katılanları % 62’si erkek, % 38’i kadındır.

Ankete katılanların yaklaşık % 51’i 18-34 yaş arası yani genç bireylerdir. Hatta 35-44 yaş arasını da katarsak yani 18-44 yaş arası ankete katılanların yaklaşık % 77’sini oluşturmaktadır. Yani Muğla ilinin genç bir nüfusu sahip olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye içinde benzer bir durum geçerlidir. Bireysel emeklilik zaman içinde fayda maksimizasyonu olduğundan Muğla örnekleminin genç olması çalışmanın bulgularını anlamlı kılacak önemli bir unsurdur. Yaşlıların ağırlıklı olduğu bir toplumda bireysel emeklilik gerek zaman gerekse diğer amaçlarını gerçekleştirmek için uygun olmayan bir araca dönüşebilir.

Muğla ilinde ankete katılanların yaklaşık % 55’i önlisans, lisans veya lisansüstü mezundur. Bu orandan hareketle Muğla ilinde eğitim seviyesinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 4.1’den de görüldüğü üzere ankete katılanların yaklaşık % 57’si evli, yaklaşık % 39’u bekar. Boşanmış ve dul kişilerin sayısı % 5’dir. Dolayısıyla bu rakamlara göre ankete katılanların yarısından fazlası evli bireylerdir. Bireysel emeklilik açısından evliler, yaşam döngüsü hipotezine göre gelirlerinin önemli bir kısmını gelecekteki tüketimleri için kullanacaklardır. Bu açıdan bireysel emeklilik de uygun bir tasarruf aracı olabilir. Tabii sadece evli olmak değil çocuk sahibi olma da bireysel emeklilik ve tasarruf kararların da önemli bir değişkendir.

Tablo 4.1’e göre, Muğla ilinde ankete katılanların yaklaşık % 51’inin çocuğu yoktur. Ankete katılanların yaklaşık % 42’sinin ise 1 veya 2 çocuğu vardır. 3 veya daha fazla çocuğu olanların oranı yaklaşık % 6’dır. Bu oranlardan Muğla’da yaşayan bireyler, “çok fazla çocuk yapma eğiliminde değildir” diyebiliriz. Dolayısıyla Muğla halkının aile planlamasını göz önüne aldıklarını söyleyebiliriz. Bu da tablo 4.1’de eğitim değerlerinin bir sonucudur. Yani Muğla ilinde eğitim seviyesi yüksek olduğu için bireyler aile planlamasını düşünüp daha az sayıda çocuk tercih ediyorlar sonucuna rahatlıkla varabiliriz. Bu tercih de daha fazla fonu kullanılabilme imkanını ailelere verecektir. Tabii ki, sadece çocuk sayısı değil Türk aile yapısının getirdiği sosyal

sorumluluk kavramı ile çalışanların bakmakla yükümlü olduğu insan sayısına da bakmak gerekmektedir.

Muğla ilinde ankete katılanların yaklaşık % 61'inin bakmakla yükümlü olduğu kişi yoktur. 1 veya 2 kişiye bakmakla yükümlü olanların oranı ise yaklaşık % 20'dir. Muğla ilinde insanların eğitim seviyeleri yüksek olduğundan dolayısıyla da az çocuk tercih etmelerinden dolayı Muğla ilinde bireylerin bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısı da azalmaktadır. Ayrıca ankete katılanların % 39'u bekarıdır. Bu yüzden de bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı azdır. Muğla ilinde ankete katılanların yaklaşık % 61'inin bakmakla yükümlü olduğu kişinin olmaması, bireylerin kendi tercihlerini daha rahat bir şekilde yapabilmelerine imkan tanımaktadır. Yani Muğla ilindeki bireyler zamanlar arası faydalarını maksimize ederek gelecekteki gelirlerini daha rahat artırabilirler. Çünkü çocuk ve bakmakla yükümlü olunan insan sayısı tüketimi artırdığından bireysel emeklilik gibi tasarruf araçlarına çok az kaynak kalmaktadır.

Tablo 4.2. Eşin Sürekli Bir İşi Olması, Hanede Yaşayan Kişi Sayısı, Hanede Çalışan Kişi Sayısı, Ücret Dışı Gelir, Ücret Dışı Gelir Miktarı

		Değerler	Yüzde değerler (%)
Eşin Sürekli Bir İşi Olması	Evet	49	40,8
	Hayır	17	14,2
	İş buldukça	1	0,8
	Hata	53 ⁶⁰	44,2
Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	1 kişi	5	4,2
	2 kişi	35	29,2
	3 kişi	43	35,8
	3-5 kişi	34	28,3
	5 ve üstü kişi	2	1,7
	6 kişi	1	0,8
Hanede Çalışan Kişi Sayısı	1 kişi	24	20,0
	2 kişi	80	66,7
	3 kişi	10	8,3
	3-5 kişi	5	4,2
	5 ve üstü kişi	1	0,8
Ücret Dışı Gelir	Hayır	44	36,7
	Evet	76	63,3
Ücret Dışı Gelir Miktarı	500 TL ve altı	33	27,5
	501-1.000 TL	20	16,7
	1.001-1.500 TL	9	7,5
	1.501-2.000 TL	4	3,3
	2.001 TL ve üstü	10	8,3
	Hata	44 ⁶¹	36,7
	Toplam	120	100,0

⁶⁰ 53 kişinin sistemde hata vermesinin nedeni bu soruyu eşi olmayan bireyler yanıtlamamıştır.

⁶¹ 44 kişinin sistemde hata vermesinin nedeni bu soruyu ücret dışında geliri olmayan bireyler yanıtlamamıştır.

Tablo 4.2'den de görüldüğü üzere evli olup da eşinin işi olanların oranı yaklaşık % 41'dir. Yani tablo 4.1'den de görüldüğü üzere, Muğla ilinde eğitim seviyesi yüksek olduğundan bir ailede birden fazla kişi çalışmaktadır. Böylece bir ailede birden fazla kişi çalıştığı için zamanlar arası faydalarını maksimize ederek gelecekteki gelirlerini daha rahat artırabilirler. Muğla ili Türkiye'deki milli gelirin % 1,5'unu almaktadır. Satın alma gücü paritesine göre Türkiye'nin 2005'te yıllık ortalama kişi başına düşen geliri 7771 dolardır. Muğla da bu düzey Türkiye ortalamasının iki katıdır. Muğla'nın genelde eşlerinde çalıştığı çekirdek ailelerden oluştuğu söylenebilir. Hanede yaşayanların sayısına baktığımız zaman bu durum daha net gözükmemektedir.

Muğla ilinde ankete katılan kişilerin yaklaşık % 94'ünün hanelerinde 2-4 kişi yaşamaktadır. Yukarıdaki tablolarda da belirtildiği üzere Muğla ilinde insanların eğitim seviyeleri yüksek olduğundan dolayısıyla da az çocuk tercih etmeleri ve bakmakla yükümlü olunan kişi sayısının olmaması veya az olması, ayrıca ankete katılanların yaklaşık % 39'unun bekar olması nedeniyle bireylerin hanelerinde nispeten daha az kişi yaşamaktadır.

Muğla ilinde ankete katılan kişilerin yaklaşık % 67'inin hanelerinde en az iki kişi çalışmaktadır. Bu da hane gelirlerini artırıp zor yaşam koşullarında Muğla'da yaşayan bireylere daha rahat bir hayat standardı sunmaktadır. Ayrıca çalışan kişi sayısı arttıkça yukarıda da söylendiği üzere bireyler, haneler zamanlar arası faydalarını maksimize ederek gelecekteki gelirlerini daha rahat artırabilirler ve alternatif yatırım araçlarına birikimlerini kanalize edebilirler diyebiliriz. Genelde piyasa ekonomisinin gelişmişliği geniş bir emek kitlesinin oluşması ile orantılıdır. Geniş bir emek kesiminin oluşması da sanayi ve hizmetler sektörünün gelişmesine bağlıdır. Muğla sanayileşmemiş bir il olsa bile gerek kamu hizmetleri gerekse Muğla Üniversitesi kentte ciddi bir hizmet sektörü yaratmıştır. Kente zamanla göç artmış, konut ihtiyacı artmıştır. Birçok kişi birikimini konutlarda değerlendirerek ikinci bir gelir kaynağına da kavuşmuştur. Bu tür sürekli ücret dışı gelire sahip olma da bireysel emekliliği teşvik eden unsurlardan biridir.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 64'ünün ücret dışı gelire sahip olduğunu görüyoruz. Yani Muğla ilindeki bireylerin aldıkları ücretler dışında kira, faiz v.b gelirlerinin olduğunu göstermektedir. Ücret dışında gelirleri olduğu için de hayat standartları yükselmekte, alternatif yatırım araçlarına birikimlerini kanalize edebilme imkanları arttığından gelirlerini maksimize edebilmektedirler.

Tablo 4.2’de ücret dışı gelirlerin miktarına bakacak olursak, Muğla’da ankete katılan bireylerin yaklaşık % 44’ünün 1.000 TL altında ücret dışı geliri bulunmaktadır. 1.000 TL üzeri ücret dışı gelire sahip olanların oranı ise yaklaşık % 20’dir ki, bu oran aslında oldukça yüksek bir orandır. Zaten Muğla ili nispeten düşük nüfusuna rağmen bireylerin mevduatları bakımından yüksek bir ildir. Türkiye çapında üçüncüdür (Tuik, 2007). Bu veri de anketten çıkan sonuçları doğrulamaktadır. 1990’lardan önce sanayisi olmayan Muğla küçük bir Anadolu kenti idi. Kent ekonomisi sınırlı kamu çalışanlarının ağırlıklı olduğu bir ekonomik ortamın hakim olduğu rahatlıkla söylenebilirdi. Ancak 1993’deki üniversitenin kurulması, kent ekonomisini önemli ölçüde değiştirmiştir. Muğla merkez civarındaki mermercilik, ormancılığın gelişimi ve turizm, Muğla merkez ilçenin ekonomisini kamu ağırlıklı yapıdan özel sektör ağırlıklı bir yapıya dönüştürmüştür (<http://www.mugla.gov.tr>, 20-04-2009).

Tablo 4.3. Çalışılan İşyeri, Çalışılan Süre, Aylık Kazanılan Ücret, Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kuruluşu, Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kuruluşu

		Değerler	Yüzde değerler (%)
Çalışılan İşyeri	Özel	44	36,7
	Kamu	30	25,0
	Kendi	23	19,2
	İşsiz	1	0,8
	Emekli	10	8,3
	Emekli çalışan	9	7,5
	Emekli işveren	3	2,5
Çalışılan Süre	1 yıl ve az	2	1,7
	2-7 yıl	43	35,8
	8-13 yıl	20	16,7
	14-19 yıl	16	13,3
	20 yıl ve daha fazla	38	31,7
	Hata	1 ⁶²	0,8
Aylık Kazanılan Ücret	300-500 TL	6	5,0
	501-1.000 TL	30	25,0
	1.001-1.500 TL	16	13,3
	1.501-2.000 TL	20	16,7
	2.001 TL üzeri	48	40,0
Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kuruluşu	SSK	35	29,2
	Bağ-Kur	12	10,0
	Emekli sandığı	13	10,8
	Bireysel emeklilik	1	0,8
	SGK+Bireysel emeklilik	44	36,7
	SGK+Bireysel emeklilik+Özel sağlık sigortası	9	7,5
	Hiçbiri	6	5,0
Bireysel Emekliliğe Üye Olunması Düşünülmüyormu	En kısa zamanda	3	2,5
	Bir müddet sonra	17	14,2
	Şu an düşünmüyorum	26	21,7
	Kesinlikle düşünmüyorum	12	10,0
	Kararsızım	2	1,7
	Hata	60 ⁶³	50,0
	Toplam	120	100,0

⁶²1 kişinin sistemde hata vermesinin nedeni bu bir kişinin işsiz olmasıdır.

⁶³ 60 kişinin sistemde hata vermesinin nedeni bu kişilerin bireysel emekliliğe üye olması (54 kişi) ve hiçbir sisteme (6 kişi) üye olmamasından dolayıdır.

Tablo 4.3'e göre ankete katılanların yaklaşık % 37'si özel, % 25'i kamu ve yaklaşık % 20'si de kendi işyerlerinde çalışmaktadır. Zaten katılımcıların da % 82'sini özel, kamu ve kendi iş yerlerinde çalışanlar oluşturmaktadır. Gerek kamu gerekse özel sektör açısından çalışma süresi önemlidir. Çalışma süresi uzadıkça iktisadi birimler, kurumsallaşmanın getirdiği güvenle önlerini görebilecekler, daha uzun vadeli alanlara tasarruflarını bağlayabileceklerdir. Bireysel emeklilik açısından da etkin bir birikim için 10 yıllık bir süreyi göze almak gerekmektedir. Bu açıdan işte geçirilen süre bireysel emeklilikle ilgili tercihleri etkileyecektir.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 53'ü 2-13 yıl arası yani nispeten daha kısa süreli çalışmaktadır. % 45'lik kısmı ise 14 yıldan fazla yani daha uzun süredir çalışmaktadır. Ankete katılanların yaklaşık yarısı uzun süredir çalıştığı için bireylerin gelirlerini maksimize edebilme imkanları artmaktadır diyebiliriz.

Tablo 4.3 değerlendirildiğinde Muğla'da ankete katılan bireylerin yaklaşık % 40'ı 500-1.500 TL arası ücret almaktadır. Yaklaşık % 60'lık kısım da 1.500 TL üzeri ücret almaktadır. Buradan, Muğla'da bireylerin yaklaşık % 60'lık kısmının 1.500 TL üzeri ücret aldığı için gelir seviyesinin Türkiye ortalamasının üstünde olduğu sonucuna varabiliriz. Ayrıca % 40'lık kesim için de şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Muğla'da bir orta sınıf da vardır.

Yine Tablo 4.3'e göre Muğla ilinde ankete katılan bireylerin % 50'si sadece devlete bağlı zorunlu emeklilik sisteminde çalışmaktadır. Ancak % 45'lik bir kısım ise devlete bağlı zorunlu emeklilik sisteminin yanında bireysel emeklilik sistemini de tercih etmişlerdir. Bu oran oldukça yüksektir. Ücret dışı gelir ve aylık kazanılan ücret değerlerinin yorumlarında da söylenildiği üzere Muğla ilinde ankete katılan 120 kişinin 76'sının ücret dışı geliri vardır ve bu miktarlar da oldukça yüksektir. Tablo 4.3.'e göre ankete katılan bireylerin ücretleri de yüksektir. Bütün bu rakamlardan şu sonuca rahatlıkla varılabilir: Muğla'daki gelirleri yüksek olan bireyler gelirlerini maksimize etmek için tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemini hayat standartlarını yükseltmek için tercih etmişlerdir. Bu sonuç da zaten tezin temel hipotezini oluşturmaktadır ki anket sonuçlarıyla da bu kanıtlanmıştır. Bireysel emeklilik sistemi henüz gelişme aşamasında olan bir sistem olduğundan zorunlu emeklilik sistemi ile ikame edilmesi bu aşamada mümkün değildir. Ancak zorunlu emeklilik sistemi getirisinin önemli ölçüde düşmesi ve gelecekteki getirilerdeki belirsizlikte bireylere destekleyici güvenlik sistemlerini aramayı itmiştir.

Bu açıdan bireysel emeklilik sistemi tamamlayıcı bir unsur olarak yüksek gelir düzeyine sahip Muğla ilinde en önemli tasarruf ve birikim araçlarından birine dönüşmüştür.

Tablo 4.3’de “Bireysel Emeklilik Sistemine üye Olunması Düşünülmüyormu” sorusundaki değerler incelendiğinde yine tablo 4.3’deki “Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kuruluşu” sorusundaki değerlere göre daha ilginç bir sonuç ortaya çıkmaktadır. “Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kuruluşu” sorusunda 60 kişi yani ankete katılanların % 50’lik kısmı sadece devlete bağlı zorunlu emeklilik sisteminde çalışmaktadır. Ancak bu % 50’lik kısımdan yani 60 kişiden, yaklaşık % 40’ı yani 48 kişi (en kısa zamanda düşünenler, bir müddet sonra düşünenler, şu an düşünmüyorum diyenler ve kararsızım diyenler bu grubun içerisinde) bir şekilde bireysel emeklilik sistemine ileride üye olmayı düşünmektedir. Sadece % 10’luk kısım bireysel emeklilik sistemine üye olmayı düşünmemektedir. Bu oran da oldukça küçük bir orandır. Tablo 4.3’e göre bireysel emekliliğe üye olanların oranı % 45’tir. Buna ileride üye olmayı düşünen % 40’lık oranı da eklersek oran % 85’e çıkmaktadır ki bu oran çok yüksek bir orandır. Muğla’daki iktisadi birimler zorunlu emeklilik sistemini yetersiz bulup bireysel emeklilik sistemi gibi alternatif yatırım araçlarına birikimlerini kanalize edip gelirlerini bir şekilde maksimize etmek istemektedirler diyebiliriz.

Tablo 4.4. Bireysel Emekliliğe Üye Olunması Neden Düşünülmüyor

Görüşler	Altın ve döviz yatırım	Bankada değerlendirme	Gayri menkule yatırım	Borsada değerlendirme	Yatırım yapacak birikim yok	BES’den haber yok	Yaştan dolayı	Sağlık hizmetlerini kapsamamasından dolayı
Evet (kişi)	2	7	1	0	27	4	7	19
Hayır (kişi)	38	33	39	40	13	36	33	21
Toplam (kişi)	40	40	40	40	40	40	40	40
Hata (kişi)	80	80	80	80	80	80	80	80

Tablo 4.4’de bireysel emeklilik sistemine üye olunmayı düşünülmiyorsa neden düşünülmediği Muğla ilinde ankete katılan bireylere sorulmuştur. Burada tablo 4.3’de “Bireysel Emeklilik Sistemine üye Olunması Düşünülmüyormu” sorusuna “şu an düşünmüyorum”,

“kesinlikle düşünmüyorum”, “kararsızım” cevabı veren kişilere bu soru sorulmuştur ve tablo buna göre hazırlanmıştır. Yani bunu kapsayan kişi sayısı 40’dır. Ve bu 40 kişi birden fazla seçeneği işaretlediği olmuştur. Hata veren 80 kişi ise yani soruya cevap vermeyen kişiler ise bireysel emeklilik sistemine üye olan kişiler, soruda “en kısa zamanda”, “bir müddet sonra” cevabı veren bireylerdir. Tablo 4.4 incelendiğinde Muğla ilinde ankete katılanların bireysel emeklilik sistemine üye olmayı düşünmemelerinin en önemli nedeni (40 kişiden 27’si yani yaklaşık % 70’i) bireylerin birikimlerinin olmamasıdır. Yani bireylerin gelirleri düşüktür. Bu sonuçta tezin önemli sonuçlarından birini doğrulamaktadır. Bireysel emeklilik sistemi gibi yatırım araçlarına üye olmak için bireylerin gelirlerinin yüksek olması gerekmektedir. Bireyin geliri ne kadar yüksekse gelirini o derece maksimize etme şansı yüksektir. Dolayısıyla bireyin zamanlar arası faydasını maksimize etmesi için belli bir seviyede gelirinin olması şarttır. Muğla ilinde yapılan ampirik inceleme de bu sonuçlara uygun olmaktadır. Ayrıca Muğla ilindeki bireylerin bireysel emeklilik sistemine üye olmak istememelerinin bir diğer nedeni (40 kişiden 19’u yani yaklaşık % 50’si) bireysel emeklilik sisteminin sağlık hizmetlerini kapsamamasıdır. Bireysel emeklilik sistemi Türkiye’de genç bir sistemdir (6 yaşında) ve zorunlu emeklilik sistemine tamamlayıcı olarak geliştirilmiş bir sistemdir. Ancak sağlık hizmetlerini kapsamamaktadır. Ama ileride sistemin yıllandıkça daha da gelişeceği aşikardır ve sağlık hizmetlerini de kapsayabilir. Bu söylenenler Muğla ilinde yapılan anketlere göre değerlendirecek olunursa; Muğla’daki bireyler, yukarıdaki tabloların sonucuna göre değerlendirildiğinde bireysel emeklilik sistemini zorunlu emeklilik sisteminin getirilerini yetersiz görüp gelirlerini maksimize etmek için tercih etmektedirler diyebiliriz. Sonuçlara göre eğer ileride bireysel emeklilik sistemi sağlık hizmetlerinden faydalanmayı da kapsarsa Muğla ilinde zaten tercih edilme oranı yüksek olan bireysel emeklilik sistemine üye olma oranının daha da yükseleceğini söyleyebiliriz.

Tablo 4.5. Bireysel Emeklilikte Tercih Edilen veya Arzulanan Süre, Bireysel Emeklilik Sistemi Getiriyi Artırıyor mu, Bireysel Emeklilik Sistemi ile SGK Arasındaki Fark, Devlet BES Konusunda Düzenlemeleri Yapıyor mu, Sigorta Şirketleri BES Konusunda Düzenlemeleri Yapıyor mu

		Değerler	Yüzde değerler (%)
Bireysel Emeklilikte Tercih Edilen veya Arzulanan Süre	5 yıl	6	5,0
	10 yıl	33	27,5
	15 yıl	27	22,5
	20 yıl	27	22,5
	20 yıldan fazla	15	12,5
	Hata	12 ⁶⁴	10,0
Bireysel Emeklilik Sistemi Getiriyi Artırıyor mu	Hayır	4	3,3
	Kararsızım	24	20,0
	Evet	60	50,0
	Kesinlikle evet	32	26,7
Bireysel Emeklilik Sistemi ile SGK Arasındaki Fark	Hayır	8	6,7
	Kararsızım	19	15,8
	Evet	82	68,3
	Kesinlikle evet	11	9,2
Devlet BES Konusunda Düzenlemeleri Yapıyor mu	Kesinlikle hayır	1	0,8
	Hayır	14	11,7
	Kararsızım	47	39,2
	Evet	57	47,5
	Kesinlikle evet	1	0,8
Sigorta Şirketleri BES Konusunda Düzenlemeleri Yapıyor mu	Kesinlikle hayır	1	0,8
	Hayır	7	5,8
	Kararsızım	44	36,7
	Evet	57	47,5
	Kesinlikle evet	11	9,2
	Toplam	120	100,0

⁶⁴ 12 kişinin sistemde hata vermesinin nedeni bu kişilerin kesinlikle bireysel emeklilik sistemine üye olmayı düşünmemesidir.

Tablo 4.5'e göre, Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 75'i 10-20 yıl arasını seçmişlerdir veya seçmeyi düşünmektedirler. Buradan şu sonucu rahatlıkla söyleyebiliriz. Sistem nispeten yeni bir sistem olduğu için insanlar 10-20 yıl arasını seçmişlerdir. 20 yıldan fazlayı seçenler veya seçmeyi düşünenlerin oranı yaklaşık % 13'dür. Ayrıca ileriki kısımda yaşla bireysel emeklilikte seçilen süreyi çapraz testle koşullandığında görüleceği üzere bu seçilen süre yaşla da ilgilidir. Geliri olup da bireysel emeklilik sistemine üye olan veya üye olmayı düşünen 55 yaş üstü bireyler genellikle 5 yıllık seçmişlerdir. 20 yıldan fazla süreyi seçen veya seçmeyi düşünen bireyler ise genellikle daha genç bireylerdir. Ayrıca anketler yapılırken şu sonuç da ortaya çıkmıştır. Muğla'da ankete katılan bireylerin 10 yıldan fazla süreyi seçen 55 yaş üstü olanların, daha yüksek yılları seçme nedenleri çocuklarına birikim sağlama amacıdır. Dolayısıyla bu sonuç tezin birinci bölümü olan teorik kısımda da belirtildiği üzere, Modigliani'nin yaşam döngüsü hipotezini de destekler niteliktedir. İş hayatının başlarında, çalışma yaşamları boyunca bireyler, emekliliklerinde aynı refah ve tüketim düzeyinde yaşayabilmek için tasarruf edeceklerdir. Emeklilik yaşı yaklaştıkça yapılacak birikim zamanı kısılacaktır. Bu açıdan bireysel emeklilik bir birikim aracı olarak yaşam döngüsü hipotezini izlemektedir.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin, yaklaşık % 77'si bireysel emeklilik sisteminin kişilerin gelirlerini artıracığını düşünmektedir. Sadece yaklaşık % 3'ü gelirlerini artıracığını düşünmemektedir. Bu da şunu göstermektedir ki; Muğla ilindeki bireylerin Türkiye'deki zorunlu emeklilik sisteminin getirilerini yetersiz görüp tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemiyle gelirlerini maksimize edebileceklerini düşünmektedirler. Bu sonuçta tez de varılmak istenen sonuçla bire bir örtüşmektedir.

Tablo 4.5'e göre Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 80'i bireysel emeklilik sistemi ile sosyal güvenlik kurumları arasındaki farkı bilmektedirler. Bu da Tablo 4.1'in sonuçları göze alındığında Muğla ilinde eğitim seviyesi yüksek olması nedeniyle ve Muğla ilinde ankete katılan bireylerin bireysel emeklilik sistemine üye olmaları veya bir şekilde üye olmayı düşünmelerinden dolayı bu farkı da ayırabilmektedirler diyebiliriz. Bunu anlamak içinde Muğla ilinde ankete katılan bireylere bireysel emeklilik sistemine teşvik için sağlanan vergi indiriminden haberdar olup olmadıkları sorulmuştur.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 50'si devletin bireysel emeklilik konusunda gerekli düzenlemeleri yaptığına inanmaktadırlar. % 40'lık bir oran ise kararsızları oluşturmaktadır. Bu da aslında yüksek bir orandır. Bu oranı anketler yapılırken gözlemlerimizi göz önüne alarak açıklarsak; sistem yeni olduğu için ve bireylerin bu sistemi ikinci bir gelir kaynağı olarak görmesinden ayrıca sistemi yöneten yöneticilere güvendiklerinden dolayı bireyler pek fazla düzenlemelerin nasıl yapıldığını merak etmemektedirler. Bireyler aslında sadece rasyonel davranıp veya davrandığını düşünüp amacı olan gelirlerini maksimize etmeye çalışmaktadırlar diyebiliriz.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 55'i sigorta şirketlerinin bireysel emeklilik konusunda gerekli düzenlemeleri yaptığına inanmaktadırlar. Yine yaklaşık % 40'lık bir kısım kararsızları oluşturmaktadır. Bunun nedeni de yukarıda olduğu gibidir. Yani anketler yapılırken gözlemlerimizi göz önüne alırsak yine, sistemin yeni olması ve bireylerin bu sistemi ikinci bir gelir kaynağı olarak görmesinden ayrıca sistemi yöneten yöneticilere güvendiklerinden dolayı birey pek fazla düzenlemelerin nasıl yapıldığını merak etmemektedirler. Muğla ilindeki bireyler için asıl olan rasyonel davranıp gelirlerini maksimize etmeye çalışmaktadırlar diyebiliriz.

Tablo 4.6. Bireysel Emeklilik Sistemi Neden Gelişecek

Görüşler	Zorunlu emeklilik sistemi yetersiz	İkinci maaş imkanı	İleride İşsiz kalındığında birikim yaratması	Bireysel emeklilik sistemi gelişmez	Profesyonel yöneticiler fonları daha iyi değerlendirecek
Evet (kişi)	93	94	10	3	22
Hayır (kişi)	27	26	110	117	98
Toplam (kişi)	120	120	120	120	120

Tablo 4.6 değerlendirildiğinde, öncelikle bu soru için Muğla ilinde ankete katılan bireyler, bireysel emeklilik sistemi neden gelişecek sorusuna birden fazla şıkkı işaretleyerek cevap vermiş olabilirler. Tablo 4.6'ya göre, katılımcıların yaklaşık % 80'i bireysel emeklilik sisteminin zorunlu emeklilik sisteminin yetersizliğinden ve ikinci bir maaş imkanı sağladığından gelişeceğine inanmaktadırlar. Bu çıkan sonuçlarda tezin sonucunda varılmak istenen sonuçlardır. Ayrıca tezin temel hipoteziyle de uyuşmaktadır. Yani gelirlerini zaman içerisinde maksimize etmek isteyen

bireyler tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemini tercih etmektedirler. Muğla ilinde yapılan anket sonuçları da bunları doğrulamaktadır. Ankete katılanların neredeyse tamamı bireysel emeklilik sisteminin gelişeceğini düşünmektedir. Ankete katılanların yaklaşık % 20'si bireysel emeklilik fonlarını yöneten profesyonel yöneticilerin fonları daha iyi yöneteceğine inanmaktadır. Bu oran nispeten düşük gibi görünse de, aslında yüksektir. Yani Muğla ilindeki bireyler zorunlu emeklilik sisteminde fonların nasıl değerlendirildiği belli olmadığı için nispeten şeffaf bir sistem olan bireysel emeklilik sisteminde profesyonel yöneticiler tarafından değerlendirilen fonlara daha fazla güvenmektedirler diyebiliriz.

Tablo 4.7. Bireysel Emeklilik Fonlarını Yöneten Sigorta Şirketlerinden Beklentiler

Görüşler	İkinci bir emekli maaşı	Toplu emekli tazminatı	Öncelikle güvenli bir birikim şansı	Erken emeklilik	Daha fazla emekli maaşı
Evet (kişi)	90	25	30	9	81
Hayır (kişi)	30	95	90	111	39
Toplam (kişi)	120	120	120	120	120

Tablo 4.7 değerlendirildiğinde, öncelikle bu soru için Muğla ilinde ankete katılan bireyler, bu soruya birden fazla şıkkı işaretleyerek cevap vermiş olabilirler. Anket sonuçlarına göre Muğla'daki bireyler bireysel emeklilik fonlarını yöneten sigorta şirketlerinden ikinci bir emekli maaşı ve daha fazla emekli maaşı beklemektedirler. İkinci bir emekli maaşı bekleyenler ankete katılanların yaklaşık % 80'ini oluşturmaktadır. Yani Muğla ilindeki bireylerin, bireysel emeklilik sistemini zorunlu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı olarak gördüklerinin kanıtıdır. Daha fazla emekli maaşı bekleyenler ise ankete katılanların yaklaşık % 70'ini oluşturmaktadır. Yani Muğla ilindeki bireyler, zorunlu emeklilik sisteminin getirilerini yetersiz görüp gelirlerini maksimize etmek istemektedirler. Yani zamanlar arası faydalarını maksimize edip ilerideki hayatlarında hayat standartlarını yükseltme eğilimindedirler diyebiliriz. Bu söylenenler de tezin hipotezi ve varılmak istenen sonuçlarla örtüşmektedir.

Tablo 4.8. Sigorta Şirketlerinin Verdiği 10 yıllık Süre Yeterlimi, Bireysel Emeklilik İçin Hangi Süre Yeterli, Bireysel Emeklilik İçin 56 Yaş Uygunmu, Bireysel Emeklilik İçin Ödenen veya Ödenmesi Düşünülen Aylık Prim, Tasarruf Yapılıyormu

		Değerler	Yüzde değerler (%)
Sigorta Şirketlerinin Verdiği 10 yıllık Süre Yeterlimi	Kesinlikle hayır	15	12,5
	Hayır	50	41,7
	Kararsızım	28	23,3
	Evet	27	22,5
Bireysel Emeklilik İçin Hangi Süre Yeterli	10 yıl	26	21,7
	15-20 yıl	49	40,8
	21-30 yıl	42	35,0
	31-40 yıl	3	2,5
Bireysel Emeklilik İçin 56 Yaş Uygunmu	Kesinlikle hayır	5	4,2
	Hayır	20	16,7
	Kararsızım	14	11,7
	Evet	71	59,2
	Kesinlikle evet	10	8,3
Bireysel Emeklilik İçin Ödenen veya Ödenmesi Düşünülen Aylık Prim	50 TL	5	4,2
	51-100 TL	28	23,3
	101-200 TL	53	44,2
	201-500 TL	21	17,5
	Hata	13 ⁶⁵	10,8
Tasarruf Yapılıyormu	Evet	81	68
	Hayır	39	32
	Toplam	120	100,0

⁶⁵ 13 kişinin sistemde hata vermesinin nedeni bu kişilerin kesinlikle bireysel emeklilik sistemine üye olmayı düşünmemesidir.

Tablo 4.8'e göre Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 55'i birikim için sigorta şirketlerinin vermiş olduğu 10 yıllık süreyi yetersiz bulmaktadırlar. Yaklaşık % 25'lik kısım kararsız yine yaklaşık % 25'lik kısım ise 10 yıllık süreyi yeterli bulmuştur. Anketler yapılırken gözlemlerimizi göz önüne alıp, yorumlanacak olursa; bireysel emekliliği olup veya bireysel emeklilik sistemine üye olmayı düşünen ve 5-10 yıl süreyi seçenler veya seçmeyi düşünenler bile 10 yıllık birikimi yetersiz bulmaktadırlar. Ancak yaşlarından dolayı yine de 5 yıllık süreyi seçmişlerdir. Ayrıca sistemin yeni bir sistem olması nedeniyle bireyler daha temkinli davranıp daha kısa süreleri seçmişler veya seçmeyi düşünmektedirler. Kararsız olan % 25'lik kesim Türkiye Ekonomisi'nin çok değişken olmasından dolayı kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 65'i 10-20 yıl arasını yeterli görmektedir. Genelde de yani yaklaşık % 41'i, 15-20 yıl arasını yeterli görmüştür. Yaklaşık % 40'lık bir kesimde 21-40 yıl arasını yeterli görmüştür. Özellikle % 35'lik kısım 21-30 yılı yeterli görmektedir. Aslında tabloya bakıldığında ankete katılanların yaklaşık % 75'i 15-30 yılı yeterli görmektedir. Bu da birey için çok mantıklı ve tutarlıdır. Muğla ili nüfusunun önemli bir bölümü gençtir. Bir insanın 25 yaşında çalışmaya başladığı ve hemen tasarruf yapamayacağı düşünülürse, (tabii ek gelirin çok olmadığını varsayıyoruz) birey, 30-35 yaşında bireysel emeklilik sistemine üye olacağı düşünülürse 20-30 yıl arası birikimleri bireysel emeklilik fonlarında değerlendirince, 55 yaşlarında emekli olabileceklerdir. Ve bireysel emeklilik sisteminin de emeklilik için verdiği yaş 56'dır. Muğla'da ankete katılan bireyler de bu bahsedilen mantığa tutarlı davranarak soruyu yanıtladıkları söylenebilir. Sonuç olarak birikimlerin kaç yıl sistemde kalacağı bireyin yaşıyla ve beklentileriyle bire bir örtüşmektedir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de ortalama ömür süresi artmıştır. Buna bağlı olarak emeklilik yaşları uzatılmaktadır. Bu zamanlar arası fayda maksimizasyon sürecini bozmaktadır. Bu açıdan mevcut sistemin emeklilik yaşı açısından değerlendirilmesi istenmiştir.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 70'i sigorta şirketlerinin bireysel emeklilik sisteminden emekli olmak için belirlediği 56 yaş sınırını uygun bulmaktadırlar. Yeni sosyal güvenlik yasasına göre 2048 yılında hem kadın hem de erkekler için emekli olma yaşı 65 yapılacağı göz önüne alındığında Muğla'daki bireyler sigorta şirketlerinin bireysel emeklilik

sistemi için belirlediği 56 yaş sınırını uygun bulmalarını mantıklı ve tutarlı davranış olarak nitelendirebiliriz.

Muğla'da ankete katılan bireylerin yaklaşık % 65'i bireysel emeklilik için 51-200 TL prim yatırmaktadırlar. Yaklaşık % 20'si ise 201-500 TL prim yatırmaktadırlar. Yatırılan primlerin çok olması, kişinin aldığı ücretin yüksek olması ve ücret dışı gelirin olması hatta ve hatta yüksek olmasına ve düşünülen emekli olma süresine bağlıdır. Muğla'da 15-20 yıllık birikim zamanı esas alındığında 100-500 TL arasında sıklaşan birikim değeri önemli bir emeklilik getirisi ve servetine dönüşecektir. Bunun yanında alternatif tasarruf araçlarındaki gelişmeye de bakmak bir tasarruf aracı olan bireysel emekliliğin gelişimini hızlandırıp azaltabilecektir.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 70'nin az ya da çok tasarrufu bulunmaktadır (bu tasarruf miktarı örneğin, 50 TL de olabilir 2.000 TL de). Bu da bize Muğla ilindeki bireylerin tasarruf yapma eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Muğla ilinde yaşayan bireyler ileriki dönemleri düşünerek zamanlar arası faydalarını yani gelirlerini maksimize etmek istemektedirler diyebiliriz.

Tablo 4.9. Tasarruflar Nasıl Değerlendiriliyor

Görüşler	Altın	Döviz	Faiz	Bono-Tahvil	Bireysel emeklilik v.b
Evet (kişi)	23 (% 19,2)	10 (% 8,3)	34 (% 39,2)	13 (% 10,3)	56 (% 47,3)
Hayır (kişi)	58 (% 48,3)	71 (% 59,2)	47 (% 28,3)	68 (% 56,7)	25 (% 20,2)
Toplam (kişi)	81 (% 67,5)	81 (% 67,5)	81 (% 67,5)	81 (% 67,5)	81 (% 67,5)
Hata (kişi)	39 ⁶⁶ (% 32,5)	39 (%32,5)	39 (%32,5)	39 (%32,5)	39 (% 32,5)
Toplam (kişi)	120 (% 100)	120 (% 100)	120 (% 100)	120 (% 100)	120 (% 100)

⁶⁶ 39 kişinin sistemde hata vermesinin nedeni bu kişilerin hiç tasarrufunun olmamasıdır.

Tablo 4.9 göz önüne alındığında ise, Muğla ilinde yaşayan bireyler tasarruflarının önemli bir kısmını bireysel emeklilik sistemi fonlarında değerlendirmektedirler. Ankete katılanların yaklaşık % 50'si, tasarruf sahibi olanların yaklaşık % 70'i bireysel emeklilik sistemine üyedir. Gerçi bireysel emeklilik fonları da bir nevi altın-döviz-faiz gibi yatırım araçlarını kapsamaktadır fakat bireysel emeklilik sistemi bireylere toplu emekli tazminatı, vergi avantajı ve şeffaflık sağladığı için Muğla'da yaşayan bireyler daha çok bireysel emeklilik sistemi fonlarına yatırım yapmayı tercih etmektedirler. Dolayısıyla Muğla'daki iktisadi birimler zorunlu emeklilik sistemini yetersiz bulup, şeffaf ve devlet güvencesinde olan bireysel emeklilik sistemi fonlarına yatırım yapıp gelirlerini bir şekilde maksimize etmek istemektedirler diyebiliriz.

Tablo 4.10. BES’te Vergi Avantajının Önemi, Zorunlu Emeklilik Sisteminden Beklenen, Bireysel Emeklilik Sisteminden Beklenen, Yeni Sosyal Güvenlik Yasası Hakkında Düşünülenler, Sosyal Güvenlik Sisteminin Getirileriyle Siyasi Otorite Arasındaki İlişki

		Değerler	Yüzde değerler (%)
BES’te Vergi Avantajının Önemi	Hayır	3	2,5
	Kararsızım	21	17,5
	Evet	75	62,5
	Kesinlikle evet	21	17,5
Zorunlu Emeklilik Sisteminden Beklenen	Maksimum gelir	1	0,8
	Maksimum sağlık hizmeti	2	1,7
	Gelirde süreklilik ve güven	2	1,7
	Hem maksimum gelir hem maksimum sağlık hizmeti	5	4,2
	Hem maksimum gelir hem maksimum sağlık hizmeti hem de esneklik	110	91,7
Bireysel Emeklilik Sisteminden Beklenen	Maksimum gelir	35	29,2
	Maksimum sağlık hizmeti	2	1,7
	Gelirde süreklilik ve güven	7	5,8
	Hem maksimum gelir hem maksimum sağlık hizmeti	4	3,3
	Hem maksimum gelir hem maksimum sağlık hizmeti hem de esneklik	72	60,0
Yeni Sosyal Güvenlik Yasası Hakkında Düşünülenler	Devlet gelir-gider dengesini sağladığından bu politika doğrudur	1	0,8
	Devletin böyle yapması doğru olmakla beraber, düzenleme gelecek nesillere yapılmalıdır	0	0
	Devlet eğer sosyal güvenlik açıklarını azaltıp, işgücü piyasalarını düzenleyip, işsizlik oranını azaltıp yeni istihdam olanakları yaratırsa bu politika doğru bir politikadır	24	20
	Devlet bizi kandırmaktadır	91	75,8
	Kararsızım	4	3,3
	Hayır	2	1,7
Sosyal Güvenlik Sisteminin Getirileriyle Siyasi Otorite Arasındaki İlişki	Kararsızım	8	6,7
	Evet	44	36,7
	Kesinlikle evet	66	55,0
	Toplam	120	100,0

Tablo 4.10'a göre Muğla ilinde ankete katılan bireylerin % 80'i bireysel emeklilik fonlarını yönlendiren sigorta şirketlerinin kamu sosyal güvenlik sisteminden farklı olarak sunmuş olduğu vergi avantajının (indiriminin) bireysel emeklilik sistemine üye olmak için önemli olduğunu düşünmektedirler. Tablo 4.9 göz önüne alındığında, ankete katılanların yaklaşık % 50'si, tasarruf sahibi olanların yaklaşık % 70'i bireysel emeklilik sistemine üyedir ve vergi avantajı ana etken olmasa da bireysel emeklilik sistemine üye olmak için Muğla'da ankete katılan bireyler için bir unsurdur.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 92'lik bir kısmı zorunlu emeklilik sisteminden hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esneklik beklemektedirler. Muğla ilindeki bireyler açısından zorunlu emeklilik sistemine olan beklentilerin oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bu da doğaldır. Bireylerin yaşamı uzamaktadır. Sağlık harcamaları da lüks maldır. Bir sosyal güvenlik sistemine üye olmadan bireysel gelirlerle bu harcamaları karşılamak mümkün değildir. Bu açıdan ortaya çıkan sonuç; gelire sadece parasal olarak bakmamak, güvenliğin de, gelirin farklı bir boyutu olarak iktisadi birimler tarafından, beklenti faydalarının algılanmasıdır.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 60'lık bir kısmı bireysel emeklilik sisteminden hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esneklik beklemektedirler. Ancak farklı olarak burada yaklaşık % 30'luk kesim bireysel emeklilik sisteminden sadece maksimum gelir beklemektedir ve oran yüksek bir orandır. Bu oranın yüksek çıkması da tezin hipoteziyle bire bir uyumaktadır. Yani zorunlu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı olarak uygulanan bireysel emeklilik sistemini Muğla ilindeki bireyler gelirlerini maksimize etmek için zorunlu emeklilik sistemine ek olarak ileride daha iyi yaşam şartları için tercih etmektedirler diyebiliriz.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 75'lik bir kısmı devletin yeni sosyal güvenlik yasasıyla kendilerini kandırdıklarına inanmaktadırlar. Bu politikanın doğru bir politika olduğuna inanan kısım % 1 bile değildir. Muğla'daki bireyler kesinlikle yeni sosyal güvenlik yasasının doğruluğuna inanmamaktadırlar, bunu da zaten yukarıdaki tablolarda da belirtildiği üzere kanıtlamışlardır ve gelirlerini maksimize etmek için bireysel emeklilik sistemine üye

olmuşlardır. Modelde vurgulandığı üzere emeklilik yaşının erkene çekilmesi veya emekli sayısının artırılması getiriyi azaltacaktır. Getirinin azalmaması için de primlerin artırılması veya çalışma sürecinin uzatılması gerekmektedir. Bu açıdan 1994 yılında emeklilik yaşının 38'e kadar düşürüldüğü Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin harcama-kaynak dengesi bozulmuştur. Sosyal güvenlik sistemine duyulan güven azalmış beklentiler de kötümserleşmiştir. Sağlık açısından da bazı bireyler bireysel emeklilik yanında özel sağlık sigortasına da üye olmuştur. Ankete katılanların % 20'lik kısmı biraz daha iyimserdirler. Ve devlet eğer sosyal güvenlik açıklarını azaltıp, işgücü piyasalarını düzenleyip, işsizlik oranını azaltıp, yeni istihdam olanakları yaratırsa bu politikanın doğru bir politika olduğunu söylemişlerdir.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 91'lik kısmı sosyal güvenlik sisteminin getirileriyle siyasal (otorite, hükümet) sistem arasında bir ilişki olduğuna inanmaktadır. Zorunlu emeklilik sisteminde toplanan fonların nasıl değerlendirildiği belli olmadığı için böyle bir sonuç ortaya çıkmıştır diyebiliriz. Zaten bu yüzden de devlet tarafından güvence verilen, devletin çeşitli kurumları tarafından denetlenen ve şeffaf bir sistem olan bireysel emeklilik sistemi Muğla'da yaşayan bireyler tarafından tercih sebebi olmuştur diyebiliriz.

4.1.2. Ki kare (Chi-square) (χ^2) Testi Yardımıyla Bireysel Emeklilik Sisteminin Etkinliğinin Ölçülmesi

Tablo 4.11. Bir Ayda Kazanılan Ücret ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki

Hangi SGK (kişi)	SSK	Bağkur	Emekli Sandığı	Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik+ özel sağlık sigortası	Hiçbiri	Toplam
Aylık ücret								
300-500 TL	2 (%1,7)	0 (% 0)	0 (% 0)	0 (% 0)	0 (% 0)	0 (% 0)	4 (% 3,3)	6 (% 5)
501-1.000 TL	19 (%15,8)	2 (%1,7)	2 (%1,7)	1 (%0,8)	5 (%4,2)	0 (% 0)	1 (%0,8)	30 (%25)
1.001-1.500TL	2 (%1,7)	2 (%1,7)	5 (%4,2)	0 (% 0)	5 (%4,2)	2 (%1,7)	0 (% 0)	16 (13,3)
1.501-2.000TL	4 (%3,3)	1 (%0,8)	3 (%2,5)	0 (% 0)	11 (%9,2)	1 (%0,8)	0 (% 0)	20 (16,7)
2.001 TL üzeri	8 (%6,7)	7 (%5,8)	3 (%2,5)	0 (% 0)	23 (%19,2)	6 (%5)	1 (%0,8)	48 (%40)
Toplam	35 (%29,2)	12 (% 10)	13 (% 10,8)	1 (%0,8)	44 (%36,7)	9 (%7,5)	6 (% 5)	120 (% 100)

SD = 24

p = 0,000

$\chi^2 = 93,302$

H_0 : Kazanılan Ücretler Düzeyi ile Sosyal Güvenlik Tercihi Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Kazanılan Ücretler Düzeyi ile Sosyal Güvenlik Tercihi Arasında İlişki Vardır.

Hipotezler sınanmak istendiğinde; (χ^2 ; SD) = (93,302 ; 24) > χ^2_{Tablo} olduğu için, H_0 'ı red edip, H_1 'i kabul edebiliriz. Bu ilişkinin olmama olasılığı sıfıra çok yakın bir değerdir. H_1 hipotezine göre, sosyal güvenlik tercihi gelire bağlantılıdır. Çünkü sonuçta hangi sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurum tercihi olursa olsun, bu tercih bir birikim tasarruf sürecidir. Dolayısıyla tasarrufların var olabilmesi için de ön koşul, bir gelire sahip olmaktır. Tablo 4.11'deki Muğla örnekleme de bu sonucu doğrulamaktadır. Bu çalışmanın temel hipotezlerinden biri de bireysel emeklilik sistemi diğer emeklilik türleri ile beraber bireyin zamanlar arası faydasını maksimize ettiğini, en yüksek faydayı da kesişim kümesinde sağlanabileceğini tezin

birinci bölümü olan teorik bölümünde göstermiştik. Benzer bir sonuç burada da gelir açısından doğrulanmaktadır. Yani ücret arttıkça (gelir arttıkça) Muğla ilinde ankete katılan bireylerin bireysel emeklilik sistemine üye olmaları daha çok artmaktadır. Bireysel emeklilik sistemine üye olan 54 kişinin 41'i yani yaklaşık % 80'inin geliri 1.500 TL'nin üzerindedir. Özel sağlık sigortası olanların yaklaşık % 70'inin (9 kişiden 6'sı) geliri 2.000 TL üzerindedir. 54 kişiden 29'unun geliri 2.000 TL'nin üzerindedir (% 60'ı). Bu sonuçlar da tezin hipotezleri ve sonuçlarıyla uyumludur. Muğla ilindeki bireyler bireysel emeklilik sisteminin gelirle alakalı olduğunu kanıtlamışlardır.

Tablo 4.12. Ücret Dışı Gelir ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki

Hangi SGK (kişi)	SSK	Bağkur	Emekli Sandığı	Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik+ özel sağlık sigortası	Hiçbiri	Toplam
Görüşler								
Evet	13 (%10,8)	8 (% 6,7)	8 (% 6,7)	1 (% 0,8)	37 (% 30,8)	7 (% 5,8)	2 (% 7,7)	76 (% 63,3)
Hayır	22 (%15,8)	4 (%1,7)	5 (%1,7)	0 (%0,8)	7 (%4,2)	2 (% 0)	4 (%0,8)	44 (%25)
Toplam	35 (%29,2)	12 (%10)	13 (%10,8)	1 (% 0,8)	44 (%36,7)	9 (%7,5)	6 (% 5)	120 (%100)

SD = 6

p = 0,001

$\chi^2 = 22,291$

H_0 : Ücret Dışı Gelir ile Sosyal Güvenlik Tercih Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Ücret Dışı Gelir ile Sosyal Güvenlik Tercih Arasında İlişki Vardır.

Hipotezler sınanmak istendiğinde; $(\chi^2; SD) = (22,291 ; 24) > \chi^2_{Tablo}$ olduğu için, H_0 'ı red edip, H_1 'i kabul edebiliriz. Bu ilişkinin olmama olasılığı sıfıra çok yakın bir değerdir. Tablo 4.11'de olduğu gibi burada da H_1 hipotezine göre, sosyal güvenlik tercihi gelirle bağlantılıdır. Yani hangi sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurum tercihi olursa olsun, bu tercih bir tasarruf sürecidir. Tasarruf sürecini yaratmak için de ücret veya bu tablo için ücret dışı varlıklara yani gelire ihtiyaç vardır. Bireysel emeklilik sistemi de lüks bir mal gibi düşünülebilir; bireyler

zorunlu emekliliğe ilave olarak ikinci bir tasarrufa yönelebilmeleri için ekstra gelire ihtiyaç duyacaklardır. Tablo 4.12’de bu sonuçları doğrulamaktadır. Muğla ilinde ankete katılan 120 bireyin 76’sının (% 63,3’nün) ücret dışı geliri vardır. Ücret dışı geliri olan 76 kişiden 45’inin yani yaklaşık % 60’ından fazlasının bireysel emeklilik sistemine üye oldukları görülmektedir. Yani ücret dışı gelir arttıkça Muğla ilinde ankete katılan bireylerin bireysel emeklilik sistemine üye olma oranları artmaktadır. Tablo 4.11’de de belirtildiği üzere sonuçlar tezin hipotezleri ve sonuçlarıyla uyumludur. Muğla ilindeki bireyler bireysel emeklilik sisteminin gelirle alakalı olduğunu tablo 4.12’de de kanıtlamışlardır. Sadece pozitif bir ücret dışı gelire bireysel emeklilik arasında bir ilişki kurma düşüncesi tamamlayıcılık açısından da benzer şekilde sorgulanabilir.

Tablo 4.13. İkinci ve Daha Fazla Emekli Maaşı ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki

Hangi SGK (kişi)	SSK	Bağkur	Emekli Sandığı	Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik+ özel sağlık sigortası	Hiçbiri	Toplam
Görüşler								
Evet	24 (%20)	5 (% 4,2)	9 (% 7,5)	1 (% 0,8)	41 (% 34,2)	8 (% 6,7)	6 (% 5)	94 (% 78,3)
Hayır	11 (%9,2)	7 (%5,8)	4 (%3,3)	0 (%0)	3 (%2,5)	1 (% 0,8)	0 (%0)	26 (%21,7)
Toplam	35 (%29,2)	12 (%10)	13 (%10,8)	1 (% 0,8)	44 (%36,7)	9 (%7,5)	6 (% 5)	120 (%100)

SD = 6

p = 0,002

$\chi^2 = 20,348$

H_0 : İkinci ve Daha Fazla Emekli Maaşı ile Sosyal Güvenlik Tercih Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : İkinci ve Daha Fazla Emekli Maaşı ile Sosyal Güvenlik Tercih Arasında İlişki Vardır.

Hipotezler sınanmak istendiğinde; $(\chi^2; SD) = (20,348 ; 6) > \chi^2_{Tablo}$ olduğu için, H_0 'ı red edip, H_1 'i kabul edebiliriz. Bu ilişkinin olmama olasılığı sıfıra çok yakın bir değerdir. H_1 hipotezine göre, bağlı olunan sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurumlar, bireysel emeklilik sisteminin, ikinci ve daha fazla emekli maaşı sağlaması ile doğrudan bağlantılıdır.

Türkiye’de erken emeklilik politikaları, artan sosyal güvenlik açıkları, emeklilere yapılan maaş ödemelerinin reel değerinin düşmesi, gelecekte yapılacak ödemelerdeki belirsizlik (IMF istediği maaş kısıntısı) zorunlu emeklilik sistemlerinin faydalarını önemli ölçüde azaltmıştır. Gelirlerini zaman içerisinde maksimize etmek isteyen, Muğla ilindeki bireyler, tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemini, ikinci ve daha fazla emekli maaşı kazanmak için tercih etmektedirler. Tablo 4.13’den de görüldüğü gibi Muğla ilinde ankete katılan 120 bireyin 94’ü (yaklaşık % 80’i) bireysel emeklilik sistemini, daha fazla emekli maaşı kazanmak ve ikinci bir emekli maaşı elde etmek için tercih etmektedirler veya tercih etmeyi düşünmektedirler. Bireysel emeklilik sistemine üye olan 54 kişinin 50’si (yaklaşık % 95’i) bireysel emeklilik sistemini daha fazla emekli maaşı kazanmak ve ikinci bir emekli maaşı elde etmek için tercih etmektedir. Sonuç olarak, Muğla ilindeki bireyler, zorunlu emeklilik sisteminin getirilerini yetersiz görüp gelirlerini maksimize etmek için ve ilerideki dönemlerde hayat standartlarını yükseltmek için bireysel emeklilik sistemini, daha fazla emeklilik maaşı ve ikinci emeklilik maaşı için tercih etmektedirler. Bu söylenenler de tezin hipotezi ve varılmak istenen sonuçlarla örtüşmektedir. Dolayısıyla bireysel emeklilik sisteminde prim ödeme gücüne bakmak gerekmektedir. Temelde Muğla bir memur hizmet kenti olduğu için primlerin kaynağını tespit etmek için ücret ödemeleri ile prim arasındaki ilişkiyi ortaya koymak gerekmektedir. Bireylerin ücret düzeyi yükseldikçe, prim ödeme gücü dolayısıyla emeklilikte elde edeceği faydayı tablo 4.14 ile gösterebiliriz.

Tablo 4.14. Aylık Kazanılan Ücret ile Bireysel Emeklilik Ürünü İçin Ödenen Prim Arasındaki İlişki

Prim Aylık ücret	50 TL	51-100 TL	101-200 TL	201-500 TL	Toplam
300-500 TL	0 (%0)	2 (% 1,9)	2 (% 1,9)	0 (% 0)	4 (% 3,7)
501-1.000 TL	1 (%0,9)	11 (%10,3)	6 (%5,6)	4 (%3,7)	22 (%20,6)
1.001-1.500TL	2 (%1,9)	6 (%5,6)	7 (%6,5)	1 (% 0,9)	16 (%15)
1.501-2.000TL	0 (%0)	6 (%5,6)	13 (%12,1)	0 (% 0)	19 (%17,8)
2.001 TL üzeri	2 (%1,9)	3 (%2,8)	25 (%23,4)	16 (% 15)	46 (%43)
Toplam	5 (%4,7)	28 (%26,2)	53 (%49,5)	21 (% 19,6)	107 (%100)

SD = 12

p = 0,001

$\chi^2 = 31,88$

H_0 : Aylık Kazanılan Ücret ile Bireysel Emeklilik Ürünü İçin Ödenen Prim Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Aylık Kazanılan Ücret ile Bireysel Emeklilik Ürünü İçin Ödenen Prim Arasında İlişki Vardır.

Hipotezler sınanmak istendiğinde; $(\chi^2; SD) = (31,882 ; 12) > \chi^2_{Tablo}$ olduğu için, H_0 'ı red edip, H_1 'i kabul edebiliriz. Bu ilişkinin olmama olasılığı sıfıra çok yakın bir değerdir. H_1 hipotezine göre, aylık kazanılan ücret ile bireysel emeklilik ürünü için ödenen prim arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu sonuç da tezin hipotezi ve sonuçları ile uyumludur. Yani Muğla ilinde ankete katılan bireyler, bireysel emeklilik ürünü için ödenen primin, ücretle yani nihayetinde gelirin yüksek olmasıyla ilgili olduğunu kanıtlamışlardır. Tablo 4.14'e göre, Muğla ilinde bireysel emeklilik sistemine üye olan veya üye olmayı düşünen 107 bireyin 81'inin (% 80'inin) aylık kazandığı ücret 1.000 TL.'nin üzerindedir. 107 bireyin 65'inin yani yaklaşık % 60'ından fazlasının ise aylık kazandığı ücret 1500 TL.'nin üzerindedir. Hatta yaklaşık % 50'sinin

geliri 2.000 TL.'nin üzerindedir. Tabloya göre; bu ücretleri, ödenen primlerle karşılaştırsak, bireysel emeklilik sistemine üye olan veya olmayı düşünen geliri 1.500 TL.'nin üzerinde olan 65 kişiden 54'ü (% 85'i) bireysel emeklilik sistemine 100-500 TL. arası prim yatırmaktadırlar. Aylık kazandığı ücret 2.000 TL. üzerinde olan 46 kişiden 16'sı 200-500 TL. arasında prim yatırmaktadır. Dolayısıyla ücret arttıkça (yani gelir) bireysel emeklilik sistemine ödenen prim miktarı artmaktadır, ücret azaldıkça (yani gelir) bireysel emeklilik sistemine ödenen prim miktarı azalmaktadır.

Tablo 4.15. Aylık Kazanılan Ücret ile Zorunlu Emeklilik Sisteminden Beklentiler Arasındaki İlişki

Aylık ücret	300-500 TL	501-1.000 TL	1.001-1.500TL	1.501-2.000TL	2.001 TL üzeri	Toplam
Görüşler						
Max. gelir	0 (%0)	0 (% 0)	1 (% 0,8)	0 (% 0)	0 (% 0)	1 (% 0,8)
Max. sağlık hizmeti	0 (%0)	0 (%0)	2 (%1,7)	0 (%0)	0 (%0)	2 (%1,7)
Gelirde süreklilik ve güven	0 (%0)	1 (%0,8)	0 (%0)	0 (% 0)	1 (%0,8)	2 (%1,7)
Max. gelir, Max. sağlık hizmeti	1 (%0,8)	2 (% 1,7)	0 (% 0)	1 (% 0,8)	1 (% 0,8)	5 (% 4,2)
Max. gelir, Max. sağlık hizmeti, esneklik	5 (%4,2)	27 (%22,5)	13 (%10,8)	19 (%15,8)	46 (%38,4)	110 (%91,7)
Toplam	6 (%5)	30 (%25)	16 (%13,3)	20 (% 16,7)	48 (%40)	120 (%100)

SD = 16

p = 0,030

$\chi^2 = 25,009$

H_0 : Aylık Kazanılan Ücret ile Zorunlu Emeklilik Sisteminden Beklentiler Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Aylık Kazanılan Ücret ile Zorunlu Emeklilik Sisteminden Beklentiler Arasında İlişki Vardır.

Hipotezler sınanmak istendiğinde; $(\chi^2; SD) = (25,009 ; 16) > \chi^2_{Tablo}$ olduğu için, H_0 'ı red edip, H_1 'i kabul edebiliriz. Bu ilişkinin olmama olasılığı sıfıra çok yakın bir değerdir. H_1 hipotezine göre, aylık kazanılan ücret ile zorunlu emeklilik sisteminden beklenenler arasında doğrudan bir ilişki vardır. Tablo 4.15'e göre Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yani 120 kişinin 110'u (yaklaşık %92'si) aylık ücreti ne olursa olsun zorunlu emeklilik sisteminden hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esneklik beklemektedirler. Ankete katılan bireyler açısından Türkiye'deki zorunlu emeklilik sisteminden beklentiler çok yüksektir. Bu sonuçlar çok normaldir. İnsanların yaşam süreleri uzamaktadır. İlerideki çeşitli ihtiyaçları için maksimum gelire⁶⁷, sağlık harcamaları için ise bir sosyal güvenlik sistemine üye olmaları gerekmektedir. Gelire parasal açıdan bakmazsak, güvenlik açısından bakarsak güvenliğin de gelirin farklı bir boyutu olarak görebiliriz. Dolayısıyla bireyler açısından maksimum sağlık hizmeti almak için sadece gelir değil güvenliğin de sağlanması gerekir. Bu görev de "sosyal devlet ilkesini" sağlamakla yükümlü devlettir. Ayrıca ankete katılan bireyler, zorunlu emeklilik sisteminden, maksimum esnekliği de beklemektedirler. Yani bireyler kendi kendilerine fonlarını takip etmek istemektedirler. Sonuç olarak Türkiye'deki zorunlu emeklilik sistemini değerlendirdiğimizde, hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esnekliğin bir arada olduğu bir sistemden bahsetmek mümkün değildir. Hatta bu şartlardan birinin bile maksimum olduğu bir zorunlu emeklilik sisteminden bile bahsetmek çok çok zordur.

⁶⁷ Tezin ilk bölümünde de bahsedildiği üzere, Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi'nde (Life Cycle Hypothesis) bireyler, tüketimlerini karşılayabilmek için cari kullanılabilir gelire ek olarak gelecek dönemlerde elde edecekleri geliri de göz önünde bulundurlar. (Yani bireyler zamanlar arası faydalarını maksimize etmek isterler). Tüketim kısa dönemde bir gelir değişikliğine değil uzun dönemde bir gelir değişikliğine bağlıdır. Bu nedenlerle Muğla ilinde ankete katılan bireyler, geleceklerini düşündükleri için Türkiye'deki zorunlu emeklilik sisteminden maksimum gelir beklemektedirler.

Tablo 4.16. Aylık Kazanılan Ücret ile Bireysel Emeklilik Sisteminden Beklenen Arasındaki İlişki

Aylık ücret	300-500 TL	501-1.000 TL	1.001-1.500TL	1.501-2.000TL	2.001 TL üzeri	Toplam
Görüşler						
Max. gelir	1 (%0,8)	2 (% 1,7)	4 (% 3,3)	7 (% 5,8)	21 (% 17,5)	35 (% 29,2)
Max. sağlık hizmeti	0 (%0)	0 (%0)	2 (%1,7)	0 (%0)	0 (%0)	2 (%1,7)
Gelirde süreklilik ve güven	0 (%0)	5 (%4,2)	2 (%1,7)	0 (% 0)	0 (%0)	7 (%5,8)
Max. gelir, Max. sağlık hizmeti	0 (%0)	2 (% 1,7)	0 (% 0)	0 (% 0)	2 (%1,7)	4 (% 3,3)
Max. gelir, Max. sağlık hizmeti, esneklik	5 (%4,2)	21 (%17,5)	8 (%6,7)	13 (%10,8)	25 (%20,8)	72 (%60)
Toplam	6 (%5)	30 (%25)	16 (%13,3)	20 (% 16,7)	48 (%40)	120 (%100)

SD = 16

p = 0,001

$\chi^2 = 38,324$

H_0 : Aylık Kazanılan Ücret ile Bireysel Emeklilik Sisteminden Beklentiler Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Aylık Kazanılan Ücret ile Bireysel Emeklilik Sisteminden Beklentiler Arasında İlişki Vardır.

Hipotezler sınanmak istendiğinde; $(\chi^2; SD) = (38,324 ; 16) > \chi^2_{Tablo}$ olduğu için, H_0 'ı red edip, H_1 'i kabul edebiliriz. Bu ilişkinin olmama olasılığı sıfıra çok yakın bir değerdir. H_1 hipotezine göre, aylık kazanılan ücret ile bireysel emeklilik sisteminden beklenenler arasında doğrudan bir ilişki vardır. Tablo 4.16'da aslında tablo 4.15 gibi sonuçlar vermektedir. Yani

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 60'lık bir kısmı bireysel emeklilik sisteminden hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esneklik beklemektedirler. Ancak tablo 4.15'den farklı olarak burada yaklaşık % 30'luk kesim bireysel emeklilik sisteminden sadece maksimum gelir beklemektedir ve oran yüksek bir orandır. Bu oranın yüksek çıkması da tezin hipoteziyle ve sonuçlarıyla bire bir uyuşmaktadır. Yani zorunlu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı olarak uygulanan bireysel emeklilik sistemini Muğla ilindeki bireyler gelirlerini maksimize etmek için zorunlu emeklilik sistemine ek olarak zamanlar arası faydalarını dolayısıyla gelirlerini maksimize etmek için, ileride daha iyi yaşam şartları için tercih etmektedirler diyebiliriz. Bireysel emeklilik sistemi Türkiye'de cari dönem itibariyle sağlık hizmeti vermemektedir. Dolayısıyla bireysel emeklilik sisteminden hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esneklik bekleyen % 60'lık kısmın verdiği cevap bir beklentidir. Cari dönem içerisinde değerlendirdiğimizde, yani sadece bireysel emeklilik sisteminden maksimum gelir bekleyenler açısından değerlendirdiğimizde; bireysel emeklilik sistemine üye olan 35 kişi sadece ve sadece maksimum gelirden dolayı üye olmuştur. Bu 35 kişinin de 28'inin (% 80'inin) geliri 1.500 TL.'nin üzerindedir. 21'inin yani yaklaşık % 70'inin ise geliri yani aylık kazandığı ücreti 2.000 TL.'nin üzerindedir. Yani ikinci bir şans olmayan geliri yüksek olan bireyler ileride daha fazla gelir etmek için rasyonel davranıp bireysel emeklilik sistemine üye olmaktadır. Bu söylenenlerden sonra sonuç olarak; Muğla ilinde ankete katılan bireyler, bireysel emeklilik sistemini, zorunlu emeklilik sisteminden nispeten farklı olarak maksimum gelir sağlayıcı bir unsur olarak görmektedirler. İkincisi; nihayetinde daha önce de söylendiği üzere bireysel emeklilik sistemine üyelik doğrudan gelirle ilişkili olduğundan, bireylerin gelirleri arttıkça rasyonel davranıp ilerideki her türlü tüketimleri için maksimum gelir elde etmek isterler ve bundan dolayı da bireysel emeklilik gibi sistemlere üye olmak isterler. Temel hipotez olarak ortaya koyduğumuz, zorunlu emeklilik sistemi ile bireysel emeklilik sisteminin kesişim kümesi en çok faydayı elde eder hipotezi burada doğrulanmaktadır. Çünkü hem zorunlu emeklilik sisteminde hem de bireysel emeklilik sisteminde ortak bir amaç vardır, o da emeklilik dönemindeki faydayı maksimize etmek. Dolayısıyla her iki sigorta türüne üye olan bireyler bu amacını da Muğla ili örneğinde gerçekleştirmiş olduğunu görüyoruz.

Tablo 4.17. Eşin Sürekli İşi Olması ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki

Hangi SGK (kişi)	SSK	Bağkur	Emekli Sandığı	SGK+ Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik+ özel sağlık sigortası	Hiçbiri	Toplam
Görüşler							
Evet	11 (%16,4)	2 (% 3)	8 (% 11,9)	23 (% 34,3)	4 (% 6)	1 (% 1,5)	49 (% 73,1)
Hayır	6 (%9)	7 (%10,4)	1 (%1,5)	2 (%3)	1 (% 1,5)	0 (%0)	17 (%25,4)
İş buldukça	1 (%1,5)	0 (%0)	0 (%0)	0 (%0)	0 (%0)	0 (% 0)	1 (%1,5)
Toplam	18 (%26,9)	9 (%13,4)	9 (%13,4)	25 (%37,3)	5 (%7,5)	1 (% 1,5)	67 (%100)

SD = 10

p = 0,010

$\chi^2 = 22,117$

H_0 : Eşin Sürekli İşi Olması ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Eşin Sürekli İşi Olması ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasında İlişki Vardır.

Hipotezler sınanmak istendiğinde; $(\chi^2; SD) = (22,117 ; 10) > \chi^2_{Tablo}$ olduğu için, H_0 'ı red edip, H_1 'i kabul edebiliriz. Bu ilişkinin olmama olasılığı sıfıra çok yakın bir değerdir. H_1 hipotezine göre, eşin sürekli işi olması ile bağlı olunan sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurum arasında doğrudan bir ilişki vardır. Tablo 4.17'ye göre evli olan 67 kişiden 49'unun yani yaklaşık % 75'inin eşinin sürekli bir işi vardır. Ve tablodan da görüldüğü üzere eş sürekli çalışanlar bireysel emeklilik sistemine daha fazla üyedirler. Yani eşlerin de çalıştığı bir ailede haneye giren gelir fazla olduğundan, bireysel emeklilik sistemi de gelirle ilişkili olduğu için haneler bireysel emeklilik sistemi gibi sistemlere gelecekteki gelirlerini maksimize etmek için üye olurlar. Bu sonuçlar tezin ilk bölümündeki teorik çatıyla da uyuşmaktadır. Stiglitz'e göre farklı aile yapıları farklı risk sonuçları doğurur. Bu hipotez altında çift maaşlı haneler, tek maaşlı hanelere göre gelecekteki her türlü harcamaları için riskleri daha iyi karşılarlar. Sonuç olarak, çift maaşlı bir ailenin riskleri daha rahat karşılayarak emeklilik sisteminde fon yaratması hem devlet açısından hem de kendi açısından rasyonel bir tercih olarak gözükmemektedir.

Tablo 4.18. Yaş ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki

Hangi SGK (kişi) Yaş	SSK	Bağkur	Emekli Sandığı	Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik+ özel sağlık sigortası	Hiçbiri	Toplam
18-24	6 (%5)	0 (% 0)	0 (% 0)	1 (% 0,8)	1 (% 0,8)	0 (% 0)	4 (% 3,3)	12 (% 10)
25-34	11 (%9,2)	5 (%4,2)	6 (%5)	0 (%0)	19 (%15,8)	6 (% 5)	2 (%1,7)	49 (%40,8)
35-44	11 (%9,2)	3 (%2,5)	4 (%3,3)	0 (% 0)	11 (%9,2)	3 (%2,5)	0 (% 0)	32 (%26,7)
45-54	1 (%0,8)	1 (%0,8)	3 (%2,5)	0 (% 0)	8 (%6,7)	0 (%0)	0 (% 0)	13 (%10,8)
55-64	4 (%3,3)	2 (%1,7)	0 (%0)	0 (% 0)	5 (%4,2)	0 (%0)	0 (%0)	11 (%9,2)
65 ve üzeri	2 (%1,7)	1 (% 0,8)	0 (% 0)	0 (%0)	0 (%0)	0 (%0)	0 (% 0)	3 (% 2,5)
Toplam	35 (%29,2)	12 (% 10)	13 (% 10,8)	1 (%0,8)	44 (%36,7)	9 (%7,5)	6 (% 5)	120 (% 100)

SD = 30

p = 0,002

 $\chi^2 = 57,083$

H_0 : Yaş ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Yaş ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasında İlişki Vardır.

Hipotezler sınanmak istendiğinde; $(\chi^2; SD) = (57,083 ; 30) > \chi^2_{Tablo}$ olduğu için, H_0 'ı red edip, H_1 'i kabul edebiliriz. Bu ilişkinin olmama olasılığı sıfıra çok yakın bir değerdir. H_1 hipotezine göre, yaş ile bağlı olunan sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurum arasında doğrudan bir ilişki vardır. Tablo 4.18'e göre, bireysel emeklilik sistemine üyelik özellikle 25-34 yaş olmak üzere 25-44 yaşları arasında tercih edilmektedir. 45-64 yaş arası da 13 kişi bireysel emeklilik sistemini tercih etmektedir. Anketlerdeki gözlemlere dayanarak bunun nedenlerinden biri, bireylerin çocuklarına ileride birikim sağlamak, ikincisi ise yaş fazla olduğu için bireysel emeklilikte 5 yıl gibi kısa süreyi seçip 5 yıl sonunda gelirlerini maksimize etmek istemektedirler.

Bireysel emeklilik sistemine üye olan veya üye olmayı düşünen bireylerin genellikle 25-44 yaş arasında (orta yaş denilen yaş aralığı) toplanması tezin ilk bölümünde anlatılan çatıyla uyusmaktadır. Birincisi Modigliani'nin Yaşam Boyu Hipotezi'ne (Life Cycle Hypothesis) göre bireyler gençlik dönemlerinde daha az gelir elde ederler ama tüketimleri fazladır. Bu dönemlerde tasarruf negatiftir. Orta yaş dönemlerinde yani buna yukarıda söylendiği üzere 25-44 yaş aralığında bireyler, daha fazla tasarruf yapma eğilimi gösterirler. Çünkü hem geçmişteki borçlarını ödemek, hem de yaşlılık dönemindeki harcamalarını karşılamak zorundadırlar. Muğla ilinde ankete katılan bireyler de bu teoriyi kanıtlamışlardır.

Ayrıca Stiglitz'e göre (Stiglitz, 2007: 2-4), bireyin emeklilik tasarrufu tercihleri hayatında çok önemli yer etmektedir ve dolayısıyla bireyin önünde büyük bir problemdir. Çünkü ileride bireyin hangi standartta hayat süreceğini belirlemektedir. Dolayısıyla bireyler çalışma hayatına başladıklarında çok çok önemli bir karar verme durumu ile karşı karşıyadırlar; yani bireylerin ikinci bir şansı yoktur. Stiglitz'in söylediği bu teorik çatı altında Muğla ilinde ankete katılan bireyler de bu bilinç altında zorunlu emeklilik sistemini yetersiz görüp orta yaşlarında bireysel emeklilik sistemine üye olmuşlardır veya üye olmayı düşünmektedirler.

Tablo 4.19. Çocuk Sayısı ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasındaki İlişki

Hangi SGK (kişi) Çocuk Sayısı	SSK	Bağkur	Emekli Sandığı	Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik	SGK+ Bireysel emeklilik+ özel sağlık sigortası	Hiçbiri	Toplam
Yok	20 (%16,8)	3 (% 2,5)	5 (% 4,2)	1 (% 0,8)	22 (% 18,5)	4 (% 3,4)	6 (% 5)	61 (% 51,3)
1	8 (%6,7)	2 (%1,7)	4 (%3,4)	0 (%0)	8 (%6,7)	3 (% 2,5)	0 (%0)	25 (%21)
2	4 (%3,4)	4 (%3,4)	4 (%3,4)	0 (% 0)	12 (%10,1)	1 (%0,8)	0 (% 0)	25 (%21)
3	3 (%2,5)	3 (%2,5)	0 (%0)	0 (% 0)	1 (%0,8)	0 (%0)	0 (% 0)	7 (5,9)
5 ve üstü	0 (%0)	0 (%0)	0 (%0)	0 (% 0)	1 (%0,8)	0 (%0)	0 (%0)	1 (%0,8)
Toplam	35 (%29,4)	12 (% 10,1)	13 (% 10,9)	1 (%0,8)	44 (%37)	8 (%6,7)	6 (% 5)	119 (% 100)

SD = 24

p = 0,020

$\chi^2 = 48,054$

H_0 : Çocuk Sayısı ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasında İlişki Yoktur.

H_1 : Çocuk Sayısı ile Bağlı Olunan Sosyal Güvenlik Kurumu veya Tamamlayıcı Kurum Arasında İlişki Vardır.

Hipotezler sınanmak istendiğinde; $(\chi^2; SD) = (48,054 ; 24) > \chi^2_{Tablo}$ olduğu için, H_0 'ı red edip, H_1 'i kabul edebiliriz. Bu ilişkinin olmama olasılığı sıfıra çok yakın bir değerdir. H_1 hipotezine göre, çocuk sayısı ile bağlı olunan sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurum arasında doğrudan bir ilişki vardır. Tablo 4.19'a göre, çocuk yokken ve çocuk sayısı az iken bireysel emeklilik sistemine üyelik ve üye olmak isteyenlerin sayısı artmaktadır. Çocuk sayısı arttıkça tablodan da görüldüğü üzere bireysel emeklilik sistemine üye olma oranı çok azalmaktadır. Bu çok normaldir. Çocuk sayısı arttıkça hanenin masrafı artacaktır ki bu da hanenin gelirlerini önemli ölçüde azaltacaktır ve hanenin tasarruf oranları ya eksiye düşecektir ya da çok düşük seviyelerde kalacaktır.

Tezin ilk bölümündeki teorik çatıda da bu anlatılanlar anlatılmıştır. Tablo 4.17'de söylendiği üzere Stiglitz'e göre (Stiglitz, 2007: 11), farklı aile yapıları farklı risk sonuçları doğurur. Bu hipotez altında, çocuksuz çift maaşlı haneler, çocuklu çift maaşlı hanelere göre riskleri daha iyi karşılarlar. Tek maaşlı ve çok çocuklu haneler ise büyük risklerle karşı karşıya kalabilirler. Muğla ilinde ankete katılan bireyler de bu hipotezlerin doğruluğunu kanıtlamışlardır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Sosyal güvenlik sistemini, 21. yüzyıldaki dünya sistemine adapte etmekte güçlük çeken ülkelerde, çok yüksek sosyal güvenlik açıkları ortaya çıkmış dolayısıyla alınması gereken tedbirler ağırlaşmış ve sosyal güvenlik sisteminde oluşan bu açıkların toplum tarafından nasıl paylaşılacağı tartışmaları piyasa, devlet, toplumu oluşturan bireyler arasında huzursuzluk yaratmıştır. Bu bağlamda, bireysel emeklilik sistemi gibi kamu zorunlu emeklilik sistemlerine alternatif kuruluşlar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaya başlanmış veya uygulama alanları genişletilmiştir.

Bireysel emeklilik sistemi mikro boyutta, bireylerin ileride çıkabilecek sorunlarına karşı alternatif bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Bireysel emeklilik sistemi; bireylere gelirlerini maksimize etme fırsatı vererek onların ilerideki yaşamlarında daha yüksek standartlarda yaşama imkanı vermektedir. Makro boyutta ise, bireysel emeklilik sistemi havuzunda biriken fonlar, ülke ekonomisine kaynak yaratmaktadır. Bu kaynaklar, bütçe açığını azaltır, istihdam yaratır ve en önemlisi ülkenin tasarruf eğilimini artırır.

1990'lı yıllardan itibaren devlet bünyesindeki yani kamu sosyal güvenlik kurumlarının gelirlerinin giderlerini karşılayamaz duruma gelen birçok ülke ve Türkiye'de sosyal güvenlik açıkları sonucunda oluşan sorunlar ortaya çıkmaya başlamış ve bu yüzden farklı çözüm arayışlarına gidilmiştir. Bireysel emeklilik sistemi de bu alternatif çözüm araçlarından biridir.

Birçok ülkede ve Türkiye'de bireyler mevcut kamu zorunlu emeklilik sisteminden emekli oldukları zaman aylıklarını almaktadırlar. Fakat kamu sosyal güvenlik sisteminin sağladığı emekli aylığı, bireylerin gelecekteki ihtiyaçlarını karşılamak için yetersiz gelmektedir. Bu yetersizlikler büyüme hızının istikrarsız olması, teknolojik değişiklikler, istikrarsız ekonomi politikaları, bireylerin emeklilik maaşlarının faydasını belirsiz hale getirmektedir. İlerideki yaşamlarında daha iyi koşullarda yaşamak isteyen bireyler zamanlar arası gelirlerini maksimize etmek istemektedirler. Bu nedenle bireyler, kamu sosyal güvenlik sisteminden aldıkları gelirin yanı sıra ek bir gelir yaratma arayışına girmektedirler.

Burada amaç, zorunlu emeklilik sistemindeki belirsizlikleri dikkate aldığımızda, kamu zorunlu emeklilik sistemini A kümesi olarak, bireysel emeklilik sistemini de B kümesi olarak algılasak, Bu A ve B kümesi dediğimiz iki kümenin kesişiminden bireyin gelirini maksimize edecek kümeye ulaşılmış olur. Böylelikle birey zamanlar arası fayda maksimizasyonunu sağlamış olur. Zaten bireysel emeklilik sistemi de zamanlar arası fayda maksimizasyonundan başka bir şey değildir.

Türkiye’de 2001 yılında Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu yasalaşmış, 2003 yılında uygulamaya konulan bireysel emeklilik sistemi ile bireylerin bu arayışlarına dünya uygulamaları paralelinde çözüm üretilmiştir. Bireyler, sisteme prim ödemeye başlarken, bireysel emeklilik sisteminin kamu zorunlu sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı nitelikte olduğunu unutmamaları ve ilerideki dönemlerde bireysel emeklilik yasası değişmedikçe buna göre planlama yapmaları gerekmektedir.

Bireylere, gelirlerini zaman içinde maksimize imkanı vererek onlara ek gelir imkanı sağlamak ve ayrıca ekonomiye kaynak sağlamak amacıyla Ekim 2003 tarihinde, gerekli hukuki alt yapı oluşturulduktan ve üç yıla varan hazırlık döneminden sonra Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi yürürlüğe girmiştir. Sistem işlemeye başladığında her türlü kanuni düzenleme ve kontrol sistemi yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi yürürlüğe girdiğinden itibaren 5 yılın üzerinde bir süre geçmiştir. Mart 2009 yılı itibariyle, bireysel emeklilik sistemindeki toplam fon tutarı 6.600 milyon TL., sözleşme sayısı yaklaşık 2.000.000’a, katılımcıların sayısı da yaklaşık 1.800.000 kişiye ulaşmıştır. 31.12.2003 tarihindeki oranlara bakacak olursak sistemdeki toplam fon tutarı 6.000 TL., sözleşme sayısı yaklaşık 17.000, katılımcıların sayısı da yaklaşık 15.000’dir. Rakamlardan da görüldüğü üzere 5 yıllık kısa bir süre için de Türkiye’de bireysel emeklilik verileri inanılmaz boyutlarda artışlar göstermiştir. Ancak fon büyüklüğünü milli gelire oranladığımızda yüksek olan bu oranlar nispeten gelişmiş ülkelere ve bireysel emeklilik sisteminin zorunlu veya yaygın olarak uygulandığı gelişmekte olan ülkelere göre düşüktür. Fakat gerek dünyada uygulanan politikalar, gerek sosyal güvenlik sisteminin ülkelerin bütçelerine verdiği yükler gerekse de bireylerin devletten aldığı maaşları yetersiz görüp gelirlerini zaman

içinde maksimize etme isteklerinden dolayı gelecekte bireysel emeklilik sistemine olan talepler daha da artacaktır. Nihayetinde birey için önemli olan gelirini maksimize etmek ve bu maksimize ettiğini gelirini de gelecekte iyi bir standartta yaşamak için harcamaktır.

Bireysel emeklilik sisteminin sosyal güvenlik sistemine, ekonomiye, topluma, bireylere bazı olumlu ve/veya olumsuz etkileri mevcuttur.

Bireysel emeklilik sistemi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratsa da sisteme bireyleri çekmekte zorlanmaktadır. Özellikle Türkiye gibi genç nüfusa sahip ülkelerde, bu genç nüfus emekliliği düşünmemekte, emeklilik için bugünde tasarruf yapmayı gereksiz bulmaktadır. Emeklilik kaygıları çoğunlukla 45 yaşından sonra önem kazanmaktadır. Bu yaşlardan sonra bireysel emeklilik sistemine girmek çekici olmaktadır. Ancak, çalışacak sürenin azalması nedeniyle emeklilikte tatmin edici maaş almak için bugünkü tasarruf miktarının da görece olarak daha fazla olması gerekmektedir. Yani, geç kalındığında, makul bir gelir düzeyi için gerekli tasarruf miktarı sistemin çekiciliğini önlemektedir.

Dolayısıyla, bireysel emeklilik programlarının bireyin çalışma hayatının başında, ama emekliliğin hiç de düşünülmediği zaman başlatılması sistemi çok daha nitelikli ve işlevsel yapacaktır. Bütün bunların olabilmesi için de gerek devlet gerekse işverenlerin katkılarıyla bireyleri sisteme sokacak teşviklerin sağlanması gerekmektedir. Devletin bireysel emeklilik programlarına sağladığı teşvikler artırılmalıdır. Devlet zaman içinde zorunlu emeklilik programları yanında bireysel emeklilik programlarını da zorunlu kılabilir. İşverenlere de çok önemli görevler düşmektedir. Verilen ücretler brüt ücret üzerinden değerlendirilmeli ve brüt ücret bireysel emeklilik için işverenin yapacağı katkıyı da içermelidir. İşveren ancak çalışan da katkı yapıyorsa, çalışanın adına bireysel emeklilik programına katkı yapmalıdır. Çalışanın katkı yapmadığı zaman işverenin de katkı yapmaması çalışan adına büyük bir gelir kaybıdır. Genç yaşlarda bireylere ileriki yıllarda gelirlerini maksimize etmek için yani ek gelir sağlamak için emeklilik düşündürülecekse, tasarruf eğilimlerini en geniş anlamda yeniden yapılandırmak zorunlu olmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminin başarıyla uygulandığı birçok ülkede durum böyle olmuştur⁶⁸.

⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Özbolat, 2004: 172-173.

Tabii bütün bunların olabilmesi için ülke ekonomisinin iyi değerlere sahip olması gerekmektedir. İşsizlik ve enflasyonun oranının yüksek olmaması, ülkenin refah düzeyinin yüksek olması gerekmektedir. Nihayetinde bireysel emeklilik sistemine katılım gelire alakalıdır. Eğer bir ülkede devlet bireylere istihdam olanağı yaratmıyorsa insanların gelir düzeyi çok düşük kalacaktır ve geliri olmayan bir bireyin de gelecekte gelirini maksimize etmesi de olanaksız olacaktır. Dolayısıyla da eğer bireysel emeklilik sistemi gibi sistemler eğer zorunlu değilse uygulanmasının da bir anlamı kalmaz.

Tezin ilk bölümünde de söylendiği üzere, birey açısından zorunlu emeklilik sistemlerinde yaşanan asimetrik information'ın (tersi seçim) (moral hazard) problemleri bireysel emeklilik sistemlerinde de yaşanmaktadır. Stiglitz'e göre, bireylerin büyük bir çoğunluğu aslında optimal tasarruf/yatırım sorununu çözme yeterliliğine sahip değildirler. Dolayısıyla bireyler kandırılmaya çok müsaitlerdir. Yani miyobik bir birey bireysel emeklilik programlarından enflasyondan arındırılmış kazancının ne kadar olduğunu da hesaplayamaz. Bu yüzden emeklilik satan sigorta şirketinin elemanı tarafından rahatlıkla kandırılabilir. Ayrıca bireysel emeklilik şirketleri katılımcı sayılarını artırmak, yüksek göstermek için çok cüzi primlerle poliçe satabilmektedirler. Bu ileriki yıllarda iyi bir gelir elde etmeyi, ikinci bir emekli maaşı elde edip gelirini maksimize etmeyi planlayan bireyi hayal kırıklığına uğratabilir. Asimetrik information'ın (tersi seçim) (moral hazard) problemleri ile karşılaşılması için, Stiglitz'e göre öncelikle düzenleyici, denetleyici kuruluşlara ve sigorta şirketlerine çok büyük işler düşmektedir. Düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar, bilgi kalitesi iyileştirmeli, bilgilendirme taleplerinin şeffaf olması, tavsiye edicilerin tavsiyede bulunmaları için gereken bilginin sınırlı olmaması ve şeffaf olması sağlanmalıdır. Ayrıca kabul edilemez uygulamalar ve normlar için bir rehber tanımlanmalıdır. Yani yüksek işlem ücretleri, aynı anda birden fazla fon başlatmak, yanıltıcı reklam uygulamaları olmamalıdır. Sigorta şirketleri ise, katılımcılara sisteme giriş ile sürenin ve yatırılan katkı payının önemini çok anlatmalıdır, katılımcıları bilgilendirmeli ve eğitmelidirler.

Bireysel emeklilik sistemi sayesinde yani bireysel emeklilik sisteminde yaratılan fon büyüklüğünün artması sayesinde gerek Türkiye'de gerekse diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde mali piyasaların derinleşmesi sağlanmış, piyasalar daha fazla büyümüş, yatırım ve

istihdam olanakları artmıştır. Bunların sağlanması bir ülke ekonomisi için çok önemli katkılar yaratmaktadır.

Bireysel emeklilik sistemi esnek bir sistemdir. Katılımcı kendi tercihleri doğrultusunda bireysel emeklilik fonlarının yönetiminden memnun değilse yani A sigorta şirketinin fonlarını iyi yönetmediğini düşünüyorsa istediği başka bir B sigorta şirketine fonlarını devredebilir. Bu bireysel emeklilik sisteminin avantajlarından biridir.

Bireysel emeklilik sistemini tamamlayıcı bir sistem olarak uygulayan Türkiye gibi ülkelerde, sistem bir sigorta değildir. Bunun bireylere iyi anlatılması gerekmektedir. Yapılan anket çalışmasında bazı bireyler bu farkı bilmemektedir ve dolayısıyla sosyal güvenlik kuruluşlarıyla bireysel emeklilik sisteminin kapsamını karıştırmaktadırlar. Bireysel emeklilik sistemi tamamen gönüllü katılıma dayalı bir fon yönetimidir. Zorunlu sosyal güvenlik sistemini destekleyici, bireyin zamanlar arası gelirini maksimize etmeye yarayan ve onlara bunun sonucunda iyi bir yaşam standardı için ikinci bir gelir imkanı sağlayan tamamlayıcı bir sistemdir. Bu tezin çatısı da bu hipotez çerçevesinde kurulmuştur. Her ne kadar ankete katılan bireylerden bazıları bireysel emeklilik sisteminin sağlık hizmetlerini de kapsamasını istiyorsa, sistem; hastalık, sağlık sigortası gibi unsurları içermemektedir.

Bu çalışmanın temel hipotezi; tamamlayıcı bir sistem olarak ikinci bir emeklilik geliri sunan bireysel emeklilik sistemi, bireyin gelirini (dolayısıyla zamanlar arası faydasını) maksimize eder ve bireye daha yüksek bir hayat standardı sağlar.

Bu temel hipotez ışığında, Muğla ilinde yapılan ampirik çalışma sonucunda ulaşılan en önemli sonuç; bireylerin gerek kamu zorunlu emeklilik sisteminin getirilerini yetersiz görüp, ileride daha yüksek standartlarda yaşayabilmek, gerekse kendilerinin gerekse çocuklarının ihtiyaçlarını daha rahat karşılayabilmek için gelirlerini maksimize etmek zorunda olduklarının farkına varmışlardır. Bu yüzden de bireysel emeklilik sistemine üye olmuşlar veya üye olmayı düşünmektedirler. Yani Muğla ilindeki bireyler tezin çatısını kuran hipotezi destekler nitelikte anket sorularına cevap vermişlerdir.

Yapılan ampirik çalışma sonucunda tezin hipotezi ve ulaşılmaması beklenen sonuçları açısından değerlendirilirse; Muğla ilinde ankete katılan 120 bireyin 54'ü kamu zorunlu emeklilik sisteminin yanında bireysel emeklilik sistemine de üyedirler. Ankete katılan 120 kişinin sadece % 10'u yani 12 kişi ileride kesinlikle bireysel emeklilik sistemine üye olmayı düşünmemektedir. Ankete katılan 20 kişi ise bireysel emeklilik sistemine bir müddet sonra veya en kısa zamanda üye olmayı düşünüyorum cevabını vermiştir. 26 kişi ise şu an düşünmüyorum ama ileride düşüneceğim cevabını vermiştir. Bunun nedeni ise nihayetinde bireysel emeklilik sistemi gibi programlar tezin bölümlerinde de vurgulandığı üzere bireyin cari geliri ile ilgilidir. Bireyin o dönemdeki cari geliri [yani o dönemdeki aylık ücreti (120 kişinin 68'inin yani yaklaşık % 60'ının 1.500 TL. üzeri aylık ücret kazanmaktadır) ve ücret dışı geliri (120 kişiden 76 kişinin yani yaklaşık % 65'inin 500-2.000 TL. arası ücret dışı geliri vardır] ne kadar yüksekse bu programlara üye olma olanağı ve yine bireyin cari geliri ne kadar yüksekse bu programlara yatıracağı prim oranı da o kadar yüksek olacaktır. Muğla ilinde ankete katılan bireyler de bu hipotezleri doğrulamışlardır. Bu da, ileride bu sistemin, tamamlayıcı bir sistem olarak, bireyin maksimum gelir sağlamada araç olmasından dolayı daha da gelişeceğini göstermektedir.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin katılımcıların yaklaşık % 80'i bireysel emeklilik sisteminin zorunlu emeklilik sisteminin yetersizliğinden ve ikinci bir maaş imkanı sağladığından gelişeceğine inanmaktadırlar. Bu çıkan sonuçlarda tezin sonucunda varılmak istenen sonuçlardır. Ayrıca tezin temel hipoteziyle de uyuşmaktadır. Yani gelirlerini zaman içerisinde maksimize etmek isteyen bireyler tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemini tercih etmektedirler.

Muğla ilinde yapılan anket sonuçlarına göre, bireysel emeklilik programlarına üye olma isteği, eğitim düzeyi yükseldikçe artmaktadır. Eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin aynı zamanda nispeten gelir düzeyi de yüksek olduğu anlaşılmıştır. Eğitimli insanlar çalışma hayatlarında sağladıkları yaşam standartlarını, ileride emeklilik durumunda da devam ettirmek eğilimindedirler. Bunun neticesinde de gelirlerini maksimize eden ve dolayısıyla ikinci bir emeklilik maaşı sağlayan bireysel emeklilik sistemi programlarını tercih etmektedirler. Muğla ilinde ankete katılan 120 bireyin yaklaşık % 55'i önlisans, lisans veya lisansüstü mezundur. Bu orandan hareketle Muğla ilinde eğitim seviyesinin yüksek olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Muğla ilinde yapılan anket sonuçlarına göre, ankete katılanların yaklaşık % 51'i 18-34 yaş arası yani genç bireylerdir. Hatta 35-44 yaş arasını da katarsak yani 18-44 yaş arası ankete katılanların yaklaşık % 77'sini oluşturmaktadır. Yani Muğla ilinin genç bir nüfusu sahip olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye içinde benzer bir durum geçerlidir. Bireysel emeklilik zaman içinde fayda maksimizasyonu olduğundan Muğla örnekleminin genç olması çalışmanın bulgularını anlamlı kılacak önemli bir unsurdur.

Ankete katılanların yaklaşık % 57'si evli, yaklaşık % 39'u bekar. Boşanmış ve dul kişilerin sayısı % 5'dir. Dolayısıyla bu rakamlara göre ankete katılanların yarısından fazlası evli bireylerdir. Bireysel emeklilik açısından evliler, yaşam döngüsü hipotezine göre gelirlerinin önemli bir kısmını gelecekteki tüketimleri için kullanacaklardır. Bu açıdan bireysel emeklilik de uygun bir tasarruf aracı olabilir.

Muğla ilinde ankete katılanların yaklaşık % 51'inin çocuğu yoktur. Ankete katılanların yaklaşık % 42'sinin ise 1 veya 2 çocuğu vardır. 3 veya daha fazla çocuğu olanların oranı yaklaşık % 6'dır. Bu oranlardan Muğla'da yaşayan bireyler, "çok fazla çocuk yapma eğiliminde değildir" diyebiliriz. Dolayısıyla Muğla halkının aile planlamasını göz önüne aldıklarını söyleyebiliriz. Yani Muğla ilinde eğitim seviyesi yüksek olduğu için bireyler aile planlamasını düşünüp daha az sayıda çocuk tercih ediyorlar sonucuna rahatlıkla varabiliriz. Bu tercih de daha fazla fonu kullanılabilme imkanını ailelere verecektir.

Muğla ilinde ankete katılanların yaklaşık % 61'inin bakmakla yükümlü olduğu kişi yoktur. 1 veya 2 kişiye bakmakla yükümlü olanların oranı ise yaklaşık % 20'dir. Muğla ilinde insanların eğitim seviyeleri yüksek olduğundan dolayısıyla da az çocuk tercih etmelerinden dolayı Muğla ilinde bireylerin bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısı da azalmaktadır. Dolayısıyla bakmakla yükümlü olduğu kişinin olmaması, bireylerin kendi tercihlerini daha rahat bir şekilde yapabilmelerine imkan tanımaktadır. Yani Muğla ilindeki bireyler zamanlar arası faydalarını maksimize ederek gelecekteki gelirlerini daha rahat arttırabilirler. Çünkü çocuk ve bakmakla yükümlü olunan insan sayısı tüketimi arttırdığından bireysel emeklilik gibi tasarruf araçlarına çok az kaynak kalmaktadır. Ayrıca Muğla ilinde ankete katılan bireylerin evli olup da

eşinin işi olanların oranı yaklaşık % 41'dir. Böylece bir ailede birden fazla kişi çalıştığı için zamanlar arası faydalarını maksimize ederek gelecekteki gelirlerini daha rahat artırabilirler.

Muğla ilinde ankete katılan kişilerin yaklaşık % 67'inin hanelerinde en az iki kişi çalışmaktadır. Bu da hane gelirlerini artırıp zor yaşam koşullarında Muğla'da yaşayan bireylere daha rahat bir hayat standardı sunmaktadır. Ayrıca çalışan kişi sayısı arttıkça haneler zamanlar arası faydalarını maksimize ederek gelecekteki gelirlerini daha rahat artırabilirler ve alternatif yatırım araçlarına birikimlerini kanalize edebilirler diyebiliriz. Diğer bir sorunun sonucuna göre, ankete katılan bireylerin yaklaşık % 53'ü 2-13 yıl arası yani nispeten daha kısa süreli çalışmaktadır. % 45'lik kısmı ise 14 yıldan fazla yani daha uzun süredir çalışmaktadır. Ankete katılanların yaklaşık yarısı uzun süredir çalıştığı için bireylerin gelirlerini maksimize edebilme imkanları artmaktadır diyebiliriz.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin % 50'si sadece devlete bağlı zorunlu emeklilik sisteminde çalışmaktadır. Ancak % 45'lik bir kısım ise devlete bağlı zorunlu emeklilik sisteminin yanında bireysel emeklilik sistemini de tercih etmişlerdir. Bu oran oldukça yüksektir. Bunun nedeni yukarıda da söylendiği üzere ücret ve ücret dışı gelirler Muğla ilinde nispeten yüksektir. Bütün bu rakamlardan şu sonuca rahatlıkla varılabilir: Muğla'daki gelirleri yüksek olan bireyler gelirlerini maksimize etmek için tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemini hayat standartlarını yükseltmek için tercih etmişlerdir. Dolayısıyla bireysel emeklilik sistemi tamamlayıcı bir unsur olarak yüksek gelir düzeyine sahip Muğla ilinde en önemli tasarruf ve birikim araçlarından birine dönüşmüştür.

Muğla'da ankete katılan bireylerin yaklaşık % 65'i bireysel emeklilik için 51-200 TL prim yatırmaktadırlar. Yaklaşık % 20'si ise 201-500 TL prim yatırmaktadırlar. Yatırılan primlerin çok olması, kişinin aldığı ücretin yüksek olması ve ücret dışı gelirinin olması hatta ve hatta yüksek olmasına ve düşünülen emekli olma süresine bağlı olduğundan Muğla'da 15-20 yıllık birikim zamanı esas alındığında 100-500 TL arasında sıklaşan birikim değeri önemli bir emeklilik getirisi ve servetine dönüşecektir.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin, yaklaşık % 77'si bireysel emeklilik sisteminin kişilerin gelirlerini artıracığını düşünmektedir. Sadece yaklaşık % 3'ü gelirlerini artıracığını

düşünmemektedir. Bu da şunu göstermektedir ki; Muğla ilindeki bireylerin Türkiye'deki zorunlu emeklilik sisteminin getirilerini yetersiz görüp tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemiyle gelirlerini maksimize edebileceklerini düşünmektedirler.

Muğla ilinde ankete katılan bireyler bireysel emeklilik fonlarını yöneten sigorta şirketlerinden ikinci bir emekli maaşı ve daha fazla emekli maaşı beklemektedirler. İkinci bir emekli maaşı bekleyenler ankete katılanların yaklaşık % 80'ini oluşturmaktadır. Yani Muğla ilindeki bireylerin, bireysel emeklilik sistemini zorunlu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı olarak gördüklerinin kanıtıdır. Daha fazla emekli maaşı bekleyenler ise ankete katılanların yaklaşık % 70'ini oluşturmaktadır. Yani Muğla ilindeki bireyler, zorunlu emeklilik sisteminin getirilerini yetersiz görüp gelirlerini maksimize etmek istemektedirler. Yani zamanlar arası faydalarını maksimize edip ilerideki hayatlarında hayat standartlarını yükseltme eğilimindedirler diyebiliriz.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 75'i 15-30 yılı yeterli görmektedir. Bu da birey için çok mantıklı ve tutarlıdır. Muğla ili nüfusunun önemli bir bölümü gençtir. Bir insanın 25 yaşında çalışmaya başladığı ve hemen tasarruf yapamayacağı düşünülürse, (tabii ek gelirin çok olmadığını varsayıyoruz) birey, 30-35 yaşında bireysel emeklilik sistemine üye olacağı düşünülürse 20-30 yıl arası birikimleri bireysel emeklilik fonlarında değerlendirince, 55 yaşlarında emekli olabileceklerdir. Ve bireysel emeklilik sisteminin de emeklilik için verdiği yaş 56'dır. Muğla'da ankete katılan bireyler de bu bahsedilen mantığa tutarlı davranarak soruyu yanıtladıkları söylenebilir. Sonuç olarak birikimlerin kaç yıl sistemde kalacağı bireyin yaşıyla ve beklentileriyle bire bir örtüşmektedir.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 70'nin az ya da çok tasarrufu bulunmaktadır. Bu da bize Muğla ilindeki bireylerin tasarruf yapma eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Muğla ilinde yaşayan bireyler ileriki dönemleri düşünerek zamanlar arası faydalarını yani gelirlerini maksimize etmek istemektedirler diyebiliriz. Muğla ilinde yaşayan bireyler tasarruflarının önemli bir kısmını bireysel emeklilik sistemi fonlarında değerlendirmektedirler. Ankete katılanların yaklaşık % 50'si, tasarruf sahibi olanların yaklaşık % 70'i bireysel emeklilik sistemine üyedir. Gerçi bireysel emeklilik fonları da bir nevi altın-döviz-faiz gibi yatırım araçlarını kapsamaktadır fakat bireysel emeklilik sistemi bireylere toplu emekli

tazminatı, vergi avantajı ve şeffaflık sağladığı için Muğla'da yaşayan bireyler daha çok bireysel emeklilik sistemi fonlarına yatırım yapmayı tercih etmektedirler. Dolayısıyla Muğla'daki iktisadi birimler zorunlu emeklilik sistemini yetersiz bulup, şeffaf ve devlet güvencesinde olan bireysel emeklilik sistemi fonlarına yatırım yapıp gelirlerini bir şekilde maksimize etmek istemektedirler diyebiliriz.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 92'lik bir kısmı zorunlu emeklilik sisteminden hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esneklik beklemektedirler. Muğla ilindeki bireyler açısından zorunlu emeklilik sistemine olan beklentilerin oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bu da doğaldır. Bireylerin yaşamı uzamaktadır. Sağlık harcamaları da lüks maldır. Bir sosyal güvenlik sistemine üye olmadan bireysel gelirlerle bu harcamaları karşılamak mümkün değildir. Ayrıca Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 60'lık bir kısmı bireysel emeklilik sisteminden hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esneklik beklemektedirler. Ancak burada zorunlu emeklilik sisteminden farklı olarak yaklaşık % 30'luk kesim bireysel emeklilik sisteminden sadece maksimum gelir beklemektedir ve oran yüksek bir orandır. Bu oranın yüksek çıkması da tezin hipoteziyle bire bir uyuşmaktadır. Yani zorunlu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı olarak uygulanan bireysel emeklilik sistemini Muğla ilindeki bireyler gelirlerini maksimize etmek için zorunlu emeklilik sistemine ek olarak ileride daha iyi yaşam şartları için tercih etmektedirler diyebiliriz. Eğer Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi geliştirecekse sağlık hizmetlerini de kapsamalıdır.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 75'lik bir kısmı devletin yeni sosyal güvenlik yasasıyla kendilerini kandırdıklarına inanmaktadırlar. Bu politikanın doğru bir politika olduğuna inanan kısım % 1 bile değildir. Muğla'daki bireyler kesinlikle yeni sosyal güvenlik yasasının doğruluğuna inanmamaktadırlar. Dolayısıyla, bireysel emeklilik kararlarında, geriye dönüş olmadığı dikkate alındığında maksimizasyoncu davranış tutarlı bir sonuçtur. Herhangi bir emeklilik sisteminde kandırılabilme imkanı mevcut olduğu sürece bireyler farklı emeklilik türlerini aynı anda talep edeceklerdir. Sonuç olarak, yeni sosyal güvenlik yasasının doğruluğuna inanmayan Muğla'daki bireyler, gelirlerini maksimize etmek için bireysel emeklilik sistemine üye olmuşlardır.

Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 91’lik kısmı sosyal güvenlik sisteminin getirileriyle siyasal (otorite, hükümet) sistem arasında bir ilişki olduğuna inanmaktadır. Zorunlu emeklilik sisteminde toplanan fonların nasıl değerlendirildiği belli olmadığı için böyle bir sonuç ortaya çıkmıştır diyebiliriz. Zaten bu yüzden de devlet tarafından güvence verilen, devletin çeşitli kurumları tarafından denetlenen ve şeffaf bir sistem olan bireysel emeklilik sistemi Muğla’da yaşayan bireyler tarafından tercih sebebi olmuştur diyebiliriz.

Yapılan analizde de kısaca şu sonuçlara varılmıştır: Kazanılan ücret düzeyi ile sosyal güvenlik tercihi arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla sosyal güvenlik tercihi gelire bağlantılıdır. Çünkü sonuçta hangi sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurum tercihi olursa olsun, bu tercih bir birikim tasarruf sürecidir. Dolayısıyla tasarrufların var olabilmesi için de ön koşul, bir gelire sahip olmaktır. Yukarıda da söylendiği üzere ücret arttıkça (gelir arttıkça) Muğla ilinde ankete katılan bireylerin bireysel emeklilik sistemine üye olmaları daha çok artmaktadır. Bireysel emeklilik sistemine üye olan 54 kişinin 41’i yani yaklaşık % 80’inin geliri 1.500 TL’nin üzerindedir. Özel sağlık sigortası olanların yaklaşık % 70’inin (9 kişiden 6’sı) geliri 2.000 TL üzerindedir. 54 kişiden 29’unun geliri 2.000 TL’nin üzerindedir (% 60’ı). Ayrıca ücret dışı gelire, sosyal güvenlik tercihi arasında da ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Yani sosyal güvenlik tercihi ücret dışı gelire de bağlantılıdır. Hangi sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurum tercihi olursa olsun, bu tercih bir tasarruf sürecidir. Tasarruf sürecini yaratmak için de ücret veya bu tablo için ücret dışı varlıklara yani gelire ihtiyaç vardır. Bireysel emeklilik sistemi de lüks bir mal gibi düşünülebilir; bireyler zorunlu emekliliğe ilave olarak ikinci bir tasarrufa yönelebilmeleri için ekstra gelire ihtiyaç duyacaklardır. Muğla ilinde ankete katılan 120 bireyin 76’sının (% 63,3’nün) ücret dışı geliri vardır. Ücret dışı geliri olan 76 kişiden 45’inin yani yaklaşık % 60’ından fazlasının bireysel emeklilik sistemine üye oldukları görülmektedir.

İkinci ve daha fazla emekli maaşı ile sosyal güvenlik tercihi arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yani bağlı olunan sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurumlar, bireysel emeklilik sisteminin, ikinci ve daha fazla emekli maaşı sağlaması ile doğrudan bağlantılıdır. Gelirlerini zaman içerisinde maksimize etmek isteyen, Muğla ilindeki bireyler, tamamlayıcı bir sistem olan bireysel emeklilik sistemini, ikinci ve daha fazla emekli maaşı kazanmak için tercih

etmektedirler. Ankete katılan 120 bireyin 94'ü (yaklaşık % 80'i) bireysel emeklilik sistemini, daha fazla emekli maaşı kazanmak ve ikinci bir emekli maaşı elde etmek için tercih etmektedirler veya tercih etmeyi düşünmektedirler. Bireysel emeklilik sistemine üye olan 54 kişinin 50'si (yaklaşık % 95'i) bireysel emeklilik sistemini daha fazla emekli maaşı kazanmak ve ikinci bir emekli maaşı elde etmek için tercih etmektedir.

Yapılan analiz sonucunda aylık kazanılan ücret ile bireysel emeklilik ürünü için ödenen prim arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. Muğla ilinde ankete katılan bireyler, bireysel emeklilik ürünü için ödenen primin, ücretle yani nihayetinde gelirin yüksek olmasıyla ilgili olduğunu kanıtlamışlardır. bireysel emeklilik sistemine üye olan veya üye olmayı düşünen 107 bireyin 81'inin (% 80'inin) aylık kazandığı ücret 1.000 TL.'nin üzerindedir. 107 bireyin 65'inin yani yaklaşık % 60'ından fazlasının ise aylık kazandığı ücret 1500 TL.'nin üzerindedir. Hatta yaklaşık % 50'sinin geliri 2.000 TL.'nin üzerindedir. Tabloya göre; bu ücretleri, ödenen primlerle karşılaştırsak, bireysel emeklilik sistemine üye olan veya olmayı düşünen geliri 1.500 TL.'nin üzerinde olan 65 kişiden 54'ü (% 85'i) bireysel emeklilik sistemine 100-500 TL. arası prim yatırmaktadırlar. Aylık kazandığı ücret 2.000 TL. üzerinde olan 46 kişiden 16'sı 200-500 TL. arasında prim yatırmaktadır. Dolayısıyla ücret arttıkça (yani gelir) bireysel emeklilik sistemine ödenen prim miktarı artmaktadır, ücret azaldıkça (yani gelir) bireysel emeklilik sistemine ödenen prim miktarı azalmaktadır.

Yapılan analiz sonucunda aylık kazanılan ücret ile zorunlu emeklilik sisteminden beklentiler arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yani 120 kişinin 110'u (yaklaşık % 92'si) aylık ücreti ne olursa olsun zorunlu emeklilik sisteminden hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esneklik beklemektedirler. Ancak Türkiye'deki zorunlu emeklilik sistemini değerlendirdiğimizde, hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esnekliğin bir arada olduğu bir sistemden bahsetmek mümkün değildir. Hatta bu şartlardan birinin bile maksimum olduğu bir zorunlu emeklilik sisteminden bile bahsetmek çok çok zordur. Yine, aylık kazanılan ücret ile bireysel emeklilik sisteminden beklentiler arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. Muğla ilinde ankete katılan bireylerin yaklaşık % 60'lık bir kısmı bireysel emeklilik sisteminden hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esneklik beklemektedirler.

Burada zorunlu emeklilikten farklı olarak % 30'luk kesim bireysel emeklilik sisteminden sadece maksimum gelir beklemektedir ve oran yüksek bir orandır. Dolayısıyla zorunlu emeklilik sisteminin tamamlayıcısı olarak uygulanan bireysel emeklilik sistemini Muğla ilindeki bireyler gelirlerini maksimize etmek için zorunlu emeklilik sistemine ek olarak zamanlar arası faydalarını dolayısıyla gelirlerini maksimize etmek için, ileride daha iyi yaşam şartları için tercih etmektedirler diyebiliriz. Bireysel emeklilik sistemi Türkiye'de cari dönem itibariyle sağlık hizmeti vermemektedir. Dolayısıyla bireysel emeklilik sisteminden hem maksimum gelir, hem maksimum sağlık hizmeti hem de maksimum esneklik bekleyen % 60'lık kısmın verdiği cevap bir beklentidir. Cari dönem içerisinde değerlendirdiğimizde, yani sadece bireysel emeklilik sisteminden maksimum gelir bekleyenler açısından değerlendirdiğimizde; bireysel emeklilik sistemine üye olan 35 kişi sadece ve sadece maksimum gelirden dolayı üye olmuştur. Bu 35 kişinin de 28'inin (% 80'inin) geliri 1.500 TL.'nin üzerindedir. 21'inin yani yaklaşık % 70'inin ise geliri yani aylık kazandığı ücreti 2.000 TL.'nin üzerindedir. Yani ikinci bir şansı olmayan geliri yüksek olan bireyler ileride daha fazla gelir etmek için rasyonel davranıp bireysel emeklilik sistemine üye olmaktadır.

Bir başka analiz sonucuna göre, eşin sürekli bir işi olması ile bağlı olunan sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurum arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. Evli olan 67 kişiden 49'unun yani yaklaşık % 75'inin eşinin sürekli bir işi vardır. Ve eşi sürekli çalışanlar bireysel emeklilik sistemine daha fazla üyedirler. Yani eşlerin de çalıştığı bir ailede haneye giren gelir fazla olduğundan, bireysel emeklilik sistemi de gelirle ilişkili olduğu için haneler bireysel emeklilik sistemi gibi sistemlere gelecekteki gelirlerini maksimize etmek için üye olurlar. Ayrıca yaş ile bağlı olunan sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurum arasında da doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. bireysel emeklilik sistemine üyelik özellikle 25-34 yaş olmak üzere 25-44 yaşları arasında tercih edilmektedir. 45-64 yaş arası da 13 kişi bireysel emeklilik sistemini tercih etmektedir. Anketlerdeki gözlemlere dayanarak bunun nedenlerinden biri, bireylerin çocuklarına ileride birikim sağlamak, ikincisi ise yaş fazla olduğu için bireysel emeklilikte 5 yıl gibi kısa süreyi seçip 5 yıl sonunda gelirlerini maksimize etmek istemektedirler. Yine çocuk sayısı ile bağlı olunan sosyal güvenlik kurumu veya tamamlayıcı kurum arasında doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. Çocuk yokken ve çocuk sayısı az iken bireysel emeklilik sistemine üyelik ve üye olmak isteyenlerin sayısı artmaktadır. Çocuk sayısı arttıkça tablodan da görüldüğü üzere bireysel

emeklilik sistemine üye olma oranı çok azalmaktadır. Bu çok normaldir. Çocuk sayısı arttıkça hanenin masrafı artacaktır ki bu da hanenin gelirlerini önemli ölçüde azaltacaktır ve hanenin tasarruf oranları ya eksiye düşecektir ya da çok düşük seviyelerde kalacaktır. Muğla ilinde ankete katılan bireylerin % 51'inin çocuğu yoktur, % 42'sinin de 1 veya 2 çocuğu vardır.

P. Samuelson'un Altın Kural'ı (Golden Rule) yani devletin sağlamış olduğu kamu zorunlu emeklilik sistemleri, gelir açısından en maksimum faydayı sağlamadıkça (ki bundan sonra Altın Kural'ı (Golden Rule) sağlayacak dünyada bir devlet yoktur) bireysel emeklilik fonlarında konjonktürel dalgalanmalar da olsa gelecekte sistem gelişecektir. Dolayısıyla yine P.Samuelson'un söylediği bir nevi ikinci en iyi teori diyebileceğimiz hem kamu zorunlu emeklilik sistemlerinin hem de bireysel emeklilik sistemi programlarının uygulandığı ortak bir sistem devreye girecektir.

Sonuç olarak, ülkelerde dönemsel krizler veya konjonktürel dalgalanmalar meydana gelse de, bireysel emeklilik sistemleri gibi programlara, bireylerin zamanlar arası gelirlerini maksimize etme isteği sürdükçe, bu programlara olan talepler de devam edecektir.

KAYNAKÇA

Agenor, Pierre Richard. (2000), *The Economics of Adjustment and Growth*, The World Bank, Washington, DC

Al, Hüseyin. (2002), “Özel Emeklilik Fonları ve ABD Uygulaması”, *Active Finans Dergisi*, İstanbul.

Allen, Franklin and Douglas Gale. (2002), “Optimal Currency Crises”, *Financial Crises Contagion, and the Lender of Last Resort*, Edit: C. Goodhart, Oxford Uni Pres.

Alper, Yusuf. (1999), *Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sosyal Sigortalar*, Alfa Yayınları, İstanbul.

Alper, Yusuf. (1999), “Yeni Bir Yüzyıla Girerken Yeniden Yapılanmanın Eşiğinde Sosyal Güvenlik”, *Çimento İşveren Dergisi*, Sayı: 3, Cilt: 13.

Alper, Yusuf. (2008), “ABD Sosyal Güvenlik Sistemi Bir Model Olabilir mi?”, *Çimento İşveren Dergisi*, Sayı: 2, Cilt: 22.

Alper, Yusuf. (2002), “Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik”, *Çimento İşveren Dergisi*, Cilt: 13.

Akyıldız, Hüseyin. (1999), “Dünyada Sosyal Güvenlikte Alternatif Reform Arayışları”, *D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:14, Sayı: 2.

Aşkın, Umur. (2003), *Bireysel Emeklilik Rejimi: OECD Ülkeleri İle Karşılaştırılarak Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, Ufuk. (1999), *Sosyal Güvenlik Sorunlarının Çözümünde Sosyal Sigortalar*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1117, Eskişehir.

Bahar, Ozan. (2004), Türkiye’de Turizm Sektörünün Rekabet Gücü Analizi Üzerine Bir Alan Araştırması: Muğla Örneği

Barro, Robert. (1974), “Are Government Bonds Net Wealth?”, *Journal Politic Economy*, No: 6.

Berkel, Barbara, Supan, Axel H. Börsch. (2003), “Pension Reform in Germany:The Impact on Retirement Decisions”, *Mannheim Institute Issues*, Germany.

Brown, Gordon. (1999), “Rediscovering Public Purpose in the Global Economy”, *Social Development Review*, 3(1).

Brunner, Karl, Meltzer Alter. (1971), “The Uses of Money: Money in the Theory of an Exchange Economy”, *The American Economic Review*, Dec.

Boxler, Prisca, Andreas Obrist, Remo Steinmetz. (2007), “Retirement and Social Security Systems within an Ageing Society”, *The Consulate of Switzerland in Boston and the World Demografic Association in St. Gallen*, Switzerland Cambridge MA.

Bulmuş, İsmail. (1998), *Mikro İktisat*, 4. Baskı Ankara.

Cagan, Philip. (1965), *The Effect of Pension Plans as Aggregate Savings*, New York.

Champ Bruce, Scott Freeman. (2001), “Modeling Monetary Economies”, *Cambridge Un. Press*.

Clasen, Jochen, Wim Van Oorschot. (2002), “Changing Principles in European Social Security”, Çev. Süleyman Özdemir, *Paper Presented at the 2nd COST 15 Conference on Welfare Reforms for the 21st Century*, Oslo.

Clower, Robert. (1970), "Is There an Optimal Money Supply?", *Journal Finance*, May.

Çanakçı, İbrahim Halil. (2003), "Emeklilik Fonları Piyasalara Uzun Vadeli Bir Fon Akışı sağlayacaktır", *İşveren*, C:42, S: 2.

Çelik, Şule. (2003), *Avrupa'da ve Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ün. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Sigortacılık Bölümü.

Çelikoğlu, İlyas. (1994), *Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Finansman Yöntemleri ve Türkiye Uygulaması*, DPT Yayın No: 2355, Ankara.

Çubuk, Ali. (1986), *Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik*, G.Ü. Yayınları, Yay. No: 18 Ankara.

Dağalp, Namık. (2001), "Tasarrufların Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelmesi, Kalkınma Açısından Çok Önemlidir", *İşveren*, C: XL, S: 3.

Davanzo, L.L., L.B. Kautz. (1992), "Toward a Global Pension Market", *The Journal of Portfolio Management*.

Davis, E.P. (1993), "The Structure, Regulation and Performance of Pension Funds in Nine Industrial Countries", *The World Bank Paper for IBRD Project on Old Age Income Security*, Washington, DC.

Deloitte, (2008), "Türkiye'de ve Dünyada Sağlık Ekonomisi 2008", İstanbul.

Derelioğlu, Deniz. (2000), "Türkiye'de Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları", *TÜGİAD Bilimsel Ödül Yarışması*, İstanbul (TÜGİAD Ekonomi Ödülleri 2000), Rota Yayın Yapım Tanıtım Ltd. Şti.

Derelioğlu, Deniz. (2001), “Dünyada Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler”, *TÜGİAD*, Rota Yayın Yapım Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul.

De Ryck, Koen. (1997). *Asset Allocation, Financial Market Behaviour and Impact of EU Pension Funds on European Capital Markets*, OECD.

Dilik, Sait. (1992), *Sosyal Piyasa Ekonomisinin Vazgeçilmez Bir Parçası Olarak Sosyal Güvenlik*, Ankara.

DPT. (2000), *VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu*, Finansman Alt Komisyon Raporu, Ankara.

Egemen, Meral Ak. (2003), “Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemleri”, *Tekstil İşveren*, C: 41, S: 8.

Ekin, Nusret, Yusuf Alper, Tekin Akgeyik. (1999), *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma*, İTO Yayınları, Yayın No: 1999-69, İstanbul.

Elveren, Ali Haydar. (2001), "Yeni Açılımlar ve Özel Emeklilik Sigortası", Türkiye'de Sigortacılık Sektörünün Sorunları ve Yeni Açılımlar Paneli, İTO, Yayın No: 2002-3, İstanbul.

Ergenekon, Çağatay. (2001), *Emekliliğin Finansmanı: Global Uygulamalar Işığında Türkiye İçin Bir Özel Emeklilik Modeli Önerisi*, İstanbul.

Ergenekon, Çağatay. (1998), “Sosyal Güvenlik Sistemleri Bağlamında Özel Emeklilik Uygulamaları: Türkiye’deki Gelişime Global Perspektifte Bir Bakış”, *Milli Reasürans Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması*, Milli Reasürans Türk Anonim Şirketi, İstanbul.

Ergenekon, Çağatay. (1998), *Özel Emeklilik Fonları Şili Örneğinden Alınacak Dersler*, İMKB Yayınları, İstanbul.

Ergenekon, Çağatay. (2000), “Emeklilik Döneminin Finansmanı ve Özel Emeklilik Fonu Modelinin Türkiye’de Uygulanabilirliği” *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Erol, Ahmet, Ercan Yıldırım. (2004), *Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi*, Yaklaşım Yayınları, Ankara.

Erskine, Angus, Jochen Clasen. (1997), “Social Insurance in Europe: Adapting to Change?” in: J.Clasen. (ed.) *Social Insurance in Europe*, Bristol: The Policy Press.

Esping - Andersen, Gosta. (1999), “Chapter:3: Social Risk and Welfare States”, *Social Foundation of Postindustrial Economies*, Oxford University Pres, First Published.

Esping - Andersen, Gosta. (1991), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Published by Princeton University Press, New Jersey.

European Pension Fund Managers Guide. (2004).

Feldstein, Martin. (1976), “Social Security and Saving: The Extended Life Cycle Theory”, *The American Economic Review*, Vol: 66, No: 2.

Feldstein, Martin. (2006), “Reducing the Risk of Investment-Based Social Security Reform”, *Preliminary Report (Mydocuments\Reducingsrisk802b.wpd)*.

Ferrera, Peter J., Michael Taner. (1998), *A New Deal For Social Security*, Cato Institute, Washington DC., 1998.

Finanzplatz. (1998), “The Pension System in Germany”, *Published by Finanzplatz*, Frankfurt.

Finkelstein, A., Poterba, J. (1999), *Selection Effects in the Market for Individual Annuities: New Evidence from the United Kingdom*, Discussion Paper, Economics Department, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA.

Fisunoğlu, Mahir. (1998), "Emeklilik Ekonomisi: Dünyada ve Türkiye' de Sosyal Güvenlik Sistemleri:  zel Hayat Sigortacılığının Sistem İerisindeki Konumu", *Sigortacılık Sektörü Bilimsel alışma Yarışması*.

Friedman, Milton. (1988), *Kapitalizm ve özgürlük*, ev. Doğan Erberk ve Nilg n Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, İstanbul.

Gibson Jo Marry, Gregory R.Steven, Pandya M.Sheel. (2003). "Long-Term Care in Developed Nations:A Brief Overview", *AARP Public Policy*,

Gordan, S. Margaret. (1990), *Social Security Policies in Industrial Countries, A Comparative Anlysis*, Cambridge University Pres, New York.

Gough, Ian. (1996), "Social Assistance in Southern Europe", *South European Society and Politics*, No: 1, Taylor and Francis Ltd., <http://www.tandf.co.uk/journals>.

G nencan, Zahit. (2001), "Osmanlı Döneminde Sosyal Güvenlik Sistemleri", *imento-İşveren Dergisi*, Sayı: 1, Cilt: 15.

Gujarati, Damodar, (2000), *Temel Ekonometri*, ev: Ümit şenesen, G lar şenesen, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Güloğlu, Tuncay. (2000), "Yaşlılık ve Sosyal Güvenlik", *Sosyal Güvenlik Dünya Dergisi*, Sayı: 9.

Güven, Ercan, Nüvit Gerek. (1995), *Sosyal Güvenlik Hukuku*, A. . Yayın No: 882, A F Yayın No: 470, Eskişehir.

Güzel, Ali. (2005), “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Soruna Çözüm mü?”, *Çalışma ve Toplum*, İstanbul.

Güzel, Ali, Ali Rıza Okur. (1999), *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Beta Basım Yayım, İstanbul.

Hepp, Stephan. (1998), “Mandatory Occupational Pension Schemes in Switzerland: The First Ten Years”, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 69:4.

Hinz, Richard. (2000), “Overview of The United States Private Pension System”, *Private Pension Systems and Policy Issues*, Private Pensions Series No: 1, OECD.

Howitt, Peter. (1977), “Intertemporal Utility Maximization and the Timing of Transactions”, *The American Economic Review*, Vol. 67, No: 20.

Investment Company Institute (ICI). (2007), *Research in Brief*.

ILO. (1998), *Social Security Principles*, Geneva.

ILO. (1994), *21. Yüzyıla Doğru Sosyal Güvenlik*, Çev. Yusuf Alper, İsmail Tatlıoğlu, Uludağ Üniversitesi Yayını, Bursa.

International Federation of Pension Fund Management Companies (FIAP). (2006).

Kapar, Recep. (1999), “Şili Sosyal Güvenlik Sisteminde Sağlık ve Emeklilik Sigortalarında Yaşanan Değişimler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1.

Karabulut, Gökhan. (2002), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Nedenleri*, İstanbul: Der Yayınları.

Karadeniz, Oğuz. (2007), “Dünyada ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde İhtiyat Fonu Uygulamaları”, *Çimento-İşveren Dergisi*, Sayı: 1, Cilt: 21.

Katona, George. (1965), *Private Pensions and Individual Saving*, Ann Arbor.

Kareken, John H. and Neil Wallace. (2000), “ Models of Monetary Economies” , *The Federal Reserve Bank of Minneapolis Press*.

Kindlerberger, Charles. (1989), *Manias, Panics, and Crashes: A History of Financial Crises*, Second Edition, Macmillan, Newyork.

Kleinman, Mark. (1998), “Crisis? What Crisis? Continuity and Change in European Welfare States”, *Public Policy Research New Economy*, Volume 5 Issue 4.

Kleinman, Mark, David Piachaud. (1993), “European Social Policy: Conceptions and Choices”, *Journal of European Social Policy*, 1.

Kochin, Lewis. (1974), “Are Future Taxes Anticipated by Consumer?”, *J. Of Money, Credit and Banking*, Avg. 6.

Koray, Meryem. (2000), *Sosyal Politika*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Bursa.

Lecalillon, Jaçques. (1990), *Mikro Ekonomik Analiz*, Çev. Rona Turanlı, 2. Basım, Der Yayınları, İstanbul.

Lina, Dawar. (2000), “Social Security Systems of Hong Kong, Singapore and Taiwan” *Asian Profile*, 28(4):273-285,. [DS1 AP] .

MacCarthy, David. (2004), “The Future of Pension Plan Design”, *Penison Research Council Working Paper*, PRC WP 2004-12.

Mansfield, Clay B., Timothy W. Cunningham. (1993), *Pension Funds, A Commonsense Guide To A Common Goal*, Business One IRWIN, Homewood, Illinois, ABD

Marshall, H. Thomas. (2006), “Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf”, Der. Çağlar Keyder, Ayşe Buğra, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

Miller M.H., C.W. Upton. (1974), *Macro Economics: A Neo-calassical Introduction*, Homewood.

Ministerio de Trabajo y Seguridad Social (1995), *La Seguridad Social en el Umbral del Siglo XXI*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social.

Minsky, Hyman. (1975), *John Maynard Keynes*. New York: Columbia University Press.

Minsky, Hyman. (1977), “A Theory of Systemic Fragility.” In *Financial Crises: Institutions and Markets in a Fragile Environment*, Edited by Edward I. Altman and Arnold W. Sametz. New York: John Wiley and Sons.

Minsky, Hyman. (1982), “The Federal Reserve: Between a Rock and a Hard Place.” In *Can “It” Happen Again? Essays on Instability and Finance*. Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe, Inc.

Minsky, Hyman. (1986), *Stabilizing an Unstable Economy*. New Haven: Yale University Press.

Mishkin, Frederic. (1996), “The Channels of Monetary Transmission: Lessons for Monetary Policy”, *Nber Working Paper*, No. 5464.

Mishkin, Frederic. (1996), *The Economic of Money, Banking and Financial Markets*, Fifth Edition, Addison-Wesley.

Mitchell, Olivia S. (1998), "International Models for Pension Reform", *Warton Scholl Pension Research Council*, University of Pennsylvania, No: 98-5.

Modigliani, F., M. Miller. (1958), "The Cost of Capital, Corporation Finance and The Theory of Investment", *American Economic Review*.

Musgrove, Philip. (2000), "Health Insurance: The Influence of the Beveridge Report", *Bulletin of the World Health Organization*, , 78 (6).

Nelson, Chow W. S. (1985), "Social Security Provision in Singapore, Hong Kong, Taiwan, and South Korea", *Journal of International - Comparative Social Welfare*, Perind Reprint Collection, 2(1/2):1-10.

Newbold, Paul. (2000), *İstatistiğe Giriş*, çev: Ümit Şenesen, İstanbul: Beta Yayınevi.

OECD. (2006), *Global Pension Statistics*.

OECD. (1997), *Institutional Investors Statistical Yearbook*, Paris.

OECD/IOPS. (2006), *Conference on Private Pension in Latin America*, Santiago, Chile.

OECD Working Party on Private Pensions Secretariat. (2001), "Insurance and Private Pensions Compendium for Emerging Economies", Book 2, Part 2:1.

Oral, A. İlhan. (2002), *Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Sigortalar Kapsamında Sağlık Sigortası Uygulamaları*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1331, Eskişehir.

Ostroy, Joseph. (1973), "The Informational Efficiency of Monetary Exchange", *The American Economic Review*, September.

Öğütken, Mesut. (2003), "Bireysel Emeklilik Sistemi", *Active Dergisi*, Sayı:31, İstanbul.

Önal, Beyazıt. (2001), “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi” *TÜGIAD Ekonomi Ödülleri 2000*, Rota Yayın yapım Tanıtım Ticaret, İstanbul.

Özbolat, Murat. (2004), *Türkiye’de Hayat Sigortaları & Bireysel Emeklilik Sistemi*, Detay Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.

Özbolat, Murat. (2004), *Sosyal Güvenlik Kapsamı İçinde Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Katılımcıların Profili*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Eğitim Bilimleri Ens. Bankacılık Eğitimi Dalı.

Öztürk, Namık Kemal, Bayram Çoşkun, (2005), *Muğla Üniversitesi Öğrenci Profili*, Muğla Üniversitesi Yayınları: No: 42.

Öztürk, Serdar, Ali Sözdemir, Bekir Gövdere. (2006), “Çin: Washington Uzlaşmasından Beijing Uzlaşmasına”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 1*.

Pehlivan Güreşçi, Gülçin, Utku Utkulu. (2007), “Türkiye’nin Tüketim Fonksiyonu: Parçalı Hata Düzeltme Modeli Bulguları”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, No: 14.

Polanyi, Karl. (1967), *The Great Transformation*, Beacon Press, Boston.

Pollard,A.H. (1999), “Group Life and Pensions Insurance”, *Munich Reinsurance Publication*, Munich.

Queisser, Monica. (2000), “Pension Reforms in Switzerland, UK and Other OECD Countries”, *OECD Social Policy Division*, OECD.

Rodriguez, J. Jacobo. (1999), “In Praise and Criticism of Mexico’s Pension Reform”, *Policy Analysis*, No:340.

Rösner, Hans J. (1998), “Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Reformunda Özelleştirme Stratejileri, Şili Örneği”, *Türkiye ve Almanya’da Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Reformu Konferansı*, Ankara.

Samuelson, Paul. (1975), “Optimum Social Security in a Life Cycle Growth Model”, *International Economic Review*, Vol. 16, No:3.

Sawada, Yukari. (2004), "The Social Security System in Hong Kong: Establishment and Readjustment of the Liberal Welfare Model," *The Developing Economies*, XLII-2.

Seyidoğlu, Halil. (2000), *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, İstanbul: Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 8. Baskı

SGK. (2007), *Sosyal Güvenlik Reformu: Uygulama Öncesi Yeni Yaklaşım*, Ankara,

SGK(Sosyal Güvenlik Kurumu). (2006) İstatistik Bülteni.

Siebert, Horst. (2003), “Germany’s Social Security System under Strain”, *Kiel Institute of World Economics*, Kiel Working Paper No. 1155.

Siu, Alan. (2002), “Hong Kong's Mandatory Provident Fund”, *Cato Journal*.

Stiglitz, Joseph. (2007), “Uncertainties in the Life-Cycle and How They Should be Addressed”, *Pioneer European Colloquim*, Vienna.

Social Security Administration. (2007), “International Update: Recent Developments in Foreign Public and Private Pensions”, USA.

Soylu, Selin. (2004), “Emeklilik Yatırım Fonlarının Yönetimi”, *Sermaye Piyasası Kurulu Kurumsal Yatırımcılar Dairesi*, Ankara.

Sözer, Ali Nazım. (1994), *Türkiye’de Sosyal Hukuk*, Kamu-İş Yayını, Ankara.

Sözer, Ali Nazım. (1991), “Sosyal Güvenliğin Neresindeyiz”, *İşçi Emeklilerinin Sosyal Güvenlik Sorunları, Tebliğler-Yorumlar, Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti*, Ankara.

Sözer, Ali Nazım. (1997), “Sosyal Devlet Uygulamaları”, *Türkiye İşçi Emeklileri Yayını*, İzmir.

Sözer, Ali Nazım. (1998), “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Şili Örneği Açısından Değerlendirilmesi”, *Sosyal politika Tartışmaları III*, İzmir.

Sunden, Annika. (2000), “How Will Sweden’s New Pension System Work?”, *An Issue in Brief Center for Retirement Research at Boston College*, Number 3.

Supan, Axel H. Börsch. (1999), “Social Security and Retirement in Germany”, *OECD Private Pensions*.

Supan, Axel H. Börsch ve Christina B. Wilke. (2006), “Reforming the German Public Pension System”, *AEA Meetings*, Boston.

Supan, Axel H. Börsch ve Christina B. Wilke. (2003), “The German Public PensionSystem: How it Was, How it Will Be”, *Michigan Retirement Research Center (MRRC)*.

Susam, Nazan. (2006), “Bireysel Emeklilik Sistemi Nedir?”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 479-480.

Şahin, Mustafa. (2003), *Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Tamamlayıcısı Olarak Bireysel Emeklilik Sisteminin Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şen, Murat, Tekin Memiş. (2000), *Özel Emeklilik ve Türkiye İçin Bir Sistem Önerisi*, TÜGİAD Ekonomi Ödülleri 2000, Rota Yayın Yapım, İstanbul.

Şen, Murat. (2002), “Osmanlı Devleti’nde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar”, *Çimento-İşveren Dergisi*, Sayı: 6, Cilt: 16.

Şen, Murat. (2001), “Özel Emeklilik ve Türkiye İçin Sistem Önerisi”, *TÜGİAD Yayınları*, İstanbul.

Şentürk, Şenol Serkan. (2000), “Özel Emeklilik Programları Tanım ve Türleri”, *Reasürör Dergisi*, Sayı: 37.

Talas, Cahit. (1997), *Toplumsal Ekonomi*, 7. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

Trattner I. Walter. (1984), *From Poor Law to Welfare State*, A Division of Macmillan, Third Edition, New York.

TOBB. (1993), *Sosyal Güvenlik*, Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Tuncay, Can, Yusuf Alper. (1997), *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma: Sorunlar, Reform İhtiyacı, Arayışlar, Çözüm Önerileri* TÜSİAD Yayınları, Yayın No. TÜSİAD-T/97-10/217, Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş., İstanbul.

Tuncay, Can. (1992), *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, İstanbul.

Tuncay, Can. (2000), “Bireysel Emeklilik Rejimi Üzerine”, *Çimento İşveren Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 2.

Tunçomağ, Kenan. (1987), *Sosyal Güvenlik Kavramı Ve Sosyal Sigortalar*, 3.Baskı, İstanbul.

TÜSİAD. (2004), *Türk Emeklilik Sisteminde Reform: Mevcut durum ve Alternatif Stratejiler*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.

TÜSİAD. (1997), *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.

Ulusoy, Ahmet. (2001), “İsveç Özel Sosyal Güvenlik Modelinden Çıkarılabilecek Dersler”, *Reasürör Dergisi*, Sayı: 40.

Uralcan, G. Şebnem. (2005), *Bireysel Emeklilik Sistemi ve Altyapısı*, Beta Basım Yayım A.Ş, Yayın No: 1503, İstanbul.

Uğur, Suat. (2004), *Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi*, Tisk Yayınları, Yayın No: 244, Ankara.

Wadensjö, Eskil. (1997), “The Welfare Mix in Pension Provisions in Sweden”, Martin Rein and Eskil Wadensjö, eds., *Enterprise and the Welfare State*, Cheltenham UK and Lyme, CT: Edward Elgar.

Wartonick, Daniel. (1985), “Proposals for Social Security Reform in the United Kingdom”, *Social Security Bulletin*.

Weaver, R. Kent. (2005), “Design and Implementation Issues in Swedish Individual Pension Accounts”, *About the Center for Retirement Research*, Center for Retirement Research at Boston College.

Whitehouse, Edward R. (2005), “United States House of Representatives Committee on Ways and Means Sub-Committee on Social Security Reform”, *OECD Issues*.

Wolfson, Martin. (2002), “Minsky’s Theory of Financial Crises in a Global Context”, *Journal of Economic Issues*, Vol. XXXVI, No: 2.

World Bank. (2000), *International Patterns of Pension Provision*.

Yazgan, Turan. (1992), *İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.

Zsombor, Cseres-Gergely. (2007), “Inactivity in Hungary – The Persistent Effect of the Pension System”, *Budapest Working Papers On The Labour Market*, BWP – 2007/1.

http://www.workindenmark.dk/Social_security, 31-01-2007.

http://www.justlanded.com/english/new_zealand/tools/just_landed_guide/jobs/social_security, 31-01-2007.

http://www.expatica.com/actual/article.asp?subchannel_id=75&story_id=1704, 31-01-2007.

http://www.ssa.gov/international/Agreement_Pamphlets/uk.html, 31-01-2007.

http://www.justlanded.com/english/germany/tools/just_landed_guide/jobs/social_security, 31-01-2007.

<http://www.apecssn.org/data/file/%5BSSNSYM012%5DHong%20Kong,%20China.pdf>, 31-01-2007.

http://www.akportfoy.com.tr/vergi_rehberi/efdvu.asp, 23-5-2007.

http://www.egm.org.tr/BES_tanim1.asp, 23-5-2007.

<http://www.safp.cl>, 21-06-2007.

<http://www.sharingpensions.co.uk/index.htm>, 10-08-2007.

<http://www.oecd.org/pensions>, 10-08-2007.

http://www.ekonomist.com.tr/bireysel_emeklilik/01707/, 13-08-2007.

<http://www.imed.org.tr/koseyazisi/europara.html>, 16-08-2007.

<http://sgk.gov.tr>, 10-10-2007.

<http://www.egm.org.tr>, 14-11-2007.

<http://www.besonline.net>, 15-11-2007.

<http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports>, 18-12-2008.

<http://www.mugla.gov.tr>, 20-04-2009.

EKLER**Ek 1: Anket Soruları**

Sevgili Katılımcı,

Bu anket, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Bölümü Doktora programında yürütülen, “Sosyal Güvenlik Sistemi ve Bireysel Emekliliğin Etkinliği: Türkiye Örneği” isimli tez kapsamında hazırlanmış olup, Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminde yaşanan sorunları ve değişimleri analiz etmeye ve bu sorunları gidermeye yönelik politika önerileri getirmeyi mikro düzeyde amaçlamaktadır. Sonuçlar sadece bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Toplam 4-5 dakikanızı alacak olan bu anket için vereceğiniz her bir yanıt, araştırmanın tamamlanması yönünde ciddi katkı sağlayacak, Türkiye’de ve Muğla’da sosyal güvenlik sistemindeki sorunlarının çözülmesine katkıda bulunacaktır. Zaman ayırdığınız için şimdiden teşekkür ederim.

1. Cinsiyetiniz?

a Kadın b Erkek

2. Yaşınız?

a 18-24 b 25-34 c 35-44 d 45-54 e 55-64 f 65 ve üstü

3. Eğitim durumunuz?

a İlköğretim b Lise c Önlisans d Lisans e Lisansüstü

4. Ne kadar süredir Muğla’da yaşamaktasınız?

a 1 yıldan az b 1-5 yıl c 6-11 yıl d 12-20 yıl e 20-30 yıl f 31-40 yıl
g 41-50 yıl h 50 yıldan fazla

5. Medeni durumunuz?

a Evli b Bekar c Boşanmış d Dul

6. Kaç çocuğunuz var?

a Çocuğum yok b 1 c 2 d 3 e 4 f 5 ve üstü

7. Bakmakla yükümlü olduğunuz kişi sayısı ne kadardır?

a 1 b 2 c 3 d 4 e 5 ve üstü f Yok

8. Eşinizin sürekli bir işi var mı? (5. soruda b – c – d şıklarından birini işaretleyenler yanıtlamayacak)

a Evet b Hayır c İş buldukça çalışıyor

9. Hanenizde kaç kişi yaşıyor?

a 1 b 2 c 3 d 3-5 e 5 ve üstü f Yok

10. Hanenizde kaç kişi çalışıyor?

a 1 b 2 c 3 d 3-5 e 5 ve üstü

11. Ücret dışında geliriniz var mı, varsa ne kadar?

a Evet b Hayır

a ☐ 500 TL. altı
b ☐ 501-1000 TL.
c ☐ 1001-1500 TL.
d ☐ 1501-2000 TL.
e ☐ 2001 TL. üzeri

12. Çalıştığınız iş yeri aşağıdakilerden hangisine uyuyor?

- a Özel Sektör b Kamu Sektörü c Kendi işinde çalışıyor d İşsiz
e Emekli f Emekli çalışan g Emekli işveren

13. Kaç yıldır çalışıyorsunuz?

- a 1 yıl ve daha az b 2 – 7 yıl c 8 - 13yıl d 14 - 19 yıl e 20 yıl ve daha çok

14. Bir ayda ne kadar ücret almaktasınız?

- a Asgari ücret b 300 - 500 TL c 501 – 1.000 TL d 1.001 – 1.500 TL
e 1.501 – 2.000 TL f 2.001 TL üzeri

15. Aşağıdaki sosyal güvenlik kuruluşlarından veya tamamlayıcı kuruluşlardan hangisine bağlısınız?

- a SSK b Bağ-Kur c Emekli Sandığı d Bireysel emeklilik
e Bireysel emeklilik + Özel sağlık sigortası f SGK (emekli sandığı+SSK+Bağ-Kur) + Bireysel emeklilik
g SGK + Bireysel Emeklilik + Özel sağlık sigortası h Hiçbiri

16. Bireysel emeklilik sisteminden haberiniz var mı?

- a Evet b Hayır

17. Bireysel emeklilik sistemine üye değilseniz üye olmayı düşünüyor musunuz? (üye iseniz soruyu cevaplandırmayın).

- a En kısa zamanda b Bir müddet sonra
c Şu an düşünmüyorum d Kesinlikle düşünmüyorum e Kararsızım

18. 17. soruda, eğer bireysel emeklilik sistemine üye olmayı düşünmüyorum cevabı verdiyseniz; bireysel emeklilik sistemine üye olmayı niçin düşünmüyorsunuz? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- a Altın ve dövize yatırım yapıyorum b Bankada değerlendiriyorum c Gayr-i menkule yatırım yapıyorum d Borsada değerlendiriyorum e Yatırım yapacak fazla birikimim yok
f Bireysel emeklilikten haberim yok g Yaşımdan dolayı bireysel emeklilik sistemine üye olmak istemiyorum h Bireysel emeklilik sistemi sağlık hizmetlerini kapsamadığından dolayı yaptırmak istemiyorum

19. Bireysel emeklilik ürününüz var ise, (veya bireysel emeklilik sistemine üye olmayı düşünüyorsanız) bireysel emeklilikte kaç yıllık süreyi seçtiniz (seçmeyi düşünüyorsunuz)?

a 5 yıl b 10 yıl c 15 yıl d 20yıl e 20 yıldan fazla

20. Bireysel emeklilik fonlarını yönlendiren sigorta şirketlerinin yararlı olduğunu (getirinizi artıracığını) düşünüyor musunuz?

a Kesinlikle evet b Evet c Kararsızım d Hayır
e Kesinlikle hayır

21. Bireysel emeklilik sistemi sizce hangi nedenle gelişecek? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

a Türkiye’de zorunlu emeklilik sistemi yetersiz b Emekli olduğumda ikinci bir maaş imkanı veriyor

c İleriki yıllarda işsiz kalındığında birikim sahibi olunur d Bireysel emeklilik sistemi gelişmez

e Profesyonel yöneticiler bireysel emeklilik fonlarını daha iyi değerlendirecek

22. Bireysel emeklilik sistemi ile sosyal güvenlik sistemi (SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur) arasındaki farkı biliyor musunuz?

a Kesinlikle evet b Evet c Kararsızım d Hayır
e Kesinlikle hayır

23. Türkiye’de devlet bireysel emeklilik konusunda gerekli düzenlemeleri yapıyor mu?

a Kesinlikle evet b Evet c Kararsızım d Hayır
e Kesinlikle hayır

24. Türkiye’de sigorta şirketleri bireysel emeklilik konusuna gerektiği kadar önem veriyor mu?

a Kesinlikle evet b Evet c Kararsızım d Hayır
e Kesinlikle hayır

25. Bireysel emeklilik fon

larını yönlendiren sigorta şirketlerinden ne bekliyorsunuz? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

a İkinci bir emekli maaşı b Toplu emekli tazminatı
c Öncelikle güvenli bir birikim şansı d Erken emeklilik e Daha fazla emekli maaşı

26. Bireysel emeklilik fonlarını yönlendiren sigorta şirketlerinin emekli olmak için verdiği 10 yıllık süre sizce birikim yapmak için yeterli mi?

a Kesinlikle evet b Evet c Kararsızım d Hayır
e Kesinlikle hayır

27. Bireysel emeklilik için aşağıdaki birikim süreçlerinden hangisi sizin için yeterli süreyi göstermektedir?

a 10 yıl b 15-20 yıl c 21-30 yıl d 31-40 yıl e 40 yıl üzeri

28. Bireysel emeklilik fonlarını yönlendiren sigorta şirketlerinin emekli olmak için verdiği 56 yaş sizce uygun mu?

- a Kesinlikle evet b Evet c Kararsızım d Hayır
e Kesinlikle hayır

29. Bireysel emeklilik fonlarını yönlendiren sigorta şirketlerinin yapmış olduğu bu oluşuma neden ihtiyaç duyulmaktadır? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz)

- a Sosyal Güvencenin yetersizliği b Tasarruf yapmayı sağlaması
c Ek gelir d Gelecek kaygısı e Gerekli değildir

30. Bireysel emeklilik için ödediğiniz prim ne kadardır? (Bireysel emeklilik planlarına üye olmayı düşünüyorsanız da lütfen soruyu cevaplandırın)

- a 50TL. b 51-100TL. c 101-200TL. d 201-500TL. e 501TL. üzeri

31. Tasarruflarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

- a Altın b Döviz c Faiz d Bono-tahvil e Bireysel emeklilik v.b
f Tasarrufum yok

32. Bireysel emeklilik fonlarını yönlendiren sigorta şirketlerinin kamu sosyal güvenlik sisteminden farklı olarak sunmuş olduğu vergi avantajı (indirimi) sizce bireysel emeklilik planı satın almak için önemli bir unsurdur?

- a Kesinlikle evet b Evet c Kararsızım d Hayır
e Kesinlikle hayır

33. Zorunlu emeklilik sisteminden beklediğiniz nedir?

- a Maksimum gelir b Maksimum sağlık hizmeti c Gelirde süreklilik ve güven
d Esneklik
e Hem maksimum gelir hem maksimum sağlık hizmeti f Hem maksimum gelir hem maksimum sağlık hizmeti hem de esneklik

34. Bireysel emeklilik sisteminden beklediğiniz nedir?

- a Maksimum gelir b Maksimum sağlık hizmeti c Gelirde süreklilik ve güven
d Esneklik
e Hem maksimum gelir hem maksimum sağlık hizmeti f Hem maksimum gelir hem maksimum sağlık hizmeti hem de esneklik

35. Yeni sosyal güvenlik yasasına göre önümüzdeki yıllarda devlet, sosyal güvenlik sistemiyle ilgili olarak, emeklilik yaşının artması, primlerin artması, emekli aylıklarının düşürülmesi, sağlık paylarının (primlerinin) artmasını planlamaktadır. Siz bu konular hakkında ne düşünüyorsunuz?

- a Devlet gelir-gider dengesini sağladığından bu politika doğrudur b Devletin böyle yapması doğru olmakla beraber, düzenleme gelecek nesillere yapılmalıdır c Devlet eğer sosyal güvenlik açıklarını azaltıp, işgücü piyasalarını düzenleyip, işsizlik oranını

azaltıp, yeni istihdam olanakları yaratırsa bu politika doğru bir politikadır. d Devlet bizi kandırmaktadır. Bu politikaya güvenmiyorum

e Kararsızım

36. Sosyal güvenlik sisteminin getirileriyle siyasal (otorite, hükümet) sistem arasında bir ilişki olduğunu düşünüyor musunuz?

a Kesinlikle evet b Evet c Kararsızım d Hayır
e Kesinlikle hayır